

BELGISCHE KAMER VAN
VOLKSVERTEGENWOORDIGERS

23 juni 2017

WETSVOORSTEL

**tot wijziging van het Burgerlijk
Wetboek wat de erfenissen en de
giften betreft en tot wijziging van
diverse andere bepalingen ter zake**

**Wetvoorstel tot wijziging van het Burgerlijk
Wetboek met betrekking tot het erfrecht**

**Wetvoorstel tot wijziging van het Burgerlijk
Wetboek wat de globale erfovereenkomst over
een niet-opgevallenen nalatenschap betreft**

VERSLAG VAN DE EERSTE LEZING

NAMENS DE DE COMMISSIE
VOOR DE JUSTITIE
UITGEBRACHT DOOR
DE HEREN **Gautier CALOMNE, Gilles FORET**
EN **Christian BROTCORNE**

INHOUD

Blz.

I. Procedure	3
II. Inleidende uiteenzettingen	4
III. Algemene bespreking.....	7
IV. Artikelsgewijze bespreking.....	22
V. Stemmingen	47
Bijlage: hoorzittingen van 23 mei 2017	57

Zie:

Doc 54 2282/ (2016/2017):

- 001: Wetsvoorstel van de dames Van Cauter en Becq, de heer Goffin en mevrouw Smeyers.
002: Advies van de Raad van State.

Doc 54 0681/ (2014/2015):

- 001: Wetsvoorstel van mevrouw Van Cauter c.s.

Doc 54 0789/ (2014/2015):

- 001: Wetsvoorstel van mevrouw Smeyers en de heer Foret c.s.
002: Toevoeging indiener.

CHAMBRE DES REPRÉSENTANTS
DE BELGIQUE

23 juin 2017

PROPOSITION DE LOI

**modifiant le Code civil en ce
qui concerne les successions et les
libéralités et modifiant diverses autres
dispositions en cette matière**

**Proposition de loi modifiant le Code civil
en ce qui concerne le droit successoral**

**Proposition de loi modifiant le Code civil
en ce qui concerne le pacte successoral
global relatif à une succession non ouverte**

RAPPORT DE LA PREMIÈRE LECTURE

FAIT AU NOM DE LA DE LA COMMISSION
DE LA JUSTICE
PAR
MM. **Gautier CALOMNE, Gilles FORET**
ET **Christian BROTCORNE**

SOMMAIRE

Pages

I. Procédure	3
II. Exposés introductifs	4
III. Discussion générale.....	7
IV. Discussion des articles.....	22
V. Votes.....	47
Annexe: auditions du 23 mai 2017	57

Voir:

Doc 54 2282/ (2016/2017):

- 001: Proposition de loi de Mmes Van Cauter et Becq, M. Goffin et Mme Smeyers.
002: Avis du Conseil d'État.

Doc 54 0681/ (2014/2015):

- 001: Wetsvoorstel van mevrouw Van Cauter c.s.

Doc 54 0789/ (2014/2015):

- 001: Proposition de loi de Mme Smeyers et M. Foret et consorts.
002: Ajout auteur.

**Samenstelling van de commissie op de datum van indiening van het verslag/
Composition de la commission à la date de dépôt du rapport**

Voorzitter/Président: Philippe Goffin

A. — Vaste leden / Titulaires:

N-VA Sophie De Wit, Sarah Smeyers, Goedeke Uyttersprot,
Kristien Van Vaerenbergh
PS Eric Massin, Laurette Onkelinx, Özlem Özen

MR Gautier Calomne, Gilles Foret, Philippe Goffin
CD&V Sonja Becq, Raf Terwingen
Open Vld Egbert Lachaert, Carina Van Cauter
sp.a Annick Lambrecht
Ecolo-Groen Stefaan Van Hecke
cdH Christian Brodcorne

B. — Plaatsvervangers / Suppléants:

Christoph D'Haese, Koenraad Degroote, Daphné Dumery, Wim Van der
Donckt, Yoleen Van Camp
Paul-Olivier Delannois, Ahmed Laaouej, Karine Lalieux, Fabienne
Winckel
Benoît Friart, Luc Gustin, Philippe Pivin, Stéphanie Thoron
Griet Smaers, Els Van Hoof, Servais Verherstraeten
Katja Gabriëls, Dirk Janssens, Sabien Lahaye-Battheu
David Geerts, Karin Jiroflée
Marcel Cheron, Benoît Hellings
Francis Delpérée, Vanessa Matz

C. — Niet-stemgerechtigd lid / Membre sans voix délibérative:

DéFI Olivier Maingain

N-VA	:	Nieuw-Vlaamse Alliantie
PS	:	Parti Socialiste
MR	:	Mouvement Réformateur
CD&V	:	Christen-Democratisch en Vlaams
Open Vld	:	Open Vlaamse liberalen en democraten
sp.a	:	socialistische partij anders
Ecolo-Groen	:	Ecologistes Confédérés pour l'organisation de luttes originales – Groen
cdH	:	centre démocrate Humaniste
VB	:	Vlaams Belang
PTB-GO!	:	Parti du Travail de Belgique – Gauche d'Ouverture
DéFI	:	Démocrate Fédéraliste Indépendant
PP	:	Parti Populaire
Vuye&Wouters	:	Vuye&Wouters

Afkortingen bij de nummering van de publicaties:

DOC 54 0000/000: Parlementair document van de 54e zittingsperiode +
basisnummer en volgnummer
QRVA: Schriftelijke Vragen en Antwoorden
CRIV: Voorlopige versie van het Integraal Verslag
CRABV: Beknopt Verslag
CRIV: Integraal Verslag, met links het definitieve integraal verslag
en rechts het vertaald beknopt verslag van de toespraken
(met de bijlagen)

PLEN: Plenum
COM: Commissievergadering
MOT: Moties tot besluit van interpellaties (beigekleurig papier)

Abréviations dans la numérotation des publications:

DOC 54 0000/000: Document parlementaire de la 54e législature, suivi
du n° de base et du n° consécutif
QRVA: Questions et Réponses écrites
CRIV: Version Provisoire du Compte Rendu intégral
CRABV: Compte Rendu Analytique
CRIV: Compte Rendu Intégral, avec, à gauche, le
compte rendu intégral et, à droite, le compte rendu
analytique traduit des interventions (avec les an-
nexes)

PLEN: Séance plénière
COM: Réunion de commission
MOT: Motions déposées en conclusion d'interpellations
(papier beige)

Officiële publicaties, uitgegeven door de Kamer van volksvertegenwoordigers

Bestellingen:
Natieplein 2
1008 Brussel
Tel.: 02/ 549 81 60
Fax: 02/549 82 74
www.dekamer.be
e-mail: publicaties@dekamer.be

De publicaties worden uitsluitend gedrukt op FSC gecertificeerd papier

Publications officielles éditées par la Chambre des représentants

Commandes:
Place de la Nation 2
1008 Bruxelles
Tél.: 02/ 549 81 60
Fax: 02/549 82 74
www.lachambre.be
courriel: publications@lachambre.be

Les publications sont imprimées exclusivement sur du papier certifié FSC

DAMES EN HEREN,

Uw commissie heeft dit wetsvoorstel en de aan de bespreking toegevoegde wetsvoorstellen besproken tijdens haar vergaderingen van 14 februari, 16 en 23 mei, 6, 13 en 20 juni 2017.

I. — PROCEDURE

Tijdens haar vergadering van 14 februari 2017 heeft de commissie eenparig beslist om de Kamervoorzitter te verzoeken om met toepassing van artikel 98.2 van het Kamerreglement het advies van de afdeling Wetgeving van de Raad van State in te winnen (zie DOC 54 2282/002).

Tijdens de vergadering van 16 mei 2017 heeft de commissie eenparig beslist om met toepassing van artikel 28 van het Kamerreglement een hoorzitting te organiseren en de schriftelijke adviezen in te winnen van de commissie “Gezin” van de balie van Luik, de Vlaamse Kinderrechtencommissaris en de “*Délégué général aux droits de l’enfant*” van de Franse Gemeenschap. De ontvangen adviezen werden ter beschikking gesteld van de leden van de commissie.

Tijdens de hoorzitting, die plaatsgevonden heeft op 23 mei 2017, werden de volgende personen en organisaties gehoord (het verslag ervan werd als bijlage bij dit verslag gevoegd):

- professor Alain Charles Van Gysel;
- professor Alain Laurent Verbeke;
- professor emerita Hélène Casman;
- professor Jean-Louis Renchon;
- professor Renate Barbaix;
- de heer Quentin Fischer (AVOCATS.be);
- de heer Dominique Pignolet (Orde van Vlaamse Balies);
- de heer Christophe Blindeman en M. Renaud Grégoire (Koninklijke Federatie van het Belgisch Notariaat);
- mevrouw Isa Van Dorsselaer en mevrouw Brigitte Duvieusart (Koning Boudewijnstichting);
- de heer Patrick Binot (*Ligue des Familles*);

MESDAMES, MESSIEURS,

Votre commission a examiné cette proposition de loi et les propositions de loi jointes à la discussion au cours de ses réunions du 14 février, des 16 et 23 mai, et des 6, 13 et 20 juin 2017.

I. — PROCÉDURE

Au cours de sa réunion du 14 février 2017, la commission a décidé, à l’unanimité, de demander au président de la Chambre de recueillir l’avis du Conseil d’État, en application de l’article 98.2 du Règlement de la Chambre (voir DOC 54 2282/002).

Au cours de sa réunion du 16 mai 2017, la commission a décidé, à l’unanimité, d’organiser une audition, en application de l’article 28 du Règlement de la Chambre, et de recueillir les avis écrits de la commission “Famille” du Barreau de Liège, du commissaire flamand aux droits de l’enfant et du délégué général aux droits de l’enfant de la Communauté française. Les avis reçus ont été mis à la disposition des membres de la commission.

Au cours de l’audition du 23 mai 2017, les personnes et organisations suivantes ont été entendues (le rapport y afférent est annexé au présent rapport):

- Prof. Alain Charles Van Gysel;
- Prof. Alain Laurent Verbeke;
- Prof. ém. Hélène Casman;
- Prof. Jean-Louis Renchon;
- Prof. Renate Barbaix;
- M. Quentin Fischer (AVOCATS.be);
- M. Dominique Pignolet (*Orde van Vlaamse Balies*);
- M. Christophe Blindeman et M. Renaud Grégoire (Fédération royale du notariat belge);
- Mmes Isa Van Dorsselaer et Brigitte Duvieusart (Fondation Roi Baudouin)
- M. Patrick Binot (*Ligue des Familles*);

– mevrouw Erika Coene (Gezinsbond).

II. — INLEIDENDE UITEENZETTINGEN

A. Wetsvoorstel DOC 54 2282/001

Mevrouw Carina Van Cauter (Open Vld), hoofddienstster, wijst er vooreerst op dat het voorliggende wetsvoorstel het resultaat is van een nauwe samenwerking tussen de indieners en diverse deskundigen. Het is derhalve een breed gedragen voorstel waarbij men niet over één nacht ijs is gegaan.

Het wetsvoorstel gaat uit van de volgende vaststellingen.

Een evolutie van de gezinsvormen

De spreekster legt uit dat er sinds de invoering van het Burgerlijk Wetboek in 1804, een aantal nieuwe gezinsvormen zijn ontstaan. Er zijn steeds meer feitelijk en wettelijk samenwonenden en het aantal nieuw samengestelde gezinnen is drastisch toegenomen. Bovendien is de band met verre familiale verwanten doorgaans zwakker geworden dan in het verleden. Dat zorgt voor nieuwe en complexere verhoudingen in geval van overlijden. Het erfrecht staat met andere woorden voor nieuwe uitdagingen.

Een roep naar meer vrijheid en autonomie

Steeds meer toekomstige erflaters wensen een grotere juridische flexibiliteit die hen in staat stelt om een erfregeling op maat uit te werken. Dat kan natuurlijk niet ongebreideld, er moet rekening worden gehouden met een zekere, wettelijk gewaarborgde solidariteit binnen het gezin.

Een toegenomen levensverwachting

Ten gevolge van de toename van de gemiddelde levensverwachting, zijn de erfgenamen doorgaans ouder en kapitaalkrachtiger dan vroeger op het ogenblik dat zij erven. Daarom wensen sommige toekomstig erflaters extra mogelijkheden om de erfenis te doen toekomen aan hun kleinkinderen.

De complexiteit en techniciteit van het erfrecht – verouderde principes

Het erfrecht dient dringend te worden vereenvoudigd, de bestaande regels zijn onnodig complex en technisch.

– Mme Erika Coene (Gezinsbond);

II. — EXPOSÉS INTRODUCTIFS

A. Proposition de loi DOC 54 2282/001

Mme Carina Van Cauter (Open Vld), auteure principale de la proposition de loi, souligne tout d'abord que la proposition de loi à l'examen est le résultat d'une étroite collaboration entre les auteurs et divers experts. Il s'agit par conséquent d'une proposition qui bénéficie d'une large adhésion et dont l'élaboration n'a pas été prise à la légère.

La proposition de loi part des constatations suivantes.

Une évolution des modèles familiaux

L'intervenante explique que depuis l'introduction du Code civil en 1804, un certain nombre de nouveaux modèles familiaux sont apparus. Il y a de plus en plus de cohabitants (légaux et de fait) et le nombre de familles recomposées a augmenté de manière spectaculaire. De plus, les liens avec les parents éloignés sont généralement plus distendus que par le passé. En conséquence, de nouveaux liens, plus complexes, sont apparus, ce qui pose notamment problème en cas de décès. En d'autres termes, le droit successoral est face à de nouveaux défis.

Un appel à plus de liberté et d'autonomie

Un nombre sans cesse croissant de futurs testateurs souhaitent une plus grande flexibilité juridique qui leur permettrait de régler leur succession "sur mesure". Cela ne peut évidemment se faire de manière débridée: il faut tenir compte d'une certaine solidarité, garantie par la loi, au sein de la famille.

Une espérance de vie en hausse

En raison de l'augmentation de l'espérance de vie moyenne, les héritiers sont généralement plus âgés et plus riches que par le passé au moment où ils héritent. C'est pourquoi certains futurs testateurs souhaitent disposer de possibilités supplémentaires pour pouvoir désigner leurs petits-enfants comme héritiers.

La complexité et la technicité du droit successoral – principes obsolètes

Le droit successoral doit être simplifié d'urgence, tant les règles existantes sont inutilement complexes et

Bovendien gaat het uit van een aantal principes die niet langer bij de tijd zijn.

De spreekster legt uit dat de vernieuwingen die het wetsvoorstel doorvoert, geïnspireerd zijn op buitenlandse voorbeelden en in overeenstemming zijn met bepaalde internationale tendensen.

Die vernieuwingen hebben betrekking op vier aspecten.

1) De erfrechtelijke reserve

Mevrouw Van Cauter wijst op de problemen die de huidige regeling inzake de erfrechtelijke reserve veroorzaakt en die hernomen zijn in de toelichting bij het wetsvoorstel (DOC 54 2282/001, blz. 6-11). Zij legt uit dat een modernisering zich opdringt. De voorgestelde regeling gaat uit van de volgende acht kernideeën die nader toegelicht worden in de toelichting (DOC 54 2282/001, blz. 13-16):

- een principeel behoud van de reserve vanuit de geest om de solidariteit binnen de familie te waarborgen;
- een behoud van de identiteit van de reservataire erfgenamen, met uitzondering van de bloedverwanten in de opgaande lijn die een onderhoudsvordering op de nalatenschap zullen kunnen uitoefenen;
- een aanpassing van de breukdelen van het beschikbaar gedeelte en de reserve;
- de invoering van de reserve in waarde (en niet langer in natura);
- de invoering van het principe dat de inkorting gebeurt op grond van de intrinsieke waarde op de dag van de schenking;
- de mogelijkheid om door middel van een eenzijdige verklaring te verzaken aan de vordering tot inkorting;
- de invoering van het principe dat de langstlevende echtgenoot geen inkorting kan vragen van giften die voor het huwelijk zijn gedaan;
- de invoering van een verschillende verjaringstermijn voor vorderingen tot inkorting, al naar gelang deze betrekking heeft op giften aan derden of aan erfgenamen.

2) De inbreng van giften

Mevrouw Sonja Becq (CD&V) legt vooreerst uit dat de vigerende wetgeving een aantal ongewenste effecten

techniques. De plus, il est basé sur un certain nombre de principes qui ne sont plus adaptés à l'époque actuelle.

L'intervenante explique que les innovations apportées par la proposition de loi s'inspirent d'exemples à l'étranger et sont conformes à certaines tendances internationales.

Ces innovations concernent quatre aspects:

1) la réserve héréditaire

Mme Van Cauter attire l'attention sur les problèmes que pose la réglementation actuelle relative à la réserve héréditaire et que reprennent les développements de la proposition de loi (DOC 54 2282/001, p. 6-11). Elle explique qu'une modernisation s'impose. La réglementation proposée se fonde sur les huit idées essentielles suivantes, explicitées dans les développements (DOC 54 2282/001, p. 13-16):

- le maintien de principe de la réserve, dans l'esprit de la préservation de la solidarité au sein de la famille;
- le maintien de l'identité des héritiers réservataires, à l'exception des ascendants qui pourront exercer une créance alimentaire sur la succession;
- l'adaptation des fractions de la quotité disponible et de la réserve;
- l'instauration de la réserve en valeur (et non plus en nature);
- l'instauration du principe selon lequel la réduction est réalisée sur base de la valeur intrinsèque au jour de la donation;
- la possibilité de renoncer à l'action en réduction par une déclaration unilatérale;
- l'instauration du principe selon lequel le conjoint survivant ne peut solliciter la réduction des libéralités consenties avant le mariage;
- l'instauration d'un délai de prescription différent pour l'action en réduction, variable selon que l'action en réduction doit être exercée à l'encontre de libéralités consenties à des héritiers ou à des tiers.

2) le rapport des libéralités

Mme Sonja Becq (CD&V) explique tout d'abord que la législation en vigueur a une série d'effets indésirables,

heeft, onder meer doordat de in te brengen onroerende en roerende goederen anders worden gewaardeerd (zie in dat verband de toelichting bij het wetsvoorstel DOC 54 2282/001, blz. 17-19).

De voorgestelde hervorming heeft betrekking op zeven aspecten die in de toelichting bij het wetsvoorstel nader worden uitgelegd (DOC 54 2282/001, blz. 20-21):

- het behoud van het wettelijk vermoeden van inbreng en het weerlegbaar karakter ervan voor giften gedaan aan afstammelingen;

- de omkering van het wettelijk vermoeden (en dus de invoering van een wettelijk – maar weerlegbaar – vermoeden van vrijstelling van inbreng) voor giften gedaan aan erfgenamen die geen afstammelingen zijn;

- de bevestiging van de mogelijkheid om een schenking die oorspronkelijk vatbaar was voor inbreng “om te vormen” naar een schenking bij vooruitmaking en de omgekeerde mogelijkheid (omkering van de schenking bij vooruitmaking tot een schenking vatbaar voor inbreng);

- de invoering van het principe om giften in alle gevallen in waarde in te brengen;

- de waardering van de geschonken in te brengen goederen aan de hand van de geïndexeerde waarde op de dag van de schenking;

- de invoering van de mogelijkheid om een inbreng te organiseren ten behoeve van een derde;

- de invoering van het principe dat de giften gedaan aan de langstlevende echtgenoot en de langstlevende wettelijk samenwonende partner niet vatbaar zijn voor inbreng.

3) De versoepeling van het principiële verbod over toekomstige nalatenschappen

Mevrouw Sarah Smeyers (N-VA), mede-indienster, legt uit dat er, niettegenstaande het huidige verbod om overeenkomsten te sluiten over toekomstige nalatenschappen, een reële vraag bestaat om nalatenschappen bij leven te regelen door middel van een overeenkomst. Daartoe voorziet het wetsvoorstel in de mogelijkheid om punctuele (zie dienaangaande DOC 54 2282/001, blz. 23-24) en globale erfovereenkomsten te sluiten, onder de voorwaarde dat er een “subjectief” evenwicht tussen de betrokken erfgenamen kan worden gewaarborgd (zie hierover DOC 54 2282/001, blz. 25).

notamment parce que les biens immeubles eu meubles à rapporter sont valorisés différemment (voir à cet égard les développements de la proposition de loi DOC 54 2282/001, p. 17-19).

La réforme proposée porte sur sept aspects détaillés plus avant dans les développements de la proposition de loi (DOC 54 2282/001, p. 20-21):

- le maintien de la présomption légale de rapport et de son caractère réfragable, s’agissant des libéralités consenties à des descendants;

- l’inversion de la présomption légale (et donc l’instauration d’une présomption légale – mais réfragable – de dispense de rapport), s’agissant des libéralités consenties à d’autres héritiers que des descendants;

- la confirmation de la possibilité de “transformer” une donation initialement rapportable en une donation précipitaire et la possibilité inverse (transformation d’une donation initialement précipitaire en une donation rapportable);

- l’instauration du principe du rapport des libéralités en valeur dans tous les cas;

- la valorisation des biens donnés à rapporter au moyen de la valeur indexée au jour de la donation;

- l’instauration de la possibilité d’organiser un rapport pour autrui;

- l’instauration du principe selon lequel les libéralités faites au conjoint survivant et au cohabitant légal survivant ne sont pas rapportables.

3) l’assouplissement du principe de l’interdiction des pactes sur des successions futures”

Mme Sarah Smeyers (N-VA), co-auteure, explique que, nonobstant l’interdiction actuelle d’établir des pactes sur des successions futures, il existe une réelle demande visant à autoriser le règlement des successions du vivant par le biais d’un pacte. À cette fin, la proposition de loi prévoit la possibilité de conclure des pactes successoraux ponctuels (voir à ce sujet DOC 54 2282/001, p. 23-24) et globaux, à condition qu’un équilibre “subjectif” puisse être garanti entre les héritiers concernés (voir à ce sujet DOC 54 2282/001, p. 25).

4) Een aanpassing van de regels met betrekking tot de verdeling

Ten slotte voorziet het wetsvoorstel in een gewijzigde indeling van het Burgerlijk Wetboek voor wat betreft de regels voor de verdeling van de nalatenschap. Daarvoor wordt verwezen naar de toelichting bij het wetsvoorstel (DOC 54 2282/001, blz. 21).

B. Wetsvoorstel DOC 54 0681/001

Er wordt verwezen naar de toelichting bij het wetsvoorstel.

Er wordt tevens benadrukt dat de krachtlijnen van wetsvoorstel DOC 54 0681/001 terug te vinden zijn in voorliggend voorstel DOC 54 2282/001.

C. Wetsvoorstel DOC 54 0789/001

Er wordt verwezen naar de toelichting bij het wetsvoorstel.

III. — ALGEMENE BESPREKING

Mevrouw Carina Van Cauter (Open Vld) wijst op de complexiteit van de hedendaagse samenleving. Het erfrecht is niet langer aangepast aan de nieuwe gezinsvormen en aan de toegenomen levensverwachting. Bovendien blijkt uit onderzoek dat een grote meerderheid van de bevolking meer vrijheid wenst om na hun overlijden hun erfenis na te laten zoals ze dat zelf willen.

Het voorliggende wetsvoorstel komt tegemoet aan deze bezorgdheden en betrachtingen, en zorgt bovendien voor meer rechtszekerheid door de regelgeving uniformer, eenvoudiger en logischer te maken. De spreker wijst daarvoor op de ontworpen wijzigingen die ze eerder heeft toegelicht naar aanleiding van haar inleidende uiteenzetting.

Tot slot wordt door voorliggende wetsvoorstel de mogelijkheid geboden om bronnen van conflicten te vermijden door middel van globale en punctuele overeenkomsten.

Mevrouw Sarah Smeyers (N-VA) onderschrijft de krachtlijnen van het wetsvoorstel, dat het erfrecht op een moderne leest zal schoeien en de nodige vrijheid en autonomie zal waarborgen, zonder de solidariteit binnen de familie op de helling te zetten. Ook uit de hoorzittingen komt naar voren dat de praktijkmensen en de academici de voorgestelde hervorming over het algemeen positief beoordelen.

4) une adaptation des règles relatives au partage

La proposition de loi prévoit enfin une modification de la subdivision du Code civil en ce qui concerne les règles de partage de la succession. À cet égard, il est renvoyé aux développements de la proposition de loi (DOC 54 2282/001, p. 21).

B. Proposition de loi DOC 54 0681/001

Il est renvoyé aux développements de la proposition de loi.

En outre, il est souligné que les lignes de force de la proposition de loi DOC 54 0681/001 se retrouvent dans la présente proposition de loi DOC 54 2282/001.

C. Proposition de loi DOC 54 0789/001

Il est renvoyé aux développements de la proposition de loi.

III. — DISCUSSION GÉNÉRALE

Mme Carina Van Cauter (Open Vld) souligne la complexité de la société moderne. Le droit successoral n'est plus adapté aux nouvelles formes de ménage et à l'espérance de vie toujours plus élevée. Il ressort de surcroît des études réalisées que la grande majorité des citoyens souhaitent davantage de liberté pour, après leur décès, organiser leur succession comme ils le souhaitent.

La proposition de loi à l'examen répond à ces préoccupations et à ces objectifs, et elle accroît en outre la sécurité juridique en rendant la réglementation plus uniforme, plus simple et plus logique. L'intervenante renvoie à cet égard aux modifications en projet qu'elle a commentées précédemment dans le cadre de son exposé introductif.

Enfin, la présente proposition de loi permet d'éviter des sources de conflits au moyen de pactes globaux et ponctuels.

Mme Sarah Smeyers (N-VA) souscrit aux lignes de force de la proposition de loi à l'examen, qui modernisera le droit successoral et garantira la liberté et l'autonomie nécessaires, sans pour autant compromettre la solidarité au sein des familles. Il ressort également des auditions que les acteurs de terrain et les représentants du monde universitaire jugent en règle générale la réforme proposée de manière positive.

De spreekster is voorts tevreden dat het Burgerlijk Wetboek zal worden vereenvoudigd en eenvormig gemaakt. Dat zal op zich al voor meer rechtszekerheid zorgen.

Mevrouw Smeyers wijst op het fundamentele belang van de erfovereenkomsten. Daarmee wordt afgestapt van het bestaande verbod om overeenkomsten te sluiten over niet-opengevallen nalatenschappen en wordt het mogelijk dat er binnen de familie gepraat wordt over regelingen na het overlijden van de erflater.

Er wordt erkend dat het sluiten van een erfovereenkomst gepaard kan gaan met een ingrijpende verzaking. Het wetsvoorstel biedt de nodige waarborgen voor een evenwicht tussen de vermoedelijke erfgenamen.

In dat verband wijst de spreekster op de opmerkingen van de Raad van State of men de bijstand door een rechtsbeoefenaar niet verplicht moet maken (zie dienaangaande het advies van de Raad van State, DOC 54 2282/002, blz. 33).

Mevrouw Smeyers merkt dienaangaande op dat partijen ook de vrijheid moeten hebben om zich *niet* te laten bijstaan (dat werd ook bevestigd door professor Casman tijdens de hoorzitting waarvan het verslag als bijlage is gevoegd) en dat de instrumenterende notaris de belangen van alle betrokken partijen dient en ook, indien gewenst, een afzonderlijk onderhoud kan hebben met elk van de betrokken partijen. Op dat punt kan de spreekster niet akkoord gaan met de Raad van State. Wel is zij gevoelig voor de opmerking dat de “afkoelings-termijn” tussen de infovergadering en de ondertekening van de overeenkomst voldoende lang moet zijn. Er worden in dat verband amendementen aangekondigd.

Mevrouw Sonja Becq (CD&V) is eveneens verheugd over de voorgestelde hervorming. Zij wijst erop dat een nieuwe regeling enerzijds voldoende eenvoudig en helder is opdat zij de nodige rechtszekerheid kan bieden. Anderzijds moet het nieuwe erfrecht genoeg vrijheid en autonomie bieden zonder te raken aan het evenwicht, enerzijds, tussen de betrokken erfgenamen onderling en, anderzijds, tussen die erfgenamen en de erflater die de nodige vrijheid moet kunnen genieten.

Mevrouw Becq drukt ook de hoop uit dat het nieuwe erfrecht, net zoals de bestaande regelingen, voldoende stabiel en duurzaam genoeg is, zodat het een hele tijd kan meegaan. Zij onderstreept ook dat het belangrijk is dat een nieuwe regeling een voldoende breed maatschappelijk draagvlak heeft. Vandaar dat het van wezenlijk belang is dat de krachtlijnen van de hervorming

Ensuite, l'intervenante se réjouit de la simplification et de l'uniformisation du Code civil, qui offriront déjà en soi davantage de sécurité juridique.

Mme Smeyers souligne l'importance fondamentale des pactes successoraux. Ces pactes supprimeront l'actuelle interdiction de conclure des pactes relatifs à des successions non ouvertes et permettront aux familles de se concerter au sujet du règlement de la succession après le décès du *de cujus*.

La proposition de loi à l'examen reconnaît que la conclusion d'un pacte successoral peut entraîner une renonciation importante. La proposition de loi à l'examen offre les garanties nécessaires pour parvenir à un équilibre entre les héritiers présomptifs.

À cet égard, l'intervenante renvoie aux observations du Conseil d'État relatives à l'opportunité de prévoir obligatoirement la présence d'un professionnel du droit auprès de chacune des parties (voir à ce propos l'avis du Conseil d'État, DOC 54 2282/002, p. 33).

Mme Smeyers observe à ce propos que les parties doivent également avoir la liberté de ne pas se faire assister par un professionnel du droit (comme l'a également confirmé le professeur Casman au cours de l'audition dont le rapport a été joint en annexe) et que le notaire instrumentant sert les intérêts de toutes les parties concernées et peut également s'entretenir individuellement avec chacune d'entre elles si elles le souhaitent. Sur ce point, l'intervenante ne partage pas l'avis du Conseil d'État. Elle est toutefois sensible à l'observation concernant la nécessité de prévoir un “délai d'apaisement” suffisamment long entre la séance d'informations et la signature du pacte. Des amendements seront déposés à ce sujet.

Mme Sonja Becq (CD&V) se réjouit également de la réforme à l'examen. Elle indique que, d'une part, la nouvelle législation est suffisamment simple et claire pour offrir la sécurité juridique nécessaire. D'autre part, le nouveau droit successoral doit offrir suffisamment de liberté et d'autonomie sans pour autant altérer l'équilibre entre, d'une part, les héritiers concernés et, d'autre part, entre ces héritiers et le *de cujus*, qui doit pouvoir bénéficier de la liberté nécessaire.

Mme Becq dit également espérer que le nouveau droit successoral, à l'instar des législations existantes, est suffisamment stable et durable pour s'inscrire dans la durée. Elle souligne également qu'il est crucial que cette nouvelle législation dispose d'une assise sociétale suffisamment large, raison pour laquelle il est essentiel que les lignes de force de cette réforme fassent l'objet

worden vastgesteld in de grootst mogelijke overeenstemming tussen meerderheid en oppositie.

Verder vestigt de spreker er de aandacht op dat in een volgende hervorming ook het familiaal vermogensrecht zal worden gewijzigd. Deze hervorming zal eveneens een invloed hebben de op voorliggende regelingen.

Ten slotte wijst de spreker erop dat veel van de voorgestelde wijzigingen overeenstemmen met eerdere voorstellen die werden gedaan naar aanleiding van een studiedag die geruime tijd geleden werd georganiseerd. Zij is tevreden dat er over deze voorstellen eindelijk een consensus is gegroeid (een verminderde reserve en de afschaffing ervan voor bloedverwanten in de opgaande lijn in ruil voor een onderhoudsverplichting, nieuwe waarderingsregels, de invoering van de erfovereenkomst...).

Mevrouw Özlem Özen (PS) geeft aan dat de hervorming van de huwelijksstelsels tegelijkertijd met deze belangrijke hervorming had moeten worden geanalyseerd, teneinde te beschikken over alle noodzakelijke elementen om de voorgestelde hervorming in haar geheel te beoordelen. Beide domeinen houden immers met elkaar verband, aangezien bij het overlijden van de *de cuius* met name de huwelijksstelsels bij voorrang worden vereffend.

Met de voorgestelde hervorming kan vooruitgang worden geboekt en ze bevat ook positieve punten. Zo wordt via een praktische vereenvoudiging een modernisering van het erfrecht doorgevoerd. Dankzij de mogelijkheid om overeenkomsten over nog niet-opengevallen nalatenschappen te kunnen sluiten, met name via de "globale overeenkomst", zullen in families conflicten kunnen worden voorkomen. Ten slotte werden ook technische verbeteringen aangebracht.

De hervorming beoogt de toekomstige erflater meer vrijheid te bieden door het beschikbaar gedeelte te vergroten. Ofschoon het inderdaad belangrijk is rekening te houden met het gezinsmodel, dat sinds de oude bepalingen van ons Burgerlijk Wetboek aanzienlijk is veranderd, moeten ook de reservataire rechten kunnen worden beschermd. Er moeten evenwichtsverhoudingen worden gevonden tussen de individuele vrijheid van de toekomstige erflater om vrijelijk over zijn vermogen te kunnen beschikken, en de handhaving van een solidariteit tussen de generaties. Met de nieuwe gezinsconfiguraties rekening houden, mag voorts niet betekenen dat de rechten van de kinderen nadeel ondervinden.

Het onderzoek van de Koning Boudewijnstichting toont aan dat een deel van de Belgische bevolking over meer vrijheid zou willen beschikken. Uit het onderzoek

d'un accord aussi large que possible entre la majorité et l'opposition.

Ensuite, l'intervenante attire l'attention sur la future réforme du droit patrimonial de la famille. Cette réforme aura également des répercussions sur la législation à l'examen.

Enfin, l'intervenante indique que de nombreuses modifications à l'examen correspondent à des propositions formulées lors d'une journée d'étude organisée il y a très longtemps. Elle est satisfaite du fait que ces propositions fassent enfin l'objet d'un consensus (une réduction de la réserve et une suppression de cette réserve pour les ascendants en échange d'une obligation alimentaire, de nouvelles règles d'évaluation, l'instauration d'un pacte successoral,...).

Mme Özlem Özen (PS) indique que la réforme des régimes matrimoniaux aurait dû être analysée en même temps que cette importante réforme afin d'avoir tous les éléments nécessaires pour apprécier la réforme proposée dans son ensemble. En effet, ces domaines sont liés entre eux, puisqu'à la mort du *de cuius*, ce sont notamment les régimes matrimoniaux qui sont liquidés en priorité.

La réforme proposée connaît des avancées et des points positifs. Ainsi, il est procédé à une modernisation du droit successoral par une simplification pratique. La possibilité de procéder à des pactes sur succession future, via notamment le "pacte global" permettra de prévenir les conflits au sein des familles. Enfin, des corrections techniques ont également été apportées.

La réforme entend augmenter la liberté du futur défunt en augmentant la quotité disponible. S'il est en effet important de pouvoir tenir compte du modèle familial qui a changé de manière considérable depuis les vieilles dispositions de notre Code civil, il faut également pouvoir protéger les droits réservataires. Des équilibres doivent être trouvés entre la liberté individuelle du futur défunt de pouvoir disposer librement de son patrimoine et le maintien d'une solidarité entre les générations. En outre, tenir compte des nouveaux schémas familiaux ne peut pas se réaliser au détriment des droits des enfants.

L'enquête de la Fondation Roi Baudouin démontre qu'une partie de la population belge voudrait pouvoir disposer de davantage de liberté. Par contre, l'enquête

blijkt daarentegen ook dat momenteel slechts 24 % van de mensen hun nalatenschap voorbereiden. Dat gegeven relativiseert ook de vermeende “vraag” naar meer vrijheid om zijn nalatenschap beter te kunnen organiseren.

Uit de hoorzittingen blijkt een diepe en zelfs “communautaire” kloof tussen twee zienswijzen: enerzijds de op de familie gefocuste zienswijze, die een aanzienlijke verruiming beoogt van de vrijheid van de overledene om over zijn vermogen te beschikken en die tegelijk de langstlevende echtgenoot aanmerkelijk beschermt; anderzijds de zienswijze die de afstammingsband tussen ouders en kinderen beschermt en aldus het beginsel van gelijkheid tussen de kinderen voorstaat.

Volgens de spreekster moet het reservataire erfdeel van de kinderen blijven zoals het nu is, in dezelfde verhouding. Eenvormig bepalen dat een reservataire erfdeel de helft van het vermogen van de overledene moet bedragen, ongeacht het aantal erfgenamen, lijkt een probleem te doen rijzen op het vlak van het gelijkheidsbeginsel. Zulks zou in het voordeel spelen van enige kinderen, aangezien hun reserve de helft van het vermogen zou bedragen; bij twee kinderen zou eenieder reservataire erfdeel een kwart van het vermogen bedragen; zijn ze met z'n drieën, dan is dat nog een zesde enzovoort. De vraag rijst of de indieners van dit wetsvoorstel dat verschil afdoende kunnen rechtvaardigen in het licht van het gelijkheids- en het non-discriminatiebeginsel, met name ten aanzien van het advies ter zake van de Raad van State (DOC 54 2282/002, blz. 9).

Evenmin stelt dit wetsvoorstel een uitgebalanceerde regeling voor: het zou mogelijk zijn aan één kind tot vier keer meer te geven dan aan een ander; als er vier kinderen zijn, zou de overledene aan één van zijn kinderen vijfmaal meer kunnen geven dan aan een ander. Momenteel is zulks onmogelijk, hoewel het vigerende recht het al toestaat sommige kinderen te bevoordelen; zo kan aan één kind tweemaal zoveel worden gegeven als aan een ander.

De voor deze ongelijke verdeling aangevoerde redenen gaan uiteraard niet noodzakelijk op voor de toekomstige erflater, aangezien hij volledig vrij over zijn vermogen kan beschikken. Aldus gaat de aan de ouders toegekende vrijheid gepaard met het risico dat zij een kind bevoorrechten, bijvoorbeeld op grond van diens geslacht, wegens hun voorkeur voor het oudste kind, of wegens de levenskeuze die een kind heeft gemaakt. Een dergelijke discriminatie moet uiteraard worden voorkomen en de

révèle aussi qu'actuellement, seulement 24 % de gens préparent leur succession. Cette donnée permet donc aussi de relativiser la “demande” de liberté de pouvoir mieux organiser sa succession.

Les auditions ont révélé une fracture forte et même “communautaire” entre deux visions: d'un côté celle de la famille qui élargit considérablement la liberté du défunt de disposer de son patrimoine tout en protégeant considérablement le conjoint survivant; et de l'autre côté celle qui protège le lien de filiation entre les parents et les enfants privilégiant ainsi le principe de l'égalité des enfants.

L'oratrice considère que la réserve des enfants doit rester comme il est actuellement aujourd'hui, dans les mêmes proportions. D'abord, fixer une réserve établie uniformément à la moitié du patrimoine du défunt indépendamment du nombre d'héritiers semble problématique eu égard au principe d'égalité. Les enfants uniques seraient avantagés en bénéficiant d'une réserve égale à un demi du patrimoine alors qu'une fratrie composée de deux enfants atteindra le quart s'ils sont deux et un sixième s'ils sont trois, et ainsi de suite. Les auteurs de la proposition de loi peuvent-ils justifier suffisamment cette distinction eu égard au principe d'égalité et de non-discrimination, notamment par rapport à l'avis du Conseil d'État sur cette question (DOC 54 2282/ 002, p.9)?

Ensuite, la proposition n'est pas équilibrée sur ce point: elle permettrait aujourd'hui de donner à un enfant jusqu'à 4 fois plus qu'un autre. S'il y a quatre enfants, le défunt pourrait octroyer à un de ses enfants, cinq fois plus qu'un autre. Actuellement pareil cas n'est pas permis, bien que le droit existant permette déjà d'avantager certains enfants: il est possible de donner deux fois plus à un enfant plutôt qu'un autre.

Les motivations de cette répartition inégale ne seraient bien évidemment pas obligatoirement fondées dans le chef du futur défunt, puisque la liberté de ce dernier est totale. Ainsi, la liberté octroyée aux parents se réalise au risque qu'ils privilégient un enfant, par exemple en fonction du sexe, de la préférence pour l'aîné, ou du choix de leur choix de vie. Ce genre de discrimination doit bien évidemment être évité et l'autonomie de la volonté ne peut embrayer sur les principes

wilsvrijheid mag geen afbreuk doen aan het gelijkheidsbeginsel en het beginsel van de ouderlijke verantwoordelijkheid; gebeurt dit toch, dan zouden de ouders na hun overlijden hun kinderen kunnen discrimineren.

De spreekster heeft een amendement ingediend om terug te vallen op de bestaande regeling. Zij vraagt zich af of de indieners van dit wetsvoorstel er op grond van deze kritiek niet beter aan zouden doen op zijn minst in kleinere erfdelen te voorzien dan de bestaande. Aldus zou tegemoet kunnen worden gekomen aan de doelstelling van de in uitzicht gestelde wet, te weten de autonomie van de erflater verhogen, en zouden tegelijk het evenredigheids- en het non-discriminatiebeginsel gewaarborgd blijven.

De spreekster betwist weliswaar niet de reserve en de rechten van de langstlevende echtgenoot, maar vindt dat de hervorming zou kunnen uitmonden in een heel ongelijke situatie waarbij het evenwicht tussen de kinderen en de langstlevende echtgenoot wordt verbroken; met name zou, als gevolg van de omzetting van het vruchtgebruik (50 %), de langstlevende echtgenoot 86 % van de nalatenschap zou kunnen ontvangen. Het door de hervorming vergrote beschikbaar gedeelte waarop de overledene recht zal hebben, zal dus maar zelden derden bevoordelen.

Dat gebrek aan evenwicht is des te verwonderlijker daar de huidige bepalingen van het Burgerlijk Wetboek het thans al mogelijk maken de langstlevende echtgenoot te bevoordelen. Dat is de "giftige cocktail" waarnaar verscheidene deskundigen tijdens de hoorzittingen hebben verwezen, meer bepaald via de theorie van de voordelen, het vetorecht inzake de omzetting van het vruchtgebruik van de gezinswoning, het speciale beschikbaar gedeelte van het vruchtgebruik op de bijzondere reserve van de nakomelingen.

Daarbovenop maakt de hervorming een einde aan de vrijstelling van het vermoeden van inbreng door de langstlevende echtgenoot, alsook aan de beperking van de reserve tot de helft. De in stand gehouden bestaande mechanismen, samen met de eraan toegevoegde mechanismen, bezwaren de rechten van de kinderen nog meer en tasten de nalatenschap van de kinderen ernstig aan.

Als men weet hoe zwaar conflicten als gevolg van erfrechtelijke gezinsproblemen kunnen doorwegen en waarin die conflicten hun oorsprong vinden (ofwel in een gevoel van ongelijkheid tussen de kinderen, ofwel in de verhouding tussen de kinderen van een eerdere partner en de nieuwe partner van de toekomstige erflater), valt het te betwijfelen of het aantal familieruzies en dus het aantal erfrechtelijke geschillen in de toekomst

d'égalité et de responsabilité parentale qui permettrait de les discriminer au-delà de leur mort.

L'oratrice a déposé un amendement pour revenir au système actuel. Mais face à ces critiques, les auteurs de la proposition de loi ne devraient-ils pas proposer à tout le moins, des proportions plus faibles que celles actuelles, permettant de rencontrer l'objectif de la loi visant à accroître l'autonomie du défunt tout en garantissant le principe de proportionnalité et de non-discrimination?

Si l'oratrice ne remet pas en cause la réserve et les droits du conjoint survivant, la réforme permettrait pourtant d'aboutir à une situation très inégale rompant l'équilibre entre les enfants et le conjoint survivant où, avec la conversion de l'usufruit à 50 %, le conjoint survivant pourrait recevoir 86 % de la succession. La quotité disponible augmentée par la réforme dont jouira le défunt ne servira donc que rarement à avantager des tiers.

Ce déséquilibre est d'autant plus étonnant que les dispositions actuelles du Code civil permettent déjà actuellement d'avantager le conjoint survivant. C'est le "cocktail toxique", évoqué par plusieurs experts auditionnés, notamment via la théorie des avantages, le droit de veto à la conversion de l'usufruit du logement familial, la quotité disponible spéciale de l'usufruit sur la réserve des descendants. La réforme y ajoute la suppression de la présomption de dispense de rapport dû par le conjoint survivant et de la limitation de la réserve à un demi.

Ces mécanismes existants maintenus, avec ceux qui y sont ajoutés, viennent considérablement alourdir encore un peu plus les droits des enfants dans la balance et viennent lourdement empiéter sur la succession des enfants.

Connaissant l'importance des conflits suscités par les problèmes de succession dans les familles et leur provenance, soit d'une inégalité ressentie entre les enfants soit du rapport entre les enfants d'une union précédente et le nouveau partenaire du futur défunt, on peut douter de la réduction des disputes familiales et donc des litiges en matière successorale. Dans quelle mesure ne risque-t-on donc pas de les accroître en

zal verminderen. Dreigt men ze dan ook niet te doen toenemen door de reserve van de kinderen te verlagen en ze in sommige gevallen tot een eenvoudige schuldvordering te reduceren?

Wat de eenmaking in waarde betreft (voor de inkorting en de inbreng evenzeer als voor de onroerende en de roerende goederen), staat vast dat de voorgestelde hervorming als voordeel heeft dat de regels dienaangaande aanzienlijk worden vereenvoudigd. Dat de wettekst in bepaalde gevallen echter niet voorziet in de mogelijkheid van een inbreng in natura, doet vragen rijzen.

De kinderen zullen niet langer bepaalde goederen die bijvoorbeeld in de familiale geschiedenis een bijzondere betekenis hebben, in hun bezit kunnen krijgen. *A contrario* maken bepaalde, door dit voorstel overgenomen bestaande mechanismen het voor de langstlevende echtgenoot mogelijk sommige bijzondere goederen te behouden via preferentiële toekenning, de concrete reserve en het vetorecht inzake de omzetting van het vruchtgebruik op preferentiële goederen. Er is in geen enkel soortgelijk mechanisme voorzien als tegenwicht voor de nieuwe regel inzake de inbreng en inkorting in waarde. De gemaakte evenwichtsoefening betekent voor de kinderen, die hun reserve al kwijt zijn, dat hun recht om te erven verwordt tot een recht op een schuldvordering.

Wat de overeenkomst over een niet-opengevallen nalatenschap betreft, vergt de noodzaak om conflicten te voorkomen de instelling van een welbepaald wettelijk kader waarbinnen het hele gezin, d.w.z. de toekomstige erfflater en zijn erfgenamen, het over de nalatenschap eens kunnen worden. Daarin is door de hervorming voorzien. Dat is des te noodzakelijker daar duidelijk almaar meer Belgen bij leven schenkingen doen om hun kleinkinderen of kinderen te helpen op een moment dat zij daar het meest behoefte aan hebben. Aan die verzuchting wordt voldaan met de erfovereenkomst, waardoor meer bepaald de erfgerechtigde erfgenamen een generatie kunnen "overslaan", waarbij ze dus de erfenis laten toekomen aan de daaropvolgende generatie, zijnde hun kinderen. De spreekster heeft evenwel vragen over de bescherming van de zwakkere partijen in dat soort overeenkomsten. In een gezin kan ontegensprekelijk een bepaalde druk bestaan; als dusdanig moet elke partij volkomen zeker zijn en beseffen waar zij van afziet.

Tot besluit geeft de spreekster aan dat er positieve punten zijn, maar de hervorming verbreekt menig evenwicht. Terwijl in het huidige Burgerlijk Wetboek de beide modellen zijn vervat, het kerngezin en het egalitaire gezin, wil de hervorming nu duidelijk voor één enkel model gaan, het zogeheten "absolute kerngezin". De rechten

réduisant la réserve des enfants et en la réduisant dans certains cas à une simple créance?

Concernant l'unification en valeur, tant pour la réduction que pour le rapport que pour les biens immeubles et meubles, il est certain que la réforme proposée a pour avantage de simplifier de manière considérable les règles qui régissent ces matières. Toutefois, le fait que le texte de loi ne prévoit pas la possibilité dans certains cas de ramener en nature pose question.

Les enfants n'auront plus la possibilité de récupérer certains biens qui auraient par exemple une importance particulière dans l'histoire de la famille. *A contrario*, certains mécanismes inchangés par la présente proposition permettent au conjoint survivant de garder certains biens particuliers via l'attribution préférentielle, la réserve concrète et le droit de veto à la conversion de l'usufruit sur les biens préférentiels. Aucun mécanisme semblable n'est prévu pour contrebalancer la nouvelle règle de rapport et réduction en valeur. Dans l'équation d'équilibre, les enfants, déjà amputés de leur réserve se voient privé d'un droit à succéder dégénérant en un droit de créance.

En ce qui concerne le pacte sur succession future, la nécessité de prévenir les conflits commence par l'instauration d'un cadre légal défini permettant à l'ensemble de la famille, c'est-à-dire le futur défunt et ses héritiers, de s'entendre sur la succession. C'est ce que fait cette réforme. Il est d'autant plus nécessaire que les Belges sont visiblement de plus en plus nombreux à effectuer des donations de leur vivant pour aider leurs petits-enfants ou enfants à un moment où ils en ont le plus besoin. Le pacte sur succession, qui permettrait notamment aux héritiers appelés à la succession de sauter une génération en appelant directement à la génération suivante à leurs enfants, répond à cette demande. L'oratrice s'interroge toutefois sur la protection des parties les plus faibles dans ce type de contrat. Dans une famille, on ne peut pas nier que certaines pressions peuvent exister, et il faut à ce titre, que chaque partie soit bien certaine et consciente de ce à quoi elle renonce.

En conclusion, l'oratrice indique qu'il y a des points positifs, mais la réforme rompt plusieurs équilibres. Alors que le Code civil actuel reflète les deux modèles "nucléaire absolu" et "nucléaire égalitaire", aujourd'hui la réforme entend clairement trancher pour un seul modèle, celui dit "nucléaire absolu". Le droit des enfants

van de kinderen en hun onderlinge gelijkheid worden tot niets herleid ten opzichte van de individuele vrijheid, die een absolute prioriteit vormt voor de indianen van het wetsvoorstel. De spreekster deelt de intentie van de indianen van het wetsvoorstel om de zogenaamde relatiekinderen op grotere schaal te integreren, doch er mogen geen ongelijke situaties voor de kinderen uit voortvloeien. De doelstelling om het erfrecht aan de maatschappelijke realiteit aan te passen, had kunnen worden bereikt zonder de reservataire rechten van de kinderen en hun onderlinge gelijkheid dusdanig op de helling te zetten.

De heer Philippe Goffin (MR) wijst op de door de beleids mensen gevolgde werkwijze. Er is grondig collectief werk verricht. Hoogleraren hebben de reflectie gevoed, zodat alle aspecten optimaal werden belicht. De gevolgde werkwijze was open, want praktijk mensen zijn hun standpunt komen geven; tevens werden de verschillende gevoeligheden binnen de meerderheid geëerbiedigd. Met een dergelijke methode zullen de burgers misschien meer interesse aan de dag leggen voor hun nalatenschap, wat een heikel onderwerp blijft waar een taboe op rust.

De Koning Boudewijnstichting heeft in haar studies aangetoond hoe moeilijk de burger het heeft om zich in de problematiek van de nalatenschap te verdiepen. Tegelijk werd de wens van de burger aangestipt om in die context over meer vrijheid te beschikken maar ook om het evenwicht binnen de gezinnen te bewaren. De tot de helft beperkte reserve voor de nakomelingen voldoet volgens de spreker aan die bekommerning.

De tekst zal die aangelegenheid ook sterk vereenvoudigen, wat gezien de gevoeligheid ervan veel gezonder is. De spreker neemt het voorbeeld van de schenking die volgens de intrinsieke waarde ervan zal worden gevaloriseerd op de dag van de schenking, wat voor een aanzienlijke vereenvoudiging zorgt.

Met betrekking tot de erfovereenkomst zal men moeten waarborgen dat die vrij wordt toegestaan en goed wordt begrepen. Elk gezinslid zal zich in een dergelijke overeenkomst moeten terugvinden.

Een reserve in waarde veeleer dan *in natura* zal meer rechtszekerheid brengen.

De spreker ziet deze tekst als een uitnodiging voor iedereen om vrijer en sereener over nalatenschappen te spreken. Duidelijkheid moet de Belgische burger ertoe aanzetten om meer over zijn nalatenschap na te denken, en de gezinnen om er meer over te spreken.

et l'égalité entre eux sont réduits à peau de chagrin face à la liberté individuelle, priorité absolue des auteurs de la proposition de loi. Mme Ōzen partage l'intention des auteurs de la proposition consistant à intégrer plus largement les enfants dits "relationnels", mais il ne peut en découler des situations inégales pour les enfants. L'objectif d'adaptation du droit successoral à la réalité sociale aurait pu être atteint sans que ne soit remis en cause d'une telle façon les droits réservataires des enfants et l'égalité entre ceux-ci.

M. Philippe Goffin (MR) insiste sur la méthode de travail qui a été suivie par le pouvoir politique. Un travail de fond collectif a été fait. Des professeurs d'université ont alimenté la réflexion pour faire en sorte d'avoir le meilleur éclairage possible. La méthode de travail suivie a été ouverte car des praticiens sont venus donner leur point de vue; et elle fut aussi respectueuse des différentes sensibilités au sein de la majorité. Une telle méthode pourra peut-être permettre aux citoyens de s'intéresser plus à la succession qui reste un sujet difficile et tabou.

La Fondation Roi Baudouin a montré dans ses études la difficulté pour le citoyen de se saisir de la problématique de sa succession, tout en notant la volonté du citoyen d'avoir plus de liberté dans ce contexte, mais aussi de respecter un équilibre au sein des familles. La réserve des descendants limitée à la moitié respecte selon l'orateur ces demandes.

Le texte va aussi simplifier fortement cette matière, ce qui est beaucoup plus sain vu sa sensibilité. L'orateur prend l'exemple de la donation qui sera valorisée selon sa valeur intrinsèque au jour de la donation, ce qui simplifie fortement les choses.

Concernant le pacte successoral, il faudra garantir qu'il soit librement consenti et bien compris. Chacun des membres de la famille devra se retrouver dans un tel pacte.

La réserve qui devient en valeur plutôt qu'en nature permettra d'apporter plus de sécurité juridique.

M. Goffin estime que ce texte constitue une invitation pour tous à parler plus librement et plus sereinement de la problématique de la succession. La clarté devrait inciter davantage le citoyen belge à se pencher sur sa succession et devrait permettre d'augmenter le taux actuel de discussion au sein des familles.

De minister onderstreept dat de nodige tijd en expertise werden uitgetrokken c.q. ingewonnen om tot dit wetsvoorstel te komen.

Het wetsvoorstel zorgt niet voor een revolutie. De reserve wordt beperkt, in overeenstemming met de tijdsgeest en zonder méér discriminatie tussen de kinderen. De erfovereenkomst wordt door de wetgever erkend om de rechtszekerheid te vergroten en de erfgenamen meer op hun gemak te stellen. Bovendien zullen alle goederen die het voorwerp zijn van een schenking, op dezelfde manier worden gewaardeerd, wat toe te juichen valt. Tot slot is het in de huidige context normaal dat de reserve voor de opgaande lijn wordt geschrapt, evenwel met inachtneming van de onderhoudsplicht jegens de ascendenten als dat noodzakelijk zou blijken.

De heer Christian Brotcorne (cdH) onderstreept de noodzaak het erfrecht aan te passen aan de maatschappelijke evolutie, wat de onderliggende ambitie van dit wetsvoorstel is. Wel vraagt hij zich af of de gekozen weg de juiste is.

Soms kan het recht een dam opwerpen tegen ontwikkelingen die niet bepaald opportuun zijn. Het kan niet de bedoeling zijn alles te veranderen onder het voorwendsel van vernieuwing. Voor de spreker gaat het wetsvoorstel te ver. Bovendien is hij van mening dat de tekst veel te haastig is opgesteld, gelet op de ontwikkelingen die nog mogelijk waren in de werkgroep die zich maandenlang over deze tekst heeft gebogen. De spreker verwijst naar de notarissen, die hoogst verbaasd waren dat ze niet zijn geraadpleegd over de inhoud van het wetsvoorstel.

Hoewel sommige elementen van het wetsvoorstel opportuun en noodzakelijk zijn, zoals de bepalingen inzake de erfovereenkomst, heeft de spreker drie belangrijke bezwaren:

- het gaat om een opgesplitste hervorming, waarbij de zaken worden omgekeerd;
- de hervorming is geënt op de individuele vrijheid, ten koste van de familiesolidariteit;
- het stelsel werkt ongelijkheid in de hand.

De zaken worden omgekeerd doordat momenteel een hervorming van de huwelijksvermogensstelsels in de steigers staat. De vereffening van het huwelijksvermogensstelsel beïnvloedt het erfrecht. De spreker had het dan ook duidelijker en logischer gevonden mocht eerst de hervorming van de huwelijksvermogensstelsels worden aangevat. De Raad van State heeft trouwens hetzelfde bezwaar geopperd.

Le ministre souligne le fait que le temps et l'expertise nécessaires ont été pris pour arriver à cette proposition de loi.

La proposition de loi n'entraîne pas de révolution. La réserve est réduite, ce qui correspond à l'air du temps sans accroître les discriminations entre les enfants. Le pacte successoral est reconnu par le législateur, afin de promouvoir la sécurité juridique et de mettre plus à l'aise les héritiers. En outre, tous les biens qui ont fait l'objet d'une donation seront valorisés de la même façon, ce qui est une très bonne chose. Enfin, il est normal à l'heure actuelle de supprimer la réserve des ascendants, tout en prenant en considération l'obligation d'entretien vis-à-vis des ascendants dans les cas où cela s'avère nécessaire.

M. Christian Brotcorne (cdH) souligne la nécessité d'adapter le droit successoral à l'évolution de la société, ce qu'ambitionne de faire ce texte. Cependant, il se demande si la manière choisie est opportune.

Le droit peut parfois constituer un rempart contre les évolutions qui ne sont pas les plus opportunes. Il faut éviter de tout changer sous prétexte d'innovation. Pour l'orateur, la proposition de loi va trop loin. En outre, il considère que le texte a été établi trop rapidement par rapport à des évolutions qui étaient encore possible au sein du groupe de travail qui s'est penché sur ce texte pendant de longs mois. L'orateur cite le cas des notaires qui ont été très étonnés de ne pas avoir été consultés sur le contenu de la proposition de loi.

Si certains éléments de la proposition de loi sont opportuns et nécessaires, comme notamment les dispositions en matière de pacte successoral, l'orateur a cependant trois objections majeures:

- Il s'agit d'une réforme fractionnée qui inverse les choses;
- La réforme fait la part belle à la liberté individuelle au détriment de la solidarité familiale;
- Le régime est inégalitaire.

L'inversion des choses vient du fait qu'il y a une réforme des régimes matrimoniaux en chantier actuellement. La liquidation du régime matrimonial influence le droit successoral. Pour l'orateur, il aurait donc été plus clair et plus logique de démarrer par la réforme des régimes matrimoniaux. Le Conseil d'État a d'ailleurs fait la même objection.

In verband met de versterking van de individuele vrijheid had de spreker gehoopt dat meer rekening zou worden gehouden met de gevolgen van die maatregel. In de nieuwe regeling zal eenieder de zaken naar wens kunnen aanpassen, wat tot excessen dreigt te leiden. De individuele vrijheid is belangrijk, maar zij mag niet boven andere overwegingen gaan.

Hoewel de heer Brotcorne ervan overtuigd is dat met de familiale evoluties rekening moet worden gehouden, is hij er niet zeker van dat dit wetsvoorstel daarin slaagt. Het gaat veeleer om afbraak. Het beschikbaar gedeelte stijgt zeer sterk, wat tot een onbalans leidt. Bovendien wordt de reserve omgezet in waarde en niet langer in natura. De belangen van de kinderen worden niet gevrijwaard; het voordeel gaat naar de langstlevende partner, die het leeuwendeel krijgt. Dat is onevenwichtig en onaanvaardbaar. Volgens de spreker moet erover worden gewaakt dat de familiesolidariteit gehandhaafd blijft. Er werd een ideologische keuze gemaakt, die ertoe leidt dat niet langer het kind maar de partner de "logische" erfgenaam wordt.

Nochtans veranderen de wijzen voor de toewijzing van de afstemming; daar zou rekening mee moeten worden gehouden. Bovendien wordt de onbalans groter naarmate er meer kinderen zijn. Een en ander zal wellicht leiden tot geschillen en conflicten binnen families.

Zoals de Raad van State heeft aangegeven, worden met deze nieuwe wetgeving de gezinnen met één kind *de facto* bevoordeeld. Bovendien wordt de laatste partner bevoorrecht ten opzichte van de kinderen uit een eerdere band. De familiesolidariteit wordt ontrafeld en dat zet de deur wijd open voor processen. Veeleer dan het voordeel te verlenen aan de langstlevende echtgenoot, aan wie bijkomende erfrechten toevallen, zou voorrang moeten worden gegeven aan de afstammingsband.

Anders dan de huwelijks- of de samenwoningsband gaat het immers om een onaantastbare band, die tevens een belangrijke materiële dimensie heeft.

Dat de reserve niet langer in natura maar in waarde zou worden berekend, toont volgens de spreker eveneens aan dat de principes verschuiven. De erfgenaam wordt een schuldeiser in plaats van iemand die erft. Meerdere gehoorde personen hebben dat onder de aandacht gebracht.

Aangaande de nieuwe mogelijkheden inzake de erfovereenkomst geeft de heer Brotcorne aan dat het inderdaad belangrijk is dat de zaken binnen de familie kunnen worden geregeld wanneer de erflater nog in leven is. Dat is dus een goede zaak. Toch moet worden voorzien in vangnetten ingeval er een onbalans zou

Concernant l'augmentation de la liberté individuelle, l'orateur aurait espéré qu'on soit plus attentif aux conséquences de cette mesure. Dans le nouveau régime, chacun pourra adapter les choses selon ses souhaits, ce qui risque de conduire à des excès. La liberté individuelle est importante mais elle ne peut primer sur les autres considérations.

Si M. Brotcorne est convaincu qu'il faut tenir compte de l'évolution des familles, il n'est cependant pas convaincu que la proposition de loi y arrive. Il s'agirait plutôt d'une déconstruction. La quotité disponible augmente de façon très importante, ce qui installe un déséquilibre. En outre, la réserve est transformée en valeur et non plus en nature. Les intérêts des enfants ne sont pas préservés, au profit du partenaire survivant qui se taille la part du lion. Cela est déséquilibré et inacceptable. L'orateur est d'avis qu'il faut veiller à ce que la solidarité familiale soit maintenue. Il s'agit d'un choix idéologique qui a été fait et qui a pour conséquence que le partenaire devient l'héritier classique et non plus l'enfant.

Pourtant, les modes d'attribution de la filiation évoluent, ce qui devrait être pris en considération. Le déséquilibre sera en outre d'autant plus important qu'il y aura d'enfants. Cela va probablement impliquer des litiges et des difficultés au sein des familles.

Comme l'a dit le Conseil d'État, *de facto*, ce sont les familles à enfant unique qui seront privilégiées par cette nouvelle législation. En outre, le dernier partenaire est privilégié par rapport aux enfants issus d'une autre union. On détricote la solidarité familiale et on crée un "nid à procès". Plutôt que le conjoint survivant, qui aura des droits successoraux complémentaires, c'est le lien de filiation qui aurait du être privilégié.

Il s'agit en effet d'un lien intangible, contrairement au lien matrimonial ou de cohabitation, et ce lien intangible a aussi une dimension matérielle importante.

En outre, avec la transformation du calcul de la réserve en nature en une réserve en valeur, l'orateur considère qu'il y a à nouveau un glissement des principes. L'héritier devient un créancier plutôt qu'un héritier. C'est ce qu'on dit plusieurs des personnes auditionnées.

Concernant les nouvelles possibilités en matière de pacte successoral, M. Brotcorne indique qu'il est important en effet de permettre que les choses se règlent en famille alors que la personne est vivante. C'est donc une bonne évolution. Il faut cependant prévoir des garde-fous étant donné que l'influence du pater familias

ontstaan onder invloed van de pater familias of zelfs van een van de kinderen. Er dient te worden voorzien in de verplichting van een externe raadpleging, om aldus tot een evenwichtige erfovereenkomst te komen.

Mevrouw Annick Lambrecht (sp.a) onderschrijft de krachtlijnen van het wetsvoorstel. De spreekster wijst erop dat het wetgevend initiatief het eindresultaat is van jarenlang werk. Het ligt in het verlengde van eerdere, punctuele hervormingen van het erfrecht die zijn doorgevoerd met medewerking van sp.a-senatoren en volksvertegenwoordigers, in het bijzonder eresenator Guy Swennen.

Mevrouw Lambrecht benadrukt dat het erfrecht dringend bij de tijd moet worden gebracht. Zij is tevreden dat er meer ruimte voor vrijheid zal zijn (doordat het beschikbare erfdeel wordt vergroot), met behoud van het principe van familiale solidariteit.

De spreekster heeft geen principieel bezwaar tegen de invoering van de onderhoudsvordering van ascendenten in de rechtstreekse opgaande lijn. Wel vraagt zij zich af of die vordering nog kan betwist worden en wat de exacte verhouding is ten opzichte van andere onderhoudsplichtigen. Mevrouw Lambrecht meent dat er betere oplossingen zijn dan de invoering van dit solidariteitssysteem.

De heer Stefaan Van Hecke (Ecolo-Groen) sluit zich aan bij de vorige spreekster. Wel merkt hij op dat het beter ware geweest om het voorliggende wetsvoorstel te bespreken in samenhang met de aangekondigde hervorming van het familiaal vermogensrecht, aangezien beide dossiers nauw met elkaar verbonden zijn.

Mevrouw Carina Van Cauter (Open Vld) benadrukt nogmaals het belang van de voorgestelde hervorming die tegemoetkomt aan een dringende nood. De spreekster onderstreept dat de nieuwe regeling de algemene goedkeuring wegdraagt van de meerderheid van de gehoorde academici en de mensen die op het terrein met de nieuwe wetgeving aan de slag moeten.

Anders dan sommige leden beweren, legt de voorgestelde regeling geen schisma bloot tussen het noorden en het zuiden van het land. De spreekster wijst erop dat de vertegenwoordigers van het notariaat zich tijdens de hoorzitting van 6 juni onverdeeld voorstander hebben betoond.

In verband met de opmerking dat het voorliggende wetsvoorstel beter zou worden behandeld in samenhang met de door de regering aangekondigde hervorming van het familiaal vermogensrecht, antwoordt mevrouw Van Cauter dat de indieners van het wetsvoorstel zich

ou même d'un enfant pourrait conduire à des déséquilibres. Il faut mettre en place l'obligation de consulter à l'extérieur afin d'arriver à un pacte équilibré.

Mme Annick Lambrecht (sp.a) souscrit aux lignes de force de la proposition de loi. Elle fait observer que l'initiative législative est l'aboutissement de plusieurs années de travail et qu'elle s'inscrit dans le prolongement de réformes ponctuelles du droit successoral menées antérieurement avec le concours de sénateurs et de députés du sp.a, et en particulier du sénateur honoraire, Guy Swennen.

Mme Lambrecht souligne qu'il faut moderniser d'urgence le droit successoral. Elle se réjouit que la proposition offre une plus grande liberté (du fait de l'augmentation de la quotité disponible), tout en maintenant le principe de la solidarité familiale.

Si elle n'émet aucune objection de principe à l'instauration de la créance alimentaire des ascendants en ligne directe, l'intervenante se demande néanmoins si cette créance pourra encore être contestée et s'interroge sur sa proportion exacte par rapport à d'autres débiteurs d'aliments. Mme Lambrecht pense que d'autres solutions sont préférables à l'instauration de ce système de solidarité.

M. Stefaan Van Hecke (Ecolo-Groen) se rallie aux propos de l'intervenante précédente. Il observe toutefois qu'il aurait été préférable d'examiner la proposition de loi à l'examen conjointement avec la réforme annoncée du droit patrimonial de la famille, étant donné que ces deux dossiers sont étroitement liés.

Mme Carina Van Cauter (Open Vld) souligne à nouveau l'importance de la réforme proposée, qui répond à une urgence. L'intervenante insiste sur le fait que la nouvelle réglementation est soutenue par la majorité des universitaires entendus et par la majorité des acteurs qui devront l'appliquer sur le terrain.

Contrairement à ce que soutiennent certains membres, la réglementation proposée ne révèle pas un schisme entre le sud et le nord du pays. Les représentants du notariat s'y sont du reste montrés unanimement favorables lors de l'audition du 6 juin.

En réponse à la remarque selon laquelle il serait préférable d'examiner la proposition de loi conjointement avec la réforme annoncée du droit patrimonial de la famille, Mme Van Cauter indique que les auteurs de la proposition de loi sont conscients des répercussions

bewust zijn van de repercussies die een erfrechtvorming kan hebben voor het familiaal vermogensrecht. Precies daarom hebben zij ervoor geopteerd om geen wijzigingen voor te stellen die determinerend zijn voor die laatste hervorming die nog haar beslag moet krijgen. De onderhandelingen over de hervorming van het familiaal vermogensrecht zijn ondertussen lopende en de spreekster heeft er vertrouwen in dat ze binnenkort kunnen worden afgerond.

De spreekster staat ook kort stil bij de kritiek (zie de tussenkomst van de heer Brotcorne) als zou het wetsvoorstel absolute voorrang geven aan de beschikkingsvrijheid en de familiale solidariteit zou uithollen. Mevrouw Van Cauter weerlegt deze kritiek: zij wijst erop dat de Raad van State in zijn advies bij het wetsvoorstel van oordeel was dat er geen rechten in het gedrang werden gebracht. Ook wordt de aandacht erop gevestigd dat de tijd rijp is geworden om rekening te houden met nieuwe intrafamiliale evenwichten die ontstaan zijn ten gevolge van nieuwe gezinsvormen (nieuw samengestelde gezinnen, nieuwe partners...).

Voorts begrijpt mevrouw Van Cauter niet dat er bezwaren zijn tegen de reserve in waarde. Er wordt uitgelegd dat de huidige regeling er in de praktijk ook vaak op neerkomt dat er geen reserve in natura meer is doordat men de te erven woning verkoopt omwille van haar onverdeelbaarheid.

Ten slotte is de spreekster verheugd over de brede steun die het wetsvoorstel geniet in de commissie.

B. Antwoorden van de minister

De heer Koen Geens, minister van Justitie, erkent dat er moet over gewaakt worden dat de hervorming van het erfrecht en het huwelijksvermogensrecht met elkaar moeten sporen. Beide hervormingen moeten een coherent geheel vormen. Het is echter nog te vroeg om de krachtlijnen van het nieuwe huwelijksvermogensrecht nu uit de doeken te doen. De minister wijst er wel op dat elke hervorming moet gestoeld zijn op de ambitie om de wetgeving te moderniseren en aan te passen aan de nieuwe maatschappelijke opvattingen. Daarbij moet vanzelfsprekend rekening worden gehouden met het evenwicht tussen de beschikkingsvrijheid en het bewaren van een zekere familiale solidariteit. De maatregelen die worden voorgesteld in het voorliggende wetsvoorstel hebben in beginsel geen invloed op de aangekondigde hervorming van het huwelijksvermogensrecht. De minister meldt dat de twee hervormingen normaal gezien gelijktijdig in werking zullen treden.

qu'une réforme du droit successoral peut avoir sur le droit patrimonial de la famille. C'est précisément pour cette raison qu'ils ont décidé de ne pas proposer de modifications ayant un effet déterminant pour cette dernière réforme, qui doit encore avoir lieu. Les négociations relatives à la réforme du droit patrimonial de la famille sont en cours, et l'intervenante est convaincue qu'elles seront bientôt finalisées.

La membre se penche ensuite brièvement sur la critique (émise par M. Brotcorne) selon laquelle la proposition de loi à l'examen donnerait la priorité absolue à la liberté de disposition et viderait la solidarité familiale de sa substance. Mme Van Cauter réfute cette critique: elle souligne que dans son avis relatif à la proposition de loi, le Conseil d'État a considéré que celle-ci ne compromet aucun droit. L'intervenante fait également observer qu'il est temps de tenir compte des nouveaux équilibres intrafamiliaux nés de l'apparition de nouvelles structures familiales (familles recomposées, nouveaux partenaires,...).

Mme Van Cauter indique ensuite qu'elle ne comprend pas qu'on puisse être opposé au principe de la réserve en valeur. Elle explique qu'en pratique, sous l'égide de la réglementation actuelle, il n'y a souvent plus de réserve en nature, car la maison contenue dans la succession est vendue en raison de son indivisibilité.

Enfin, l'intervenante se félicite du large soutien accordé par les membres de la commission à la proposition de loi à l'examen.

B. Réponses du ministre

Le ministre de la Justice, M. Koen Geens, reconnaît qu'il faut veiller à ce que la réforme du droit successoral s'accorde obligatoirement avec celle du droit des régimes matrimoniaux. Les deux réformes doivent former un ensemble cohérent. Il serait toutefois prématuré de dévoiler dès à présent les lignes de force du nouveau droit des régimes matrimoniaux. Le ministre signale que chaque réforme doit être basée sur l'ambition de moderniser la législation et de l'adapter aux nouvelles conceptions de la société. À cet égard, il faut évidemment tenir compte de l'équilibre entre la liberté de disposition et le maintien d'une certaine solidarité familiale. Les mesures proposées dans la proposition de loi à l'examen n'ont en principe aucune incidence sur la réforme annoncée du droit des régimes matrimoniaux. Le ministre indique que les deux réformes entreront normalement en vigueur simultanément.

Voorts legt de minister uit dat de gemiddelde leeftijdswachting sinds de invoering van het Burgerlijk Wetboek fors is toegenomen. Bovendien, zoals herhaaldelijk werd uitgelegd, zijn er een aantal nieuwe gezinsvormen ontstaan. Het is niet meer dan normaal dat het erfrecht rekening houdt met deze gewijzigde sociologische realiteit. Dat heeft wel tot gevolg dat er meer erfrechtelijk “maatwerk” moet worden toegestaan (daarmee wordt bedoeld dat er specifieke regelingen kunnen worden toegepast die aangepast zijn aan de specifieke gezinssituatie).

De minister staat voorts stil bij de opmerking als zou het wetsvoorstel absolute voorrang geven aan de beschikkingsvrijheid. Volgens de heer Brotcorne zou het leiden tot het bevoordelen van de langstlevende echtgenoot. De minister is het daarmee niet eens. Het wetsvoorstel voorziet inderdaad in meer beschikkingsvrijheid; dat is volledig in overeenstemming met het regeerakkoord en met de tijdens de hoorzitting voorgestelde resultaten van de studie van de Koning Boudewijnstichting (de bevolking vraagt meer beschikkingsvrijheid). Daaruit blijkt dat er een grote vraag bestaat om de erfenis te kunnen aanpassen aan de specifieke situatie van de betrokken (klein-)kinderen, pleegkinderen.... op het vlak van talent, zorgbehoefte enzovoort. Dat is ook niet zo vreemd, het gaat in de meeste gevallen immers om het vermogen dat de erflater zelf heeft bijeengegaaard. Die vrijheid wordt geboden door het beschikbaar deel van de nalatenschap te vergroten tot de helft. Daardoor kunnen ook oplossingen worden gevonden voor een aantal specifieke kwesties, zoals het erfrecht van ongehuwd samenwonende partners en stiefkinderen, de overdracht van familieondernemingen en de blijvende bescherming van zorgkinderen.

De zopas genoemde vrijheid is evenwel niet absoluut. De kinderen blijven recht hebben op een reservataire deel. Onder de bestaande regeling is de hoegrootheid van de reserve afhankelijk van het aantal kinderen (met een maximum van drie). Dat wordt, zoals eerder uiteengezet, vervangen door een vaste reserve die beperkt is tot de helft van de nalatenschap, zoals vandaag het geval is voor éénkindgezinnen (voor die gezinssituatie verandert er dus niets). Er worden geen nieuwe ongelijkheden ingevoerd.

Vervolgens staat de minister stil bij de vernieuwingen inzake erfovereenkomsten. De minister wijst erop dat het principieel verbod op erfovereenkomsten gehandhaafd blijft. Wel worden de uitzonderingen op het verbod nauwkeurig omschreven en er wordt rekening gehouden met uw bezorgdheid omtrent beïnvloeding en druk door

Le ministre explique par ailleurs que l'espérance de vie moyenne a considérablement augmenté depuis l'instauration du Code civil. En outre, comme cela a été expliqué à plusieurs reprises, plusieurs nouvelles formes de ménage sont apparues. Il est tout à fait normal que le droit successoral tienne compte de cette évolution de la réalité sociologique, ce qui a toutefois pour conséquence qu'il faut autoriser davantage de formules “sur mesure” en matière de droit successoral (c'est-à-dire qu'il est permis d'appliquer des règles adaptées à la situation familiale spécifique).

Le ministre se penche également sur l'observation selon laquelle la proposition de loi donnerait la priorité absolue à la liberté de disposition, ce qui, selon M. Brotcorne, aurait pour effet de privilégier le conjoint survivant. Le ministre ne partage pas ce point de vue. La proposition de loi prévoit en effet une liberté de disposition accrue, ce qui est tout à fait conforme à l'accord de gouvernement et aux résultats de l'étude de la Fondation Roi Baudouin qui ont été présentés lors des auditions (la population demande une plus grande liberté de disposition). Il en ressort qu'il existe une demande importante de pouvoir adapter la succession à la situation spécifique des (petits-) enfants, enfants placés, etc. concernés au niveau du talent, de la dépendance, etc. Il n'y a rien de vraiment étrange à cela non plus. Il s'agit en effet dans la plupart des cas du patrimoine que le *de cujus* a lui-même constitué. Cette liberté est offerte en portant la quotité disponible de la succession à la moitié de celle-ci. Par conséquent, il est également possible de trouver des solutions concernant certaines questions spécifiques, telles que le droit successoral des partenaires cohabitants non mariés et des beaux-enfants, la transmission d'entreprises familiales et la protection permanente des enfants fragilisés ou vulnérables.

La liberté mentionnée à l'instant n'est cependant pas absolue. Les enfants continuent à avoir droit à une part réservataire. Dans le régime actuel, le montant de la réserve dépend du nombre d'enfants (gradation arrêtée au-delà du troisième enfant). Comme expliqué précédemment, cette réserve variable sera remplacée par une réserve fixe limitée à la moitié de la succession, comme c'est actuellement le cas pour les familles avec un seul enfant (qui ne sont dès lors pas concernés par cette réforme). La proposition de loi à l'examen ne crée aucune nouvelle inégalité.

Le ministre se penche ensuite sur les nouveautés en matière de pactes successoraux. Il indique que l'interdiction de principe des pactes successoraux est maintenue. Toutefois, les exceptions à cette interdiction sont décrites précisément et il est tenu compte des inquiétudes des membres au sujet d'influences et de

heel wat vormvereisten in te schrijven. De minister wijst erop dat de verruimde mogelijkheid tot het afsluiten van erfovereenkomsten ook rust kan brengen in een familie. Zij kan de ongerustheid bij de ouders wegnemen en zorgen voor de nodige transparantie binnen het gezin. Op die manier kunnen precies ruzies voorkomen worden.

De minister legt uit dat, zoals gezegd, de hervorming niet zo verregaand is dat de reserve voor kinderen meteen wordt afgeschaft en elke erfovereenkomst wordt toegelaten. Zoals uit de studie van de Koning Boudewijnstichting blijkt, is de bevolking daarvoor geen vragende partij. De familiale solidariteit wordt behouden en kan zelfs veel meer dan vandaag op maat van elk gezin gemaakt worden.

Vervolgens wordt verduidelijkt dat een verruimde beschikkingsvrijheid in alle richtingen kan gaan en niet noodzakelijk tot gevolg hebben dat de langstlevende echtgenoot meer bevoordeeld zal worden.

Het wetsvoorstel poogt een nieuwe evenwicht te vinden tussen het erfrecht van de langstlevende echtgenoot en dat van de kinderen. In die zin worden ook een aantal maatregelen voorgesteld die het erfrecht van de kinderen versterken, mede als compensatie voor de herleiding van de reserve tot de helft:

- De langstlevende echtgenoot kan voortaan geen vordering tot inkorting meer instellen ten aanzien van de schenkingen die de erflater voor zijn huwelijk heeft gedaan, wat de rechten van de voorkinderen (i.e. kinderen uit een eerder huwelijk) versterkt;

- Het vruchtgebruik van de langstlevende echtgenoot bezwaart voortaan prioritair het beschikbaar deel, en slechts voor het surplus de reserve van de kinderen, zodat de reserve van de kinderen zoveel mogelijk blijft vrijwaard;

- In het voorstel wordt in het bijzonder ook rekening gehouden met de rechten van de niet-gemeenschappelijke kinderen, die niet genieten van een uitgesteld erfrecht. Voor die kinderen wordt de omzetting van het vruchtgebruik op een aantal goederen vereenvoudigd.

De minister vestigt er de aandacht op dat de vaste reserve van de kinderen principieel verenigbaar is met het gelijkheidsbeginsel volgens de Raad van State (DOC 54 2282/002).

In zijn advies benadrukt de Raad van State dat kinderen geen enkel recht hebben om van hun ouders te

pressies die zouden kunnen worden uitgeoefend in verband met de talrijke formaliteiten. De minister geeft aan dat de uitbreiding van de mogelijkheid tot het sluiten van successoraire pacten zal leiden tot meer rust in de families. Het zal de onzekerheden van de ouders wegnemen en de nodige transparantie in het gezin mogelijk maken. Op deze manier zullen ruzies worden voorkomen.

Le ministre explique que, comme indiqué précédemment, la réforme ne va pas jusqu'à supprimer sur-le-champ la part réservataire des enfants et à autoriser tous les pactes successoraux. Il ressort de l'étude de la Fondation Roi Baudouin que la population ne veut pas d'une telle réforme. La proposition de loi à l'examen préservera la solidarité familiale et permettra même à chaque famille, bien plus qu'aujourd'hui, de mettre en œuvre la forme de solidarité qui lui convient.

Il explique ensuite qu'un élargissement de la liberté de disposition peut avoir diverses conséquences et ne favorisera pas nécessairement davantage le conjoint survivant.

La proposition de loi à l'examen tente de trouver un nouvel équilibre entre le droit successoral du conjoint survivant et celui des enfants. À cette fin, plusieurs mesures renforçant le droit successoral des enfants sont également proposées en vue de compenser la réduction de la part réservataire à la moitié de la succession:

- le conjoint survivant ne pourra désormais plus intenter une action en réduction à l'égard des donations consenties par le *de cujus* avant son mariage, ce qui renforcera les droits des enfants (d'un précédent mariage);

- l'usufruit du conjoint survivant sera imputé par priorité sur la quotité disponible et pour le surplus seulement sur la part successorale réservée aux enfants, afin de préserver autant que possible la réserve des enfants;

- la proposition de loi à l'examen tient tout particulièrement compte des droits des enfants non communs, qui ne bénéficient pas de droits successoraux reportés. Pour ces enfants, la conversion de l'usufruit sur plusieurs biens sera simplifiée.

Le ministre attire l'attention sur le fait que, selon le Conseil d'État, la réserve fixe des enfants est en principe conciliable avec le principe d'égalité (DOC 54 2282/002).

Dans son avis, le Conseil d'État souligne que rien n'accorde aux enfants un droit à hériter de leurs parents

erven (algemene opmerkingen, nr. 3.2.4); dat het gelijkheids- en non-discriminatiebeginsel niet vereist dat personen hun kinderen gelijk behandelen op erfrechtelijk vlak (nr. 3.2.5); dat de stevigheid van de familiale banden en de uiting daarvan op erfrechtelijk vlak behoren tot de strikte privésfeer (nr. 3.2.5); dat “gelijkheid” in de erfopvolging per definitie een uiterst subjectief en rekbaar begrip is (nr. 3.2.6); en dat de vaststelling van de omvang van de reserve van de kinderen een opportuniteitskeuze is, die tot de beoordelingsbevoegdheid van de wetgever behoort (nr. 3.2.7).

De enige opmerking die de Raad van State in dit verband maakt, is dat best een nadere verantwoording wordt gegeven voor de ongelijke behandeling die een vaste reserve van de helft meebrengt tussen gezinnen met veel kinderen en gezinnen met weinig kinderen, in de zin dat enige kinderen worden bevoordeeld (nr. 3.3).

De minister verantwoordt dit door te verwijzen naar het bestaande erfrecht dat kinderen uit een gezin met veel kinderen en eenkindgezinnen ook nu al verschillend behandelt:

- Het intestaat-erfdeel van elk kind wordt noodzakelijk kleiner naar gelang er meer kinderen zijn;
- Het reservatair erfdeel van kinderen evolueert niet verhoudingsgewijs mee naar gelang er meer kinderen zijn (1 kind: de helft reserve; 2 kinderen: tweederde reserve; 3 of meer kinderen: driekwart reserve) en stagneert vanaf 3 kinderen.

Die ongelijkheden zijn terecht nooit discriminatoir bevonden. Ook onder het nieuwe recht zullen kinderen uit kroostrijke gezinnen noodzakelijkerwijze minder ontvangen dan kinderen uit eenoudergezinnen. Men kan een nalatenschap immers maar één keer verdelen. Een vaste reserve ten belope van de helft ligt ook in de lijn met Europese tendensen.

Ten slotte staat de minister stil bij het pleidooi van de heer Brotcorne voor het behoud van een reserve in natura. Opnieuw verwijst de minister naar de nieuwe maatschappelijke realiteit waarmee de indieners van het wetsvoorstel rekening willen houden.

In tegenstelling tot vroeger maken roerende goederen in steeds belangrijkere mate deel uit van de nalatenschap. De reserve in natura zorgt vandaag dan ook veel meer dan in 1804 voor veel moeilijkheden en rechts-onzekerheid, in het bijzonder omdat de reservataire erfgenamen de terugkeer van geschonken goederen

(observations générales, n° 3.2.4); que le principe d'égalité et de non-discrimination n'exige pas que des personnes traitent de manière égale leurs enfants sur le plan successoral (n° 3.2.5); que la qualité des relations affectives au sein d'une famille et sa traduction en termes de droits successoraux relèvent de la sphère strictement privée (n° 3.2.5); que la notion d'égalité est par définition extrêmement subjective et fluctuante dans une matière telle que la dévolution successorale (n° 3.2.6); et que la fixation de l'importance de la réserve des enfants relève d'un choix en opportunité qui relève du pouvoir d'appréciation du législateur (n° 3.2.7).

La seule remarque que formule le Conseil d'État à cet égard est qu'il serait préférable de fournir une justification plus détaillée au sujet de l'inégalité de traitement qu'entraîne une réserve fixée à la moitié du patrimoine entre les familles comptant beaucoup d'enfants et les familles comptant peu d'enfants, dans le sens où les enfants uniques sont favorisés (n° 3.3).

Le ministre justifie cette inégalité en renvoyant au droit successoral existant, qui traite d'ores et déjà différemment une famille comptant beaucoup d'enfants et une famille avec un enfant unique:

- la part intestat de chaque enfant diminue nécessairement plus il y a d'enfants;
- la part réservataire des enfants n'évolue pas proportionnellement au nombre d'enfants (un enfant: la moitié de la réserve; deux enfants: deux tiers de la réserve; trois enfants ou plus: trois quarts de la réserve) et elle stagne à compter de trois enfants.

Ces inégalités n'ont, à juste titre, jamais été jugées discriminatoires. Selon le nouveau droit, les enfants de familles nombreuses recevront nécessairement moins que les enfants uniques. Une succession ne peut en effet être partagée qu'une seule fois. Une réserve fixe à concurrence de la moitié du patrimoine s'inscrit par ailleurs dans le droit fil des tendances européennes.

Enfin, le ministre s'arrête sur le plaidoyer de M. Brotcorne en faveur du maintien de la réserve en nature. Le ministre renvoie à nouveau à la nouvelle réalité sociale dont les auteurs de la proposition de loi souhaitent tenir compte.

Contrairement à autrefois, les biens mobiliers constituent une part de plus en plus importante de la succession. Dès lors, aujourd'hui bien plus qu'en 1804, la réserve en nature est source de nombreuses difficultés et d'insécurité juridique, en particulier parce que les héritiers réservataires peuvent exiger le retour en nature des

in natura naar de nalatenschap konden vorderen (inkorting), wanneer hun reserve door die schenkingen was aangetast.

De inkorting in natura tast bovendien het eigendomsrecht van de begunstigde aan, die steeds moet vrezen voor een terugkeer van het geschonken goed, en belemmert het rechtsverkeer.

De vele nadelen die een reserve in natura met zich meebrengen, wegen volgens de minister niet meer op tegen de voordelen van een reserve in waarde waarbij de begiftigde gerust mag zijn dat hij de geschonken goederen mag behouden, maar in voorkomend geval, de waarde moet teruggeven. De minister verwijst ook naar de toelichting bij het wetsvoorstel waarin alle nadelen en ongemakken worden beantwoord. Hij legt ook uit dat België op dit punt een internationale tendens volgt.

De heer Christian Brotcorne (cdH) herinnert eraan dat de *Code Napoléon* van 1804 een einde heeft gemaakt aan ongelijkheden, wat voor die tijd revolutionair was. De spreker is niet behoudsgezind, doch wenst wel waarborgen te handhaven voor de erfgenamen. Zij zouden in eerste instantie moeten worden beschermd.

De Raad van State vreest voor een eventueel discriminatieprobleem tussen kinderen van verschillende gezinnen, waardoor “wie enig kind is, bevoordeeld wordt (...) [daar] zijn voorbehouden erfdeel (...) dubbel zo groot [zal] zijn als dat van kinderen uit een gezin met twee kinderen en driemaal zo groot als dat van kinderen uit een gezin met drie kinderen”. De beschermingsregeling verschilt immers naargelang van de aard van het gezin waartoe men behoort (DOC 54 2282/002).

In verband met de berekening van de reserve in natura geeft de Raad van State ook het volgende aan: “Doordat het wetsvoorstel de beschikker hoe dan ook verbiedt te opteren voor een inbreng of een inkorting in natura, houdt het dispositief echter een inperking in van zijn eigendomsrecht, gewaarborgd bij artikel 16 van de Grondwet en bij artikel 1 van het eerste aanvullend protocol bij het Europees Verdrag voor de rechten van de mens.” (DOC 54 2282/002). Het risico is groot dat dit tot beroepen zal leiden.

Het betreft dus een plan met een liberaal ideologische inslag dat het stempel van de individuele vrijheid draagt. Deze hervorming dreigt te leiden tot ongelijkheden tussen de kinderen onderling, met als mogelijk gevolg dat in gezinnen met twee kinderen één van beide kinderen 75 % van het vermogen krijgen en het andere 25 %.

biens donnés dans la succession (“réduction”), lorsque leur réserve est entamée par ces donations.

De plus, la réduction en nature porte atteinte au droit de propriété du gratifié, qui doit toujours redouter la restitution du bien donné, et elle entrave les relations juridiques.

Selon le ministre, les nombreux inconvénients de la réserve en nature ne contrebalancent plus les avantages de la réserve en valeur, qui garantit au gratifié qu’il pourra conserver les biens légués mais implique néanmoins qu’il devra, le cas échéant, en resituer la valeur. Le ministre renvoie également aux développements de la proposition de loi, qui répondent aux objections concernant ses inconvénients et ses désavantages. Il explique également que la Belgique suit, à cet égard, une tendance traditionnelle.

M. Christian Brotcorne (cdH) rappelle que le Code Napoléon de 1804 a mis fin à des situations inégalitaires, ce qui était révolutionnaire pour l’époque. L’orateur ne cherche pas à être conservateur mais bien à maintenir des garanties en faveur des héritiers. Ce sont eux qui devraient être protégés en premier lieu.

Le Conseil d’État dit que, lorsqu’on parle d’enfants de familles différentes, un système de protection différent, qui aboutit à privilégier des enfants uniques dont la réserve atteindra le double de ce dont bénéficieront les fratries de 2 enfants et le triple des fratries de 3 enfants, peut poser un problème éventuel de discrimination car le système de protection est différent selon la nature de la famille à laquelle on appartient.

Concernant le calcul de la réserve en nature, le Conseil d’État indique aussi qu’ “en ce que la proposition de loi interdit en toute hypothèse au disposant d’opter pour un rapport ou une réduction en nature, le dispositif limite son droit de propriété, garanti par l’article 16 de la Constitution et par l’article 1er du Premier Protocole additionnel à la Convention européenne des droits de l’homme.” (DOC 54 2282/002). Cela risque fortement de conduire à des recours.

Il s’agit donc d’un projet d’idéologie libérale qui est marqué du sceau de la liberté individuelle. Cette réforme risque de conduire à des inégalités au sein même des fratries. On pourrait arriver à des situations de familles de deux enfants où un des deux a 75 % du patrimoine et l’autre 25 %.

In verband met de werkwijze vraagt de spreker zich af waarom het nodig is vandaag een hervorming van het erfrecht aan te nemen indien ze hoe dan ook toch tegelijkertijd met de hervorming van de huwelijksvermogensstelsels in werking zal treden. Waarom is dit zo dringend? Een parallelle behandeling van de beide teksten had de mogelijkheid geboden met kennis van zaken te werk te gaan.

Mevrouw Sonja Becq (CD&V) legt uit dat het wetsvoorstel een globaal erfrechtelijk kader aanreikt dat het mogelijk maakt om rekening te houden met nieuwe gezinssituaties. Dat is een grote verdienste; tot nu toe beperkten de erfrechtelijke vernieuwingen zich tot punctuele hervormingen die eerder technisch van aard waren. Dat is nu fundamenteel anders.

Mevrouw Becq vestigt er de aandacht op dat haar partij tevreden is dat de voorgestelde regeling uitgaat van een solidariteitsplicht tussen alle betrokken partijen. Zij wijst zij er in het bijzonder op dat de vervanging van de reserve van de ascendenten in de rechte opgaande lijn eveneens moet worden gezien als een signaal van solidariteit.

IV. — ARTIKELSGEWIJZE BESPREKING

HOOFDSTUK 1

Algemene bepaling

Artikel 1

Dit artikel bepaalt de constitutionele bevoegdheidsgrondslag.

HOOFDSTUK 2

Wijzigingen van het Burgerlijk Wetboek

Art. 2

Dit artikel strekt ertoe artikel 205*bis*, § 2, van het Burgerlijk Wetboek te vervangen. Ter compensatie van de afschaffing van de reserve van de ascendenten wordt voorzien in een onderhoudsvordering voor de ascendenten ten laste van de nalatenschap van de kinderloos overleden erflater.

Mevrouw Carina Van Cauter (Open Vld) c.s. dient amendement nr. 2 (DOC 54 2282/003) in, dat ertoe strekt dit artikel te wijzigen om tegemoet te komen aan de opmerkingen van de Raad van State. Er wordt naar de verantwoording verwezen.

Concernant la méthode, l'orateur se demande pourquoi il est nécessaire de voter aujourd'hui une réforme du droit des successions si elle entrera de toute façon en vigueur en même temps que la réforme du droit des régimes matrimoniaux. Où est l'urgence? Cette méthode aurait permis de travailler en connaissance de cause.

Mme Sonja Becq (CD&V) explique que la proposition de loi propose un cadre successoral global qui permet de tenir compte de nouvelles situations familiales. C'est un net progrès. Jusqu'à présent, dans le domaine successoral, les innovations, se sont bornées à quelques réformes ponctuelles de nature plutôt technique. C'est fondamentalement différent aujourd'hui.

Mme Becq souligne que son parti se félicite que la réglementation proposée se fonde sur une obligation de solidarité entre toutes les parties concernées. Elle souligne, en particulier, que le remplacement de la réserve des ascendants en ligne directe ascendante doit également être considérée comme un signe de solidarité.

IV. — DISCUSSION DES ARTICLES

CHAPITRE 1ER

Disposition générale

Art. 1er

Cet article détermine le fondement constitutionnel en matière de compétence.

CHAPITRE 2

Modifications du Code civil

Art. 2

Cet article vise à remplacer l'article 205*bis*, § 2, du Code civil. Pour compenser la suppression de la réserve des ascendants, une créance alimentaire est prévue pour des ascendants à charge de la succession du testateur décédé sans descendance.

Mme Carina Van Cauter et consorts introduisent l'amendement n° 2 (DOC 54 2282/003) qui vise à modifier cet article afin de répondre aux remarques du Conseil d'État. Il est référé à la justification.

Art. 3

Dit artikel strekt ertoe artikel 378, § 1, eerste lid, te wijzigen. Deze bepaling regelt de vertegenwoordiging van de minderjarige door zijn ouders bij het aangaan van een erfovereenkomst, door te verwijzen naar de overeenstemmende regeling bij de vertegenwoordiging door een voogd.

De heer Christian Brotcorne (cdH) geeft aan dat de Raad van State een incoherentie heeft opgemerkt: volgens artikel 935, derde lid, is geen machtiging van de vrederechter vereist voor de aanvaarding van een schenking door de ouders van een minderjarige, terwijl krachtens artikel 410, § 1, 6°, een dergelijke machtiging verleend moet worden wanneer de minderjarige vertegenwoordigd wordt door zijn voogd (DOC 54 2282/002, blz. 18). Moeten die regelingen niet op elkaar worden afgestemd?

De minister antwoordt dat het wetsvoorstel niets verandert aan de gemeenrechtelijke regeling betreffende de aanvaarding van schenkingen door handelingsonbekwamen. Het wetsvoorstel preciseert louter dat die regeling ook toepasbaar is op de erfovereenkomsten. Die hervorming geldt niet voor het giften- en schenkingenrecht, behalve wat de erfrechtelijke gevolgen op het vlak van de inbreng en inkorting betreft.

Art. 4 tot 9

Deze artikelen betreffen de regels in verband met de vertegenwoordiging van de beschermde persoon bij het sluiten van de erfovereenkomst.

Over deze artikelen worden geen opmerkingen gemaakt.

Art. 10

Dit artikel wijzigt artikel 617 van het Burgerlijk Wetboek.

Mevrouw Sonja Becq (CD&V) c.s. dient amendement nr. 3 (DOC 54 2282/003) in, dat ertoe strekt dit artikel weg te laten als gevolg van het advies van de Raad van State. Er wordt naar de verantwoording verwezen.

Art. 10/1 en 10/2 (nieuw)

De heer Christian Brotcorne (cdH) dient de amendementen nrs. 40 en 41 (DOC 54 2282/003) in, die ertoe strekken de artikelen 10/1 en 10/2 in te voegen.

Art. 3

Cet article vise à modifier l'article 378, § 1er, alinéa 1er. Cette disposition règle la représentation du mineur par ses parents lors de la conclusion d'un pacte successoral en renvoyant à la réglementation correspondante de la représentation par un tuteur.

M. Christian Brotcorne (cdH) indique que le Conseil d'État a relevé une source d'incohérence: l'article 935, alinéa 3, ne soumet pas l'acceptation d'une donation par les parents d'un mineur à l'autorisation du juge de paix, alors qu'en vertu de l'article 410, § 1er, 6°, pareille autorisation est requise lorsque le mineur est représenté par son tuteur. Ne faudrait-il pas aligner les régimes (DOC 54 2282/002, p. 15)?

Le ministre répond que la proposition de loi ne change rien au règlement de droit commun concernant l'acceptation de donation par les incapables. La proposition de loi ne fait que préciser que ce règlement est aussi applicable aux pactes successoraux. Le droit des donations et des libéralités ne fait pas l'objet de cette réforme sauf quant aux conséquences successorales au niveau du rapport et de la réduction.

Art. 4 à 9

Ces articles concernent les règles de la représentation de la personne protégée lors de la conclusion du pacte successoral.

Ces articles ne suscitent pas de commentaire.

Art. 10

Cet article modifie l'article 617 du Code civil.

Mme Sonja Becq et consorts introduisent l'amendement n° 3 (DOC 54 2282/003) qui vise à supprimer cet article suite à l'avis du Conseil d'État. Il est référé à la justification.

Art. 10/1 et 10/2 (nouveaux)

M. Christian Brotcorne (cdH) introduit les amendements nos 40 et 41 (DOC 54 2282/003) qui visent à insérer les articles 10/1 et 10/2.

Met amendement nr. 40 wordt het opschrift van boek III aangevuld met de woorden “Het bewijs van de hoedanigheid als erfgenaam”.

Met amendement nr. 41 worden de artikelen 730/1 tot 730/3 ingevoegd, zodat het mogelijk wordt de geldigheid van de door de schijnerfgenamen gestelde handelingen algemeen te erkennen. Er wordt naar de verantwoording verwezen.

De minister geeft aan dat de voorliggende amendementen ertoe strekken om een veralgemeend bewijs van erfgenaamschap in te voeren, door een wettelijke regeling in te schrijven voor de akte van bekendheid (‘acte de notoriété’) naar Frans voorbeeld.

Hoewel het gebrek aan een veralgemeend bewijs van erfgenaamschap inderdaad een lacune is in de wet, kunnen de voorliggende amendementen niet worden gesteund. Eerst en vooral beogen zij de wettelijke verankering van de akte van bekendheid, een akte die traditioneel werd gebruikt door de notariële praktijk en steunt op getuigenverklaringen. Omwille van het archaisch en onzeker karakter van een akte van bekendheid, koos de wetgever er reeds in 2009 voor om een andere akte als uitgangspunt te nemen, namelijk de akte en het attest van erfopvolging (art. 1240*bis* BW). Een veralgemeend bewijs van erfgenaamschap moet dan ook de akte van erfopvolging als uitgangspunt nemen, en niet de akte van bekendheid. Overigens is ook in Frankrijk het behoud van het begrip “acte de notoriété” in deze context sterk gecontesteerd, aangezien deze sinds de wetwijziging van 2001 geen echte akte van bekendheid meer is, maar veeleer een “acte de notoriété sans notoriété”.

Voorts moet een veralgemeend bewijs van erfgenaamschap omstandiger worden geregeld dan nu wordt voorgesteld. Daarom is reeds enige tijd een voorontwerp over dit onderwerp in voorbereiding, dat ook rekening houdt met de invoering van de Europese erfrechtverklaring en breder gaat dan wat in de voorliggende amendementen wordt voorgesteld. De minister verkiest dus om hier een volledige oplossing te bieden, in plaats van een gedeeltelijke oplossing in te schrijven.

Omdat een uitgebreidere regeling van het bewijs van erfgenaamschap door middel van een akte van erfopvolging niet alleen raakt aan het voorliggend wetsvoorstel, maar ook aan andere wetgeving (in het bijzonder Potpourri V, maar ook bepalingen inzake de fiscale en sociale notificatieprocedure), verkiest de minister om dit te regelen in een afzonderlijke wet, en niet binnen de hervorming van het erfrecht.

L’amendement n° 40 complète le titre premier du livre III par les mots “de la preuve de la qualité d’héritier”.

L’amendement n° 41 insère les articles 730/1 à 3 qui permettent de reconnaître d’une manière générale la validité des actes posés par les héritiers apparents. Il est référé à la justification.

Le ministre indique que les amendements à l’examen tendent à introduire la preuve générale de la qualité d’héritier en prévoyant une réglementation légale sur l’acte de notoriété inspirée de l’exemple français.

Bien que l’absence de la preuve générale de la qualité d’héritier soit effectivement une lacune de la loi, il ne peut pas apporter son soutien aux amendements à l’examen. En effet, ceux-ci visent principalement à inscrire l’acte de notoriété dans la loi, cet acte ayant traditionnellement été utilisé dans la pratique notariale et s’appuyant sur des déclarations de témoins. Or, compte tenu du caractère archaïque et incertain de l’acte de notoriété, le législateur a choisi, dès 2009, de prendre appui sur un autre acte, à savoir sur l’acte et le certificat d’hérédité (art. 1240*bis* du Code civil). Dès lors, la preuve générale de la qualité d’héritier devrait prendre appui sur l’acte d’hérédité, et non sur l’acte de notoriété. De plus, en France aussi, le maintien de l’acte d’hérédité est fortement contesté dans ce contexte étant donné que, depuis la modification de la loi en 2001, il n’existe plus de véritable acte de notoriété, mais bien un “acte de notoriété sans notoriété”.

En outre, la preuve générale de la qualité d’héritier devrait être réglementée d’une façon plus circonstanciée que dans les amendements proposés. C’est pourquoi un avant-projet sur cette question est en préparation depuis un certain temps, cet avant-projet tenant également compte de l’introduction du certificat successoral européen, et allant au-delà de ce que proposent les amendements à l’examen. Le ministre préfère dès lors proposer une solution complète pour y remédier, plutôt qu’une solution partielle.

Étant donné que l’élaboration d’une réglementation plus étoffée de la preuve de la qualité d’héritier à l’aide d’un acte d’hérédité touche non seulement les dispositions de la proposition de loi à l’examen mais également d’autres dispositions légales (en particulier du pot-pourri V, mais aussi des dispositions concernant la procédure de notification fiscale et sociale), le ministre préfère que cette question soit réglée dans une loi distincte, et non dans le cadre de la réforme du droit successoral.

Art. 11

Dit artikel strekt ertoe artikel 745^{quater} te vervangen.

Mevrouw Sonja Becq (CD&V) c.s. dient amendement nr. 4 (DOC 54 2282/003) in, dat beoogt dit artikel te vervangen, ingevolge het advies van de Raad van State. Er wordt verwezen naar de verantwoording.

De heer Christian Brotcorne (cdH) geeft aan dat de Raad van State heeft gewezen op een mogelijke ongelijke behandeling. Het is inderdaad nodig de samenloop van vruchtgebruik en blote eigendom te voorkomen. Er blijft echter een probleem bestaan, want het vruchtgebruik wordt omgezet in een onverdeeld aandeel in de nalatenschap in volle eigendom, terwijl het doel was dat de langstlevende echtgenoot ná het overlijden van de andere echtgenoot het genot behoudt van goederen waarover men beschikte vóór het overlijden, zonder echter de overdracht van het vermogen aan de kinderen aan te tasten. De voorkinderen zouden dus alle rechten op sommige goederen van het vermogen kunnen kwijtraken omdat de langstlevende echtgenoot er de volle eigendom van wil krijgen. Hoe kan men, rekening houdend met de grondwettelijke beginselen van gelijkheid en niet-discriminatie, rechtvaardigen dat de gemeenschappelijke kinderen inzake de omzetting van het vruchtgebruik anders worden behandeld dan de niet-gemeenschappelijke kinderen?

De minister antwoordt dat de Raad van State inderdaad heeft gevraagd of, in het specifieke geval van de nieuw samengestelde gezinnen, de vereenvoudigde omzetting op het eerste verzoek van het vruchtgebruik kan worden gerechtvaardigd, gelet op de beginselen van gelijkheid en niet-discriminatie. Volgens de Raad van State kunnen omtrent de omzetting van het vruchtgebruik ook conflicten rijzen tussen de langstlevende echtgenoot en de gemeenschappelijke erfgenamen van die echtgenoot en de overledene. Het verschil tussen beide situaties is dat, wanneer er gemeenschappelijke ouders zijn, de eigen ouder het vruchtgebruik geniet van de nalatenschap van de overleden ouder. Kinderen hebben bepaalde verplichtingen jegens hun ouders. Ten aanzien van een stiefouder bestaan dergelijke verplichtingen niet.

Wanneer een stiefouder het vruchtgebruik van de nalatenschap krijgt, is dat voor de kinderen veel confronterender dan wanneer dat vruchtgebruik de eigen ouder toevalt. Het vruchtgebruik voor de eigen ouder moet worden opgevat als een logische voorzetting van het gezin; in een nieuw samengesteld gezin dwingt het vruchtgebruik voor de stiefouder de kinderen daarentegen tot verstandhouding met die stiefouder. In dat geval is het risico op conflicten veel groter. Daarom wordt een

Art. 11

Cet article vise à remplacer l'article 745^{quater}.

Mme Sonja Becq et consorts introduisent l'amendement n° 4 (DOC 54 2282/003) qui vise à remplacer cet article suite à l'avis du Conseil d'État. Il est référé à la justification.

M. Christian Brotcorne(cdH) indique que le Conseil d'État avait soulevé une possible discrimination. S'il faut en effet éviter la coexistence entre l'usufruit et la nue-propriété, il y a néanmoins un souci avec l'usufruit qui devient une part indivise de la succession en pleine propriété, alors que le but est que le conjoint survivant conserve après le décès de son conjoint la jouissance de biens dont il bénéficiait avant le décès sans porter atteinte à la transmission du patrimoine à ses enfants. Les enfants d'une précédente union peuvent alors se voir priver de tout droit dans certains des biens du patrimoine, parce que le conjoint survivant voudrait en avoir la pleine propriété. Quelle est la justification de la différence de traitement entre les enfants communs et non communs au niveau de la conversion de l'usufruit, au nom du principe constitutionnel d'égalité et de non discrimination?

Le ministre répond que le Conseil d'État a en effet demandé si la conversion simplifiée de l'usufruit sur première demande pour l'hypothèse spécifique des familles nouvellement composées peut être justifié à la lumière du principe de l'égalité et de non discrimination. Des conflits sur la conversion de l'usufruit peuvent aussi naître entre le conjoint survivant et les héritiers communs avec le défunt selon le Conseil d'État. La différence entre les deux situations est que, quand il y a des parents communs, c'est le parent propre qui bénéficie de l'usufruit de la succession du parent défunt. Les enfants ont certaines obligations vis-à-vis de leurs parents. De telles obligations n'existent pas par rapport à un beau-parent.

Pour les enfants, l'exercice de l'usufruit sur la succession par un beau-parent est beaucoup plus intrusif que par le parent propre. L'usufruit du parent propre doit être compris dans la logique d'une poursuite de l'entité familiale, alors que les enfants d'une famille nouvellement composée sont confrontés à l'entente forcée avec le beau-parent par sa position d'usufruitier. Dans ce cas, le risque de conflit est beaucoup plus grand. C'est pourquoi une appréciation judiciaire au moment de la

rechterlijke beoordeling op het tijdstip van de omzetting van het vruchtgebruik steeds wenselijk geacht voor de gemeenschappelijke kinderen, maar is dat niet langer nodig voor de niet-gemeenschappelijke kinderen.

In het huwelijksvermogensrecht en het erfrecht wordt bovendien frequenter een verschillende regeling toegepast voor gemeenschappelijke kinderen en voor niet-gemeenschappelijke kinderen. Zo geldt de instantveroudering bij de waardering van het vruchtgebruik alleen bij nieuw samengestelde gezinnen. Men mag enkel wanneer er afstammelingen zijn uit een vorige relatie de abstracte reserve van de langstlevende echtgenoot ontnemen bij huwelijksovereenkomst en de gemeenschappelijke en niet-gemeenschappelijke kinderen hebben andere erfrechten met betrekking tot de huwelijksvoordelen die de echtgenoten elkaar bij huwelijksovereenkomst hebben toegekend.

Art. 12

Dit artikel strekt tot wijziging van artikel 745quinquies.

Mevrouw Sonja Becq (CD&V) c.s. dient amendement nr. 5 (DOC 54 2282/003) in, dat beoogt dit artikel weg te laten. Er wordt naar de verantwoording verwezen.

Art. 13

Dit artikel strekt tot wijziging van artikel 745sexies.

Mevrouw Sonja Becq (CD&V) c.s. dient amendement nr. 6 (DOC 54 2282/003) in, dat strekt tot vervanging van dit artikel ingevolge het advies van de Raad van State. Er wordt naar de verantwoording verwezen.

Art. 14

Dit artikel strekt tot wijziging van artikel 745septies.

Mevrouw Sonja Becq (CD&V) c.s. dient amendement nr. 7 (DOC 54 2282/003) in, teneinde dit artikel weg te laten. Er wordt naar de verantwoording verwezen.

Art. 15 tot 20

Deze artikelen betreffen de verdelingsregels.

Over deze artikelen worden geen opmerkingen gemaakt.

conversion de l'usufruit est toujours estimée opportune pour des enfants communs, tandis que cela n'est plus nécessaire pour le cas d'enfants non communs.

En plus, dans le droit matrimonial et successoral, un règlement différent est plus fréquemment appliqué dans le cas d'enfants communs et dans le cas d'enfants non communs. C'est pourquoi, le processus de "vieillessement instantané" utilisé dans le cadre de la valorisation de l'usufruit ne s'applique qu'aux familles nouvellement composées. Ce n'est que lorsqu'il y a des descendants issus d'une précédente relation que l'on peut priver le conjoint survivant de la réserve abstraite par contrat de mariage et les enfants communs et non communs possèdent d'autres droits successoraux relatifs aux avantages matrimoniaux que les conjoints se sont consentis par contrat de mariage.

Art. 12

Cet article vise à modifier l'article 745quinquies.

Mme Sonja Becq et consorts introduisent l'amendement n° 5 (DOC 54 2282/003) qui vise à supprimer cet article. Il est référé à la justification.

Art. 13

Cet article vise à modifier l'article 745sexies.

Mme Sonja Becq et consorts introduisent l'amendement n° 6 (DOC 54 2282/003) qui vise à remplacer cet article suite à l'avis du Conseil d'État. Il est référé à la justification.

Art. 14

Cet article vise à modifier l'article 745septies.

Mme Sonja Becq et consorts introduisent l'amendement n° 7 (DOC 54 2282/003) qui vise à supprimer cet article. Il est référé à la justification.

Art. 15 à 20

Ces articles concernent les règles relatives au partage.

Ils ne suscitent pas de commentaire.

Art. 21

Dit artikel strekt tot vervanging van artikel 821 van het Burgerlijk Wetboek.

Mevrouw Sonja Becq (CD&V) c.s. dient amendement nr. 8 (DOC 54 2282/003) in, teneinde dit artikel weg te laten. Er wordt naar de verantwoording verwezen.

Art. 22

Dit artikel strekt ertoe artikel 822 van het Burgerlijk Wetboek te herstellen.

Mevrouw Sonja Becq (CD&V) c.s. dient amendement nr. 9 (DOC 54 2282/003) in, tot vervanging van dit artikel. Er wordt naar de verantwoording verwezen.

Art. 23

Dit artikel strekt ertoe artikel 823 van het Burgerlijk Wetboek te herstellen.

Mevrouw Sonja Becq (CD&V) c.s. dient amendement nr. 10 (DOC 54 2282/003) in, tot wijziging van dit artikel. Er wordt naar de verantwoording verwezen.

Art. 24

Dit artikel strekt ertoe artikel 824 van het Burgerlijk Wetboek te herstellen.

Mevrouw Sonja Becq (CD&V) c.s. dient amendement nr. 11 (DOC 54 2282/003) in, tot wijziging van dit artikel. Er wordt naar de verantwoording verwezen.

Art. 25

Dit artikel strekt ertoe artikel 825 van het Burgerlijk Wetboek te herstellen.

Mevrouw Sonja Becq (CD&V) c.s. dient amendement nr. 12 (DOC 54 2282/003) in, tot wijziging van dit artikel. Er wordt naar de verantwoording verwezen.

Art. 26

Dit artikel strekt ertoe artikel 826 van het Burgerlijk Wetboek te vervangen.

Art. 21

Cet article vise à remplacer l'article 821 du Code civil.

Mme Sonja Becq et consorts introduisent l'amendement n° 8 (DOC 54 2282/003) qui vise à supprimer cet article. Il est référé à la justification.

Art. 22

Cet article vise à rétablir l'article 822 du Code civil.

Mme Sonja Becq et consorts introduisent l'amendement n° 9 (DOC 54 2282/003) qui vise à remplacer cet article. Il est référé à la justification.

Art. 23

Cet article vise à rétablir l'article 823 du Code civil.

Mme Sonja Becq et consorts introduisent l'amendement n° 10 (DOC 54 2282/003) qui vise à modifier cet article. Il est référé à la justification.

Art. 24

Cet article vise à rétablir l'article 824 du Code civil.

Mme Sonja Becq et consorts introduisent l'amendement n° 11 (DOC 54 2282/003) qui vise à modifier cet article. Il est référé à la justification.

Art. 25

Cet article vise à rétablir l'article 825 du Code civil.

Mme Sonja Becq et consorts introduisent l'amendement n° 12 (DOC 54 2282/003) qui vise à modifier cet article. Il est référé à la justification.

Art. 26

Cet article vise à remplacer l'article 826 du Code civil.

Mevrouw Sonja Becq (CD&V) c.s. dient amendement nr. 13 (DOC 54 2282/003) in, tot wijziging van dit artikel. Er wordt naar de verantwoording verwezen.

Art. 27

Dit artikel strekt tot vervanging van artikel 827 van het Burgerlijk Wetboek.

Mevrouw Sonja Becq (CD&V) c.s. dient amendement nr. 14 (DOC 54 2282/003) in, tot wijziging van dit artikel. Er wordt naar de verantwoording verwezen.

Art. 28

Dit artikel strekt tot vervanging van artikel 828 van het Burgerlijk Wetboek.

Mevrouw Sonja Becq (CD&V) c.s. dient amendement nr. 15 (DOC 54 2282/003) in, tot wijziging van dit artikel. Er wordt naar de verantwoording verwezen.

Art. 29

Dit artikel beoogt artikel 829 van het Burgerlijk Wetboek te vervangen.

Mevrouw Sonja Becq (CD&V) c.s. dient amendement nr. 53 (DOC 54 2282/004) in, ter vervanging van amendement nr. 16 (DOC 54 2282/003). Amendement nr. 53 strekt ertoe artikel 29 weg te laten. Er wordt naar de verantwoording verwezen.

Art. 30

Dit artikel beoogt de artikelen 830 tot 833 van het Burgerlijk Wetboek op te heffen.

Mevrouw Sonja Becq (CD&V) c.s. dient amendement nr. 17 (DOC 54 2282/003) in, tot wijziging van dit artikel. Er wordt naar de verantwoording verwezen.

Art. 31 tot 37

Deze artikelen hebben betrekking op wijzigingen in de artikelen 838 en volgende van het Burgerlijk Wetboek. Er wordt naar de toelichting bij die artikelen verwezen.

Over deze artikelen worden geen opmerkingen gemaakt.

Mme Sonja Becq et consorts introduisent l'amendement n° 13 (DOC 54 2282/003) qui vise à modifier cet article. Il est référé à la justification.

Art. 27

Cet article vise à remplacer l'article 827 du Code civil.

Mme Sonja Becq et consorts introduisent l'amendement n° 14 (DOC 54 2282/003) qui vise à modifier cet article. Il est référé à la justification.

Art. 28

Cet article vise à remplacer l'article 828 du Code civil.

Mme Sonja Becq et consorts introduisent l'amendement n° 15 (DOC 54 2282/003) qui vise à modifier cet article. Il est référé à la justification.

Art. 29

Cet article vise à remplacer l'article 829 du Code civil.

Mme Sonja Becq et consorts introduisent l'amendement n° 53 (DOC 54 2282/004) qui remplace l'amendement n° 16 (DOC 54 2282/003). L'amendement n° 53 tend à supprimer l'article 29. Il est référé à la justification.

Art. 30

Cet article vise à abroger les articles 830 à 833 du Code civil.

Mme Sonja Becq et consorts introduisent l'amendement n° 17 (DOC 54 2282/003) qui vise à modifier cet article. Il est référé à la justification.

Art. 31 à 37

Ces articles concernent des modifications des articles 838 et suivants du Code civil. Il est renvoyé aux développements de ces articles.

Ces articles ne font l'objet d'aucun commentaire.

Art. 38

Dit artikel strekt ertoe artikel 849 van het Burgerlijk Wetboek te vervangen.

Mevrouw Sonja Becq (CD&V) c.s. dient amendement nr. 18 (DOC 54 2282/003) en amendement nr. 54 (DOC 54 2282/004) in. Deze amendementen komen tegemoet aan opmerkingen van de Raad van State. Er wordt naar de respectieve verantwoordingen verwezen.

De minister maakt een technische opmerking: de woorden “wettelijk samenwonende partner” moeten worden vervangen door de woorden “wettelijk samenwonende”.

Art. 39

Dit artikel strekt ertoe artikel 852 van het Burgerlijk Wetboek te vervangen.

Mevrouw Sonja Becq (CD&V) c.s. dient amendement nr. 19 (DOC 54 2282/003) in, tot weglating van het tweede lid, teneinde tegemoet te komen aan de opmerkingen van de Raad van State. Er wordt naar de verantwoording verwezen.

Art. 40 en 41

Deze artikelen strekken er respectievelijk toe artikel 853 van het Burgerlijk Wetboek op te heffen en artikel 855 van datzelfde Wetboek te vervangen.

Over deze artikelen worden geen opmerkingen gemaakt.

Art. 42

Dit artikel strekt ertoe artikel 856 van het Burgerlijk Wetboek te vervangen, en heeft betrekking op de datum vanaf wanneer de intresten op de in te brengen waarde beginnen te lopen.

Mevrouw Sonja Becq (CD&V) c.s. dient amendement nr. 20 (DOC 54 2282/003) in, tot wijziging van dit artikel, teneinde tegemoet te komen aan de opmerking van de Raad van State. Het beoogt de woorden “te rekenen van de dag van de eis in gerechtelijke vereffening-verdeling van de nalatenschap, of, bij gebreke, van de ingebrekestelling” te vervangen door de woorden “te rekenen van de dag van het overlijden van de beschikker”.

Art. 38

Cet article tend à remplacer l'article 849.

Mme Sonja Becq et consorts introduisent l'amendement n° 18 (DOC 54 2282/003) et l'amendement n° 54 (DOC 54 2282/004). Ces amendements répondent à des remarques du Conseil d'État. Il est référé à la justification.

Le ministre précise que les termes “wettelijk samenwonende partner” doivent être remplacés techniquement par les termes “wettelijk samenwonende”.

Art. 39

Cet article vise à remplacer l'article 852.

Mme Sonja Becq et consorts introduisent l'amendement n° 19 (DOC 54 2282/003) qui vise à supprimer l'alinéa 2 afin de répondre aux remarques du Conseil d'État. Il est référé à la justification.

Art. 40 et 41

Ces articles visent respectivement à abroger l'article 853 et à remplacer l'article 855.

Ils ne font l'objet d'aucune observation.

Art. 42

Cet article tend à remplacer l'article 856 et concerne la date à partir de laquelle les intérêts courent sur la valeur à rapporter.

Mme Sonja Becq et consorts introduisent l'amendement n° 20 (DOC 54 2282/003) qui vise à modifier l'article en vue de répondre à une observation du Conseil d'État. Les mots “à dater de la demande de liquidation-partage de la succession ou, à défaut, à dater de la mise en demeure” sont remplacés par les mots “à dater du décès du disposant”.

De heer Christian Brotcorne (cdH) dient met een soortgelijk doel amendement nr. 42 (DOC 54 2282/003) in. Voorts strekt dit amendement ertoe erin te voorzien dat bij gerechtelijke vereffening-verdeling de rechter oordeelt vanaf wanneer de interesten moeten worden berekend, afhankelijk van de omstandigheden van de zaak.

De minister acht het niet opportuun dat de rechter in het kader van een gerechtelijke vereffening-verdeling vrij de aanvangsdatum van de interesten kan bepalen. Er is geen verantwoording om de rechter voor de gerechtelijke vereffening-verdelingen een dergelijke ruimte toe te staan, die onvermijdelijk zal leiden tot rechtsonzekerheid en ongelijkheid tussen de erfgenamen. Het voorgestelde criterium "en raison des circonstances de la cause" biedt geen houvast. Hoe zal de rechter dit beoordelen? Welke rol spelen bijvoorbeeld de aard van de geschonken goederen en de financiële mogelijkheden van de partijen? Is het mogelijk om per schenking een andere aanvangsdatum op te leggen?

De bezorgdheid dat de vereffening-verdeling door de wil van een van de erfgenamen onnodig lang zou aanslepen en er derhalve te hoge interesten zouden zijn verschuldigd, kan worden opgevangen door de consignatie bij de notaris, die nu reeds mogelijk is. In dat geval is de wettelijke rentevoet immers niet van toepassing.

Art. 43

Dit artikel beoogt artikel 858 te vervangen. Het stelt meer bepaald het principe van de inbreng in waarde in, en preciseert welke waarde moet worden ingebracht.

Mevrouw Sonja Becq (CD&V) c.s. dient amendement nr. 21 (DOC 54 2282/003) in, dat ertoe strekt artikel 43 te wijzigen, teneinde te verduidelijken hoe de giften in waarde moeten worden ingebracht. Er wordt naar de verantwoording verwezen.

De heer Philippe Goffin (MR) vraagt wat in artikel 858, § 3, tweede lid, precies wordt bedoeld met het begrip "lasten". Quid bijvoorbeeld met een schenking die gepaard gaat met een verbod tot vervreemding zolang de schenker leeft? Hoe zit het overigens met de schenkingen met lijfrente? Er dient een onderscheid te worden gemaakt tussen beschikbaarheid naar recht en feitelijke beschikbaarheid. En wat met het conventioneel recht van terugkeer?

Prof. Em. Hélène Casman, deskundige bij de beleids-cel van de minister van Justitie, antwoordt dat de bepaling thans voorziet in de situatie waarbij de begiftigde niet vanaf de dag van de schenking vrij van lasten alle rechten geniet die eigen zijn aan de volle eigendom. De

M. Christian Brotcorne (cdH) introduit l'amendement n° 42 (DOC 54 2282/003) qui a un objectif similaire et vise en outre à prévoir que dans le cas de liquidation-partage judiciaire, le juge apprécie en fonction des circonstances à partir de quelle date les intérêts doivent être calculés.

Le ministre estime qu'il n'est pas opportun, dans le cadre d'une liquidation-partage judiciaire, de permettre au juge de fixer librement la date où les intérêts prennent cours. Rien ne justifie d'accorder un tel pouvoir d'appréciation au juge pour la liquidation-partage judiciaire, car il entraînerait inévitablement une insécurité juridique et une inégalité entre les héritiers. Le critère proposé "en raison des circonstances de la cause" ne tient pas debout. Comment le juge pourra-t-il l'apprécier? Quel sera, par exemple, l'impact de la nature des biens donnés et des possibilités financières des parties à cet égard? Est-il possible de fixer une autre date de prise de cours par donation?

Pour résoudre le problème que poserait une liquidation-partage qu'un des héritiers voudrait faire traîner inutilement en longueur et qui donnerait dès lors lieu à des intérêts excessifs, on pourrait recourir à la consignation par notaire, qui est déjà possible actuellement. Dans ce cas, le taux d'intérêt légal n'est en effet pas applicable.

Art. 43

Cet article tend à remplacer l'article 858. Il instaure notamment le principe du rapport en valeur et précise quelle valeur doit être rapportée.

Mme Sonja Becq et consorts introduisent l'amendement n° 21 (DOC 54 2282/003) qui vise à modifier l'article 43 afin de clarifier la manière dont il convient d'opérer le rapport en valeur des libéralités. Il est renvoyé à la justification.

M. Philippe Goffin (MR) demande ce que veut dire la notion de "charge" précisément dans l'article 858, § 3, alinéa 2. Quid par exemple d'une donation avec une interdiction d'aliéner du vivant du donateur? Par ailleurs, qu'en est-il des donations avec une rente viagère? Il faut distinguer la disponibilité de droit et de fait. Qu'en est-il du droit de retour conventionnel?

Mme Hélène Casman, professeur émérite, experte au sein de la cellule stratégique du ministre de la Justice, répond que la disposition prévoit actuellement la situation où le donataire ne jouissait pas, dès le jour de la donation, de l'ensemble des droits inhérents à la

verschillende voormelde veronderstellingen – niet vrij kunnen beschikken, het vruchtgebruik niet genieten of het goed niet kunnen overdragen, vrij van lasten – vallen dus onder dit begrip.

Art. 44

Dit artikel beoogt de vervanging van artikel 858*bis*. Het bepaalt dat de giften aan de langstlevende echtgenoot of de langstlevende wettelijk samenwonende niet aan inbreng zijn onderworpen.

Mevrouw Sonja Becq (CD&V) c.s. dient amendement nr. 22 (DOC 54 2282/003) in, dat ertoe strekt artikel 44 te vervangen. Er wordt naar de verantwoording verwezen.

Mevrouw Özlem Özen (PS) vindt dat deze bepaling het evenwicht tussen de rechten van de langstlevende echtgenoot en die van de kinderen onderuithaalt. Zo bepaalt het artikel dat de langstlevende echtgenoot het vruchtgebruik verwerft van de goederen die de schenker (diens echtgenoot) had gegeven met voorbehoud van vruchtgebruik. Aldus zal de begiftigde het overlijden van de langstlevende echtgenoot moeten afwachten alvorens de volle eigendom van dat goed te verwerven. Het wetsvoorstel lijkt er dus vanuit te gaan dat de schenker, door zich het vruchtgebruik van het goed voor te behouden, de echtgenoot de mogelijkheid wil bieden het vruchtgebruik ook na zijn dood uit te oefenen. Gaat het hier om al dan niet om een onweerlegbaar vermoeden? Kan de schenker daar van afwijken in de schenkingsakte?

De minister geeft aan dat dit veel minder ver gaat dan wat thans is bepaald. In de praktijk zijn de meesten overigens vragende partij. De echtgenoot kan van dat vruchtgebruik afzien en in sommige bij wet bepaalde gevallen kan de voorbestemde vruchtgebruiker worden onterfd.

Art. 44/1 (nieuw)

Mevrouw Sonja Becq (CD&V) c.s. dient amendement nr. 23 (DOC 54 2282/003) in, dat ertoe strekt een nieuw artikel 44/1 in te voegen. Dit artikel beoogt artikel 859 van het Burgerlijk Wetboek te vervangen. Er wordt naar de verantwoording verwezen.

Art. 45

Dit artikel strekt ertoe de artikelen 859 tot 869 van het Burgerlijk Wetboek op te heffen doordat het principe van de inbreng in natura van de onroerende giften wegvalt.

pleine propriété libre de charges. Les différentes hypothèses évoquées – ne pas avoir la libre disposition, ne pas avoir la jouissance ou ne pas avoir la possibilité de céder libre le bien de charges – sont donc couvertes par cette notion.

Art. 44

Cet article vise à remplacer l'article 858*bis*. Il prévoit que les libéralités faites au conjoint survivant ou au cohabitant légal survivant ne sont pas rapportables.

Mme Sonja Becq et consorts introduisent l'amendement n° 22 (DOC 54 2282/003) qui vise à remplacer l'article 44. Il est renvoyé à la justification.

Mme Özlem Özen (PS) est d'avis que cette disposition rompt l'équilibre entre les droits du conjoint survivant et ceux des enfants. L'article prévoit notamment que le conjoint survivant recueille l'usufruit des biens que le donateur (son conjoint) avait donné avec réserve d'usufruit. Ainsi, le donataire devra attendre la mort du conjoint survivant pour récolter la pleine propriété dudit bien. La proposition de loi semble donc présumer que le donateur a voulu, en se réservant l'usufruit, permettre à son conjoint d'exercer également l'usufruit du bien après sa mort. Est-ce qu'il s'agit d'une présomption irréfragable ou non? Le donateur peut-il y déroger dans l'acte de la donation?

Le ministre indique cela va beaucoup moins loin que ce qui est prévu actuellement. Par ailleurs, c'est ce qui est demandé en pratique par la plupart des personnes. Le conjoint peut renoncer à cet usufruit et, dans certains cas déterminés par la loi, il est permis de déshériter l'usufruitier prédestiné.

Art. 44/1 (nouveau)

Mme Sonja Becq et consorts introduisent l'amendement n° 23 (DOC 54 2282/003) qui vise à introduire un nouvel article 44/1. Cet article remplace l'article 859 du Code civil. Il est renvoyé à la justification.

Art. 45

Cet article vise à abroger les articles 859 à 869 du Code civil, en raison de la suppression du principe du rapport en nature des libéralités immobilières.

Mevrouw Sonja Becq (CD&V) c.s. dient amendement nr. 24 (DOC 54 2282/003) in, dat een louter technische verbetering beoogt aan te brengen.

De heer Christian Brotcorne (cdH) dient amendement nr. 43 (DOC 54 2282/003) in, dat ertoe strekt dit artikel weg te laten, teneinde de inbreng in natura opnieuw als algemene stelregel in te stellen. Er wordt naar de verantwoording verwezen.

De minister antwoordt dat het voorliggend amendement tot gevolg zou hebben dat de inbreng (van onroerende goederen) in natura wordt behouden, en niet de inkorting. De functie van de inbreng is echter om de gelijkheid tussen de erfgenamen te verzekeren bij de verdeling van de nalatenschap, en niet om de reserve van de erfgenamen te beschermen (dit is de functie van de inkorting).

Volgens het huidig recht gebeurt de inbreng van onroerende goederen in principe in natura volgens de waarde ten tijde van de verdeling, en de inbreng van roerende goederen door mindere ontvangst volgens de waarde ten tijde van de schenking.

Het ontbreken van eenvormigheid tussen de huidige regels inzake roerende inbreng en inzake onroerende inbreng leidt tot scheeftekkings, met tot gevolg dat de inbreng vaak zijn doel mist, namelijk de gelijkheid tussen de erfgenamen te herstellen of te bewaren.

Daarnaast stemmen de regels inzake de inbreng van giften vaak niet overeen met de verwachtingen van de beschikkers of hun erfgenamen. Dit is bijvoorbeeld het geval met de regel die de inbreng van onroerende schenkingen in natura oplegt (waardoor de begiftigde het risico loopt dat het in natura ingebrachte onroerende goed aan een andere erfgenaam wordt toegekend, op grond van het principe van de lottrekking van de kavels).

Art. 45/1 (*nieuw*)

De heer Christian Brotcorne (cdH) dient amendement nr. 44 (DOC 54 2282/003) in, waarbij beoogd wordt een artikel 45/1 in te voegen, dat ertoe strekt artikel 887, tweede lid, van het Burgerlijk Wetboek, te vervangen. Bedoeling is de vordering tot vernietiging wegens benadeling te vervangen door een vordering tot aanvulling tussen deelgenoten, zoals bepaald bij de artikelen 891 tot 899 van het Burgerlijk Wetboek. Voor het overige wordt naar de verantwoording verwezen.

De heer Christian Brotcorne (cdH) c.s. dient amendement nr. 57 (DOC 54 2282/004) in, dat ertoe strekt een artikel 45/1 in te voegen, tot vervanging van artikel

Mme Sonja Becq et consorts introduisent l'amendement n° 24 (DOC 54 2282/003) qui vise une correction purement technique.

M. Christian Brotcorne (cdH) dépose l'amendement n° 43 (DOC 54 2282/003) qui vise à supprimer l'article en vue de rétablir le rapport en nature comme règle principale. Il est renvoyé à la justification.

Le ministre répond que l'amendement à l'examen aurait pour effet de maintenir le rapport (des libéralités immobilières) en nature, et non la réduction. Le rapport a cependant pour fonction d'assurer l'égalité entre les héritiers lors du partage de la succession, et non pas de protéger la réserve des héritiers (qui est la fonction de la réduction).

En vertu du droit actuel, le rapport des biens immobiliers se réalise en principe en nature selon la valeur au jour du partage, alors que le rapport de biens mobiliers se réalise en moins prenant selon la valeur au moment de la donation.

L'absence d'uniformité entre les règles actuelles relatives au rapport mobilier et celles qui régissent le rapport immobilier conduit à certaines distorsions, dont il résulte la conséquence que le rapport manque son objectif, à savoir rétablir ou préserver l'égalité entre les héritiers.

Par ailleurs, les règles régissant le rapport des libéralités ne correspondent pas toujours aux attentes des disposants ou de leurs héritiers: tel est notamment le cas de la règle imposant le rapport des donations immobilières en nature (qui conduit à faire courir au donataire le risque de voir l'immeuble rapporté en nature attribué à un autre héritier, par l'effet du principe du tirage au sort des lots).

Art. 45/1 (*nouveau*)

M. Christian Brotcorne (cdH) dépose l'amendement n° 44 (DOC 54 2282/003) qui vise à insérer un article 45/1 visant à remplacer l'article 887, alinéa 2, du Code civil. Il vise à remplacer l'action en rescision pour lésion par une action en complément de part entre copartageants, telle que prévue par les articles 891 à 899. Il est renvoyé à la justification pour le surplus.

M. Christian Brotcorne et consorts déposent l'amendement n° 57 (DOC 54 2282/004) qui vise à insérer un article 45/1 remplaçant l'article 887, alinéa 2. Il prévoit

887, tweede lid. Het amendement bepaalt dat, wanneer een mede-erfgenaam bewijst dat hij voor meer dan een vierde is benadeeld, hij tegen de anderen een vordering kan instellen tot aanvulling van het gedeelte dat hem bij de verdeling is toegekend. Er wordt naar de verantwoording verwezen.

Art. 46

Dit artikel beoogt artikel 888 te vervangen, teneinde te bepalen dat de vordering tot vernietiging toegestaan is tegen elke handeling die tot doel heeft de onverdeeldheid onder mede-erfgenamen te doen ophouden.

De heer Christian Brotcorne (cdH) dient amendement nr. 52 (DOC 54 2282/003) in, waarbij beoogd wordt artikel 888 van het Burgerlijk Wetboek te vervangen. Er wordt naar de verantwoording verwezen.

De heer Christian Brotcorne (cdH) c.s. dient amendement nr. 58 (DOC 54 2282/004) in, dat ertoe strekt artikel 888 te vervangen, teneinde bij een verdeling die door dading tot stand is gekomen, de vordering tot aanvulling uit te sluiten. Er wordt naar de verantwoording verwezen.

Art. 46/1 (nieuw)

De heer Christian Brotcorne (cdH) dient amendement nr. 45 (DOC 54 2282/003) in, dat beoogt een artikel 46/1 in te voegen, teneinde artikel 891 van het Burgerlijk Wetboek op te heffen. Er wordt verwezen naar de verantwoording.

De heer Christian Brotcorne (cdH) c.s. dient amendement nr. 59 (DOC 54 2282/004) in, dat ertoe strekt een artikel 46/1 in te voegen, teneinde artikel 891 te wijzigen. Er wordt naar de verantwoording verwezen.

Art. 46/2 (nieuw)

De heer Christian Brotcorne (cdH) c.s. dient amendement nr. 60 (DOC 54 2282/004) in, waarbij beoogd wordt een artikel 46/2 in te voegen, teneinde artikel 892 te wijzigen. Er wordt naar de verantwoording verwezen.

Art. 47

Dit artikel strekt ertoe artikel 913 van het Burgerlijk Wetboek te vervangen teneinde te bepalen dat de giften, hetzij bij akten onder de levenden, hetzij bij testament, de helft van de in artikel 922 bedoelde massa

que lorsqu'un des cohéritiers établit, à son préjudice, une lésion de plus du quart, il peut intenter contre les autres une action en complément de la part qui lui a été attribuée lors du partage. Il est renvoyé à la justification.

Art. 46

Cet article vise à remplacer l'article 888 en vue de prévoir que l'action en rescision est admise contre tout acte qui a pour objet de faire cesser l'indivision entre cohéritiers.

M. Christian Brotcorne (cdH) dépose l'amendement n° 52 (DOC 54 2282/003) qui vise à remplacer l'article 888 du Code civil. Il est renvoyé à la justification.

M. Christian Brotcorne et consorts déposent l'amendement n° 58 (DOC 54 2282/004) qui vise à remplacer l'article 888 en vue d'exclure l'action en complément de part en cas de partage transactionnel. Il est renvoyé à la justification.

Art. 46/1 (nouveau)

M. Christian Brotcorne (cdH) dépose l'amendement n° 45 (DOC 54 2282/003) qui vise à insérer l'article 46/1 en vue d'abroger l'article 891 du Code civil. Il est renvoyé à la justification.

M. Christian Brotcorne et consorts déposent l'amendement n° 59 (DOC 54 2282/004) qui vise à insérer l'article 46/1 en vue de modifier l'article 891. Il est renvoyé à la justification.

Art. 46/2 (nouveau)

M. Christian Brotcorne et consorts déposent l'amendement n° 60 (DOC 54 2282/004) qui vise à insérer l'article 46/2 en vue de modifier l'article 892. Il est renvoyé à la justification.

Art. 47

Cet article vise à remplacer l'article 913 du Code civil en vue de prévoir que les libéralités par actes entre-vifs ou par testament ne pourront excéder la moitié de la masse visée à l'article 922, si le disposant laisse à

niet mogen overschrijden, indien de beschikker bij zijn overlijden één of meer kinderen achterlaat. Voor het overige wordt naar de toelichting verwezen.

Mevrouw Özlem Özen (PS) dient amendement nr. 1 (DOC 54 2282/003) in, waarbij beoogd wordt artikel 913, § 1, te vervangen teneinde terug te keren naar de oude tekst van artikel 913 over de reserve van de kinderen. Voor het overige wordt naar de verantwoording verwezen.

De heer Christian Brotcorne (cdH) dient amendement nr. 48 (DOC 54 2282/003) in, dat ertoe strekt artikel 913, § 1, te vervangen teneinde terug te keren naar de regeling waarbij de giften niet méér mogen bedragen dan de helft van de massa als er één kind is, een derde van de massa als er twee kinderen zijn, en een kwart van de massa als er drie of meer kinderen zijn. Er wordt naar de verantwoording verwezen.

De heer Christian Brotcorne (cdH) dient amendement nr. 49 (DOC 54 2282/003) in, als subsidiair amendement op amendement nr. 48. Het strekt ertoe te bepalen dat één van de kinderen niet méér mag ontvangen dan het dubbele van het voorbehouden erfdeel van een ander kind in de nalatenschap, ongeacht het aantal kinderen, behoudens de toepassing van de artikelen 110/1 tot 110/7. Er wordt naar de verantwoording verwezen.

De minister verwijst naar de algemene bespreking betreffende de amendementen nrs. 1 en 48.

Wat amendement nr. 49 betreft, geeft de minister aan dat het nu al mogelijk is het beschikbaar gedeelte integraal te schenken aan één kind en dus méér te geven dan het dubbele van wat een ander kind zal ontvangen krachtens de reserve, bijvoorbeeld als er vier kinderen zijn. Een ongelijke behandeling kan zich dus nu al voordoen.

Volgens mevrouw Sarah Smeyers (N-VA) wordt hier een goed evenwicht uitgebouwd tussen méér individuele vrijheid en het behoud van de reserve van de kinderen. De Koning Boudewijnstichting heeft aangetoond dat dit twee bekommelingen zijn van de Belgen.

Het ongelijkheidsargument houdt geen steek. Eerst en vooral bestaat er geen recht voor kinderen op een gelijke behandeling door hun ouders wat de erfenis betreft. Bovendien kan het in bepaalde gevallen nodig zijn één of meer kinderen anders te behandelen, bijvoorbeeld wanneer één van de kinderen een beperking heeft, problemen heeft gehad in het leven of veel voor zijn ouders heeft gedaan.

son décès un ou plusieurs enfants. Il est renvoyé aux développements pour le surplus.

Mme Özlem Özen (PS) dépose l'amendement n° 1 (DOC 54 2282/003) qui vise à remplacer l'article 913, § 1er en vue de revenir à l'ancienne formulation de l'article 913 concernant la réserve des enfants. Il est renvoyé à la justification.

M. Christian Brotcorne (cdH) dépose l'amendement n° 48 (DOC 54 2282/003) qui vise à remplacer l'article 913, § 1er en vue de revenir au système où les libéralités ne peuvent excéder la moitié de la masse s'il y a un enfant, le tiers s'il y a deux enfants et le quart s'il y en a trois ou plus. Il est renvoyé à la justification.

M. Christian Brotcorne (cdH) dépose l'amendement n° 49 (DOC 54 2282/003) qui est un amendement subsidiaire à l'amendement n° 48 qui vise à prévoir qu'un des enfants ne pourra recevoir plus du double de la part réservataire d'un autre enfant dans la masse successorale quel que soit le nombre de ses enfants, sous réserve de l'application des articles 110/1 à 110/7. Il est renvoyé à la justification.

Le ministre renvoie à la discussion générale concernant les amendements n°s 1 et 48.

Concernant l'amendement n° 49, le ministre indique qu'actuellement, il est déjà possible de donner la quotité disponible intégralement à un seul enfant et de donner donc plus du double de ce qu'un autre enfant recevra en vertu de la réserve, par exemple s'il y a 4 enfants. La discrimination existe donc déjà.

Mme Sarah Smeyers (N-VA) est d'avis qu'il s'agit d'un bon équilibre entre plus de liberté individuelle et le maintien de la réserve des enfants. La Fondation Roi Baudouin a montré que ce sont deux préoccupations des Belges.

L'argument de l'inégalité ne tient pas. Premièrement, il n'existe pas de droit pour les enfants d'être traités de manière égale par leurs parents en matière d'héritage. En outre, un traitement différent peut être nécessaire dans certains cas, par exemple si un des enfants a un handicap, a connu des difficultés dans la vie ou s'est beaucoup occupé de ses parents par exemple.

De meeste ouders gaan nog steeds voor een gelijke verdeling, behalve wanneer er goede redenen zijn om het anders aan te pakken. Het beschikbare gedeelte kan tevens worden gebruikt ter ondersteuning van derden (bijvoorbeeld een organisatie) of van stiefkinderen.

Art. 48

Dit artikel strekt tot vervanging van artikel 914, ten einde te voorzien in een maatregel ter bescherming van de kinderen wier reservataire erfdeel wordt verminderd overeenkomstig het nieuwe artikel 913 wanneer er meer dan één kind is.

Mevrouw Carina Van Cauter (Open Vld) c.s. dient amendement nr. 25 (DOC 54 2282/003) in, tot vervanging van artikel 914. Zij verwijst naar de verantwoording.

Mevrouw Sonja Becq (CD&V) c.s. dient amendement nr. 61 (DOC 54 2282/005) dat een subamendement is op amendement nr. 25. Zij verwijst naar de verantwoording.

De heer Christian Brotcorne (cdH) dient amendement nr. 50 (DOC 54 2282/003) in, tot vervanging van amendement nr. 46. Amendement nr. 50 bepaalt dat de langstlevende echtgenoot of de wettelijk samenwonende die is begiftigd met het gehele beschikbaar gedeelte of een deel ervan, ten gevolge van de omzetting van zijn erfrechtelijk vruchtgebruik nooit méér in volle eigendom zal kunnen ontvangen dan alle reservataire erfdelen van alle kinderen van de beschikker. De indiener verwijst naar de verantwoording.

De minister geeft aan dat het wetsvoorstel erfrecht nieuwe evenwichten wil treffen tussen het erfrecht van de kinderen en van de langstlevende echtgenoot, die hen toelaten om rekening te houden met de concrete gezinssituatie.

In die zin bevat het wetsvoorstel ook maatregelen ter bescherming van de kinderen als compensatie voor de vaste reserve van $\frac{1}{2}$. In het bijzonder kan de langstlevende echtgenoot voortaan geen vordering tot inkorting meer instellen ten aanzien van de schenkingen die de erflater voor zijn huwelijk heeft gedaan, wat de rechten van de voorkinderen versterkt, en bezwaart het vruchtgebruik van de langstlevende echtgenoot voortaan prioritair het beschikbaar deel, en slechts voor het surplus de reserve van de kinderen.

De mogelijkheid om de langstlevende echtgenoot de volle eigendom van het beschikbaar deel en het intestaat-vruchtgebruik van het erfdeel van de kinderen toe te kennen, die reeds bestaat onder het huidig recht,

L'égalité est maintenue dans la plupart des cas par les parents, sauf si cela est justifié par de bonnes raisons. La quotité disponible peut aussi servir pour aider des tiers, comme une organisation, ou des beaux-enfants.

Art. 48

Cet article vise à remplacer l'article 914 en vue de prévoir une mesure protectrice au profit des enfants dont la part réservataire est réduite conformément au nouvel article 913, dès qu'il y a plus d'un enfant.

Mme Carina Van Cauter et consorts déposent l'amendement n° 25 (DOC 54 2282/003) qui vise à remplacer l'article 914. Il est renvoyé à la justification.

Mme Sonja Becq (CD&V) et consorts déposent l'amendement n° 61 (DOC 54 2282/005), qui est un sous-amendement à l'amendement n° 25. Il est renvoyé à la justification.

M. Christian Brotcorne (cdH) dépose l'amendement n° 50 (DOC 54 2282/003) qui remplace l'amendement n° 46. Cet amendement n° 50 prévoit que le conjoint survivant ou cohabitant légal gratifié de tout ou partie de la quotité disponible ne pourra jamais recueillir en pleine propriété par l'effet de la conversion de son usufruit successoral plus que l'ensemble des parts réservataires de tous les enfants du disposant. Il est renvoyé à la justification.

Le ministre indique que la proposition de loi (sur le droit successoral) veut trouver de nouveaux équilibres entre le droit successoral des enfants et celui du conjoint survivant, leur permettant de tenir compte de leur situation familiale concrète.

Dans cette optique, la proposition de loi comporte également des mesures visant à protéger les enfants et compensant la réserve fixe de $\frac{1}{2}$. En particulier, le conjoint survivant ne peut plus désormais exercer d'action en réduction à l'égard des donations faites par le *de cuius* avant son mariage, ce qui renforce les droits des enfants nés d'une précédente union, et l'usufruit du conjoint survivant grève désormais prioritairement la quotité disponible et, seulement pour le surplus, la réserve des enfants.

La possibilité d'accorder au conjoint survivant la pleine propriété de la quotité disponible et l'usufruit *ab intestat* de la part héréditaire des enfants, qui existe déjà selon le droit actuel, est maintenue. En fonction

wordt behouden. In functie van de concrete gezinssituatie kan het immers wenselijk zijn voor de erflater om het integraal beschikbaar deel aan de langstlevende echtgenoot toe te kennen (bv. in geval van een hulpbehoevende langstlevende echtgenoot), zoals hij dit omgekeerd ook integraal aan een kind kan nalaten. De goederen die bezwaard zijn met het intestaat- vruchtgebruik van de langstlevende echtgenoot, zullen dan na diens overlijden in volle eigendom toekomen aan de kinderen-blote eigenaars.

Volgens een studie van de Koning Boudewijnstichting uit 2016 ("Perceptie en verwachtingen over erven en nalaten in België", p. 25), vindt slechts 2 % van de burgers dat de langstlevende echtgenoot vandaag een te ruime bescherming geniet, terwijl 31 % vindt dat deze onvoldoende beschermd is. Er lijkt dan ook geen maatschappelijk draagvlak te zijn voor een afschaffing van de mogelijkheid om het beschikbaar deel (dat ook onder het huidig recht in sommige gevallen reeds ½ van de nalatenschap is) en het intestaat- vruchtgebruik van de andere goederen aan de langstlevende echtgenoot na te laten. De Raad van State heeft hierover ook geen opmerkingen gemaakt.

Tot slot doet het voorliggend amendement ook op technisch vlak vragen rijzen, in het bijzonder met betrekking tot een eventuele verplichting tot omzetting van het vruchtgebruik, dan wel een aanrekening ervan, en met betrekking tot de plaats van deze regel in het Burgerlijk Wetboek.

De heer Christian Brotcorne (cdH) geeft aan dat 44 % van de burgers vinden dat de langstlevende echtgenoot voldoende beschermd is.

Volgens *mevrouw Özlem Özen (PS)* beoogt dit wetsvoorstel het reservatair erfdeel van de langstlevende echtgenoot te beknotten, om aldus de bij dit wetsvoorstel in uitzicht gestelde vermindering van het reservatair erfdeel van de kinderen te "compenseren".

Bij het doorlezen van de artikelen ter zake kan men zich echter afvragen of die doelstelling is bereikt. De vraag rijst immers of in bepaalde gevallen niet net het omgekeerde effect wordt bewerkstelligd. Concreet zal artikel 48 van het wetsvoorstel het recht van de kinderen alleen versterken wanneer de overledene bij testament zou afwijken van het recht van de langstlevende echtgenoot om het vruchtgebruik van de volledige nalatenschap te genieten. Het gebeurt uiterst zelden dat de overledene zijn vermogen alleen aan een derde nalaat. De samenlezing van artikel 48 met artikel 50 van het wetsvoorstel zou voor het overige kunnen leiden tot de verdere vermindering van de successierechten van de

de la situation familiale concrète, il peut en effet être souhaitable pour *de cujus* d'accorder l'intégralité de la quotité disponible au conjoint survivant (par exemple, lorsque ce dernier se trouve dans une situation de grande dépendance). À l'inverse, il peut aussi la léguer dans son intégralité à un enfant. Dans ce cas, les biens grevés de l'usufruit *ab intestat* du conjoint survivant reviendront, après la mort de ce dernier, en pleine propriété aux enfants nus-propriétaires.

D'après une étude de la Fondation Roi Baudouin datant de 2016 ("Perception et attentes en matières de droit successoral en Belgique", page 25), seuls 2 % des citoyens estiment que le conjoint survivant bénéficie actuellement d'une protection trop étendue, alors que 31 % des citoyens trouvent qu'il n'est pas suffisamment protégé. Il semble dès lors qu'une suppression de la possibilité de léguer au conjoint survivant la quotité disponible (qui, selon le droit actuel également, représente déjà la moitié de la succession dans certains cas) et l'usufruit *ab intestat* des autres biens n'emporte pas l'adhésion de la société. Le Conseil d'État n'a pas davantage formulé d'observation sur ce point.

Enfin, l'amendement à l'examen soulève également des questions sur le plan technique, en particulier en ce qui concerne une éventuelle obligation de conversion de l'usufruit ou d'imputation de celui-ci et en ce qui concerne la place de cette règle dans le Code civil.

M. Christian Brotcorne (cdH) indique que 44 % des gens trouvent que le conjoint survivant est suffisamment protégé.

Mme Özlem Özen (PS) indique que le projet entend rogner dans la réserve du conjoint survivant, de manière à "compenser" la réduction de la réserve des enfants prévue par cette proposition de loi.

Quand on lit les articles y relatifs, on peut toutefois se demander si cet objectif est atteint. Dans certains cas, ne pourrait-on pas constater même l'effet inverse? Concrètement, l'article 48 de la proposition de loi ne renforcera le droit des enfants que dans l'hypothèse où le défunt dérogerait par testament au droit du conjoint survivant de jouir de l'usufruit de l'ensemble de la succession. Ces cas où le défunt léguerait son patrimoine au profit d'un tiers uniquement sont très rares. La combinaison de l'article 48 et 50 de la proposition de loi pourrait, du reste, aboutir à réduire encore les droits successoraux des enfants dans l'hypothèse où des donations auraient été faites à des tiers par le défunt

kinderen, in het geval dat de overledene vóór zijn huwelijk giften aan derden zou hebben gedaan, aangezien het beschikbare gedeelte vermindert.

Deze regels zouden worden ingesteld om de belangen van de kinderen in balans te kunnen brengen met die van de langstlevende echtgenoot, maar zorgen in werkelijkheid dus voor een scheeftrekking.

De minister voegt eraan toe dat die regels alleen gelden in geval van beperkt vruchtgebruik; zo niet is de regeling van toepassing op de volledige nalatenschap.

Mevrouw Carina Van Cauter (Open Vld) geeft aan dat de volledige nalatenschap *ab intestat* bezwaard is met vruchtgebruik. Dit wetsvoorstel zal dus in de meeste gevallen de situatie van de kinderen verbeteren.

Mevrouw Özlem Özen (PS) repliceert dat de bepaling alleen geldt wanneer de langstlevende echtgenoot het vruchtgebruik van de nalatenschap deels heeft gelegateerd. Om daarvan te kunnen afwijken moet de overledene afzien van de helft van het vruchtgebruik; deze regeling wordt dus slechts zeer zelden toegepast.

Art. 49

Dit artikel heft artikel 915 van het Burgerlijk Wetboek op, dat betrekking heeft op de reserve van de bloedverwanten in opgaande lijn. Overeenkomstig artikel 2 wordt er immers voorzien in een onderhoudsvordering ten laste van de nalatenschap. Voor het overige wordt verwezen naar de artikelsgewijze toelichting.

Art. 50

Dit artikel wijzigt artikel 915*bis* van het Burgerlijk Wetboek dat de regels bevat met betrekking tot de reserve van de langstlevende echtgenoot. Er wordt verwezen naar de artikelsgewijze toelichting.

Mevrouw Carina Van Cauter c.s. dient een amendement nr. 26 (DOC 54 2282/003) in teneinde te bepalen dat de langstlevende echtgenoot geen voordeel kan genieten van de door de afstammelingen van de overledene gevraagde inkorting van voorhuwelijkse schenkingen en de voorgestelde wijziging technisch aan te passen aan het advies van de Raad van State. Voor het overige wordt verwezen naar de verantwoording bij het amendement.

préalablement à son mariage car la quotité disponible diminue.

Par conséquent, ces règles introduites en vue de permettre un équilibre entre les intérêts des enfants et du conjoint survivant sont en réalité biaisées.

Le ministre ajoute que cela s'applique uniquement en cas d'usufruit limité, sinon il est applicable à toute la succession.

Mme Carina Van Cauter (Open Vld) indique qu'*ab intestat*, toute la succession est grevée de l'usufruit. La proposition améliorera donc le sort des enfants dans la plupart des cas.

Mme Özlem Özen (PS) réplique que la disposition s'applique uniquement lorsque le conjoint survivant a légué partiellement l'usufruit de la succession. Pour pouvoir y déroger, il faut que le défunt renonce à la moitié de l'usufruit. Les cas d'application sont donc très rares.

Art. 49

Cet article abroge l'article 915 du Code civil, relatif à la réserve des ascendants. L'article 2 prévoit en effet une créance alimentaire à charge de la succession. Pour le surplus, il est renvoyé au commentaire des articles.

Art. 50

Cet article modifie l'article 915*bis* du Code civil, qui contient les règles relatives à la réserve du conjoint survivant. Il est renvoyé au commentaire des articles.

Mme Carina Van Cauter et consorts présentent un amendement n° 26 (DOC 54 2282/003) qui tend à prévoir que le conjoint survivant ne peut profiter de la réduction de donations pré-nuptiales demandée par les descendants du défunt, et à adapter techniquement la modification proposée à l'avis du Conseil d'État. Pour le surplus, il est renvoyé à la justification de l'amendement.

Art. 51

Dit artikel wijzigt artikel 916 van het Burgerlijk Wetboek teneinde het in overeenstemming te brengen met de voorgestelde afschaffing van de reserve van de bloedverwanten in opgaande lijn. Voor het overige wordt verwezen naar de artikelsgewijze toelichting.

Art. 52

Dit artikel beoogt de opheffing van artikel 917 van het Burgerlijk Wetboek, gelet op de voorgestelde invoering van het principe van de reserve in waarde. Voor het overige wordt verwezen naar de artikelsgewijze toelichting.

Art. 53

Dit artikel wijzigt artikel 918 van het Burgerlijk Wetboek op verschillende punten. De voorgestelde wijziging gaat uit van de volgende hoofdbeginselen.

— het laat toe dat aan de vermoedelijke reservataire erfgenamen om voorafgaandelijk en punctueel te verzoeken aan de vordering tot inkorting ten aanzien van schenkingen van de erflater, ongeacht de begunstigde en de nadere voorwaarden waaronder de gift werd gedaan (een algemene verzaking blijft onmogelijk). Dat dient te gebeuren door een individuele eenzijdige verklaring van de betrokken reservataire erfgenaam (de verzakingsakte die in een authentieke akte wordt opgenomen), nadat hij grondig werd ingelicht over de draagwijdte;

— de waarde van de geschonken goederen met betrekking tot welke men verzoekt aan de vordering tot inkorting, zal worden ingebracht in de fictieve massa, zodat eventuele andere schenkingen niet worden beïnvloed door deze verzaking (zie dienaangaande het voorbeeld dat werd opgenomen in de artikelsgewijze bespreking bij het wetsvoorstel, DOC 54 2282/001, blz. 90-91);

— er wordt bepaald dat de verzaking aan de vordering tot inkorting geen invloed heeft op de inkorting waaraan andere giften zouden kunnen worden onderworpen (zie dienaangaande het voorbeeld dat werd opgenomen in de artikelsgewijze bespreking bij het wetsvoorstel, DOC 54 2282/001, blz. 92-93);

— er wordt uitdrukkelijk bepaald dat de verzaking aan de vordering tot inkorting geen gift is.

Mevrouw Carina Van Cauter c.s. dient een amendement nr. 27 (DOC 54 2282/003) in teneinde de

Art. 51

Cet article modifie l'article 916 du Code civil afin de le mettre en concordance avec la suppression proposée de la réserve des ascendants. Pour le surplus, il est renvoyé au commentaire des articles.

Art. 52

Cet article vise à abroger 917 du Code civil, compte tenu de l'instauration proposée du principe de la réserve en valeur. Pour le surplus, il est renvoyé au commentaire des articles.

Art. 53

Cet article modifie l'article 918 du Code civil sur plusieurs points. La modification proposée repose sur les grands principes suivants:

— elle permet aux héritiers réservataires présomptifs de renoncer préalablement et ponctuellement à solliciter la réduction de libéralités du défunt, indépendamment du bénéficiaire et des modalités du don (une renonciation générale reste impossible). Cette renonciation se fera par le biais d'une déclaration individuelle unilatérale de l'héritier réservataire concerné (acte de renonciation intégré dans un acte authentique), après que celui-ci aura été dûment informé de la portée de cette décision;

— la valeur des biens donnés pour lesquels il sera renoncé à la réduction sera rapportée à la masse fictive, de manière à ce que d'autres donations éventuelles ne soient pas influencées par cette renonciation (voir, à ce propos, l'exemple figurant dans le commentaire des articles de la proposition de loi, DOC 54 2282/001, p. 90-91);

— il est prévu que la renonciation à l'action en réduction n'aura pas d'influence sur la réduction dont pourraient faire l'objet d'autres libéralités (voir, à ce propos, l'exemple figurant dans le commentaire des articles de la proposition de loi, DOC 54 2282/001, p. 92-93);

— il est expressément prévu que la renonciation à l'action en réduction ne constitue pas une libéralité.

Mme Carina Van Cauter et consorts présentent un amendement n° 27 (DOC 54 2282/003) qui tend

voorgestelde wijzigingen op een aantal punten aan te passen aan het advies van de Raad van State. Voor het overige wordt verwezen naar de verantwoording bij het amendement.

Art. 54

Dit artikel beoogt de wijziging van artikel 919 van het Burgerlijk Wetboek om het technisch aan te passen aan de voorgestelde hervorming. Voor het overige worden geen opmerkingen gemaakt.

Art. 55

Dit artikel wijzigt artikel 220 van het Burgerlijk Wetboek. Het beoogt hoofdzakelijk de invoering van het beginsel dat de inkorting principieel in waarde geschiedt.

Mevrouw Carina Van Cauter c.s. dient een amendement nr. 28 (DOC 54 2282/003) in teneinde een leemte op te vullen in de voorgestelde regeling: er worden regels ingevoerd voor het geval de inkorting uitsluitend betrekking zou hebben op een vruchtgebruik. Voor het overige wordt verwezen naar de verantwoording bij het amendement.

*De heer Christian Brotcorne (cdH) dient een amendement nr. 51 (DOC 54 2282/003) in teneinde te bepalen dat de inkorting op verzoek van de begiftigde in natura kan geschieden en dat de inkorting van schenkingen van een goed waarvan de overledene het gebruik of het genot had behouden standaard eveneens in natura gebeurt. De heer Brotcorne wijst erop dat de vooropgestelde doelstelling (vermijden dat de begiftigde ten gevolge van de inkorting wordt belemmerd bij het beheer van het geschonken goed) niet wordt bereikt door de voorgestelde regeling ingeval de overledene zichzelf het genot of het vruchtgebruik had voorbehouden. Verder vestigt hij de aandacht op een ongelijkheid die in zijn ogen niet te rechtvaardigen valt; wanneer de reserve in waarde wordt uitgedrukt, worden de reservataire erfgenamen loutere schuldeisers en kunnen zij geen aanspraak maken op het vermogen *as such* (zie dienaangaande ook het advies van Avocats.be dat de leden ter beschikking werd gesteld). Ook de Raad van State is van oordeel dat de voorgestelde regeling op gespannen voet staat met gelijkheidsbeginsel (DOC 54 2282/002, bz. 29).*

Mevrouw Özlem Özen (PS) sluit zich aan bij het laatste onderdeel van het betoog van de vorige spreker. Er wordt een verschillende behandeling gevoerd doordat de inkorting in natura principieel wordt beperkt tot legaten aan personen die geen erfgenaam zijn.

à adapter les modifications proposées, sur plusieurs points, à l'avis du Conseil d'État. Pour le surplus, il est renvoyé à la justification de l'amendement.

Art. 54

Cet article vise à modifier l'article 919 du Code civil en vue de l'adapter techniquement à la réforme proposée. Cet article ne donne lieu à aucune observation.

Art. 55

Cet article modifie l'article 220 du Code civil. Il vise essentiellement à instaurer le principe en vertu duquel la réduction se fait en principe en valeur.

Mme Carina Van Cauter et consorts présentent l'amendement n° 28 (DOC 54 2282/003) tendant à combler une lacune dans le dispositif proposé: il établit des règles pour la réduction en valeur lorsque celle-ci ne vise qu'un usufruit. Pour le surplus, il est renvoyé à la justification de l'amendement.

M. Christian Brotcorne (cdH) présente l'amendement n° 51 (DOC 54 2282/003), qui tend à stipuler que la réduction peut avoir lieu en nature à la demande du gratifié et que la réduction des donations d'un bien dont le défunt avait gardé l'usage ou la jouissance a normalement lieu en nature. M. Brotcorne souligne que l'objectif poursuivi (éviter que le gratifié ne soit empêché de gérer le bien donné à cause de la réduction) n'est pas atteint par la disposition proposée dans le cas où le défunt s'était réservé la jouissance ou l'usufruit. Il attire par ailleurs l'attention sur une inégalité totalement injustifiée à ses yeux: lorsque la réserve est exprimée en valeur, les héritiers réservataires ne sont plus que de simples créanciers et ils sont exclus du patrimoine (voir à cet égard l'avis de Avocats.be mis à la disposition des membres). Le Conseil d'État estime lui aussi que le dispositif proposé se heurte au principe d'égalité (DOC 2282/002, p. 29).

Mme Özlem Özen (PS) souscrit à la dernière partie des propos de l'intervenant précédent. On introduit une inégalité de traitement du fait que la réduction en nature est en principe réservée aux legs aux personnes qui ne sont pas héritières.

Mevrouw Carina Van Cauter (Open Vld) wijst erop dat de inbreng in natura, wanneer het een onroerend goed betreft, in de praktijk vaak neerkomt op een verkoop ervan en een omzetting in waarde (omdat er een onverdeeldheid is).

De minister van Justitie, de heer Koen Geens, is van oordeel dat er geen redelijke verantwoording bestaat om de inkorting in natura te behouden voor goederen waarop de overledene het genots- of gebruiksrecht had behouden. Hij wijst erop dat men er mag van uitgaan dat die overledene steeds de intentie heeft gehad om dat recht te laten overgaan op de naakte eigenaar-begiftigde, anders zou hij het nooit geschonken hebben. De minister is van oordeel dat amendement nr. 51 in dat opzicht niet erg zinvol is.

Art. 56 en 57

Deze artikelen, respectievelijk tot wijziging van artikel 922 van het Burgerlijk Wetboek en tot invoeging van een artikel 922/1 in hetzelfde Wetboek, regelen de samenstelling van de fictieve massa en de aanrekening van giften. Voorts wordt verwezen naar de artikelsgewijze bespreking bij het wetsvoorstel. Er worden geen opmerkingen over gemaakt.

Art. 58

Dit artikel beoogt de wijziging van artikel 924 van het Burgerlijk Wetboek en regelt de inkorting. Voorts wordt verwezen naar de artikelsgewijze bespreking bij het wetsvoorstel.

Mevrouw Carina Van Cauter c.s. dient een amendement nr. 29 (DOC 54 2282/003) in om tegemoet te komen aan een opmerking van de Raad van State (de afgifte, door een erfgenaam, van een legaat na het overlijden wordt gelijkgesteld met een verzaking aan het recht om de inkorting van het legaat te vragen). Voorts wordt verwezen naar de verantwoording bij het amendement.

Art. 59

Dit artikel beoogt de wijziging van artikel 925 van het Burgerlijk Wetboek. Het pas de bepaling aan aan het voorwaardelijke behoud van de reserve in natura. Voorts wordt verwezen naar de artikelsgewijze bespreking bij het wetsvoorstel.

Mme Carina Van Cauter (Open Vld) souligne que lorsqu'il s'agit d'un immeuble, le rapport en nature prend souvent en pratique la forme d'une vente de ce bien et de sa conversion en valeur (parce qu'il y a indivision).

Le ministre de la Justice, M. Koen Geens, estime qu'il ne se justifie pas raisonnablement de maintenir la réduction en nature des biens dont le défunt avait gardé le droit d'usage et/ou de jouissance. Il souligne qu'on peut considérer que le défunt a toujours eu l'intention de transférer ce droit au nu-propriétaire gratifié, sans quoi il n'aurait jamais fait cette donation. Le ministre estime que l'amendement n° 51 a dès lors peu de sens.

Art. 56 et 57

Ces articles, qui visent respectivement à modifier l'article 922 du Code civil et à insérer un article 922/1 dans le même Code, règlent la composition de la masse de calcul du disponible et l'imputation des libéralités. Il est renvoyé pour le surplus au commentaire des articles de la proposition de loi. Ces articles ne donnent lieu à aucune observation.

Art. 58

Cet article, qui vise à modifier l'article 924 du Code civil, règle la réduction. Il est renvoyé pour le surplus au commentaire des articles de la proposition de loi.

Mme Carina Van Cauter et consorts présentent l'amendement n° 29 (DOC 54 2282/003), qui tient compte d'une observation du Conseil d'État (la délivrance, par un héritier, d'un legs après le décès est assimilée à une renonciation au droit de solliciter la réduction de ce legs). Il est renvoyé pour le surplus à la justification de l'amendement.

Art. 59

Cet article vise à modifier l'article 925 du Code civil en l'adaptant au maintien sous conditions de la réserve en nature. Il est renvoyé pour le surplus au commentaire des articles de la proposition de loi.

Art. 60

Dit artikel beoogt de vervanging van artikel 928 van het Burgerlijk Wetboek door een bepaling waarin de verjaring van de vordering tot inkorting wordt geregeld. Voorts wordt verwezen naar de artikelsgewijze bespreking bij het wetsvoorstel.

Mevrouw Carina Van Cauter c.s. dient een amendement nr. 30 (DOC 54 2282/003) in teneinde tegemoet te komen aan het advies van de Raad van State aangaande de termijnen. Voorts wordt verwezen naar de verantwoording bij het amendement.

Art. 61 en 62

Deze artikelen voorzien respectievelijk in de opheffing van de artikelen 929 en 930 van het Burgerlijk Wetboek die ten gevolge van de hervorming onnutig worden. Voorts wordt verwezen naar de artikelsgewijze bespreking bij het wetsvoorstel.

Art. 63

Dit artikel beoogt de aanpassing van artikel 1079 van het Burgerlijk Wetboek dat de mogelijke vorderingen tot betwisting van de ascendentenverdeling of ouderlijke boedelverdeling regelt. Voorts wordt verwezen naar de artikelsgewijze bespreking bij het wetsvoorstel.

Mevrouw Sonja Becq c.s. dient een amendement nr. 31 (DOC 54 2282/003) in teneinde een technische verbetering aan te brengen.

Art. 64

Dit artikel voorziet in de invoeging, in het Burgerlijk Wetboek, van een titel IIbis "Erfovereenkomsten" omvatende de artikelen 1100/1 tot 1100/7 waarin een regeling wordt uitgewerkt voor het sluiten van erfovereenkomsten zoals uiteengezet tijdens de inleidende uiteenzetting en de algemene bespreking. Voorts wordt verwezen naar de artikelsgewijze bespreking bij het wetsvoorstel.

Mevrouw Sonja Becq c.s. dient een amendement nr. 32 (DOC 54 2282/003) in teneinde een technische verbetering aan te brengen.

Mevrouw Özlem Özen (PS) vraagt of de in het voorgestelde artikel 1100/4, § 3, bedoelde "eis tot herroeping" langs gerechtelijke weg geschiedt of niet.

Art. 60

Cet article vise à remplacer l'article 928 du Code civil par une disposition réglant la prescription de l'action en réduction. Il est en outre renvoyé au commentaire des articles de la proposition de loi.

Mme Carina Van Cauter et consorts présentent l'amendement n° 30 (DOC 54 2282/003) afin de tenir compte de l'avis du Conseil d'État concernant les délais. Il est en outre renvoyé à la justification de l'amendement.

Art. 61 et 62

Ces articles prévoient respectivement l'abrogation des articles 929 et 930 du Code civil qui sont devenus inutiles à la suite de la réforme. Il est en outre renvoyé au commentaire des articles de la proposition de loi.

Art. 63

Cet article vise à adapter l'article 1079 du Code civil qui règle les causes de contestation qui peuvent être invoquées à l'égard d'un partage d'ascendant. Il est en outre renvoyé au commentaire des articles de la proposition de loi.

Mme Sonja Becq et consorts présentent l'amendement n° 31 (DOC 54 2282/003) afin d'apporter une correction technique.

Art. 64

Cet article prévoit l'insertion, dans le Code civil, d'un Titre IIbis consacré aux Pactes successoraux et comportant les articles 1100/1 à 1100/7 réglant conclusion de pactes successoraux, comme cela a été expliqué durant l'exposé introductif et la discussion générale. Il est en outre renvoyé au commentaire des articles de la proposition de loi.

Mme Sonja Becq et consorts présentent l'amendement n° 32 (DOC 54 2282/003) afin d'apporter une correction technique.

Mme Özlem Özen (PS) demande si la "demande de révocation" visée l'article 1100/4, § 3, proposé a lieu par la voie juridique ou non.

De minister van Justitie, de heer Koen Geens, bevestigt dat dit wordt geregeld in paragraaf 3, derde lid, van het genoemde artikel.

Mevrouw Sarah Smeyers c.s. dient de volgende amendementen in:

— *een amendement nr. 56 (DOC 54 2282/004) teneinde het voorgestelde artikel 1100/5 van het Burgerlijk Wetboek te wijzigen. Daarin worden een aantal voorwaarden gepreciseerd met betrekking tot de fase voorafgaand aan de erfovereenkomst die moeten waarborgen dat de betrokken partijen degelijk worden ingelicht. Voor het overige wordt verwezen naar de verantwoording bij het amendement;*

— *een amendement nr. 33 (DOC 54 2282/003) teneinde het voorgestelde artikel 1100/7 van het Burgerlijk Wetboek te wijzigen om de gebruikte terminologie meer geslachtsneutraal te maken en een aantal technische verbeteringen aan te brengen. Voor het overige wordt verwezen naar de verantwoording bij het amendement.*

De heer Christian Brotcorne dient een amendement nr. 47 (DOC 54 2282/004) teneinde het voorgestelde artikel 1100/5 van het Burgerlijk Wetboek te wijzigen om er, zoals gevraagd door de Raad van State, sterkere procedurele waarborgen in op te nemen met het oog op de sluiting van de erfovereenkomst. Voor het overige wordt verwezen naar de verantwoording bij het amendement.

De heer Brotcorne legt uit dat de raadpleging van een rechtsbeoefenaar met het oog op een degelijke voorlichting van de betrokken partijen van uitermate groot belang is. Hij beseft dat de indieners van het wetsvoorstel van oordeel zijn dat een voldoende lange wachttermijn tussen de informatievergadering over de ontwerpovereenkomst en de ondertekening van de overeenkomst zal leiden tot een betere voorlichting. Hij blijft er evenwel bij dat iedereen erbij gebaat zal zijn indien er wordt voorzien in de afzonderlijke raadpleging van een “externe” raadgever.

Mevrouw Özlem Özen (PS) sluit zich aan bij de opmerking van de vorige spreker en verwijst daarbij naar de opmerkingen van de Raad van State en de kritiek die sommige genodigden tijdens de hoorzittingen hebben geuit.

Mevrouw Sonja Becq (CD&V) erkent dat een degelijke voorlichting van de betrokken partijen van het grootste belang is. Zij onderstreept daarbij de rol en de onafhankelijke positie van de notaris met het oog op het vinden van het juiste “subjectieve evenwicht”. Zij meent ook dat men niet uit het oog mag verliezen dat de bijstand van een externe rechtsbeoefenaar extra kosten

Le ministre de la Justice, M. Koen Geens, confirme que cela est réglé dans le § 3, alinéa 1er, de l'article précité.

Mme Sarah Smeyers et consorts présentent les amendements suivants:

— *un amendement n° 56 (DOC 54 2282/004) tendant à modifier l'article 1100/5 proposé du Code civil. Il précise une série de conditions relatives à la phase préalable au pacte successoral, afin de garantir que les parties concernées soient dûment informées. Pour le surplus, il est renvoyé à la justification de l'amendement;*

— *un amendement n° 33 (DOC 54 2282/003) tendant à modifier l'article 1100/7 proposé du Code civil en vue de rendre la terminologie plus neutre en matière de genre et d'apporter une série d'améliorations d'ordre technique. Pour le surplus, il est renvoyé à la justification de l'amendement.*

M. Christian Brotcorne présente un amendement n° 47 (DOC 54 2282/004) qui tend à modifier l'article 1100/5 proposé du Code civil en vue d'y insérer, comme le demande le Conseil d'État, des garanties procédurales plus fortes en vue de la conclusion du pacte successoral. Pour le surplus, il est renvoyé à la justification de l'amendement.

M. Brotcorne explique que la consultation d'un professionnel du droit en vue de l'information correcte des parties concernées est extrêmement importante. Il a conscience que les auteurs de la proposition de loi considèrent qu'un délai d'attente suffisamment long entre la réunion d'information sur le projet de pacte et la signature du pacte en tant que tel permettra d'améliorer la qualité de l'information. Il reste toutefois convaincu que chacun aura intérêt à ce que l'on prévoie la consultation séparée d'un conseiller “externe”.

Mme Özlem Özen (PS) se rallie à l'observation de l'intervenant précédent et renvoie à cet égard aux observations du Conseil d'État et aux critiques formulées par certains invités durant les auditions.

Mme Sonja Becq (CD&V) reconnaît qu'il est essentiel que les parties concernées soient informées correctement. Elle souligne, à cet égard, le rôle et l'indépendance du notaire dans la recherche de l'“équilibre subjectif” adéquat. Elle estime cependant qu'il ne faut pas perdre de vue que l'assistance d'un professionnel du droit externe entraînera un coût supplémentaire pour

met zich zal meebrengen voor de betrokken partijen, terwijl de bijstand van de notaris reeds begrepen is in het ereloon dat zal moeten worden betaald naar aanleiding van de erfovereenkomst. Vanuit dat oogpunt alleen al, ondersteunt zij het amendement nr. 47 niet.

De heer Christian Brotcorne (cdH) wijst erop dat de kosten voor de raadpleging toch altijd in verhouding zullen zijn met de hoegrootheid van de nalatenschap. Hij geeft toe dat de invoering van een verplichte raadpleging verregaand is, maar wel verantwoord gelet op de zwakke positie van sommige partijen (die niet altijd vrijuit durven spreken ten aanzien van de instrumenterende notaris).

Daarnaast wijst hij erop dat de invoering van lange termijnen niet altijd ideaal is en dat er zich situaties kunnen voordoen waarin er sneller moet worden opgetreden, bijvoorbeeld gelet op de snel veranderende gezondheidstoestand van een van de betrokken partijen.

De minister van Justitie, de heer Koen Geens, is van oordeel dat de door de indieners van het wetsvoorstel en amendement nr. 56 voorgestane oplossing voldoende waarborgen biedt. Hij wijst er ook op dat het de partijen vrijstaat om een andere notaris te raadplegen (de prijs hiervoor verandert niets aan het ereloon dat wordt betaald wanneer er slechts één notaris optreedt). Hij wijst er ook op dat met de invoering van voldoende lange termijnen beoogd wordt om te vermijden dat er druk wordt uitgeoefend.

Prof. Em. Hélène Casman, deskundige bij de beleidsceel van de minister van Justitie, bevestigt dat de tussenkomst van een tweede notaris geen invloed heeft op het te betalen ereloon.

Art. 65

Dit artikel beoogt de wijziging van artikel 1130 van het Burgerlijk Wetboek om het aan te passen aan de nieuwe regeling inzake erfovereenkomsten. Voorts wordt verwezen naar de artikelsgewijze bespreking bij het wetsvoorstel.

Art. 66

Dit artikel beoogt de wijziging van artikel 1388 van het Burgerlijk Wetboek om het aan te passen aan de nieuwe regeling inzake erfovereenkomsten. Voorts wordt verwezen naar de artikelsgewijze bespreking bij het wetsvoorstel.

les parties concernées, alors que le coût de l'assistance notariale est déjà compris dans les honoraires à payer à l'occasion de la conclusion du pacte successoral. Cette seule observation justifie qu'elle ne soutienne pas l'amendement n° 47.

M. Christian Brotcorne (cdH) indique que le coût de la consultation sera toutefois toujours proportionnel à l'importance de la succession. Il admet que l'instauration d'une consultation obligatoire est une mesure qui va loin mais qui se justifie toutefois en raison de la faiblesse de certaines parties (qui n'osent pas toujours s'exprimer librement face au notaire instrumentant).

Par ailleurs, il indique que l'instauration de longs délais n'est pas toujours idéale et que certaines situations requièrent une intervention plus rapide, notamment en raison de l'évolution rapide de l'état de santé de l'une des parties.

Monsieur Koen Geens, ministre de la Justice, estime la solution préconisée par les auteurs de la proposition de loi et de l'amendement n° 56 offre des garanties suffisantes. Il indique également que les parties sont libres de consulter un autre notaire (le prix de cette consultation ne modifiant aucunement le montant des honoraires à payer lorsqu'un seul notaire intervient). Il ajoute que l'instauration de délais suffisamment longs vise à éviter que des pressions soient exercées.

Mme Hélène Casman, professeure émérite, experte au sein de la cellule stratégique du ministre de la Justice, confirme que l'intervention d'un second notaire n'a aucune incidence sur le montant des honoraires à payer.

Art. 65

Cet article vise à modifier l'article 1130 du Code civil en vue de l'adapter à la nouvelle réglementation en matière de pactes successoraux. Il est renvoyé au commentaire des articles de la proposition de loi à l'examen.

Art. 66

Cet article vise à modifier l'article 1388 du Code civil en vue de l'adapter à la nouvelle réglementation en matière de pactes successoraux. Il est renvoyé au commentaire des articles de la proposition de loi à l'examen.

Mevrouw Sonja Becq c.s. dient een amendement nr. 34 (DOC 54 2282/003) in tot weglating van het artikel. De voorgestelde regeling houdt nauw verband met het huwelijksvermogensrecht dat in de nabije toekomst zal worden hervormd. Het past, zoals de Raad van State suggereert, om de aanpassing van artikel 1388 van het Burgerlijk Wetboek door te voeren naar aanleiding van deze hervorming. Voorts wordt verwezen naar de verantwoording bij het amendement.

Art. 67

Dit artikel beoogt de wijziging van artikel 1477 van het Burgerlijk Wetboek om het aan te passen aan de nieuwe regeling inzake onderhoudsvorderingen van bloedverwanten in de opgaande lijn. Voorts wordt verwezen naar de artikelsgewijze bespreking bij het wetsvoorstel.

Afdeling 4

Overgangsbepaling

Art. 68

Dit artikel beoogt een overgangsregeling in te voeren krachtens welke de voorgestelde regelingen in beginsel van toepassing zijn op nalatenschappen die opengevallen zijn na de inwerkingtreding van de wet. Voorts wordt verwezen naar de artikelsgewijze bespreking bij het wetsvoorstel.

Mevrouw Sonja Becq c.s. dient een amendement nr. 35 (DOC 54 2282/003) in tot vervanging van dit artikel, onder meer om het aan te passen aan het advies van de Raad van State. Voorts wordt verwezen naar de verantwoording bij het amendement.

HOOFDSTUK 3

Wijziging van het Gerechtelijk Wetboek

Art. 69

Dit artikel beoogt de wijziging van artikel 1246 van het Gerechtelijk Wetboek om het aan te passen aan de nieuwe regeling inzake erfovereenkomsten. Voorts wordt verwezen naar de artikelsgewijze bespreking bij het wetsvoorstel.

Mme Sonja Becq et consorts présentent l'amendement n° 34 (DOC 54 2282/003), qui tend à supprimer cet article. Le dispositif proposé est étroitement lié au droit des régimes matrimoniaux, qui fera prochainement l'objet d'une réforme. Il s'indique, comme le suggère le Conseil d'État, de modifier l'article 1388 du Code civil à l'occasion de cette réforme. Pour le surplus, il est renvoyé à la justification de l'amendement.

Art. 67

Cet article vise à modifier l'article 1477 du Code civil en vue de l'adapter à la nouvelle réglementation en matière d'obligations alimentaires pour les ascendants. Pour le surplus, il est renvoyé au commentaire des articles de la proposition de loi à l'examen.

Section 4

Disposition transitoire

Art. 68

Cet article vise à introduire une disposition transitoire en vertu de laquelle les dispositions proposées ne s'appliquent en principe qu'aux successions qui sont ouvertes après l'entrée en vigueur de la loi. Pour le surplus, il est renvoyé au commentaire des articles.

Mme Sonja Becq et consorts présentent l'amendement n° 35 (DOC 54 2282/003), qui tend à remplacer cet article, notamment en vue de l'adapter à l'avis du Conseil d'État. Pour le surplus, il est renvoyé à la justification de l'amendement.

CHAPITRE 3

Modifications du Code judiciaire

Art. 69

Cet article vise à modifier l'article 1246 du Code judiciaire en vue de l'adapter à la nouvelle réglementation en matière de pactes successoraux. Pour le surplus, il est renvoyé au commentaire des articles.

HOOFDSTUK 4

**Wijziging van de wet van 4 april 2014
betreffende de verzekeringen**

Art. 70

Dit artikel beoogt de wijziging van artikel 188 van de hoger vermelde wet van 4 april 2014 om het aan te passen aan de beoogde hervorming. Voorts wordt verwezen naar de artikelsgewijze bespreking bij het wetsvoorstel.

Art. 71

Dit artikel wil een overgangsregeling invoeren voor de in artikel 70 beoogde regeling. Voorts wordt verwezen naar de artikelsgewijze bespreking bij het wetsvoorstel.

Mme Sonja Becq c.s. dient een amendement nr. 36 (DOC 54 2282/003) in dat ertoe strekt dit artikel te vervangen.

HOOFDSTUK 5

**Wijziging van de wet van 13 januari
1977 houdende goedkeuring van de
Overeenkomst inzake de vaststelling
van een stelsel van registratie van
testamenten, opgemaakt te Bazel op 16 mei
1972, en tot invoering van een centraal
huwelijksvereenkomstenregister**

Art. 72

Dit artikel beoogt een technische wijziging van artikel 4 van voormelde wet van 13 januari 1977. Voorts wordt verwezen naar de artikelsgewijze bespreking bij het wetsvoorstel.

Mevrouw Sonja Becq c.s. dient achtereenvolgens de amendementen nrs. 37 en 55 (DOC 54 2282/003 en DOC 54 2282/004) in. Amendement nr. 37 wordt ingetrokken, aangezien het is opgenomen in amendement nr. 55. Met dat laatste amendement willen de indieners het stelsel van registratie van testamenten nog verder uitbreiden. Voorts wordt verwezen naar de verantwoording bij het amendement.

Art. 72/1 (*nieuw*)

Mevrouw Sonja Becq c.s. dient een amendement nr. 38 (DOC 54 2282/003) in tot invoeging van een artikel 72/1. Daarin wordt voorgesteld om artikel 4/1 van de

CHAPITRE 4

**Modification de la loi du 4 avril 2014
relative aux assurances**

Art. 70

Cet article vise à modifier l'article 188 de la loi susmentionnée du 4 avril 2014 en vue de l'adapter à la réforme projetée. Pour le surplus, il est renvoyé au commentaire des articles.

Art. 71

Cet article vise à instaurer un régime transitoire pour la disposition visée à l'article 70. Pour le surplus, il est renvoyé au commentaire des articles.

Mme Sonja Becq et consorts présentent l'amendement n° 36 (DOC 54 2282/003) qui vise à remplacer cet article.

CHAPITRE 5

**Modification de la loi du 13 janvier 1977
portant approbation de la Convention
relative à l'établissement d'un système
d'inscription des testaments, faite à Bâle
le 16 mai 1972, et portant introduction d'un
registre central des contrats de mariage**

Art. 72

Cet article vise à apporter une modification technique à l'article 4 de la loi précitée du 13 janvier 1977. Pour le surplus, il est renvoyé au commentaire des articles.

Mme Sonja Becq et consorts présentent successivement les amendements nos 37 et 55 (DOC 54 2282/003 et 2282/004). L'amendement n° 37 est retiré, dès lors qu'il est repris dans l'amendement n° 55. Les auteurs de ce dernier amendement souhaitent encore élargir le système d'enregistrement des testaments. Pour le surplus, il est renvoyé à la justification de l'amendement.

Art. 72/1 (*nouveau*)

Mme Sonja Becq et consorts présentent l'amendement n° 38 (DOC 54 2282/003) tendant à insérer un article 72/1. Il y est proposé de modifier l'article 4/1 de

genoemde wet van 13 januari 1977 te wijzigen, teneinde te voorzien in een aangepaste regeling voor de publiciteit van erfovereenkomsten. Voorts wordt verwezen naar de verantwoording bij het amendement.

HOOFDSTUK 6

Hercodificatie

Art. 73

Dit artikel machtigt de Koning tot codificatie. Er worden geen opmerkingen over gemaakt.

HOOFDSTUK 7

Inwerkingtreding

Art. 74

Dit artikel regelt de inwerkingtreding (i.e. de eerste dag van de twaalfde maand na de bekendmaking van de wet in het *Belgisch Staatsblad*).

Mevrouw Sonja Becq c.s. dient een amendement nr. 39 (DOC 54 2282/003) in teneinde het mogelijk te maken dat schenkers die wensen dat de oude (bestaande) regels met betrekking tot inbreng en inkorting worden toegepast op schenkingen gedaan voor de inwerkingtreding van de nieuwe regelingen, binnen de termijn voorzien in amendement nr. 35 een verklaring af te leggen. Voorts wordt verwezen naar de verantwoording bij het amendement.

la loi précitée du 13 janvier 1977 afin de prévoir une réglementation adaptée pour la publicité des pactes successoraux. Il est en outre renvoyé à la justification de l'amendement.

CHAPITRE 6

Recodification

Art. 73

Cet article habilite le Roi à codifier. Il ne donne lieu à aucune observation.

CHAPITRE 7

Entrée en vigueur

Art. 74

Cet article fixe la date d'entrée en vigueur (à savoir le premier jour du douzième mois qui suit celui de la publication de la loi au *Moniteur belge*).

Mme Sonja Becq et consorts présentent l'amendement n° 39 (DOC 54 2282/003) afin d'offrir la possibilité de faire une déclaration, dans le délai prévu par l'amendement n° 35, aux donateurs qui souhaitent que les règles antérieures (existantes) concernant l'apport et la réduction soient appliquées aux donations faites avant l'entrée en vigueur des nouvelles réglementations. Il est en outre renvoyé à la justification de l'amendement.

V. — STEMMINGEN**HOOFDSTUK 1****Algemene bepaling****Artikel 1**

Artikel 1 wordt eenparig aangenomen.

HOOFDSTUK 2**Wijzigingen van het Burgerlijk Wetboek****Afdeling 1**

Wijzigingen van Boek I van het Burgerlijk Wetboek

Art. 2

Amendement nr. 2 en het aldus gewijzigde artikel 2 worden achtereenvolgens aangenomen met 11 stemmen en 2 onthoudingen.

Art. 3 tot 9

De artikelen 3 tot 9 worden achtereenvolgens en eenparig aangenomen.

Afdeling 2

Wijzigingen van Boek II van het Burgerlijk Wetboek

Art. 10

Amendement nr. 3 tot weglating van artikel 10 wordt aangenomen met 12 stemmen en 1 onthouding.

Art. 10/1 en 10/2

De amendementen nrs. 40 en 41 tot invoeging van de respectieve artikelen 10/1 en 10/2 worden achtereenvolgens verworpen met 9 tegen 3 stemmen en 1 onthouding.

Art. 11

Amendement nr. 4 tot vervanging van artikel 11 wordt aangenomen met 11 stemmen tegen 1 en 1 onthouding.

V. — VOTES**CHAPITRE 1ER****Disposition générale****Article 1er**

L'article 1er est adopté à l'unanimité;

CHAPITRE 2**Modifications du Code civil****Section 1re**

Modifications du Livre Ier du Code civil

Art. 2

L'amendement n° 2 et l'article 2, ainsi modifié, sont adoptés successivement par 11 voix et 2 abstentions.

Art. 3 à 9

Les articles 3 à 9 sont adoptés successivement à l'unanimité.

Section 2

Modifications du Livre II du Code civil

Art. 10

L'amendement n° 3 tendant à supprimer l'article 10 est adopté par 12 voix et une abstention.

Art. 10/1 et 10/2

Les amendements n°s 40 et 41 tendant à insérer respectivement les articles 10/1 et 10/2 sont successivement rejetés par 9 voix contre 3 et une abstention.

Art. 11

L'amendement n°4 tendant à remplacer l'article 11 est adopté par 11 voix contre une et une abstention.

Art. 12

Amendement nr. 5 tot weglating van artikel 12 wordt eenparig aangenomen.

Art. 13

Amendement nr. 6 tot vervanging van artikel 13 wordt aangenomen met 12 stemmen tegen 1.

Art. 14

Amendement nr. 7 tot weglating van artikel 14 wordt eenparig aangenomen.

Art. 15 tot 20

De artikelen 15 tot 20 worden achtereenvolgens en eenparig aangenomen.

Art. 21

Amendement nr. 8 tot weglating van artikel 21 wordt eenparig aangenomen.

Art. 22

Amendement nr. 9 tot vervanging van artikel 22 wordt eenparig aangenomen.

Art. 23

Amendement nr. 10 en het aldus gewijzigde artikel 23 worden achtereenvolgens en eenparig aangenomen.

Art. 24

Amendement nr. 11 en het aldus gewijzigde artikel 24 worden achtereenvolgens en eenparig aangenomen.

Art. 25

Amendement nr. 12 en het aldus gewijzigde artikel 25 worden achtereenvolgens en eenparig aangenomen.

Art. 12

L'amendement n° 5 tendant à supprimer l'article 12 est adopté à l'unanimité.

Art. 13

L'amendement n° 6 tendant à remplacer l'article 13 est adopté par 12 voix contre une.

Art. 14

L'amendement n° 7 tendant à supprimer l'article 14 est adopté à l'unanimité.

Art. 15 à 20

Les articles 15 à 20 sont adoptés successivement à l'unanimité.

Art. 21

L'amendement n° 8 tendant à supprimer l'article 21 est adopté à l'unanimité.

Art. 22

L'amendement n° 9 tendant à remplacer l'article 22 est adopté à l'unanimité.

Art. 23

L'amendement n° 10 et l'article 23, ainsi modifié, sont adoptés successivement à l'unanimité.

Art. 24

L'amendement n° 11 et l'article 24, ainsi modifié, sont adoptés successivement à l'unanimité.

Art. 25

L'amendement n° 12 et l'article 25, ainsi modifié, sont adoptés successivement à l'unanimité.

Art. 26

Amendement nr. 13 en het aldus gewijzigde artikel 26 worden achtereenvolgens en eenparig aangenomen.

Art. 27

Amendement nr. 14 en het aldus gewijzigde artikel 27 worden achtereenvolgens en eenparig aangenomen.

Art. 28

Amendement nr. 15 en het aldus gewijzigde artikel 28 worden achtereenvolgens en eenparig aangenomen.

Art. 29

Amendement nr. 16 wordt ingetrokken.

Amendement nr. 53 tot weglating van artikel 29 wordt eenparig aangenomen.

Art. 30

Amendement nr. 17 wordt eenparig aangenomen.

Het aldus gewijzigde artikel 30 wordt aangenomen met 12 stemmen tegen 1.

Art. 31

Artikel 31 wordt eenparig aangenomen.

Art. 32

Artikel 32 wordt aangenomen met 12 stemmen en 1 onthouding.

Art. 33 tot 37

De artikelen 33 tot 37 worden achtereenvolgens en eenparig aangenomen.

Art. 38

De amendementen nrs. 54 en 18 en het aldus gewijzigde artikel 38 worden achtereenvolgens aangenomen met 12 stemmen tegen 1.

Art. 26

L'amendement n° 13 et l'article 26, ainsi modifié, sont adoptés successivement à l'unanimité.

Art. 27

L'amendement n° 14 et l'article 27, ainsi modifié, sont adoptés successivement à l'unanimité.

Art. 28

L'amendement n° 15 et l'article 28, ainsi modifié, sont adoptés successivement à l'unanimité.

Art. 29

L'amendement n° 16 est retiré.

L'amendement n° 53 tendant à supprimer l'article 29 est adopté à l'unanimité.

Art. 30

L'amendement n° 17 est adopté à l'unanimité.

L'article 30, ainsi modifié, est adopté par 12 voix contre une.

Art. 31

L'article 31 est adopté à l'unanimité.

Art. 32

L'article 32 est adopté par 12 voix et une abstention.

Art. 33 à 37

Les articles 33 à 37 sont adoptés successivement à l'unanimité.

Art. 38

Les amendements n°s 54 et 18 et l'article 38, ainsi modifié, sont successivement adoptés par 12 voix contre une.

Art. 39

Amendement nr. 19 en het aldus gewijzigde artikel 39 worden achtereenvolgens en eenparig aangenomen.

Art. 40

Artikel 40 wordt eenparig aangenomen.

Art. 41

Artikel 41 wordt aangenomen met 12 stemmen en 1 onthouding.

Art. 42

Amendement nr. 20 wordt eenparig aangenomen. Amendement nr. 42 wordt verworpen met 9 tegen 3 stemmen en 1 onthouding.

Het aldus gewijzigde artikel 42 wordt aangenomen met 12 stemmen en 1 onthouding.

Art. 43

Amendement nr. 21 wordt aangenomen met 11 stemmen tegen 1 en 1 onthouding.

Het aldus gewijzigde artikel 43 wordt aangenomen met 11 tegen 2 stemmen.

Art. 44

Amendement nr. 22 tot vervanging van artikel 44 wordt aangenomen met 11 tegen 2 stemmen.

Art. 44/1

Amendement nr. 23 tot invoeging van een nieuw artikel 44/1 wordt eenparig aangenomen.

Art. 45

Amendement nr. 43 wordt verworpen met 8 tegen 3 stemmen en 1 onthouding.

Amendement nr. 24 wordt eenparig aangenomen.

Art. 39

L'amendement n° 19 et l'article 39, ainsi modifié, sont adoptés successivement à l'unanimité.

Art. 40

L'article 40 est adopté à l'unanimité.

Art. 41

L'article 41 est adopté par 12 voix et une abstention.

Art. 42

L'amendement n° 20 est adopté à l'unanimité. L'amendement n° 42 est rejeté par 9 voix contre 3 et une abstention.

L'article 42, ainsi modifié, est adopté par 12 voix et une abstention.

Art. 43

L'amendement n° 21 est adopté par 11 voix contre une et une abstention.

L'article 43, ainsi modifié, est adopté par 11 voix contre 2.

Art. 44

L'amendement n° 22 tendant à remplacer l'article 44 est adopté par 11 voix contre 2.

Art. 44/1

L'amendement n° 23 tendant à insérer un article 44/1 est adopté à l'unanimité.

Art. 45

L'amendement n° 43 est rejeté par 8 voix contre 3 et une abstention.

L'amendement n° 24 est adopté à l'unanimité.

Het aldus gewijzigde artikel 45 wordt aangenomen met 12 stemmen tegen 1.

Art. 45/1

Amendement nr. 44 wordt ingetrokken.

Amendement nr. 57 tot invoeging van een nieuw artikel 45/1 wordt aangenomen met 12 stemmen en 1 onthouding.

Art. 46

Amendement nr. 52 wordt ingetrokken.

Amendement nr. 58 tot vervanging van artikel 46 wordt aangenomen met 12 stemmen en 1 onthouding.

Art. 46/1

Amendement nr. 45 wordt ingetrokken.

Amendement nr. 59 tot invoeging van een nieuw artikel 46/1 wordt aangenomen met 12 stemmen en 1 onthouding.

Art. 46/2

Amendement nr. 60 tot invoeging van een nieuw artikel 46/2 wordt aangenomen met 12 stemmen en 1 onthouding.

Art. 47

Amendement nr. 1 wordt verworpen met 11 tegen 2 stemmen.

De amendementen nrs. 48 en 49 worden achtereenvolgens verworpen met 9 tegen 2 stemmen en 2 onthoudingen.

Artikel 47 wordt aangenomen met 12 stemmen tegen 1.

Art. 48

Amendement nr. 46 wordt ingetrokken.

Amendement nr. 50 wordt verworpen met 9 stemmen tegen 1 en 3 onthoudingen.

L'article 45, ainsi modifié, est adopté par 12 voix contre une.

Art. 45/1

L'amendement n° 44 est retiré.

L'amendement n° 57 tendant à insérer un article 45/1 est adopté par 12 voix et une abstention.

Art. 46

L'amendement n° 52 est retiré.

L'amendement n° 58 tendant à remplacer l'article 46 est adopté par 12 voix et une abstention.

Art. 46/1

L'amendement n° 45 est retiré.

L'amendement n° 59 tendant à insérer un nouvel article 46/1 est adopté par 12 voix et une abstention.

Art. 46/2

L'amendement n° 60 tendant à insérer un nouvel article 46/2 est adopté par 12 voix et une abstention.

Art. 47

L'amendement n° 1 est rejeté par 11 voix contre 2.

Les amendements n°s 48 et 49 sont successivement rejetés par 9 voix contre 2 et 2 abstentions.

L'article 47 est adopté par 12 voix contre une.

Art. 48

L'amendement n° 46 est retiré.

L'amendement n° 50 est rejeté par 9 voix contre une et 3 abstentions.

Amendement nr. 61 (subamendement op amendement nr. 25) wordt eenparig aangenomen. Het aldus gewijzigde amendement nr. 25 tot vervanging van artikel 48 wordt aangenomen met 12 stemmen tegen 1.

Art. 49

Amendement nr. 26 wordt aangenomen met 12 stemmen tegen 1.

Het aldus gewijzigde artikel 49 wordt aangenomen met 12 stemmen en 1 onthouding.

Art. 50

Artikel 50 wordt aangenomen met 11 stemmen en 2 onthoudingen.

Art. 51

Artikel 51 wordt aangenomen met 12 stemmen en 1 onthouding.

Art. 52

Artikel 52 wordt aangenomen met 12 stemmen tegen 1.

Art. 53

Amendement nr. 27 wordt eenparig aangenomen.

Het aldus gewijzigde artikel 53 wordt aangenomen met 12 stemmen en 1 onthouding.

Art. 54

Artikel 54 wordt eenparig aangenomen.

Art. 55

Amendement nr. 28 wordt aangenomen met 11 stemmen tegen 1 en 1 onthouding.

Amendement nr. 51 wordt verworpen met 9 tegen 2 stemmen en 2 onthoudingen.

Het aldus gewijzigde artikel 55 wordt aangenomen met 11 tegen 2 stemmen.

L'amendement n° 61 (sous-amendement à l'amendement n° 25) est adopté à l'unanimité. L'amendement n° 25, ainsi modifié, tendant à remplacer l'article 48 est adopté par 12 voix contre une.

Art. 49

L'amendement n° 26 est adopté par 12 voix contre une.

L'article 49, ainsi modifié, est adopté par 12 voix et une abstention.

Art. 50

L'article 50 est adopté par 11 voix et 2 abstentions.

Art. 51

L'article 51 est adopté par 12 voix et une abstention.

Art. 52

L'article 52 est adopté par 12 voix contre une.

Art. 53

L'amendement n° 27 est adopté à l'unanimité.

L'article 53 ainsi modifié est adopté par 12 voix et une abstention.

Art. 54

L'article 54 est adopté à l'unanimité.

Art. 55

L'amendement n° 28 est adopté par 11 voix contre une et une abstention.

L'amendement n° 51 est rejeté par 9 voix contre 2 et 2 abstentions.

L'article 55, ainsi modifié, est adopté par 11 voix contre 2.

Art. 56 en 57

De artikelen 56 en 57 worden achtereenvolgens en eenparig aangenomen.

Art. 58

Amendement nr. 29 en het aldus gewijzigde artikel 58 worden achtereenvolgens en eenparig aangenomen.

Art. 59

Artikel 59 wordt eenparig aangenomen.

Art. 60

Amendement nr. 30 wordt aangenomen met 12 stemmen en 1 onthouding.

Het aldus gewijzigde artikel 60 wordt aangenomen met 12 stemmen tegen 1.

Art. 61

Artikel 61 wordt aangenomen met 11 tegen 2 stemmen.

Art. 62

Artikel 62 wordt eenparig aangenomen.

Art. 63

Amendement nr. 31 wordt eenparig aangenomen.

Het aldus gewijzigde artikel 63 wordt aangenomen met 12 stemmen en 1 onthouding.

Art. 64*Inleidende zin en opschrift*

Amendement nr. 32 wordt eenparig aangenomen.

Art. 56 et 57

Les articles 56 et 57 sont successivement adoptés à l'unanimité.

Art. 58

L'amendement n° 29 et l'article 58, ainsi modifié, sont successivement adoptés à l'unanimité.

Art. 59

L'article 59 est adopté à l'unanimité.

Art. 60

L'amendement n° 30 est adopté par 12 voix et une abstention.

L'article 60 ainsi modifié est adopté par 12 voix contre une.

Art. 61

L'article 61 est adopté par 11 voix contre 2.

Art. 62

L'article 62 est adopté à l'unanimité.

Art. 63

L'amendement n° 31 est adopté à l'unanimité.

L'article 63, ainsi modifié, est adopté par 12 voix et une abstention.

Art. 64*Liminaire et intitulé*

L'amendement n° 32 est adopté à l'unanimité.

HOOFDSTUK 1

Artikel 1100/1 wordt aangenomen met 12 stemmen en 1 onthouding

Artikel 1100/2 wordt eenparig aangenomen.

HOOFDSTUK 2

Artikel 1100/3 wordt eenparig aangenomen

HOOFDSTUK 3

Artikel 1100/4 wordt eenparig aangenomen

HOOFDSTUK 4

Art. 1100/5

Amendement nr. 47 wordt verworpen met 11 tegen 2 stemmen.

Amendement nr. 56 wordt aangenomen met 11 stemmen en 2 onthoudingen.

Het aldus gewijzigde artikel 1100/5 wordt aangenomen met 12 stemmen en 1 onthouding.

HOOFDSTUK 5

Artikel 1100/6 wordt eenparig aangenomen

HOOFDSTUK 6

Art. 1100/7

Amendement nr. 33 wordt aangenomen met 12 stemmen en 1 onthouding.

Het aldus gewijzigde artikel 1100/7 wordt eenparig aangenomen.

*

Het geheel van het aldus gewijzigde artikel 64 wordt aangenomen met 12 stemmen en 1 onthouding.

Art. 65

Artikel 65 wordt eenparig aangenomen.

CHAPITRE 1ER

L'article 1100/1 est adopté par 12 voix et une abstention

L'article 1100/2 est adopté à l'unanimité.

CHAPITRE 2

L'article 1100/3 est adopté à l'unanimité

CHAPITRE 3

L'article 1100/4 est adopté à l'unanimité

CHAPITRE 4

Art. 1100/5

L'amendement n° 47 est rejeté par 11 voix contre 2.

L'amendement n° 56 est adopté par 11 voix et 2 abstentions.

L'article 1100/5, ainsi modifié, est adopté par 12 voix et une abstention.

CHAPITRE 5

L'article 1100/6 est adopté à l'unanimité

CHAPITRE 6

Art. 1100/7

L'amendement n° 33 est adopté par 12 voix et une abstention.

L'article 1100/7, ainsi modifié, est adopté à l'unanimité.

*

L'ensemble de l'article 64, ainsi modifié, est adopté par 12 voix et une abstention.

Art. 65

L'article 65 est adopté à l'unanimité.

Art. 66

Amendement nr. 34 tot weglating van artikel 66 wordt eenparig aangenomen.

Art. 67

Artikel 67 wordt eenparig aangenomen.

Art. 68

Amendement nr. 35 tot vervanging van artikel 68 wordt eenparig aangenomen.

HOOFDSTUK 3

Wijziging van het Gerechtelijk Wetboek

Art. 69

Artikel 69 wordt eenparig aangenomen.

HOOFDSTUK 4

Wijziging van de wet van 4 april 2014 betreffende de verzekeringen

Art. 70

Artikel 70 wordt eenparig aangenomen.

Art. 71

Amendement nr. 36 tot vervanging van artikel 71 wordt eenparig aangenomen.

HOOFDSTUK 5

Wijziging van de wet van 13 januari 1977 houdende goedkeuring van de Overeenkomst inzake de vaststelling van een stelsel van registratie van testamenten, opgemaakt te Bazel op 16 mei 1972, en tot invoering van een centraal huwelijksovereenkomstenregister

Art. 72

Amendement nr. 37 wordt ingetrokken.

Art. 66

L'amendement n° 34 tendant à supprimer l'article 66 est adopté à l'unanimité.

Art. 67

L'article 67 est adopté à l'unanimité.

Art. 68

L'amendement n° 35 tendant à remplacer l'article 68 est adopté à l'unanimité.

CHAPITRE 3

Modifications du Code judiciaire

Art. 69

L'article 69 est adopté à l'unanimité.

CHAPITRE 4

Modification de la loi du 4 avril 2014 relative aux assurances

Art. 70

L'article 70 est adopté à l'unanimité.

Art. 71

L'amendement n° 36 tendant à remplacer l'article 71 est adopté à l'unanimité.

CHAPITRE 5

Modification de la loi du 13 janvier 1977 portant approbation de la Convention relative à l'établissement d'un système d'inscription des testaments, faite à Bâle le 16 mai 1972, et portant introduction d'un registre central des contrats de mariage

Art. 72

L'amendement n° 37 est retiré.

Amendement nr. 55 en het aldus gewijzigde artikel 72 worden achtereenvolgens en eenparig aangenomen.

Art. 72/1

Amendement nr. 38 tot invoeging van een nieuw artikel 72/1 wordt eenparig aangenomen.

HOOFDSTUK 6

Hercodificatie

Art. 73

Artikel 73 wordt eenparig aangenomen.

HOOFDSTUK 7

Inwerkingtreding

Art. 74

Amendement nr. 39 en het aldus gewijzigde artikel 74 worden achtereenvolgens en eenparig aangenomen.

*
* *

Naast de uitdrukkelijk in het verslag vermelde wetgevingstechnische correcties werden nog bijkomende minder belangrijke verbeteringen aangebracht.

*
* *

Op verzoek van de heer Christian Brotcorne (cdH) zal de commissie, met toepassing van artikel 83.1 van het Reglement, overgaan tot een tweede lezing van de aangenomen artikelen van het wetsvoorstel.

De rapporteurs,

Gautier CALOMNE
Gilles FORET
Christian BROTCORNE

De voorzitter,

Philippe GOFFIN

L'amendement n° 55 et l'article 72, ainsi modifié, sont successivement adoptés à l'unanimité.

Art. 72/1

L'amendement n° 38 tendant à insérer un nouvel article 72/1 est adopté à l'unanimité.

CHAPITRE 6

Recodification

Art. 73

L'article 73 est adopté à l'unanimité.

CHAPITRE 7

Entrée en vigueur

Art. 74

L'amendement n° 39 et l'article 74, ainsi modifié, sont successivement adoptés à l'unanimité.

*
* *

Outre les corrections d'ordre légistique mentionnées explicitement dans le présent rapport, d'autres corrections de moindre importance ont été apportées.

*
* *

À la demande de M. Christian Brotcorne (cdH), la commission procédera, conformément à l'article 83.1 du règlement de la Chambre, à une deuxième lecture des articles adoptés de la proposition de loi.

Les rapporteurs,

Gautier CALOMNE
Gilles FORET
Christian BROTCORNE

Le président,

Philippe GOFFIN

BIJLAGE – HOORZITTINGEN VAN 23 MEI 2017

I. — HOORZITTING VAN 23 MEI 2017 (OCHTEND)

A. Inleidende uiteenzettingen

1. *Inleidende uiteenzetting door de vertegenwoordigers van de Koning Boudewijnstichting*

De dames Brigitte Duvieusart en Isa Van Dorsselaer stellen het rapport van de Koning Boudewijnstichting voor, dat de titel “Perceptie en verwachtingen over erven en nalaten in België” draagt¹.

Mevrouw Duvieusart herinnert, bij wijze van inleiding, aan de redenen voor het project en aan de gekozen aanpak. Met dit project heeft de Koning Boudewijnstichting de maatschappelijke verwachtingen inzake erfrecht willen onderzoeken. De doelstelling was de wensen van de samenleving op dit vlak goed te begrijpen, teneinde de wetgever te helpen toe te werken naar een hervorming die door zoveel mogelijk mensen als legitiem wordt ervaren. Deze hervorming van het erfrecht raakt de kern van het samenleven, namelijk de vreedzame co-existentie binnen families, in al hun vormen en in al hun diversiteit. Welke aspecten van het huidige erfrecht leiden tot problemen? Welke waarden en verwachtingen leven er in de samenleving, en hoe verhouden die zich tot het erfrecht? In welke richting zou het erfrecht kunnen evolueren? De spreekster verduidelijkt dat de Koning Boudewijnstichting niet in de plaats wil treden van de deskundigen en beleidsmakers, maar het als haar rol ziet om, voorafgaand aan de besluitvorming, haar oor te luisteren te leggen bij de samenleving en te onderzoeken welke verwachtingen, wensen en frustraties daar leven.

Vervolgens legt de spreekster de gevolgde methode uit. De studie werd in drie fasen uitgevoerd:

— **Eerste fase** (september-december 2014): interviews met 20 juristen en deskundigen over de context van het huidige erfrecht – eerste tussentijds rapport.

— **Tweede fase** (voorjaar van 2015): interviews met 11 vrederechters, familiaal bemiddelaars, sociologen, advocaten, vertegenwoordigers van de Gezinsbond en de *Ligue des Familles* om de praktijk inzake erfenissen en nalatenschappen in beeld te brengen – tweede tussentijds rapport.

— **Derde fase** (oktober-november 2015): peiling naar de verwachtingen en de ervaringen van de Belgische

¹ https://www.kbs-frb.be/nl/Activities/Publications/2016/2016_MG_PUB_16022016.

ANNEXE – AUDITIONS DU 23 MAI 2017

I. — AUDITION DU 23 MAI 2017 (MATIN)

A. Exposés introductifs

1. *Exposé introductif des représentants de la Fondation Roi Baudouin*

Mesdames Brigitte Duvieusart et Isa Van Dorsselaer présentent le rapport de la Fondation Roi Baudouin, intitulé “Perceptions et attentes en matière de droit successoral en Belgique”¹.

Madame Duvieusart rappelle, en guise d’introduction, les raisons qui sous-tendent le projet ainsi que l’approche adoptée. La Fondation Roi Baudouin a voulu, par ce projet, sonder les attentes de la société en matière de droit successoral. L’objectif était de bien cerner les souhaits de la société pour pouvoir aider le législateur à aller dans le sens d’une réforme qui soit ressentie comme légitime par le plus grand nombre possible de personnes. Cette réforme du droit successoral est une question qui touche au cœur même du vivre ensemble: la cohabitation paisible au sein des familles, sous toutes leurs formes et dans toute leur diversité. Quels sont les aspects du droit actuel qui posent problème? Quelles sont les valeurs et les attentes qui se font jour dans la société et quel rapport entretiennent-elles avec le droit successoral? Dans quelle direction celui-ci pourrait-il évoluer? L’intervenante précise que la Fondation ne veut se substituer ni aux experts ni aux décideurs, mais que son rôle est de se mettre à l’écoute de la société, de ses attentes, de ses souhaits et de ses frustrations, en amont de la décision.

L’intervenante expose ensuite la méthode suivie. L’étude a été réalisée en trois temps:

— **Première phase** (septembre-décembre 2014): Interviews de vingt juristes et experts sur le contexte du droit successoral en vigueur – Premier rapport intermédiaire;

— **Deuxième phase** (printemps 2015): Interviews de onze juges de paix, médiateurs familiaux, sociologues, avocats, représentants de la Ligue des Familles et du Gezinsbond pour établir une “photographie” de la pratique successorale – Deuxième rapport intermédiaire;

— **Troisième phase** (octobre-novembre 2015): Sondage des attentes et des expériences de la

¹ [file:///D:/Data/evanbru/My %20Documents/Downloads/FRB_Resultats_web_FR.pdf](file:///D:/Data/evanbru/My%20Documents/Downloads/FRB_Resultats_web_FR.pdf).

bevolking in verband met erfenissen en nalatenschappen; die peiling werd uitgevoerd door het opiniepeilingsinstituut Ipsos.

De spreekster benadrukt dat iedereen een dubbel gevoel heeft bij het erfrecht: wie een vermogen heeft, wil vrij zijn; wanneer men de zaak benadert als kind of partner, wil men daarentegen bescherming. Zij vermeldt eveneens dat de fiscale aspecten niet het onderwerp van de enquête waren, maar wel onlosmakelijk verbonden zijn met de denkoefening over het erfrecht.

Mevrouw Isa Van Dorsselaer presenteert de voornaamste resultaten van de enquête en belicht de drie grote beginselen die eruit naar voren komen, namelijk vrijheid, solidariteit en rechtvaardigheid.

Vrijheid. De erflater wil vrij zijn om te beslissen wat hij met zijn vermogen doet, maar er bestaan verschillen:

- tussen de generaties (bejaarde mensen);
- naargelang het gaat om een zelf verworven vermogen dan wel een vermogen dat van generatie op generatie is doorgegeven.

Solidariteit. De familiale solidariteit blijft nog tamelijk groot en komt voornamelijk tot uiting op twee manieren:

- steeds meer wordt bij leven geschonken aan de kinderen en kleinkinderen;
- men is zeer bekommerd om zijn partner.

Rechtvaardigheid. De erfgenaam en de erflater hebben een verschillende zienswijze over wat rechtvaardig is:

- voor de erflater betekent “gelijkheid” niet altijd hetzelfde als “rechtvaardigheid”;
- de erfgenaam leest de erfenis als een boodschap over zijn plaats in de familie en de kwaliteit van zijn relatie met de overledene.

De spreekster legt vervolgens uit dat de verschillende verwachtingen ter zake onvermijdelijk leiden tot frustraties en conflicten. Als men sommige mensen uit de praktijk hoort, zou men kunnen denken dat er veel conflicten zijn. De spreekster benadrukt echter dat de grote meerderheid van de erfenissen conflictloos verloopt. De conflicten lijken frequenter wanneer de erfenis iemand betreft die minder verwant is.

population belge en matière d'héritages et de successions, confié à l'institut de sondages Ipsos.

L'intervenante souligne le caractère ambivalent de chacun lorsqu'on réfléchit au droit successoral. Quelqu'un qui a un patrimoine veut être libre. En revanche, quand on réfléchit en tant qu'enfant ou partenaire, on pense plutôt en termes de protection. Elle évoque également le fait que la dimension fiscale qui n'a pas fait l'objet de l'enquête est associée à la réflexion sur le droit successoral.

Madame Isa Van Dorsselaer expose les principaux résultats de l'enquête et souligne trois grands principes qui caractérisent ceux-ci: liberté, solidarité et justice.

Liberté: celui qui règle sa succession devrait être libre de décider ce qu'il fait de son patrimoine, mais il y a des différences:

- entre les générations (personnes âgées);
- selon qu'il s'agit d'un patrimoine que la personne a constitué elle-même ou qui s'est transmis de génération en génération.

Solidarité: la solidarité familiale reste encore assez forte et se manifeste principalement de deux manières:

- on donne de plus en plus de son vivant à ses enfants et petits-enfants
- grand souci du partenaire.

Justice: on perçoit différemment ce qui est juste selon qu'on soit testateur ou héritier

- pour le testateur: ce qui est juste n'est pas toujours égalitaire;
- pour l'héritier, la succession est un message qui reflète sa place et la qualité de sa relation avec le défunt.

L'intervenante expose ensuite que les attentes différentes en la matière ne peuvent que résulter en des frustrations et conflits. À écouter certains praticiens, on pourrait d'ailleurs penser que de tels conflits sont nombreux. L'intervenante souligne cependant que dans la grande majorité des cas, il n'y en a pas. De tels conflits apparaissent plus fréquents lorsque l'héritage concerne une personne éloignée.

Als er conflicten zijn, zijn ze wel hardnekkig: bijna de helft van de conflicten kunnen niet worden opgelost; wanneer dat toch lukt, is dat in ruim de helft van die gevallen door toedoen van een notaris.

Vervolgens staat de spreekster stil bij de redenen van de frustraties en conflicten.

— In de eerste plaats zijn er de wensen van de overledene.

— Vervolgens is er het misbruik of vermeend misbruik van bejaarden die niet meer in staat zouden zijn om te waken over hun belangen.

— Ook zijn er de niet in de nalatenschap ingebrachte schenkingen of goederen. De spreekster beklemtoont echter dat de onwetendheid rond erfrecht ongewilde problemen doet ontstaan.

— Voorts zijn er de gevolgen van een echtscheiding, en voornamelijk de relatie tussen de kinderen uit de eerste relatie en de langstlevende partner.

— Tot slot zijn er de onderliggende redenen, namelijk scheefgelopen familierelaties en slechte communicatie.

De spreekster gaat vervolgens in op het belang van dialoog en van planning ter voorkoming van conflicten. Zij geeft aan dat ruim zes Belgen op de tien vinden dat het belangrijk is om over hun erfenis of testament te praten met hun naasten, maar dat ze het in de praktijk niet doen. Er wordt dus niet vaak over de erfenis gepraat, en een dergelijk gesprek wordt ook niet speciaal verlangd: zes op de tien van de mensen die niet met de erflater over de erfenis hebben gesproken, wilden dat ook niet; slechts 1 op 5 had dat wel willen doen.

Vervolgens bespreekt mevrouw Van Dorsselaer de planning van de nalatenschap. Uit de studie blijkt dat slechts 24 % van de Belgen hun nalatenschap plannen. De redenen hiervoor liggen bij de slechte kennis van de wetgeving. De klassieke gezinnen vertrouwen op de wetgever. Onder een bepaalde vermogensgrens bestaat er bovendien drempelvrees om naar een notaris te stappen.

Vervolgens snijdt de spreekster de verwachtingen van de bevolking aan inzake een hervorming van het erfrecht. Men stelt vast dat de Belg wil kunnen bouwen op een minimale zekerheid, maar tegelijk vrij over zijn nalatenschap wil kunnen beslissen, ook al ligt die beslissing meestal in lijn met de geest van de wet doordat de kinderen of de partner worden begunstigd. De

Et quand ils sont là, ils sont tenaces: près de la moitié des conflits ne peuvent pas être résolus. Quand ils le sont, dans plus de la moitié des cas, c'est avec l'aide d'un notaire.

L'intervenante expose ensuite quelles sont les causes des frustrations et des conflits.

— Il y a en premier lieu les souhaits du défunt;

— Il y a ensuite l'abus ou le prétendu abus envers des personnes âgées qui ne seraient plus en mesure de veiller à leurs intérêts;

— Il y a également les donations/biens non rapportés dans la succession. L'intervenante souligne cependant le fait que la méconnaissance du droit successoral crée des problèmes involontaires;

— Il y a ensuite les répercussions d'un divorce. Est principalement visée la relation entre les enfants du premier lit et le partenaire survivant;

— Il y a enfin les causes sous-jacentes, c'est-à-dire des relations familiales détériorées, mauvaise communication.

L'intervenante examine ensuite l'importance du dialogue préalable et de la planification qui sont de nature à prévenir ces conflits. Elle explique que plus de six Belges sur dix sont d'accord pour estimer qu'il est important de parler de son héritage ou de son testament avec ses proches mais qu'ils ne le font pas. Elle explique également que la discussion au sujet de la succession n'est ni répandue ni spécialement souhaitée: parmi ceux qui n'en ont pas parlé avec la personne dont ils ont hérité, plus de six sur dix ne souhaitaient pas le faire et seulement une personne sur cinq aurait souhaité le faire.

L'intervenante aborde ensuite la question de la planification successorale. L'étude a révélé que seuls 24 % des Belges planifient leur succession. Les raisons sont à trouver dans une piètre connaissance de la législation. Les familles classiques se fient au législateur. Il existe également une réticence à s'adresser au notaire en-dessous d'un certain seuil de patrimoine.

L'intervenante aborde ensuite les attentes de la population à propos d'une réforme du droit successoral. On constate que les attentes du belge oscillent entre la liberté de pouvoir décider lui-même de sa succession, même si c'est le plus souvent pour agir selon l'esprit de la loi en avantageant ses enfants et son partenaire, et le besoin de pouvoir compter sur une sécurité minimale.

spreekster beklemtoont de dubbelzinnigheid hiervan, want enerzijds wil de Belg vrij zijn in wat hij geeft, anderzijds blijkt uit de focusgroepen dat hij er ook zeker van wil zijn iets te ontvangen.

De behoefte aan zekerheid komt voort uit verschillende bezorgdheden:

- de vrees dat derden misbruik zouden maken van fysiek of psychisch kwetsbare mensen.

- de vrees voor vervalsing van een eigenhandig geschreven testament;

- de vrees dat de erflater zijn erfgenamen chanteert door te dreigen met onterving.

Vervolgens gaat de spreekster in op het erfrechtelijke reservatair gedeelte ten gunste van de kinderen. Zij geeft aan dat 67 % van de respondenten vindt dat een deel van de nalatenschap automatisch moet toevallen aan de kinderen, maar dat dit voorbehouden gedeelte idealiter beperkt zou moeten blijven tot de helft van de goederen.

Aangaande de vraag of een kind vrij moet kunnen worden onterfd, legt de spreekster uit dat de meningen erg verdeeld zijn: 54 % van de respondenten heeft geantwoord dat eenieder daar vrij over moet kunnen beslissen, waarbij 23 % vindt dat zulks moet kunnen zonder enige verantwoording. Maar 24 % vindt dat ont-erven nooit mag kunnen. Uit de interviews is evenwel gebleken dat de respondenten die keuzemogelijkheid weliswaar wensen, maar dat slechts weinigen er ook echt gebruik van zouden maken.

De echtgenoot of de partner blijkt dan weer een reële bekommering te zijn, ongeacht de leeftijd. Zo meent 79 % van de respondenten dat een deel van de nalatenschap automatisch moet toevallen aan de partner, wat een veel hoger percentage is dan met betrekking tot de automatische toewijzing aan de kinderen. Mannen voelen zich méér dan vrouwen verantwoordelijk om hun partner iets na te laten (77 % tegenover 66 %). Als verklaring verwijst de spreekster naar het feit dat vrouwen meer dan mannen hun voorkinderen willen beschermen tegenover hun nieuwe partner of echtgenoot. Meteen legt de spreekster het verband met een van de belangrijkste conflictbronnen op dat punt, meer bepaald de relatie tussen voorkinderen en de nieuwe partner, als gevolg van het vruchtgebruik waarbij de langstlevende partner en de voorkinderen in een gedwongen juridische relatie terechtkomen (geschillen in verband met geld,

L'intervenante souligne l'ambiguïté que cela suppose puisque, d'une part, le Belge veut être libre de donner et, d'autre part, les focus groupes ont montré qu'il veut aussi être sûr de recevoir.

Le besoin de sécurité s'explique par différentes craintes:

- crainte que des tiers n'abusent de personnes physiquement ou mentalement vulnérables;

- crainte de falsification d'un testament olographe;

- crainte du chantage de la part du défunt de déshériter ses héritiers.

L'intervenante aborde ensuite le sujet de la réserve héréditaire au profit des enfants. Elle explique que 67 % des personnes sondées ont exprimé l'idée qu'une partie de l'héritage doit automatiquement revenir aux enfants, mais que la réserve devrait idéalement être limitée à la moitié des biens.

A la question de savoir si elles doivent être libres de déshériter un enfant, l'intervenante explique que les avis sont très partagés: 54 % des personnes interrogées ont répondu que chacun doit pouvoir choisir librement de déshériter un enfant et parmi ces personnes, 23 % sans aucune justification. Mais 24 % estiment que cette possibilité ne devrait jamais être autorisée. Il est cependant apparu des discussions avec les personnes interrogées que même si elles souhaitent disposer de cette option, peu de personnes y auraient recours en pratique.

En ce qui concerne le conjoint ou le partenaire, on constate qu'il s'agit d'un réel sujet de préoccupation et ce quel que soit l'âge. Ainsi, 79 % des personnes interrogées estiment qu'une partie de l'héritage doit automatiquement revenir au partenaire, ce qui représente un pourcentage encore plus élevé qu'en ce qui concerne la dévolution automatique au profit des enfants. Les hommes se sentent plus responsables de laisser quelque chose à leur partenaire que les femmes (77 % contre 66 %). L'intervenante explique cela s'explique par le fait que les femmes souhaitent davantage que les hommes protéger les enfants d'un premier lit vis-à-vis de leur nouveau partenaire ou conjoint. Ceci permet à l'intervenante de faire le lien avec une des sources majeures de conflits en la matière, à savoir la relation entre des enfants d'un premier lit et le nouveau partenaire qui se matérialise par l'usufruit qui place le partenaire

met onderhoud). De spreekster geeft aan dat de Belg een versoepeling van het vruchtgebruik wenst.

Van overeenkomsten over nog niet opengevallen nalatenschappen is de Belg veeleer voorstander, maar niet noodzakelijkerwijze voor elke familie. De respondenten vragen evenwel te voorzien in voorzorgsmaatregelen tegen de gevaren voor misbruik of buitensporige invloed door een ouder of door schoonzonen en -dochters.

Een andere bron van wrevel en soms van conflicten schuilt in het feit dat het kind dat méér dan de andere kinderen voor de ouders heeft gezorgd, een verdeling in gelijke delen vaak als onrechtvaardig beschouwt. Op de vraag of bij zware zorg moet worden voorzien in een compensatie, antwoordt 55 % van de respondenten positief.

De peiling heeft eveneens aan het licht gebracht dat slechts zelden een testament wordt gemaakt. Dat kan op het eerste gezicht worden verklaard door het feit dat mensen een testament niet nodig achten of met hun eigen sterfelijkheid worden geconfronteerd. Alleenstaanden, wettelijk samenwonenden en partners in nieuw samengestelde gezinnen blijken vaker een testament op te stellen.

Tot besluit vat de spreekster de conclusies van het onderzoek samen: de Belg streeft naar meer vrijheid in verband met zijn nalatenschap; de familiesolidariteit blijft groot maar neemt andere vormen aan; het wettelijk raamwerk blijft belangrijk maar moet soepeler worden; de Belg is weinig vertrouwd met het erfrecht en maakt zelden gebruik van successieplanning.

2. Inleidende uiteenzetting door mevrouw Renate Barbaix, hoogdocent aan de Universiteit Antwerpen

Professor Renate Barbaix (UA) onderstreept de evenwichtige aard van het wetsvoorstel dat in de commissie ter bespreking voorligt en dat tegemoetkomt aan de nood aan een hervorming van het erfrecht. Dat is namelijk niet aangepast aan bepaalde maatschappelijke evoluties, zoals de nieuw samengestelde gezinnen en de stijgende levensverwachting. Het wetsvoorstel houdt rekening met het belang van de verschillende partijen die met elkaar in aanraking kunnen komen bij de vereffening en de verdeling van een nalatenschap.

Het wetsvoorstel beantwoordt aan de praktijkbehoeften, in die zin dat het de beschikkingsvrijheid vergroot, zonder evenwel de bescherming van bepaalde erfgenamen en de rechtszekerheid op te geven.

survivant et les enfants du premier lit dans une relation juridique forcée (conflits à propos de l'argent, de l'entretien). L'intervenante explique que le Belge exprime le souhait d'un assouplissement de l'usufruit.

A propos des pactes sur succession future, le Belge y est plutôt favorable, mais pas nécessairement pour chaque famille. Les personnes interrogées expriment toutefois la demande de prévoir des mesures de précaution contre les risques d'abus ou d'influence excessive d'un parent ou des beaux-enfants.

Une autre source de frustrations et parfois de conflits réside dans le fait que parmi les enfants, celui qui s'est davantage occupé de ses parents trouve souvent injuste le partage en parts égales. Aussi, à la question de savoir s'il faudrait prévoir une compensation en cas de prise en charge lourde, 55 % des répondants estiment que tel devrait être le cas.

L'enquête a également permis de constater qu'il est peu recouru au testament. Ceci semble s'expliquer par le fait que les personnes n'en ressentent pas la nécessité ou sont confrontées à leur propre mortalité. On constate qu'il y est recouru plus fréquemment chez les isolés, les cohabitants légaux et les familles recomposées.

En guise de conclusion, l'intervenante souligne que les Belges aspirent à une plus grande liberté à propos de leur succession, que la solidarité familiale demeure importante mais prend d'autres formes, le cadre légal demeure important mais doit être plus souple, le Belge connaît peu le droit successoral et a peu recours à la planification successorale.

2. Exposé introductif de Mme Renate Barbaix, professeur à l'Université d'Anvers

Le Professeur Renate Barbaix (UA) souligne le caractère équilibré de la proposition de loi sur la table de la commission qui répond au besoin de réformer le droit des successions qui n'a pas suivi certaines évolutions de la société comme la recomposition des familles, mais aussi que l'espérance de vie augmente. La proposition de loi prend en compte l'intérêt des différentes parties qui peuvent entrer en concours lors de la liquidation et du partage d'une succession.

La proposition répond aux besoins de la pratique en ce sens que, d'une part, elle accroît la liberté de disposition, sans, d'autre part, abandonner la protection de certains héritiers et la sécurité juridique.

De spreekster stemt in met de uitbreiding van de beschikkingsvrijheid door het beschikbaar gedeelte te verhogen, alsook met de inkorting van het reservatair gedeelte tot de helft van de fictieve massa, ongeacht het aantal kinderen; dat zal voor méér gelijkheid tussen de kinderen zorgen. Elk kind is immers reservatair erfgenaam voor de helft van wat het *ab intestat* bij de nalatenschap zou hebben ontvangen.

Voorts gaat de spreekster akkoord met de vervanging van het reservatair gedeelte in natura door een reservatair gedeelte in waarde, die de beschikkingsvrijheid bevordert door méér erfovereenkomsten mogelijk te maken en die zodoende nodeloze conflicten voorkomt. Ouders zullen makkelijker goederen onder hun kinderen kunnen verdelen en met die laatste zelfs overeenkomsten kunnen sluiten.

In het wetsvoorstel wordt bijzondere aandacht besteed aan de rechtszekerheid. Zo houdt de omvorming van het recht in natura in een recht in waarde een grotere rechtszekerheid in voor de begunstigde, die er voortaan zeker van kan zijn het goed te behouden en van meet af aan de omvang kent van de in te brengen schenking, aangezien de valorisatie van de schenkingen met het oog op de vermindering voortaan gebeurt op basis van de intrinsieke waarde van de gegeven goederen op de dag van de schenking.

Er wordt geen afbreuk meer gedaan aan de positie van de kinderen wanneer ze een goed van hun ouders hebben ontvangen en de ouder opnieuw huwt. De nieuwe echtgenoot die, bij het overlijden van de ouder die een schenking heeft gedaan, de langstlevende echtgenoot zou worden, kan thans de schenkingen ter discussie stellen die eerder zouden hebben plaatsgevonden, zelfs voordat hij of zij de hoedanigheid van echtgenoot verwierf. Zulks tast de rechtszekerheid aan van de voor kinderen. Het wetsvoorstel reikt hiervoor een oplossing aan door de kinderen buiten schot te laten en de langstlevende echtgenoot enkel nog de mogelijkheid te geven de inbreng te vragen van de schenkingen die hebben plaatsgevonden in de periode waarin hij de hoedanigheid van echtgenoot had. De bescherming van bepaalde personen blijft bestaan via het erfrechtelijk reservatair gedeelte. De spreekster is het volledig eens met de algemene beperking tot de helft van de nalatenschap en begrijpt niet de opmerkingen die de afdeling Wetgeving van de Raad van State heeft gemaakt in haar advies over de vraag of het spoort met de beginselen van gelijkheid en niet-discriminatie om te kiezen voor een reservatair gedeelte dat uniform is vastgesteld op de helft van het vermogen van de overledene, ongeacht het aantal reservataire erfgenamen. Het spreekt voor zich dat, hoe meer kinderen er zijn, hoe kleiner hun voorbehouden

L'intervenante approuve l'élargissement de la liberté de disposition en augmentant la quotité disponible et la réduction de la réserve à la moitié de la masse fictive, quel que soit le nombre des enfants, qui va accroître l'égalité entre les enfants. Chaque enfant est en effet réservataire pour la moitié de ce qu'il aurait perçu dans la succession *ab intestat*.

L'intervenante approuve également le remplacement de la réserve en nature par la réserve en valeur qui promeut la liberté de disposition en permettant davantage de pactes successoraux et, partant, évite des conflits inutiles. Des parents pourront plus facilement répartir les biens entre les différents enfants, voire même conclure des pactes avec leurs enfants.

La proposition de loi accorde une attention particulière à la sécurité juridique. Ainsi, la transformation du droit en nature en un droit en valeur signifie une plus grande sécurité juridique dans le chef de la personne gratifiée qui pourra dorénavant être certaine de conserver le bien et connaîtra dès le départ l'étendue de la donation qui sera rapportée puisque la valorisation des donations en vue de la réduction est réalisée désormais sur base de la valeur intrinsèque des biens donnés au jour de la donation.

Il n'est plus porté atteinte à la position des enfants lorsqu'ils ont reçu un bien d'un de leurs parents et que ce parent se marie à nouveau. Le nouveau conjoint qui, au décès du parent ayant fait une donation, deviendrait le conjoint survivant a aujourd'hui la possibilité de remettre en question les donations qui seraient intervenues auparavant avant même d'avoir acquis la qualité de conjoint, ce qui porte atteinte à la sécurité juridique des enfants d'un premier lit. La proposition de loi y apporte une solution en mettant les enfants à l'abri en ne permettant plus au conjoint survivant que de demander le rapport des donations qui sont intervenues au cours de la période où il avait la qualité de conjoint. Le maintien de la protection de certaines personnes demeure cependant au travers de la réserve successorale. L'intervenante approuve pleinement la réduction générale à la moitié de la succession et ne comprend pas les observations formulées par la Section de législation dans son avis sur le point de savoir s'il est compatible avec les principes d'égalité et de non-discrimination de fixer une réserve établie uniformément à la moitié du patrimoine du défunt, indépendamment du nombre de ses héritiers réservataires. Il est évident que plus il y a d'enfants, moindre sera leur part réservataire, mais ils auraient, en tout état de cause, eu une part moindre dans la succession *ab intestat*. L'inégalité qui

erfdeel zal zijn, maar ze zouden hoe dan ook een kleiner erfdeel hebben gehad in de nalatenschap *ab intestato*. De ongelijkheid op grond van het aantal kinderen dat het gezin telt, is een natuurlijke ongelijkheid.

De spreekster wenst enkele punten aan te halen die bijzondere aandacht verdienen. Ze geeft aan dat een werkgroep zich op dit ogenblik over een hervorming van het huwelijksvermogensrecht buigt. Bepaalde in uitzicht gestelde wijzigingen hebben een impact op het erfrecht, zodat het nodig is die samen te behandelen. Dat is bijvoorbeeld het geval voor het mechanisme van de Valkeniersovereenkomst als beschreven in artikel 1388, tweede lid, van het Burgerlijk Wetboek.

De spreekster verzoekt de wetgever erop toe te zien, niet dat de twee ontworpen teksten per se gelijktijdig in de Kamer worden besproken, maar dat de twee hervormingen, ter wille van de samenhang, gelijktijdig in werking treden.

Een heikel punt van de hervorming die thans in de Kamer voorligt, betreft het overgangsrecht. Het wetsvoorstel bevat slechts een zeer beknopte bepaling die tot doel heeft de nieuwe wet onmiddellijk toepasbaar te maken op alle erfenissen die openvallen vanaf de datum van inwerkingtreding van de nieuwe wet. Het principe is logisch en moet worden goedgekeurd, maar dit lijkt onhoudbaar voor wat kon worden verkregen op basis van de huidige erfrechtstelsels, hetzij via schenkingen, hetzij op basis van erfovereenkomsten. Het overgangsrecht moet waarborgen dat de rechten die zijn verworven op basis van de huidige bepalingen, zoveel mogelijk worden gehandhaafd. Volgens de spreekster kan echter een onderscheid worden gemaakt, naargelang al dan niet uitdrukkelijk wordt afgeweken van de regels die van toepassing zijn voor schenkingen. Ze neemt het voorbeeld van de schenkingen waarbij uitdrukkelijk wordt afgeweken van de huidige regels wat de inbreng betreft. In het kader van een roerende schenking geldt vaak dat de inbreng moet gebeuren tegen de waarde van de goederen op de dag van het overlijden, teneinde te ontkomen aan de verouderde regels inzake de inbreng van roerende schenkingen die, hoewel ze in principe de gelijkheid tussen erfgenamen op het oog hebben, in werkelijkheid tot een ongelijke behandeling van de erfgenamen leiden. Indien de schenking uitdrukkelijke bepalingen bevat betreffende de datum die in rekening moet worden gebracht voor de valorisatie van het in te brengen goed, dan wel bepalingen welke die inbreng aanpassen, meent de spreekster dat het overgangsrecht niet mag raken aan die door de partijen gewenste aanpassingen.

De andere hypothese is die waarbij de schenking geen enkele uitdrukkelijke bepaling bevat over de wijze

existe selon le nombre d'enfants que compte la famille est une inégalité naturelle.

L'intervenante souhaite souligner ensuite un certain nombre de points qui méritent une attention particulière. Elle relève qu'un groupe de travail planche actuellement sur une réforme du droit des régimes matrimoniaux. Or, un certain nombre des modifications en projet ont un impact sur le droit successoral, de sorte qu'il s'imposerait de les traiter ensemble. Tel est, par exemple, le cas du mécanisme du *Pacte Valkeniers* décrit à l'article 1388, alinéa 2 du Code civil.

L'intervenante invite le législateur à veiller non pas à ce que les deux textes en projet soient nécessairement examinés à la Chambre en même temps, mais à ce que dans un but de cohérence, les deux réformes entrent en vigueur simultanément.

Un point délicat de la réforme actuellement sur la table de la Chambre est le droit transitoire. La proposition de loi ne comprend qu'une disposition particulièrement sommaire qui poursuit l'objectif de rendre la nouvelle loi immédiatement applicable à toutes les successions qui se sont ouvertes à compter de l'entrée en vigueur de la loi nouvelle. Le principe est logique et doit être approuvé mais cela s'avère intenable pour ce qui a pu être obtenu sur la base des régimes successoraux actuels, soit par donations, soit sur la base de pactes successoraux. Le droit transitoire doit garantir que les droits acquis sur la base des dispositions actuelles soient maintenus autant que possible. L'oratrice estime cependant qu'une distinction peut être faite selon qu'il est dérogé expressément dérogé aux règles applicables dans les donations ou non. Elle prend l'exemple des donations dans lesquelles il est dérogé expressément aux règles actuelles en matière rapport. Dans le cadre d'une donation mobilière, il est souvent prévu que le rapport doit être fait à la valeur des biens au jour du décès et ce afin d'échapper aux règles désuètes en matière de rapport de donations immeubles qui tout en poursuivant en principe l'objectif de consacrer l'égalité entre héritiers, conduisent en réalité à l'inégalité de traitement entre ceux-ci. Si la donation contient des dispositions expresses relatives à la date à prendre en compte pour la valorisation du bien à rapporter ou aménageant le rapport, l'intervenante estime que le droit transitoire doit préserver ces aménagements par les parties.

L'autre hypothèse est celle dans laquelle, la donation ne contient aucune disposition explicite relative à la

waarop de inbreng moet gebeuren. De spreekster legt uit dat de schenking in werkelijkheid impliciet de bepalingen bevat die van toepassing zijn, dat wil zeggen de wettelijke regeling die voor de partijen past. In dat geval zou de wet in een overgangstermijn moeten voorzien waarin, naar analogie van wat gebeurd is bij de wijziging van het huwelijksvermogensrecht in 1976, een keuze zou moeten worden gemaakt. De spreekster benadrukt evenwel dat, hoewel de schenking een overeenkomst is, de keuze alleen de schenker toekomt, en niet de schenker én de begiftigde. Het blijft de vraag wat moet gebeuren ingeval geen enkele keuze is gemaakt of niet op tijd, bijvoorbeeld bij overlijden tijdens de overgangsperiode. De spreekster denkt dat het evenwichtig is in dit geval de oude regels te handhaven, maar ze geeft toe dat deze keuze de wetgever toekomt.

De spreekster doet dezelfde vaststelling voor de erfovereenkomsten. De overgangsbepaling in de huidige tekst bepaalt dat er geen gevolgen zijn voor de geldigheid qua inhoud en vorm van de erfovereenkomsten of de verklaringen die dateren van vóór de inwerkingtreding van deze wet en die werden gesloten c.q. gedaan overeenkomstig de toen geldende regels.

Volgens de spreekster zou dit wetsvoorstel tevens moeten bepalen dat alle erfrechtelijke gevolgen van de erfovereenkomsten verworven blijven. In dat verband verwijst zij meer bepaald naar artikel 918 van het Burgerlijk Wetboek: dat artikel blijft in dit wetsvoorstel weliswaar overeind, maar de gevolgen ervan worden gewijzigd.

Tot besluit geeft zij aan dat zij zich aansluit bij de krachtlijnen van dit wetsvoorstel.

3. Inleidende uiteenzetting door de heer Quentin Fischer, vertegenwoordiger van AVOCATS.be

De heer Quentin Fischer, vertegenwoordiger van AVOCATS.be, geeft aan dat het, met het oog op de samenhang, belangrijk is erop toe te zien dat de hervorming van het vermogensrechtelijk statuut en die van het erfrecht gelijktijdig worden onderzocht, of er op zijn minst voor te zorgen dat die beide wetgevingen gelijktijdig in werking treden. De spreker betreurt dat men de hervorming niet heeft benut om bepaalde achterhaalde bepalingen bij de tijd te brengen. Dit wetsvoorstel laat talloze archaïsche regelingen ongewijzigd bestaan, zoals de theorie van de huwelijksvoordelen², de anormale erfopvolging³, de status van het gewoon geadopteerde

² Dit is een overblijfsel uit de tijd dat de langstlevende echtgenoot geen legitimaris was en een beperkt beschikbaar erfdeel toegewezen kreeg ("een deel dat gelijk is aan het deel van het kind dat het minst ontvangt"): deze beperkingen zijn opgeheven, maar de huwelijksvoordelen werden behouden.

³ Artikel 745bis, § 2, van het Burgerlijk Wetboek, dat zelfs achterhaalde verwijzingen naar andere bepalingen bevat.

manière dont le rapport doit intervenir. L'intervenante explique qu'implicitement, la donation contient, en réalité, implicitement les dispositions applicables, c'est-à-dire le régime légal qui convient aux parties. Dans ce cas-là, la loi devrait prévoir un délai transitoire dans lequel, par analogie avec ce qui fut fait lors de la modification du droit des régimes matrimoniaux en 1976, un choix devrait être effectué. L'intervenante souligne cependant que bien que la donation soit un contrat, le choix doit revenir au donateur seul et pas au donateur et au donataire. La question demeure de savoir ce qu'il conviendra de faire dans le cas où aucun choix n'aura été fait ou, pas dans les temps par exemple en cas de décès pendant la période transitoire. L'intervenante pense équilibré de conserver dans ce cas de figure les anciennes règles, mais admet qu'il s'agit d'un choix qui revient au législateur.

L'intervenante formule le même constat en ce qui concerne les pactes successoraux. La disposition transitoire dans le texte actuel prévoit que la validité quant au fond et à la forme des pactes successoraux ou déclarations qui ont été réalisés avant l'entrée en vigueur de la présente loi en application des règles qui étaient alors applicables, n'est pas affectée par la présente loi.

L'intervenante est d'avis que le texte devrait également prévoir que toutes les conséquences successorales des pactes successoraux demeurent acquises. Elle aborde, à ce propos, précisément l'article 918 du Code civil qui subsiste dans la législation en projet mais dont les conséquences sont modifiées.

En guise de conclusion, elle approuve les lignes directrices de la proposition.

3. Exposé introductif de M. Quentin Fischer, représentant d'AVOCATS.be

Monsieur Quentin Fischer, représentant d'AVOCATS.be, souligne l'importance, dans un souci de cohérence, de veiller à examiner la réforme du statut patrimonial de concert avec le droit successoral, à tout le moins de faire coïncider l'entrée en vigueur des deux législations. Il regrette qu'on n'ait pas profité de la réforme pour opérer un toilettage de certaines dispositions devenues obsolètes. Ainsi, le projet de loi ne modifie pas nombre de règles archaïques, comme la théorie des avantages matrimoniaux², la succession anormale³, le statut de l'enfant adopté

² Vestige d'un temps où le conjoint survivant n'était pas héritier réservataire et se voyait imposer une quotité disponible restrictive ("une part d'enfant le moins prenant"): ces limitations ont disparu, mais les avantages matrimoniaux sont restés.

³ L'article 745bis, § 2, du Code civil contenant même des renvois obsolètes à d'autres dispositions.

kind, of nog het recht op vruchtgebruik van goederen die niet in eigendom worden geërfd⁴. Evenmin draagt het oplossingen aan voor aangelegenheden van recentere datum (bijvoorbeeld het eventuele vruchtgebruik), en gaat het slechts zijdelings in op het nochtans technisch gebrekkige erfrechtstatuut van de langstlevende wettelijk samenwonende (zie hieronder)⁵.

Algemeen is de spreker ingenomen met de belangrijke en toepasselijke vooruitgang die dit wetsvoorstel bewerkstelligt; AVOCATS.be sluit zich daarbij aan en steunt die verbetering.

De spreker gaat eerst en vooral in op het eenvormig maken van de waarderingsdata (de datum van inkorting en die van inbreng en, met betrekking tot de inbreng, eenvormigheid van de inbreng van onroerende en roerende goederen). Voorts wordt als algemeen beginsel bepaald dat schenkingen worden geïndexeerd, waardoor de echte gelijkheid van de erfgenamen – en dus ook de vrede – blijkt gewaarborgd te zijn⁶. Het was een ingewikkelde zaak om deze regels aan de cliënten uit te leggen. Dit wetsvoorstel strekt ertoe te bepalen dat een ingebrekestelling moet worden gestuurd om de intresten te doen betalen vanaf de datum van inbreng of van inkorting. Aangezien zulks dreigt te leiden tot geschillen tussen de erfgenamen, ware het volgens de spreker beter de intresten automatisch te doen ingaan op de datum van het overlijden, dan wel eventueel te voorzien in een termijn van één jaar om een ingebrekestelling te sturen.

Dit wetsvoorstel verruimt de mogelijkheid om overeenkomsten over toekomstige erfenissen te sluiten. Volgens de spreker houdt ook deze regeling een vooruitgang in, aangezien ze – indien goed georganiseerd – families toestaat in alle harmonie, met alle familieleden, het vermogen bij overeenkomst van de ene generatie naar de andere over te dragen.

AVOCATS.BE is ingenomen met de verruiming van de mogelijkheid om overeenkomsten over toekomstige erfenissen te sluiten: door een en ander in familiekring te bespreken, kunnen conflicten grotendeels worden ontmijnd en kunnen dus ook toekomstige geschillen worden voorkomen. Niettemin begrijpt de spreker niet waarom de in artikel 1388 van het Burgerlijk Wetboek

simplement, ou encore le droit de prélèvement⁴. Il ne contient pas non plus de règlement de questions apparues récemment, comme l'usufruit éventuel ni – sauf à la marge, voir ci-dessous – le statut successoral du cohabitant légal survivant, pourtant techniquement déficient⁵.

De manière globale, il exprime l'enthousiasme vis-à-vis des avancées majeures et appropriées, qu'AVOCATS.BE salue et soutient.

Il évoque, en premier lieu l'unification des dates de valeur (entre réduction, rapport, et au sein du rapport, entre immeubles et meubles) et l'introduction d'un principe généralisé d'indexation des donations, qui paraît être un gage d'égalité réelle entre les héritiers, et donc de pacification⁶. Ces règles étaient complexes à expliquer aux clients. Il formule une suggestion, à savoir qu'en l'état le texte de la proposition de loi prévoit qu'il convient d'envoyer un courrier de mise en demeure pour faire courir les intérêts en cas de rapport ou de réduction. Le risque existe de pousser les héritiers vers une phase contentieuse. Il serait préférable de faire courir les intérêts automatiquement au jour du décès ou, éventuellement, de laisser un délai d'un an pour envoyer une mise en demeure.

Il relève ensuite que la possibilité accrue de recourir aux pactes sur successions futures est également une avancée, dès lors qu'elle permet aux familles, si elle est bien régulée, d'organiser dans la concorde, et avec tous leurs membres, une transmission conventionnelle du patrimoine d'une génération à l'autre.

AVOCATS.BE se réjouit de l'extension de la possibilité de créer des pactes sur succession future, car la discussion au sein du groupe familial permet largement de désamorcer les conflits, et donc de prévenir les litiges futurs. Cependant, il ne comprend pas pourquoi le Pacte Valkeniers de l'article 1388 du Code civil est toujours aussi limité (uniquement en cas d'enfants

⁴ Artikel 754 van het Burgerlijk Wetboek.

⁵ Zo wordt het vermoeden van schenking als bedoeld in artikel 1478 van het Burgerlijk Wetboek behouden, ondanks het feit dat die regeling dateert van een tijd waarin de langstlevende wettelijk samenwonende geen erfgenaam was en ze sinds 2007 zinloos is geworden.

⁶ Minder interessant is de verplichting om de mede-erfgenamen in gebreke te stellen teneinde hen intresten te doen betalen op de in te brengen goederen of op de opbrengst van de inkorting, aangezien deze verplichting conflicten zal uitlokken. Het ware beter die intresten van rechtswege te doen ingaan vanaf de datum van het overlijden.

⁴ Article 754 du Code civil.

⁵ Ainsi, la présomption de libéralité de l'article 1478 du Code civil, conçue à un moment où le cohabitant légal survivant n'était pas héritier, mais devenue absurde depuis 2007, est maintenue.

⁶ Moins heureuse – car génératrice de conflits – est l'obligation de mettre en demeure les cohéritiers pour faire courir les intérêts sur les biens à rapporter ou le produit de la réduction: il serait plus adéquat qu'ils courent de plein droit à dater du décès.

vervatte Valkeniersovereenkomst nog steeds zo beperkt wordt gehouden (die overeenkomst geldt alleen wanneer er niet-gemeenschappelijke kinderen zijn en er kan geen afstand worden gedaan van het concrete reservataire gedeelte), hoewel die beperkingen unaniem werden bekritiseerd. Gelet op het belang van deze overeenkomsten en op het feit dat de belangen van de partijen uiteraard uiteenlopen, moet elke partij met eigen belangen volgens AVOCATS.be worden bijgestaan door een eigen raadsman, advocaat of notaris⁷.

AVOCATS.BE is minder opgetogen over de beperking van het reservataire gedeelte van de afstammelingen⁸, een maatregel die in de regeringsverklaring weliswaar werd “overwogen”, maar waartoe de regering niet heeft beslist. Deze beperking maakt het inderdaad mogelijk beter uiting te geven aan de persoonlijke vrijheid, maar zal uiteraard ten gronde liggen aan veel en diepgaande conflicten, die voortvloeien uit twee situaties die gewoonlijk voorkomen in erfrechtelijke geschillen:

— Het geschil tussen de laatste partner en de voorkinderen;

— De ongelijkheid tussen kinderen van een zelfde broeder- en zusterschap.

Het vaste gedeelte van 50 % is voorts een (discriminerend) surplus voor het enig kind, terwijl men ook andere (kleinere) breuken dan de huidige had kunnen hanteren⁹. De spreker geeft het voorbeeld van een ouder met vier kinderen die het beschikbare gedeelte van de helft van zijn nalatenschap aan één van zijn kinderen en het reservataire erfdeel van dat kind ten belope van 1/8 afstaat; daardoor zou één kind 5/8 van de nalatenschap kunnen erven, terwijl de overige drie elk 1/8 zouden krijgen. Die 1 op 5-verhouding lijkt hem de al bestaande scheeftrekkingen te verergeren, zoals aan de jongens het dubbele toekennen van het aandeel van hun zussen, of geleidelijk de rechten terugschroeven van een kind van wie de levenskeuzes¹⁰ de *de cuius* niet zullen zijn befallen, zonder dat hij zijn voorkeuren zelfs maar hoeft te verantwoorden¹¹.

non-communs, et sans possibilité de renoncer à la réserve concrète), alors que ces limitations ont été unanimement critiquées. Cependant, compte tenu de l'importance de ces conventions, et des intérêts d'évidence divergents des parties, il semble impératif, pour AVOCATS.BE, que chaque partie ayant un intérêt distinct soit assistée d'un conseil lui aussi distinct, avocat ou notaire⁷.

AVOCATS.BE se montre moins enthousiaste à propos de la diminution de la réserve des descendants⁸ – certes “envisagée”, mais non décidée, par la déclaration gouvernementale – qui permet, il est vrai, une plus grande expression de la liberté personnelle, mais qui sera aussi d'évidence l'origine de conflits nombreux et profonds, issus des deux situations habituelles connues de litiges successoraux:

— Le conflit entre le dernier partenaire et les enfants issus d'autres unions;

— L'inégalité entre enfants d'une même fratrie.

La quotité fixe d'1/2 est par ailleurs une prime, discriminatoire, au profit de l'enfant unique, alors que d'autres fractions, plus faibles que les actuelles, auraient été concevables⁹. Il aborde l'exemple d'un parent qui a 4 enfants, qui pourrait abandonner la quotité disponible d'une moitié de sa succession à un de ses enfants et dont la part réservataire est d'1/8e, ce qui permettrait, par conséquent à un enfant de bénéficier de 5/8e de la succession tandis que les trois autres hériteraient chacun d'1/8e. Ce rapport d'1 à 5 lui semble accroître des dérives déjà existantes comme d'allouer aux garçons le double de la part de leurs sœurs, ou de réduire à portion congrue les droits d'un enfant dont les choix de vie¹⁰ auront déplu au *de cuius*, sans qu'il ait même à justifier ses préférences¹¹.

⁷ Dat is trouwens het geval voor de advocatenakte.

⁸ De opheffing van het reservataire gedeelte van de ascendenten zou geen bijzondere commentaar behoeven, ware het niet dat het recht op levensonderhoud dat in de plaats komt, zo nodeloos complex en beperkt is. Het lijkt beter te voorzien in het behoud van het bestaande recht op een uitkering die beperkt is tot de basisonderhoudsbehoeften en tot de activa van de nalatenschap.

⁹ In plaats van 1/2, 2/3 en 3/4, had men kunnen voorzien in 1/3, 1/2 en 3/5.

¹⁰ Zoals homoseksualiteit, dan wel een huwelijk met een andere nationaliteit of een ander “ras”.

¹¹ Zo kan een vader met vier kinderen 62,5 % van zijn vermogen nalaten aan één van hen, en 12,5 % (dus vijfmaal minder) aan elk van de drie andere.

⁷ C'est d'ailleurs le cas pour l'acte d'avocat.

⁸ La suppression de la réserve des ascendants n'appellerait pas de commentaire particulier, si le droit aux aliments qui la remplace n'était pas si inutilement complexe et limité. Le maintien du droit actuel à une pension limitée aux besoins élémentaires de la vie et à l'actif successoral, paraît plus adapté.

⁹ Au lieu de 1/2, 2/3 et 3/4; on aurait ainsi pu prévoir 1/3, 1/2 et 3/5.

¹⁰ Comme l'homosexualité ou le mariage avec une personne de nationalité ou “race” différente.

¹¹ Ainsi, un père laissant quatre enfants, peut laisser 62,5 % de son patrimoine à l'un d'eux, et 12,5 % (soit 5 fois moins) à chacun des trois autres.

Vervolgens gaat de spreker in op het vraagstuk van de confrontatie tussen de echtgenoot uit het laatste huwelijk en de voorkinderen. Door het beschikbaar gedeelte te verhogen, bestaat het gevaar dat de voorkinderen worden benadeeld ten gunste van de laatste echtgenoot. Er zij op gewezen dat de regelingen waaruit de huidige “gifcocktail” bestaat worden gehandhaafd en zelfs nog op de spits worden gedreven; die regelingen zijn met name de theorie van de huwelijksvoordelen, de afschaffing van de inbreng door de langstlevende echtgenoot, de beperking van het reservatair gedeelte van de descendente tot de helft in waarde, het bijzonder beschikbaar gedeelte van het vruchtgebruik ten aanzien van het reservatair gedeelte van de afstammelingen, alsmede het vetorecht voor de omzetting van het vruchtgebruik van de gezinswoning.

AVOCATS.BE beklemtoont dat het paradoxaal is dat het belang van het kind, een grondwettelijke norm waarvan het Grondwettelijk Hof heeft onderstreept dat het met de meerderjarigheid ervan geen einde nam, wordt in de erfeniscontext opgeofferd aan dat van de langstlevende echtgenoot, terwijl alleen de afstammingsband onvoorwaardelijk en permanent is en het huwelijk voortaan een van dag tot dag hernieuwde overeenkomst vormt.

Voorts wijst AVOCATS.BE erop dat de langstlevende wettelijk samenwonende, die het vetorecht voor de omzetting van het vruchtgebruik van de gezinswoning behoudt (een recht dat de regel in gedrang brengt volgens dewelke de langstlevende wettelijk samenwonende geacht wordt ten minste 20 jaar ouder te zijn dan de oudste van de afstammelingen van de overledene)¹²; bovendien uitdrukkelijk hetzelfde bijzonder beschikbaar gedeelte toegekend krijgt als de langstlevende echtgenoot (nieuw artikel 914, § 2)¹³. Dat vermindert ook de rechten van de afstammelingen.

De omvorming van het reservatair gedeelte in een gewone schuldvordering verandert voorts de aard zelf van het erfrecht: in plaats dat het een recht om te erven is, dat wil zeggen om het familievermogen over te nemen, verwordt dat erfrecht tot een loutere schuldvordering jegens de door de overledene begiftigde persoon, die eventueel alle familiegoederen in bezit krijgt.

¹² De langstlevende wettelijk samenwonende kan immers elke omzetting tegen dat tarief weigeren, en heel zijn leven lang de inkomsten uit het goed blijven innen, zonder het zelfs maar te bewonen (en door het aan een derde te verhuren).

¹³ Concreet, ofwel een langstlevende wettelijk samenwonende, en twee voorkinderen. Algemeen legaat aan de samenwonende. Indien het vermogen van de overledene bestaat uit een woning met waarde 100 en spaartegoeden met waarde 100, ontvangt de wettelijk samenwonende de spaartegoeden in volle eigendom, plus het niet-omzetbaar vruchtgebruik van de woning. Elk kind heeft slechts de blote eigendom van de helft van de woning.

L'orateur aborde ensuite la question de la confrontation entre le conjoint de dernières nocces et les enfants d'unions précédentes. En augmentant la quotité disponible, le risque est de défavoriser les enfants d'une précédente union en faveur du dernier conjoint. On relèvera que les mécanismes composant le “cocktail toxique” actuel sont préservés et augmentés: théorie des avantages matrimoniaux, suppression du rapport dû par le conjoint survivant, limitation de la réserve des descendants à une moitié en valeur, quotité disponible spéciale de l'usufruit sur la réserve des descendants, droit de veto à la conversion de l'usufruit du logement familial.

AVOCATS.BE souligne qu'il est paradoxal que l'intérêt de l'enfant, norme constitutionnelle dont la Cour constitutionnelle a souligné qu'il ne prenait pas fin avec sa majorité, soit sacrifié dans le contexte successoral à celui du conjoint survivant, alors même que le lien de filiation est le seul qui soit inconditionnel et permanent, et que celui du mariage est désormais un pacte renouvelé au jour le jour.

AVOCATS.BE relève par ailleurs que le cohabitant légal survivant, qui conserve son droit de veto sur la conversion de son usufruit sur le logement familial – lequel met en échec la règle selon laquelle le cohabitant légal survivant est réputé être âgé d'au moins 20 ans de plus que l'ainé des descendants du défunt¹² – se voit en plus conférer explicitement le même disponible spécial que le conjoint survivant (article 914, § 2 nouveau)¹³. Ceci diminue aussi les droits des descendants.

La transformation de la réserve en une simple créance modifie par ailleurs la nature même du droit successoral: au lieu d'être un droit à succéder, c'est-à-dire à reprendre le patrimoine familial, il dégénère en une simple créance envers la personne gratifiée par le défunt, qui se trouve éventuellement investie de tous les biens de famille.

¹² Puisque le cohabitant légal survivant peut refuser toute conversion à ce taux, et continuer à percevoir les revenus du bien durant toute sa vie, sans même l'habiter (en le donnant à bail à un tiers).

¹³ Concrètement, soit un cohabitant légal survivant, et deux enfants d'une union précédente. Legs universel au cohabitant. Si le patrimoine du défunt est composé d'une maison valant 100 et d'économies valant 100; le cohabitant légal survivant obtient les économies en pleine propriété, plus l'usufruit inconvertible de la maison. Chaque enfant n'a que la nue-propriété de la moitié de la maison.

In tegenstelling daarmee geven de handhaving van de toewijzing bij voorrang, van de concrete reserve en van het vetorecht voor de omzetting van het vruchtgebruik wat de preferentiële goederen aangaat ten behoeve van de langstlevende echtgenoot of wettelijk samenwonende, een aanmerkelijk verschil aan: voor de wetgever lijkt alleen de langstlevende echtgenoot een gewettigde psychologische band met bepaalde goederen te hebben, terwijl die van de kinderen geen enkel belang noch waarde heeft.

Ook de afschaffing van het beroep van de afstammelingen tegen de koper van een gegeven goed dat hem zou zijn verkocht door een begiftigde die ingekort doch onvermogen zou zijn, is kenmerkend voor het feit dat hun reserve wordt beperkt.

De verschaft compensatie door de preferentiële aanrekening van het reservatair gedeelte van de langstlevende echtgenoot op het beschikbaar gedeelte is in tweevoudig opzicht verraderlijk, ten eerste omdat het echt zelden voorkomt dat de volledige gezinsgroep (de echtgeno(o)t(e) inclus) wordt uitgezet ten voordele van een derde, en vervolgens omdat die regel paradoxaal genoeg ertoe leidt dat aan de afstammelingen de blote eigendom van de gezinswoning wordt ontnomen daar die woning ten laste komt van de concrete reserve van de langstlevende echtgenoot en daar de desbetreffende blote eigendom dus bij het beschikbaar gedeelte wordt ondergebracht, waardoor het aan de derde wordt toegekend.

De rechten van de afstammelingen kunnen dus louter tot een onbetekenende schuldvordering worden herleid¹⁴.

Om al die redenen wil AVOCATS.BE integendeel de vigerende gedeelten van het reservataire erfdeel van de afstammelingen handhaven of, indien dat niet mogelijk blijkt, ze zelfs lichtjes aanpassen.

¹⁴ Bijvoorbeeld: mijnheer A is de vader van drie kinderen B, C en D. Hij is een nieuw huwelijk of een wettelijke samenwoning aangegaan met Z, en samen hebben zij een kind, E. Mijnheer A zou aan Z de helft van zijn goederen in volle eigendom kunnen toekennen, en de andere helft in vruchtgebruik (bijzonder beschikbaar gedeelte), waarbij B, C en D slechts één achtste ontvangen van de waarde van de blote eigendom, aangezien E eveneens één achtste van die waarde zou ontvangen. Indien wordt uitgegaan van de hypothese dat de waarde van het vruchtgebruik 50 % bedraagt en dat een verzoek tot omzetting wordt gedaan (voortaan van rechtswege), dan ontvangt Z 75 % van het vermogen van de overledene, terwijl B, C en D elk 6,25 % ontvangen. De verhouding bedraagt één op twaalf, wat moeilijk als evenwichtig kan worden beschouwd. Vervolgens zou E bij het overlijden van zijn moeder dan die 75 % kunnen ontvangen, aangezien de betrokkene haar enige kind is.

Par opposition, le maintien de l'attribution préférentielle, de la réserve concrète et du droit de veto à la conversion de l'usufruit sur les biens préférentiels, au profit du conjoint ou cohabitant légal survivant, marque une différence notable: pour le législateur, il semble que seul le conjoint survivant possède un attachement psychologique légitime à certains biens, celui des enfants n'ayant aucun poids ni valeur.

La suppression du recours des descendants envers l'acheteur d'un bien donné, et qui lui aurait été vendu par un gratifié qui serait réduit mais insolvable, marque aussi une limitation de leur réserve.

La compensation donnée par l'imputation préférentielle de la réserve du conjoint survivant sur la quotité disponible est doublement fallacieuse, d'abord parce que les cas d'éviction de tout le groupe familial, conjoint compris, au profit d'un tiers, sont plus que rares, ensuite parce que cette règle conduit paradoxalement les descendants à être privés de la nue-propriété du logement familial, puisque celui-ci supporte la réserve concrète du conjoint survivant, et que la nue-propriété en est donc placée dans la quotité disponible, par conséquent allouée au tiers.

Les droits des descendants peuvent donc être réduits à une simple créance insignifiante¹⁴.

Pour toutes ces raisons, AVOCATS.BE soutient au contraire le maintien des quotités actuelles des parts réservataires des descendants, et, à défaut, suggère de les aménager légèrement.

¹⁴ Ainsi, par exemple: Monsieur A est père de trois enfants B, C et D. Il a noué une nouvelle union avec Z, et ils ont eu ensemble un enfant, E. Monsieur A pourrait attribuer à Z la ½ de ses biens en pleine propriété, et l'autre moitié en usufruit (disponible spécial), B, C et D ne recevant qu'un 1/8ème de la valeur de la nue-propriété, puisque E recevrait aussi 1/8ème de cette valeur. Si l'on prend pour hypothèse une valeur d'usufruit de 50 %, et une demande de conversion, désormais de pleine droit, Z reçoit alors 75 % du patrimoine du défunt, B, C et D: 6,25 % chacun. La proportion est de 1 à 12, ce qui peut difficilement être tenu pour équilibré. Et E pourrait recevoir ensuite ces 75 %, au décès de sa mère, puisqu'il est le seul enfant de celle-ci.

4. Inleidende uiteenzetting door mevrouw Dominique Pignolet, vertegenwoordigster van de OVB

Mevrouw Dominique Pignolet (OVB) legt uit dat de OVB gewonnen is voor het wetsvoorstel, dat algemeen tegemoetkomt aan de behoeften van de huidige samenleving, zoals de advocaten die percipiëren in hun dagelijkse praktijk. Tevens staat de spreekster achter het wetsvoorstel, in de zin dat het een evenwicht beoogt te vinden tussen enerzijds de verruiming van de individuele vrijheid om over zijn vermogen te beschikken in een context waarin de gezinsconfiguratie niet langer die van de vorige eeuw is, en anderzijds het streven om bepaalde erfgenamen te beschermen.

De OVB wenst de wetgever te verzoeken erop toe te zien dat de hervorming van het recht inzake huwelijksvermogensstelsels strookt met die van het erfrecht, maar ook dat de datum van inwerkingtreding van beide wetten dezelfde zou zijn.

De spreekster wenst drie bijzondere vraagstukken aan te snijden. De OVB is voorstander van een versoepeling van het principiële verbod op overeenkomsten over niet-opengevallen nalatenschappen. Erfovereenkomsten bevorderen de dialoog binnen de gezinnen. Zij noemt het voorbeeld van een kind dat financiële moeilijkheden heeft, van een kind met gezondheidsproblemen of een handicap. De OVB is zelfs voorstander van een nog ambitieuzere visie van de versoepeling van het verbod op overeenkomsten over niet-opengevallen nalatenschappen.

De OVB vindt het goed dat de partijen uitdrukkelijk worden aangemoedigd om individueel advies in te winnen. In de dagelijkse praktijk constateren de advocaten dat cliënten meestal nalaten zich voorafgaandelijk in te lichten, omtrent hun respectieve rechten.

De spreekster snijdt vervolgens de regels aan in verband met de inbreng. Zij hecht haar goedkeuring aan het einde van de inbreng *in natura*, dat een bron van conflicten wegneemt.

De verlaging van het reservatair gedeelte tot de helft maakt het volgens de OVB mogelijk een evenwicht te vinden tussen enerzijds de individuele wens om zich aan de evolutie van de verschillende gezinssituaties aan te passen en anderzijds de behoefte aan bescherming van bepaalde erfgenamen. Wat de omvang van het reservatair gedeelte betreft, benadrukt de OVB dat het hier gaat om een politieke keuze waarover het de Orde niet toekomt zich uit te spreken. De spreekster beperkt er zich toe te wijzen op de behoefte aan eenvoud op dit vlak.

4. Exposé introductif de Mme Dominique Pignolet, représentante de l'OVB

Madame Dominique Pignolet (OVB) explique que l'OVB accueille positivement la proposition de loi qui rencontre, de manière générale les besoins de la société actuelle tels qu'ils sont perçus par les avocats dans leur pratique quotidienne. L'intervenante approuve également la proposition en ce qu'elle trouve un équilibre entre, d'une part, l'extension de la liberté individuelle de disposer de son patrimoine, dans un contexte où le schéma familial n'est plus celui du siècle passé et, d'autre part, la recherche de protection de certains héritiers.

L'OVB souhaite inviter le législateur à veiller à ce que la réforme du droit des régimes matrimoniaux concorde avec celle du droit des successions mais aussi à ce que la date d'entrée en vigueur des deux législations soit la même.

L'intervenante souhaite aborder trois questions particulières. L'OVB est favorable à un assouplissement de l'interdiction de principe des pactes sur succession future. Les pactes successoraux encouragent le dialogue au sein des familles. Elle cite l'exemple d'un enfant qui rencontre des difficultés financières, d'un enfant qui connaît des problèmes de santé, présente un handicap. L'OVB se déclare même favorable à une vision plus ambitieuse encore de l'assouplissement de l'interdiction des pactes sur succession future.

L'OVB approuve que les parties sont expressément encouragées à recueillir un avis individuel. Dans la pratique quotidienne des avocats, ceux-ci constatent que les clients ont généralement négligé de se renseigner au préalable concernant leurs droits respectifs.

L'intervenante aborde ensuite les règles relatives au rapport. Elle approuve la fin du rapport en nature qui supprime une source de conflits.

La réduction de la réserve à la moitié permet selon l'OVB de trouver un équilibre entre, d'une part, le souhait individuel de s'adapter à l'évolution des différentes situations familiales et, d'autre part, le besoin de protection de certains héritiers. S'agissant de l'étendue de la réserve, l'OVB souligne qu'il s'agit d'un choix politique à propos duquel il ne leur appartient pas de se prononcer. L'intervenante se contente de souligner le besoin de simplicité en la matière.

De OVB is tevens ingenomen met enkele wijzigingen van meer technische aard, zoals de wijziging bij het voorgestelde artikel 922 van het Burgerlijk Wetboek aan de volgorde van de verrichtingen waardoor de fictieve massa wordt samengesteld, de aanrekening van giften, maar ook het belang van de overgang naar het reservatair gedeelte in waarde, die essentieel is in het licht van de wil van de ouders om gelijkheid onder hun kinderen in acht te nemen. De spreekster geeft het voorbeeld van een moeder van drie kinderen die beschikt over een vermogen bestaande uit een portefeuille effecten ter waarde van 500 000 euro en een pand ter waarde van 1 miljoen euro, waarin haar beide zonen een *bed&breakfast* exploiteren. Als de moeder overlijdt en de zus haar deel *in natura* opeist, zal men thans het pand moeten verkopen, omdat het niet verdeeld kan worden.

De spreekster is samenvattend ingenomen met de aard van de ter bespreking voorliggende hervorming.

5. Inleidende uiteenzetting door de heer Patrick Binot, directeur-generaal van de Ligue des familles

De heer Patrick Binot, directeur-generaal van de Ligue des familles, geeft aan dat, in een context van toenemende gezinsvormen, dit wetsvoorstel voor zijn organisatie om twee redenen van belang is.

1) De inzet van de debatten is de opname van alle kinderen of gelijkgestelde personen – de kinderen die een afstammingsband met de overledene hebben en zijn *relationeel verwante kinderen*¹⁵ – in de wetsbepalingen over erfopvolging,

2) Voorts moet bijzondere aandacht worden besteed aan de langstlevende echtgenoot.

Het relationeel verwant kind in het erfrecht

De aanbevelingen van de Ligue des familles berusten op drie algemene principes.

1) Eerbiediging van het recht van het kind ongeacht de relatie tussen de ouders.

2) Egalitaire – en op zijn minst billijke – behandeling van de kinderen van de overledene.

3) Bescherming van de zwakste kinderen, door rekening te houden met bepaalde van hun specifieke behoeften en in dit geval met situaties waar een handicap mee gemoeid is.

¹⁵ De uitdrukking “relationeel verwant kind” heeft geen juridische grond. Ze wordt gebruikt omwille van de duidelijkheid van de uiteenzetting en de reikwijdte ervan wordt in deze bijdrage toegelicht.

L'OVB se réjouit également de quelques modifications de nature plus technique comme la modification apportée par l'article 922 proposé, du Code civil à l'ordre des opérations de reconstitution de la masse de calcul du disponible, l'imputation des donations mais aussi l'importance du passage à la réserve en valeur qui est essentiel au regard de la volonté des parents de respecter l'égalité entre leurs enfants. L'intervenante cite l'exemple d'une mère qui a trois enfants et dispose d'un patrimoine constitué d'un portefeuille de titres d'une valeur de 500 000 EUR et un immeuble d'une valeur d'1 million EUR dans lequel ses deux fils exploitent des chambres d'hôtes. Actuellement, au décès de la mère, si la sœur revendique sa part en nature, il faudra vendre l'immeuble parce qu'il n'est pas partageable.

L'intervenante salue, en guise de conclusion, le caractère de la réforme en discussion.

5. Exposé introductif de M. Patrick Binot, directeur général de la Ligue des familles

M. Patrick Binot, directeur général de la Ligue des familles, indique que, dans un contexte de multiplication des modèles familiaux, ce projet de loi intéresse la Ligue des familles à double titre.

1) D'une part, l'enjeu des débats porte sur l'incorporation de tous les enfants ou assimilés – les enfants ayant un lien de filiation avec le défunt et ses *enfants relationnels*¹⁵ – dans les dispositions légales relatives à la succession.

2) Et, d'autre part, une attention particulière doit être portée sur le conjoint survivant.

L'enfant relationnel dans la succession

Les recommandations de la Ligue des familles reposent sur trois principes généraux.

1) Respect du droit de l'enfant indépendamment de la relation entre les parents.

2) Traitement égalitaire – et a minima équitable – entre les enfants du défunt.

3) Protection des enfants les plus faibles au travers d'une prise en compte de certains de leurs besoins spécifiques et, dans le cas présent, des situations de handicap.

¹⁵ Le terme d'*enfant relationnel* n'a pas de fondement juridique. Il est utilisé pour la clarté de l'exposé et sa portée est précisée dans cette note.

Men dient het begrip “relationeel verwant kind” een ruime definitie te geven. Voor de *Ligue des familles* komen de volgende vier voorwaarden in aanmerking.

1) Het gaat om een kind dat met de overledene geen afstammingsband heeft.

2) Dat kind woont of heeft op hetzelfde adres gewoond als dat van de overledene.

3) Het kind moet de woonplaats van de overledene hebben gedeeld gedurende een ononderbroken minimumperiode of gedurende achtereenvolgende perioden. In het geval van een heel jong kind, zou dit criterium kunnen worden vervangen door het principe van een procentuele minimumlevensduur die het kind in de woonplaats van de overledene heeft doorgebracht.

4) Er moet een bijzondere affectieve band tussen dat kind en de overledene bestaan.

Wat de eerste twee criteria betreft, is de definitie van het begrip “relationeel verwant kind” breed en zou zelfs los kunnen staan van het bestaan van een relatie tussen één van de ouders van het kind en de overledene. Hierna volgen enkele voorbeelden die aan de eerste twee voorwaarden zouden voldoen.

- Situatie van een stiefkind in een nieuw samengesteld gezin.
- Een kind dat geen afstammingsband heeft met de overledene en dat – met of zonder zijn ouders – in de woning van de overledene woont of heeft gewoond.
- Kinderen die onderling niet verwant zijn maar die onder hetzelfde dak wonen of hebben gewoond, samen met hun respectieve ouders, die echter geen koppel vormden (bijvoorbeeld twee samenwonende eenoudergezinnen).

Het derde criterium behoeft geen bijzondere toelichting.

Het vierde criterium is subjectief. Daarom is het nodig dat de erflater over die affectieve band een verklaring aflegt in de vorm van een specifieke bepaling in zijn testament.

Wil men de erflater de mogelijkheid bieden al zijn kinderen (zowel de kinderen die van hem afstammen als de stiefkinderen) in grotere mate te bedelen via zijn nalatenschap, dan is dat volgens de spreker lovenswaardig. Wanneer de wet echter de bovengrens voor giften optrekt tot 50 %, dreigen niet erg billijke situaties te ontstaan vanuit het standpunt van de kinderen die van

Il convient de donner une définition large à la notion d’ “*enfant relationnel*”. La Ligue des familles retient les quatre conditions suivantes.

1) Il s’agit d’un enfant n’ayant pas de lien de filiation avec le défunt.

2) Cet enfant vit ou a vécu à la même adresse que le défunt.

3) Ce partage par l’enfant du domicile avec le défunt doit s’étaler sur une durée minimale pendant une période continue ou par périodes successives. Dans le cas d’un très jeune enfant, ce critère pourrait être remplacé par le principe d’un pourcentage minimum du temps de vie de l’enfant passé au domicile du défunt.

4) Il doit exister un lien affectif particulier entre cet enfant et le défunt.

En ce qui concerne les deux premiers critères, la définition de la notion d’*enfant relationnel* est large et pourrait même être indépendante de l’existence d’une relation entre un des parents de l’enfant et le défunt. Voici quelques exemples qui rempliraient les deux premières conditions.

- Situation d’un bel-enfant au sein d’une famille recomposée.
- Un enfant qui n’a pas de lien de filiation avec le défunt et qui vit ou a vécu, sans ses parents, au domicile du défunt.
- Des enfants sans lien de parenté entre eux vivant ou ayant vécu sous le même toit avec leurs parents respectifs qui, quant à eux, n’avaient aucune relation de couple entre eux (par exemple, deux familles monoparentales cohabitantes).

Le troisième critère n’appelle aucun commentaire particulier.

Le quatrième critère est subjectif. C’est pourquoi ce lien affectif particulier doit nécessairement faire l’objet d’une déclaration du testateur sous la forme d’une disposition spécifique dans son testament.

Si l’intention de permettre au testateur d’intégrer plus largement tous les enfants (enfants ayant un lien de filiation avec le défunt et beaux-enfants) dans sa succession est louable, l’orateur est d’avis que le fait d’augmenter les libéralités jusqu’à hauteur de 50 % dans la loi risque de conduire à des situations peu équitables du point de vue des enfants ayant un lien de filiation avec

de overledene afstammen. Zo zou bij drie broers of zussen de mogelijkheid bestaan om twee van hen 1/6 van de nalatenschap te geven, terwijl de derde vier keer zoveel zou krijgen. Die situatie zou onaanvaardbaar zijn.

Ter voorkoming van dat soort excessen, en met het oog op de doelstellingen van wetsvoorstel, beveelt de *Ligue des familles* aan de beginselen van het huidige systeem te behouden, maar de volgende wijzigingen aan te brengen:

1. Het voorbehouden deel zou worden uitgebreid tot de “relationeel verwante kinderen”.

2. Het aandeel van elk “relationeel verwant kind” in het voorbehouden deel zou maximaal even groot kunnen zijn als dat van elk kind dat van de erflater afstamt. Overeenkomstig zijn wensen zou de erflater het aandeel van een “relationeel verwant kind” kunnen vastleggen in de vorm van één enkel percentage (het voorbehouden percentage dat van toepassing is op de “relationeel verwante kinderen”), dat zou kunnen gaan van 0 % (wanneer de overledene niets anders heeft bepaald) tot 100 %. Die 100 % stemt overeen met een gelijke behandeling van alle kinderen in het kader van de verdeling van het voorbehouden deel van de nalatenschap.

3. Het totale voorbehouden deel zou begrensd blijven tot maximaal 75 % van de totale waarde van de nalatenschap.

De kinderen met een beperking – ongeacht of zij met de overledene een biologische dan wel relationele band hebben wanneer zij bij het voorbehouden erfdeel betrokken zijn – zouden in dat gehierarchiseerd deel zwaarder doorwegen dankzij een automatisch toegepaste eenvoudige beperkingscoëfficiënt, een principe dat overigens door de *Ligue des Familles* is verdedigd naar aanleiding van de hervorming van de kinderbijslageregeling.

Bovendien zou op het voorbehouden erfdeel voor alle “relationeel verwante kinderen” dezelfde aanslagvoet kunnen worden toegepast als die welke geldt voor de kinderen met een biologische band met de overledene en voor diens schoonkinderen.

De langstlevende en de nalatenschap

Om redenen die verband houden met veranderende vormen van verbintenissen tussen echtgenoten, enerzijds, en met solidariteit en waardigheid, anderzijds, steunt de *Ligue des Familles* het principe dat dezelfde beschermingsbepalingen van toepassing zouden zijn op de langstlevende partner, ongeacht of het om een gehuwd paar dan wel om wettelijk samenwonenden gaat,

le défunt. Ainsi, dans une fratrie de trois enfants, à la marge, alors que deux d’entre eux se verraient octroyer chacun 1/6 de la succession, le troisième pourrait se voir attribuer quatre fois plus que ses frères et sœurs. Cette situation serait inacceptable.

Pour éviter ces dérives et aller dans le sens des objectifs du projet de loi, la Ligue des familles préconise le maintien du système actuel dans ses principes, tout en y apportant les modifications suivantes.

1. La part réservataire serait étendue aux enfants relationnels.

2. Le poids de chaque enfant relationnel dans la part réservataire pourrait être au maximum égal à celle de chaque enfant ayant un lien de filiation avec le testateur. Suivant ses volontés, le poids d’un enfant relationnel serait défini par le testateur sous la forme d’un taux unique (taux réservataire applicable aux enfants relationnels) qui pourrait varier de 0 % (défaut de dispositions contraires du défunt) à 100 %. Ce taux de 100 % correspond à un traitement égalitaire entre tous les enfants dans le cadre de la répartition de la part réservataire de la succession.

3. La part réservataire globale maximale serait maintenue à 75 % de la valeur totale de la succession.

Les enfants en situation de handicap – qu’ils soient enfants ayant un lien de filiation avec le défunt ou *enfants relationnels* s’ils sont concernés par la part réservataire – verraient leur poids dans cette part revalorisée par un coefficient situation de handicap unique appliqué automatiquement, principe soutenu par ailleurs par La Ligue des familles à l’occasion de la réforme du régime des allocations familiales.

En outre, la part réservataire pour tous les enfants relationnels pourrait faire l’objet d’un taux d’imposition égal à celui en application pour les enfants ayant un lien de filiation avec le défunt et ses beaux-enfants.

Le survivant et la succession

Pour des motifs, d’une part, d’évolution des formes d’engagement entre conjoints et, d’autre part, de solidarité et de dignité, La Ligue des familles soutient le principe que les mêmes dispositions légales protègent la personne survivante du couple que le statut du couple soit marital ou de cohabitants légaux, exception faite du régime matrimonial par défaut (communauté de

met uitzondering van het standaard-huwelijksstelsel (gemeenschap van goederen in het eerste geval, scheiding van goederen in het tweede).

Van de door de werkgroep verkende hervormingsideeën zijn er meer bepaald twee die specifieke vragen oproepen.

- *De toewijzing buiten nalatenschap van de totaliteit van het tijdens de levensduur van het paar opgebouwde vermogen ("aanwinsten").*

Zowel voor het stelsel van gemeenschap van goederen als voor dat van scheiding van goederen geldt, uitgaande van het beginsel dat de aanwinsten zowel de overledene als de langstlevende toebehoren, dat die aanwinsten – overigens ook in geval van definitieve scheiding – logischerwijze in twee worden gedeeld: 50 % van de aanwinsten – beperkt tot de gemeenschappelijk verworven goederen bij een huwelijksstelsel van scheiding der goederen – zou in de nalatenschap moeten worden opgenomen, zoals nu het geval is.

De aanwinsten van een echtpaar dat gehuwd is volgens het stelsel van gemeenschap van goederen en dat lang samen is geweest, vormen immers het grootste deel van het vermogen. Het voorstel zou erop neerkomen dat de kinderen van de nalatenschap worden uitgesloten.

De thans geldende oplossing waarbij de aanwinsten (volgens een 50/50-verdeelsleutel) worden verdeeld en de langstlevende echtgenoot vruchtgebruik wordt toegekend, is volgens de *Ligue* nog steeds de meest passende oplossing.

- *Omvorming van de erfrechtelijke reserve in waarde veeleer dan in natura.*

Meer bepaald wordt voorzien in een schuldvorde-ring ten gunste van de kinderen, voor een bedrag dat overeenstemt met het aandeel van hun reserve, ten opzichte van de langstlevende echtgenoot of zelfs van een bevoorrecht kind.

Bij een erfenis wordt eveneens een door goederen belichaamde geschiedenis doorgegeven. Door de nalatenschap wordt men de houder van het vermogen van de overledene. De hervormingsideeën zouden ertoe kunnen leiden dat de kinderen nog slechts louter schuldeisers zullen zijn ten aanzien van de aangewezen erfgenaam. Om die hoofdredenen is de *Ligue des familles* tegen die wijziging gekant.

biens pour les premiers et séparation de biens pour les seconds).

En ce qui concerne les idées de réforme explorées par le groupe de travail, deux d'entre elles appellent plus particulièrement un commentaire.

- *L'attribution hors succession de la totalité du patrimoine constitué pendant la durée de vie du couple (acquêts).*

Autant pour le régime de communauté de biens que pour celui de séparation de biens, partant du principe que les acquêts appartiennent autant au défunt qu'au survivant comme, par ailleurs, dans le cas d'une séparation définitive, ils devraient fort logiquement être partagés en deux parts: 50 % des acquêts – limités aux biens acquis en commun dans le cas d'un régime matrimonial de séparation de biens – devraient être incorporés à la succession comme c'est le cas aujourd'hui.

En effet, les acquêts d'un couple marié sous le régime de la communauté des biens et qui aurait eu un long parcours commun représentent l'essentiel du patrimoine. La proposition reviendrait à exclure les enfants de la succession.

La solution en vigueur d'une répartition des acquêts (selon la clé 50/50) et d'un usufruit attribué au conjoint survivant reste, selon la Ligue, la solution la plus adéquate.

- *La modification de la réserve héréditaire en valeur plutôt qu'en nature.*

Il s'agit de la création d'une créance au profit des enfants d'un montant égal à la quotité de leur réserve, créance à l'égard du conjoint survivant ou même d'un enfant privilégié.

L'héritage est aussi la transmission d'une histoire matérialisée par des biens. La succession, c'est devenir titulaire du patrimoine du défunt. Les idées de réforme pourraient conduire à ce que les enfants ne deviennent plus que de simples créanciers de l'héritier désigné. Pour ces raisons principales, la Ligue des familles est opposée à cette modification.

Ten slotte onderstreept de *Ligue des familles* de noodzaak van toegankelijke, bevattelijke en volledige voorlichting (via beroepsbeoefenaars – zoals notarissen en advocaten – alsmede via de media) van alle partners (gehuwden, wettelijk samenwonenden en feitelijk samenwonenden), mochten zich inzake successie wetswijzigingen voordoen.

6. Inleidende uiteenzetting van Mevrouw Erika Coene, vertegenwoordigster van de Gezinsbond

Mevrouw Erika Coene, vertegenwoordigster van de Gezinsbond, geeft aan dat het belangrijk is om de belangen van de gezinnen centraal te stellen. In 2013 heeft de Gezinsbond al een focus op erfrecht gemaakt. De noden van gezinnen zijn in kaart gebracht in een publicatie "Focus op erfrecht". De centrale conclusie van die denkoefening is dat de gezinnen nood hebben aan ruimte tot dialoog.

Dit wetsvoorstel bevat een aantal zeer positieve elementen.

- Afschaffing van de ascendentenreserve

De feitelijk samenwonende zonder kinderen had geen vrije beschikking over de volledige nalatenschap en kon geconfronteerd worden bij overlijden van zijn partner met ascendenten die de wettelijke reserve inriepen. De afschaffing van de ascendentenreserve is dus zeer positief. De correctie die gebeurt door onderhoudsplicht als de voorouder behoeftig is ook geen probleem, aangezien die beperkt is in omvang en tijd.

- Behoud familiale solidariteit in vorm van reserve

De Gezinsbond was geen voorstander van een wijziging van de huidige regeling. Het voorstel is een uitbreiding van het beschikbaar deel tot de helft, dus *de facto* een uitbreiding van de beschikkingsvrijheid van de erflater ten nadele van de reservataire erfgenamen. Wat primordiaal is voor de Gezinsbond, is dat de familiale solidariteit fundamenteel behouden blijft.

- Schenkingen

De meerwaarde op het moment dat een geschonken goed moet worden ingebracht, de verschillende beoordeling van roerende en onroerende goederen zorgden voor veel onzekerheid. De hervorming die voorgesteld wordt is dus zeer positief.

La Ligue des familles souligne enfin la nécessité d'une information accessible (via les professionnels – dont notaires et avocats – ainsi que via les médias), claire et complète auprès de tous les conjoints (mariés, cohabitants légaux et cohabitants de fait) si des changements légaux en matière de succession devaient intervenir.

6. Exposé introductif de Madame Erika Coene, représentante du "Gezinsbond"

Madame Erika Coene, représentante du "Gezinsbond", signale qu'il est important de réserver une attention particulière aux intérêts des familles. En 2013, le Gezinsbond s'est déjà penché sur le droit successoral. Les besoins des familles ont été inventoriés dans une publication "Focus op erfrecht" (en français, "Pleins feux sur le droit successoral"). La conclusion centrale de cet exercice de réflexion est que les familles ont besoin d'un espace de dialogue.

Cette proposition de loi contient plusieurs éléments très positifs.

- Abrogation de la réserve des ascendants

Le cohabitant de fait sans enfant ne pouvait pas disposer librement de l'ensemble de la succession et pouvait être confronté en cas de décès de son partenaire à des ascendants qui invoquaient la réserve légale. L'abrogation de la réserve des ascendants est donc très positive. La correction qui est apportée par l'obligation d'entretien si l'ascendant est dans le besoin n'est pas un problème non plus étant donné que celle-ci est limitée par son montant et sa durée.

- Maintien de la solidarité familiale sous forme de réserve

Le Gezinsbond n'était pas favorable à une modification du régime actuel. La proposition est une extension de la part disponible à concurrence de la moitié donc, en fait, une extension de la liberté de décision du testateur au détriment des héritiers réservataires. Ce qui est primordial pour le Gezinsbond, c'est que la solidarité familiale reste fondamentalement conservée.

- Donations

La plus-value au moment où un bien donné doit être apporté et l'évaluation différente des biens mobiliers et immobiliers ont créé beaucoup d'insécurité. La réforme proposée est donc très positive.

- Overeenkomsten niet opengevallen nalatenschappen

Er wordt afgestapt van de strikt gelijke verdeling en er wordt gekozen voor een evenwicht. Nieuw samengestelde gezinnen krijgen ook ruimte om dergelijk pact af te sluiten.

De voorgestelde hervorming vertoont echter ook lacunes:

- Erfbelasting

Het domein “erfrecht” (federale bevoegdheid) hangt erg samen met het domein “erfbelasting” (Vlaamse bevoegdheid). De spreker geeft hiervan een voorbeeld.

Zonder ascendentenreserve kan een alleenstaande man zijn nalatenschap probleemloos laten toekomen aan zijn zus of een vriend. Het verschil is dat de zus minimaal 30 % betaalt en de vriend minimaal 45 % erfbelasting, terwijl de ouders minimaal 3 % betalen. De impact van de hervorming kan dus beperkter zijn dan men voor ogen heeft omwille van die erfbelasting.

De toegepaste belastingschijven zijn achterhaald. De laatste indexatie dateert van 1977, wat als gevolg heeft dat men heel snel in een hogere schijf terechtkomt.

- Feitelijk samenwonenden

Die personen worden doodgezwegen in het erfrecht, en zelfs uitgesloten van de globale erfovereenkomst. Dit is jammer aangezien de vrije keuze van de relatievorm maatschappelijk aanvaard is. Ze maken die keuze heel vaak vanuit een buikgevoel en niet vanuit juridische overwegingen, en worden geconfronteerd met gevolgen op het moment dat ze in rouw zijn.

De Gezinsbond is voorstander van hen een minimale bescherming te geven. De bond pleit voor op zijn minst een recht op bewoning in de gezamenlijke verblijfplaats gedurende 1 jaar vanaf het moment overlijden, ongeacht wie de eigenaar van de woning wordt na het overlijden.

De Gezinsbond stelt de volgende definitie voor van de duurzame affectieve relatie:

- gemeenschappelijke kinderen hebben of
- minstens 3 jaar op hetzelfde adres wonen

- Conventions sur des successions non ouvertes

Le partage strictement égal est abandonné au profit d'un équilibre. Les familles recomposées bénéficient donc d'une marge de manœuvre pour conclure un tel pacte.

La réforme proposée comporte également plusieurs lacunes:

- Impôt de succession

Le domaine “droit successoral” (compétence fédérale) est étroitement lié au domaine “impôt de succession” (compétence flamande). L'oratrice en donne un exemple.

Sans réserve des ascendants, un homme isolé peut sans problème faire revenir sa succession à sa sœur ou à un ami. La différence est que la sœur paie au minimum 30 % et l'ami au minimum 45 % d'impôt de succession tandis que les parents paient au minimum 3 %. L'impact de la réforme peut donc être plus limité qu'on ne le voudrait en raison de cet impôt de succession.

Les tranches d'imposition appliquées sont obsolètes. La dernière indexation date de 1977, ce qui fait passer beaucoup plus rapidement à une tranche supérieure.

- Cohabitants de fait

Ils sont passés sous silence dans le droit successoral et même exclus du pacte successoral global. C'est regrettable étant donné que le libre choix de cette forme de relation est reconnu socialement. Très souvent, les intéressés font ce choix pour des raisons émotionnelles et non pour des considérations juridiques et sont confrontés à ses conséquences au moment où ils sont en deuil.

Le Gezinsbond est favorable à l'idée de leur accorder une protection minimale. La fédération plaide à tout le moins en faveur du droit d'habiter dans le foyer commun pendant un an à compter du moment du décès, quelle que soit la personne qui devient propriétaire de l'habitation après le décès.

Le Gezinsbond propose la définition suivante de la relation affective durable:

- avoir des enfants communs ou
- résider depuis trois ans au moins à la même adresse.

Voor die mensen zou een uitgebreid erfrecht moeten worden gegeven, tot een vruchtgebruik zoals de wettelijk samenwonenden.

B. Vragen en betogen van de leden

Mevrouw Carina Van Cauter (Open Vld) wijst erop dat dit wetsvoorstel de wettelijke devolutie volgens orde en graad niet wijzigt. Het verruimen van de beschikkingsvrijheid impliceert niet dat de belangen van de kinderen worden geschaad bij de verdeling van de nalatenschap. Voortaan heeft de erflater een vrijere keuze, uitgaande van wat hij wil. Uit de enquête van de Koning Boudewijnstichting is gebleken dat de nieuwe gezinsvormen hebben geleid tot een zeer sterke vraag naar meer flexibiliteit. Aldus kan tevens tegemoet worden gekomen aan de situatie van de feitelijk samenwonenden en kan ook rekening worden gehouden met het begrip "relationeel verwant kind".

In het standaardgezin omvat de erfenis vaak een onroerend goed en een klein geldbedrag op een spaarrekening. De verdeling gebeurt *de facto* op grond van de waarde. Dit wetsvoorstel staat dus dicht bij de feitelijke realiteit en beoogt meer rechtszekerheid te bewerkstelligen.

Het lag in de bedoeling van de indieners aandacht te hebben voor het evenwicht tussen de langstlevende echtgenoot en de voorkinderen. Om die reden mogen de goederen die werden geschonken voordat een volgend huwelijk wordt aangegaan, niet langer in aanmerking worden genomen voor de inkorting; daardoor kan het erfdeel van de betrokken kinderen beter worden gevrijwaard.

Bovendien zal het erfdeel van de kinderen zoveel mogelijk onbezwaard blijven met het vruchtgebruik van de langstlevende echtgenoot.

Mevrouw Sonja Becq (CD&V) beklemtoont dat het zoeken naar een balans tussen de kinderen en de langstlevende echtgenoot nog steeds een moeilijk te bereiken doelstelling is.

Uit de enquête van de Koning Boudewijnstichting blijkt enerzijds dat de bevolking vragende partij is om erfovereenkomsten te kunnen sluiten, maar anderzijds ook dat momenteel slechts weinig testamenten worden opgemaakt, omdat zulks met name noopt tot nadenken over de eigen dood en tot het maken van keuzes. Het is echter nuttig die mogelijkheid aan te bieden, al is het maar in theorie.

Voorts vraagt de spreker de OVB en professor Barbaix naar een reactie op de bekommelingen van

Pour ces personnes, un droit successoral étendu devrait être accordé jusqu'à un usufruit comme pour les cohabitants légaux.

B. Questions et interventions des membres

Mme Carina Van Cauter (Open Vld) rappelle que cette proposition de loi ne modifie pas la dévolution selon les ordres et degrés. Ce n'est pas parce que la liberté de disposition est augmentée que les enfants seront lésés par rapport à la succession. C'est la volonté du *de cujus* qui lui permettra plus de liberté de choix. L'enquête de la Fondation Roi Baudouin a démontré qu'il y a une demande très forte pour plus de flexibilité en raison des nouvelles formes familiales. Cela permet aussi de donner une forme de réponse aux demandes des cohabitants de fait, mais aussi notamment de prendre en compte la notion d'enfant relationnel.

Dans la famille standard, l'héritage revient souvent à un bien immobilier et un peu d'argent sur un compte d'épargne. *De facto*, le partage se fait en valeur. La proposition de loi s'approche donc plus de la réalité factuelle et vise à plus de sécurité juridique.

L'intention des auteurs était d'être attentifs à l'équilibre entre le conjoint survivant et les enfants nés d'une union antérieure. Pour cette raison, les biens donnés avant que le mariage suivant ne soit contracté ne sont plus pris en compte dans le cadre de la réduction. La part successorale des enfants concernés est ainsi mieux préservée.

En outre, la part successorale des enfants restera autant que possible non grevée de l'usufruit du conjoint survivant.

Mme Sonja Becq (CD&V) souligne que la recherche d'un équilibre entre les enfants et le conjoint survivant reste toujours un objectif délicat à atteindre.

Il apparaît de l'enquête de la Fondation Roi Baudouin que, d'une part, il y a une demande de la population de pouvoir faire des pactes successoraux, mais d'autre part, les testaments ont peu de succès actuellement, car cela implique notamment de réfléchir à sa propre mort et de faire des choix. Il est cependant utile de donner cette possibilité, même si elle est théorique.

Par ailleurs, l'oratrice demande à l'OVB et au professeur Barbaix comment ils réagissent aux préoccupations

AVOCATS.be, onder meer inzake de “giftige cocktail”. Op dat vlak houdt men er aan beide zijden van de taalgrens een andere zienswijze op na.

Wat denken de orden van de nood aan een overgangsregeling?

Ten slotte denkt ook de spreekster dat inzake erfrecht voor een vorm van bescherming moet worden gezorgd voor de feitelijk samenwonenden. Voor de toekomst zal dat in overweging moeten worden genomen.

Mevrouw Özlem Özen (PS) beklemtoont dat de studiegroep die met de redactie van de tekst is belast ook een hervorming voorbereidt in verband met de huwelijksvermogensstelsels. Gezien de tussen die materies moeilijk van elkaar loskoppelbare aspecten ware het interessant geweest die hervormingen gezamenlijk te kunnen bespreken.

Het wetsvoorstel voorziet in een volledige en belangrijke hervorming van het erfrecht. Op het eerste gezicht en in het algemeen reikt de hervorming positieve elementen aan: de overeenkomst over niet-opengevallen nalatenschappen betekent een vooruitgang, want het verbod daarop was achterhaald; veel punten werden onder andere vereenvoudigd en inzake sommige rechtspunten werd een beslissing getroffen. Hoewel het veeleer gaat om een technische dan om een politieke tekst, is het wetsvoorstel toch ingegeven door een opvatting die zou kunnen worden bestempeld als een meer “liberale” visie op het erfrecht, die de *de cuius* meer vrijheid wil verlenen om naar goeddunken over zijn nalatenschap te beslissen (hetgeen ten koste gaat van de reservataire rechten).

Er moet een balans zijn tussen enerzijds de vrijheid van de toekomstige overledene om vrij over zijn vermogen te beschikken en anderzijds het recht van de erfgenamen om niet te worden onterfd. Wel kunnen een paar vraagtekens worden geplaatst bij het feit dat met dat doel wordt bekibbeld op het reservataire gedeelte van de kinderen. Ofschoon de *de cuius* dankzij het optrekken van het beschikbaar gedeelte vrijelijk rekening kan houden met zijn partner of met zijn schoonkind, kan hij zijn vermogen toch ook aan een volstrekte onbekende nalaten, ten koste van reservataire erfgenamen.

Voorts kan het, ten aanzien van het gelijkheidsbeginsel, problematisch lijken dat een reserve wordt vastgelegd die systematisch gelijk is aan de helft van het vermogen van de overledene, los van het aantal erfgenamen. Enige kinderen zouden worden bevoordeeld doordat zij hun voordeel doen met een reserve die aan één helft gelijk is, terwijl een broeder-of zusterschap in haar geheel slechts op de helft daarvan aanspraak zouden kunnen maken.

d’AVOCATS.be notamment sur le “cocktail toxique”. Il y a une différence de vision des deux côtés de la frontière linguistique.

Que pensent les ordres de la nécessité d’un règlement transitoire?

Enfin, l’oratrice pense elle aussi qu’il faut assurer une forme de protection en matière de droit successoral pour les cohabitants de fait. Il faudra prendre cela en considération pour le futur.

Mme Özlem Özen (PS) souligne que le groupe d’étude chargé de la rédaction du texte prépare également une réforme sur les régimes matrimoniaux. Vu les aspects difficilement dissociables entre ces matières, il aurait été intéressant de pouvoir discuter de ces réformes conjointement.

La proposition de loi prévoit une réforme complète et importante du droit des successions. À première vue et globalement, la réforme apporte des points positifs: le pacte sur succession future est un progrès car son interdiction était dépassée, beaucoup de points ont été entre autres simplifiés, des points de droit tranchés. Toutefois, bien qu’il s’agisse plus d’un texte technique que politique, la proposition de loi s’inspire d’une philosophie qu’on pourrait qualifier de plus “libérale” du droit des successions qui veut accroître davantage la liberté testamentaire du *cujus* (au détriment des droits réservataires).

Un équilibre doit être trouvé entre d’une part la liberté du futur défunt de disposer librement de son patrimoine et d’autre part du droit des héritiers de ne pas se retrouver dépossédé. A cet effet, le grignotage dans la réserve des enfants pose toutefois un peu question. Si l’augmentation de la quantité disponible permet au *de cuius* de librement tenir compte de son partenaire ou de son bel enfant, il peut aussi léguer son patrimoine à un parfait inconnu au détriment d’héritiers réservataires.

En outre, fixer une réserve établie uniformément à la moitié du patrimoine du défunt indépendamment du nombre d’héritiers peut sembler problématique eu égard au principe d’égalité. Les enfants uniques seraient avantagés en bénéficiant d’une réserve égale à un demi alors qu’une fratrie ne bénéficierait que de la moitié.

In verband met de nieuwe waardering heeft de voorgestelde hervorming het voordeel dat ze de vigerende regels aanmerkelijk vereenvoudigt. Niettemin vraagt de spreekster zich af in welke mate die nieuwe waardering – die dus op het tijdstip van de schenking wordt beoordeeld – de erfgenaam niet onevenredig dreigt te benadelen. Kan indexering het potentieel valorisatieverlies op de dag van overlijden compenseren? Waarom is de “schenkingsdag” als beoordelingsmoment gekozen?

De geest van het wetsvoorstel bestaat erin te beknipten op het reservatair gedeelte van de langstlevende echtgenoot, om de bij dit wetsvoorstel beoogde vermindering van het reservatair gedeelte van de kinderen te “compenseren”. Het valt moeilijk te aanvaarden dat deze compensatie uiteindelijk ten koste gaat van de langstlevende echtgenoot. Wat vinden de experts hiervan?

Wanneer men de betreffende artikelen leest, kan zelfs de vraag worden gesteld of dit doel wel bereikt wordt. Zou in sommige gevallen niet het omgekeerde effect kunnen worden vastgesteld? Concreet zal artikel 48 van het wetsvoorstel het recht van de kinderen slechts versterken als de overledene bij testament zou afwijken van het recht van de langstlevende echtgenoot om het vruchtgebruik van de hele nalatenschap te genieten. De combinatie van artikel 48 en 50 van het wetsvoorstel zou er bovendien toe kunnen leiden dat de erfrechten van de kinderen nog meer worden beperkt, gesteld dat de overledene vóór zijn huwelijk schenkingen zou hebben gedaan aan derden.

Ingeval van een inkorting van een onroerend goed in natura, bijvoorbeeld, wat is dan de rechtszekerheid van het eigendomsrecht in hoofde van een derde? Zijn er veel goederen die worden ingekort in natura terwijl de begunstigde het goed bijvoorbeeld al enkele jaren in bezit had? Is een “tussen-de-twee-regeling” met een maximale termijn om de afgifte in natura aan te vragen, niet wenselijker? Kan eventueel niet in uitzonderingsmechanismen worden voorzien, gelet op het belang om bepaalde goederen in de familie te houden?

Artikel 2 van het wetsvoorstel verwijst naar twee sterftetafels (een voor de mannen en een voor de vrouwen) om de lijfrente te berekenen.

Bestaat niet het risico van tegenstrijdigheid met het beginsel van gelijkheid en non-discriminatie, gelet onder meer op het arrest van het Grondwettelijk Hof van 30 juni 2011 houdende nietigverklaring van de wet ter bestrijding van discriminatie tussen vrouwen en mannen wat betreft het geslacht in verzekeringsaangelegenheden?

En ce qui concernant la nouvelle valorisation, la réforme proposée a pour avantage de simplifier de manière considérable les règles actuelles. Toutefois, l'oratrice se demande dans quelle mesure cette nouvelle appréciation – qui s'évaluera donc au moment de la donation – ne risque pas de désavantager outre mesure l'héritier. L'indexation permet-elle de combler la potentielle perte de la valorisation au jour du décès? Pourquoi avoir choisi “le jour de la donation” comme moment d'évaluation?

La philosophie du projet entend rogner dans la réserve du conjoint survivant, de manière à “compenser” la réduction de la réserve des enfants prévue par cette proposition de loi. Il est difficile d'accepter que cette compensation se réalise *in fine*, au détriment du conjoint survivant. Quel est l'avis des experts sur cette question?

Quand on lit les articles y relatifs, on peut même se demander si cet objectif est atteint. Dans certains cas, ne pourrait-on pas constater même l'effet inverse? Concrètement, l'article 48 de la proposition de loi ne renforcera le droit des enfants que dans l'hypothèse où le défunt dérogerait par testament au droit du conjoint survivant de jouir de l'usufruit de l'ensemble de la succession. La combinaison de l'article 48 et 50 de la proposition de loi pourrait, du reste, aboutir à réduire encore les droits successoraux des enfants dans l'hypothèse où des donations auraient été faites à des tiers par le défunt préalablement à son mariage.

Dans le cas d'une réduction d'un bien immobilier en nature par exemple, quid de la sécurité juridique du droit de propriété acquis dans le chef d'un tiers? Y-a-t-il beaucoup de biens réduits en nature alors que le bénéficiaire possédait le bien, par exemple depuis un certain nombre d'années? Un système plutôt à “l'entre-deux” avec un délai maximum pour demander la remise en nature n'est-il pas plus envisageable? Des mécanismes d'exceptions ne pourraient-ils pas être prévus au regard de l'importance de maintenir certains biens dans la famille?

L'article 2 de la proposition de loi fait référence à deux tables de mortalité (une pour les hommes et l'autre pour les femmes) pour calculer la rente viagère.

N'y a-t-il pas un risque de contrariété au principe d'égalité et de non-discrimination eu égard notamment à l'arrêt de la Cour constitutionnelle du 30 juin 2011 annulant la loi tendant à lutter contre la discrimination entre homme et femme pour l'appartenance sexuelle en matière d'assurance?

De artikelen 11 en 13 (die de omzetting van het vruchtgebruik van de langstlevende echtgenoot regelen) bevatten verschillende bepalingen, naargelang de blote eigendom gemeenschappelijke kinderen toebehoort of niet. Is een dergelijk verschil echt verantwoord? Het wetsvoorstel wijst op mogelijke conflicten voor de nieuw samengestelde gezinnen; is een aparte regeling noodzakelijk? Dit onderscheid wordt ook gemaakt in artikel 13 waar, bij het lezen van de bepaling, het niet tijdig aanvragen van de omzetting van het vruchtgebruik leidt tot verval voor de enen, maar niet voor de anderen (dat wil zeggen de blote eigenaars die niet de kinderen zijn van de langstlevende echtgenoot).

In het voorgestelde artikel 915*bis* van het Burgerlijk Wetboek wordt de mogelijkheid van een vordering tot inkorting van de langstlevende echtgenoot herschikt. Er wordt bepaald dat die de inkorting van een schenking vóór het huwelijk niet kan vragen. Wat geschiedt er dan als het om de gezinswoning gaat?

Het wetsvoorstel (voorgesteld artikel 1100/7, § 8, van het Burgerlijk Wetboek) bepaalt dat als er nieuwe vermoedelijke erfgenamen in rechte lijn opdagen na de overeenkomst van de erfgenamen, zulks “ten hunnen opzichte geen uitwerking heeft”. *Quid* dan met de vorderingen tot inkorting en inbreng ten opzichte van de andere erfgenamen?

Is er in verband met het begrip “evenwicht” (voorgesteld artikel 1100/7 van het Burgerlijk Wetboek) als voorwaarde voor de geldigheid van een overeenkomst over een niet-opengevallen nalatenschap geen probleem wat de beoordeling van die heel subjectieve voorwaarde betreft?

Mevrouw Sarah Smeyers (N-VA) stelt grote eensgezindheid vast inzake de behoefte tot hervorming. Het is belangrijk een oplossing te vinden over twee aspecten: enerzijds de overgangsmaatregelen, die heel belangrijk zijn, vooral opdat de bevolking de gevolgen van die wijzigingen goed zou begrijpen en om rechtszekerheid te bieden, en anderzijds is het inzake de erfovereenkomst belangrijk dat de burger de mogelijkheid heeft te kunnen worden geadviseerd door een tweede notaris of advocaat.

De heer Philippe Goffin (MR) vraagt de vertegenwoordigers van de Koning Boudewijnstichting, of zij vinden dat de wijziging van de reservataire regels dreigt mee te spelen bij de verergering van gezinsconflicten, als men weet dat het reservataire gedeelte nu al niet ongelijk verdeeld is.

Les articles 11 et 13 (régissant la conversion de l'usufruit du conjoint survivant) prévoient des dispositifs différents suivant que la nue-propriété appartient à des enfants communs ou pas. Une telle différence est-elle réellement justifiée? La proposition de loi soulève des possibilités de conflits pour les familles recomposées; un régime distinct est-il nécessaire? Cette distinction se retrouve également à l'article 13 où, à la lecture de la disposition, l'absence de demande dans les délais pour la conversion de l'usufruit entraîne la déchéance pour les uns, mais pas pour les autres (à savoir les nus propriétaires qui ne sont pas les enfants du conjoint survivant).

A l'article 915*bis* proposé du Code civil, on réaménage la possibilité d'action en réduction du conjoint survivant. Il est prévu que celui-ci ne puisse demander la réduction d'une donation effectuée avant le mariage. *Quid* alors du cas où il s'agit de la résidence familiale?

La proposition de loi (article 1100/7, § 8 proposé du Code civil) prévoit que la survenance postérieure au pacte d'héritiers est sans effet à leur égard. Que se passe-t-il alors au niveau de la demande des rapports et réductions de ces derniers à l'égard des autres héritiers?

Sur la notion d'équilibre (article 1100/7 proposé du Code civil) comme condition de validité d'un pacte sur succession future, est-ce qu'il n'y aurait pas un problème quant à l'appréciation de cette condition très subjective?

Mme Sarah Smeyers (N-VA) constate une grande uniformité sur le besoin de réformer. Il est important de trouver une solution sur deux aspects: les mesures transitoires qui sont très importantes d'une part, en particulier pour que la population comprenne bien l'impact de ces modifications et pour assurer une sécurité juridique; et d'autre part, en matière de pacte successoral, il est important de permettre au citoyen de pouvoir être conseillé par un second notaire ou un avocat.

M. Philippe Goffin (MR) demande aux représentants de la Fondation Roi Baudouin s'ils estiment que la modification des règles de la réserve risque d'entrer en ligne de compte dans l'aggravation des conflits familiaux, sachant que la réserve est déjà inégalitaire actuellement.

C. Antwoorden en debat

Mevrouw Isa Van Dorsselaer, vertegenwoordiger van de Koning Boudewijnstichting, geeft in verband met de erfovereenkomsten aan dat het voor de mensen ingewikkeld is om dat soort zaken te bespreken, en dat zij in dat opzicht dus vragende partij zijn voor meer begeleiding. Er zou een betere begeleiding moeten komen, zoals meer bepaald in Nederland het geval is met de “nalatenschapscoach”, die het emotionele aspect van dat soort discussies beheert. Alles draait bijgevolg om benadering en begeleiding.

Op de vraag van de heer Goffin antwoordt de spreker dat sommige deskundigen inderdaad een verergering van de gezinsconflicten vrezen, maar dat anderen vinden dat de wijziging van de reservataire regels voor die conflicten geen gevolg zal hebben.

De heer Quentin Fischer, vertegenwoordiger van AVOCATS.BE, vindt dat bij de huidige stand het evenwicht tussen de langstlevende echtgenoot en de voorkinderen nog niet is gevonden. Men moet een manier vinden om tot dat evenwicht te komen. In dat opzicht zal de hervorming van het huwelijksvermogensrecht van invloed zijn op het niveau van het erfrecht.

In het eerder vermelde voorbeeld waarbij de erflater één kind met de langstlevende echtgenoot en drie voorkinderen heeft en waarbij 75 % van het vermogen in volle eigendom naar de langstlevende echtgenoot zou gaan, zal die 75 %, bij het overlijden van de langstlevende echtgenoot, aan het gemeenschappelijk kind toevallen. Bij dat soort situaties is er dus sprake van een wanverhouding. Er zijn veel opties voorhanden om de rechten van die langstlevende echtgenoot te bepalen.

Het lage aantal testamenten houdt met meerdere redenen verband, meer bepaald het feit dat het menselijk moeilijk is om over de eigen dood na te denken, maar ook de vrees moeilijkheden na het overlijden te creëren. Deze hervorming zal onder meer de verdienste hebben de aandacht te vestigen op de regels inzake nalatenschappen. Mogelijkerwijze zullen méér rechtzoekenden er daardoor toe worden aangezet hun notaris of advocaat te raadplegen.

Inzake inkorting stoelt de herwaardering van de verleende giften op een indexeringsprincipe, om aldus rekening te houden met de stijgende kosten van het levensonderhoud. Er blijft een onbalans bestaan wanneer een kind een goed heeft ontvangen enkele jaren voordat de erflater overlijdt; een goed dat hij slechts in de nalatenschap zal moeten inbrengen met toepassing van de indexing, terwijl dat goed wel rente heeft kunnen opbrengen. In dat opzicht wordt de beoogde gelijkheid

C. Réponses et débat

Mme Isa Van Dorsselaer, représentante de la Fondation Roi Baudouin, indique, concernant les pactes successoraux, qu’il est compliqué pour les personnes de discuter de ce genre de choses, et qu’elles sont donc en demande de plus d’accompagnement à cet égard. Il faudrait un meilleur encadrement, comme c’est le cas notamment aux Pays-Bas avec le “coach en succession” qui gère l’aspect émotionnel de ce type de discussion. Tout est donc question d’approche et d’encadrement.

Concernant la question de M. Goffin, l’oratrice répond que certains experts craignent en effet une aggravation des conflits familiaux, mais d’autres considèrent que la modification des règles de la réserve n’aura pas d’impact sur ces conflits.

M. Quentin Fischer, représentant d’AVOCATS.be, est d’avis que l’équilibre entre le conjoint survivant et les enfants d’une précédente union n’est pas encore trouvé en l’état actuel. Il faut trouver une manière d’aboutir à cet équilibre. A cet égard, la réforme du droit matrimonial aura une incidence au niveau du droit successoral.

Dans l’exemple déjà mentionné où le *de cujus* a un enfant en commun avec le conjoint survivant et trois enfants d’une précédente union, et où 75 % du patrimoine irait en pleine propriété au conjoint survivant, ces 75 % iront à l’enfant en commun au moment du décès du conjoint survivant. Il y a donc un déséquilibre dans ce type de situation. Il y a beaucoup d’options pour définir les droits de ce conjoint survivant.

Le nombre limité de testaments est lié à plusieurs raisons, notamment le fait qu’il est difficile humainement de réfléchir à sa propre mort, mais aussi en raison de craintes de créer des difficultés après son décès. Un des mérites de cette réforme sera d’attirer l’attention sur les règles en matière de successions. Cela pourra inciter davantage les justiciables à consulter leur notaire ou leur avocat.

En matière de réduction, la réévaluation des libéralités consenties se base sur un principe d’indexation, en vue de tenir compte de l’évolution du coût de la vie. Reste un déséquilibre lorsqu’un enfant qui a reçu un bien plusieurs années avant le décès du *de cujus*, bien qu’il ne devra rapporter à la succession qu’augmenté d’une indexation, alors que ce bien donné aura pu produire des intérêts. De ce point de vue, le résultat d’égalité n’est pas totalement atteint. L’indexation a le

niet helemaal bereikt. De indexering heeft het voordeel van de eenvoud. Een alternatief zou zijn een rente te berekenen, maar dan dreigen andere moeilijkheden te rijzen.

In verband met de inkorting in natura, die voor praktische problemen kan zorgen, onderstreept de spreker dat dergelijke problemen zich evenwel niet vaak voordoen, onder meer omdat voor onroerende goederen de tussenkomst van een notaris vereist is die de partijen zal inlichten en hen, in voorkomend geval, oplossingen zal voorstellen teneinde valkuilen te vermijden. Bij AVOCATS.be bestaan er verschillende zienswijzen op het principe van de inkorting in waarde. De spreker is van mening dat die inkorting in waarde overeenstemt met de veranderende mentaliteit, al valt de gehechtheid van sommigen aan goederen te begrijpen en kan het als “hard” worden ervaren alleen geld te ontvangen.

Aangaande het risico dat het verschil in behandeling tussen mannen en vrouwen inzake sterftetafels ongrondwettig zou zijn, geeft meester Fischer aan dat mannen en vrouwen niet dezelfde levensverwachting hebben. Het betreft dus een onmiskenbaar objectief gegeven waaraan het Grondwettelijk Hof allerminst aanstoot zal nemen.

Mevrouw Dominique Pignolet, vertegenwoordigster van de Orde van Vlaamse Balies, gaat opnieuw in op de verschillende zienswijzen in het noorden en het zuiden van het land. Volgens haar zitten AVOCATS.be en OVB op dezelfde lijn wat het principe van het reservataire gedeelte in waarde betreft. Volgens de spreker kan zo de kans op een nalatenschapsconflict worden verkleind.

Inzake de wijziging van de reservataire regels, meent de spreker dat met de nieuwe breuk, namelijk de helft, een evenwichtige oplossing is gevonden. Het is immers nodig rekening te houden met andere naasten – inzonderheid de “relationeel verwante kinderen” –, maar men moet ook verplichtingen jegens de afstammelingen behouden.

De overgangsregels zijn heel belangrijk. Er moeten keuzes worden gemaakt om problemen in de overgangperiode te voorkomen. Bovendien moet er een gelijktijdige inwerkingtreding komen van de hervormingen van het erfrecht en van de huwelijksvermogensstelsels.

In verband met het mechanisme waarbij de waarde van de schenking wordt geïndexeerd op basis van de consumptieprijsindex, herinnert meester Pignolet eraan dat een technische werkgroep vergaderingen aan dat thema heeft gewijd, en dat het Planbureau daarop was uitgenodigd. Het Planbureau heeft het standpunt verdedigd dat de consumptieprijsindex het stabielste

mérite de la simplicité. Une autre option pourrait être de calculer un intérêt, mais cela ouvrirait la porte à d’autres difficultés.

Concernant la réduction en nature, qui peut causer des difficultés pratiques, l’orateur souligne le fait que ce type de problème ne se rencontre pas fréquemment, notamment parce que les donations immobilières imposent le passage chez un notaire, qui informera les parties et leur proposera, le cas échéant, des solutions pour éviter les écueils. Au sein d’AVOCATS.be, il existe des perceptions différentes sur le principe de la réduction en valeur. L’orateur est d’avis que cette réduction en valeur correspond à l’évolution des mœurs, même si on peut comprendre l’attachement de certains à des biens et qu’il peut être perçu comme violent de recevoir uniquement de l’argent.

Sur le risque d’inconstitutionnalité de la différence de traitement entre les hommes et les femmes en matière de tables de mortalité, Maître Fischer indique que l’espérance de vie diffère entre les hommes et les femmes. C’est donc une donnée objective incontestable qui ne risque pas de poser problème à la Cour constitutionnelle.

Mme Dominique Pignolet, représentante de l’Orde van Vlaamse Balies, revient sur la différence de vision des deux côtés de la frontière linguistique. Pour elle, AVOCATS.be et l’OVB se retrouvent sur le principe de la réserve en valeurs. Pour l’oratrice, cela permet de diminuer le potentiel conflictuel de la succession.

Concernant la modification des règles de la réserve, l’oratrice est d’avis qu’on a trouvé un équilibre avec cette nouvelle fraction de la moitié. En effet, d’une part, il est nécessaire d’inclure d’autres proche – notamment les “enfants relationnels”; d’autre part, il faut maintenir des obligations vis-à-vis des descendants.

Le droit transitoire est essentiel. Il faut trancher afin d’éviter les problèmes dans la période de transition, et, en outre, il faudra veiller à une entrée en vigueur simultanée des réformes du droit successoral et des régimes matrimoniaux.

Sur le mécanisme de l’indexation de l’évaluation de la donation sur base de l’indice des prix à la consommation, Maître Pignolet rappelle que la discussion a fait l’objet de réunions dans un groupe technique dans lequel le Bureau du plan fût invité. Le Bureau du plan a défendu le fait que l’indice des prix à la consommation est l’élément le plus stable. Cela a aussi l’avantage

element is. Het heeft ook het voordeel voor een grotere continuïteit te zorgen, waardoor de nieuwe waardering van zeer oude schenkingen op basis van een vast en gekend element mogelijk wordt. Bovendien is ook de eenvoud een voordeel.

Voorts moet men ook rekening houden met de verantwoordelijkheid van de begunstigde van de schenking vanaf het moment dat hij het goed ontvangt. Als de waarde van het onroerend goed stijgt dankzij het werk en de persoonlijke investeringen van de begunstigde van de schenking, moet dat dan op het moment van de inbreng de nagelaten boedel ten goede komen? Bovendien kan het goed ten gevolge van slecht beheer ook in waarde verminderen. Het is daarom belangrijk om de verantwoordelijkheid van de begunstigde in verband te brengen met de gevolgen op het vlak van de waardering.

De heer Patrick Binot, algemeen directeur van de Ligue des familles merkt op dat, wanneer het voorbehouden deel in alle gevallen op 50 % wordt gebracht, dit tot familieruzies kan leiden, in het bijzonder bij nieuw samengestelde gezinnen waar de stiefmoeder of -vader een groot stuk van de koek zou kunnen nemen. Het wetsvoorstel beoogt meer vrijheid bij het verdelen van de nalatenschap. Men zou hierbij kunnen denken aan een flexibel voorbehouden deel, waarvan de testateur het gewicht zou kunnen bepalen. Op die manier zouden excessen kunnen worden voorkomen waarbij sommige kinderen er, vergeleken met andere kinderen of met de langstlevende echtgenoot, erg bekaaid vanaf zouden kunnen komen.

Mevrouw Erika Coene, vertegenwoordigster van de Gezinsbond, voegt daaraan toe dat, wanneer een betere dialoog over de nalatenschap mogelijk wordt, dit ook zou moeten bijdragen tot het beperken van de familieruzies. Het is immers niet altijd de nalatenschap op zich die voor problemen zorgt, maar de frustraties of onrechtvaardigheden die zich in de loop der jaren hebben opgestapeld. Dit wetsvoorstel laat dialoog toe, en dat is heel belangrijk.

d'avoir la plus grande continuité, ce qui permettra la réévaluation de donations très anciennes sur base d'un élément fixe et connu. En outre, cela a l'avantage de la simplicité.

Par ailleurs, il faut prendre en compte la responsabilité du bénéficiaire de la donation à partir du jour où il reçoit le bien. Si l'immeuble donné augmente en valeur grâce au travail et aux investissements personnel du bénéficiaire de la donation, cela devrait-il profiter à la masse successorale au moment du rapport? De plus, le bien donné peut aussi diminuer en valeur en cas de mauvaise gestion. Il est donc important de pouvoir associer la responsabilité du bénéficiaire et les conséquences au niveau de la valorisation.

M. Patrick Binot, directeur général de la Ligue des familles, indique que le fait de limiter la part réservataire dans tous les cas à 50 % peut entraîner des conflits familiaux en particulier pour les familles recomposées où la belle-mère ou le beau-père pourrait s'assurer une part importante du gâteau. L'objectif du projet de loi est de permettre plus de liberté dans la répartition de la succession. On pourrait penser à une part réservataire flexible dont le testataire pourrait déterminer le poids. Cela permettrait d'éviter des dérives où certains enfants se retrouvent avec une part de la succession très secondaire par rapport à d'autres enfants ou par rapport au conjoint survivant.

Mme Erika Coene, représentante de "Gezinsbond", ajoute que la possibilité de permettre un meilleur dialogue sur la succession devrait aider à limiter les conflits familiaux. En effet, ce n'est pas toujours la succession en soi qui pose problème mais des frustrations ou des injustices qui ont grandi au cours des années. Le dialogue est permis par ce projet de loi, ce qui est essentiel.

II. — HOORZITTING VAN 23 MEI 2017 (NAMIDDAG)

A. Inleidende uiteenzettingen

1. Inleidende uiteenzetting door de heer Jean-Louis Renchon, hoogleraar aan de UCL en aan de USLB

De heer Jean-Louis Renchon, hoogleraar aan de UCL en aan de USLB, wijst op de politieke en maatschappelijke uitdagingen die aan dit wetsvoorstel ten grondslag liggen. Alvorens zich te buigen over de technische en juridische aspecten, moet worden bepaald welke waarden in het geding zijn en dienen te worden verdedigd.

De spreker merkt twee basisopties aan waarvoor in het wetsvoorstel wordt gekozen: ten eerste de vergroting van het beschikbaar gedeelte, wat gepaard gaat met een vermindering van de erfrechtelijke reserve van de kinderen, ten tweede de omzetting van de reserve in natura in een reserve in waarde. Die twee aspecten impliceren een inperking van de bescherming die de wet vandaag aan de kinderen biedt.

Om de gevolgen van de toename van het beschikbaar gedeelte te analyseren, moet eraan worden herinnerd dat de meeste erfenissen binnen het kerngezin zelf worden afgewikkeld. Het beschikbaar gedeelte wordt doorgaans niet gebruikt ten bate van derden, maar wel om bepaalde familieleden te bevoordelen.

Met de voorgestelde maatregel is een zwaar ongelijke verdeling over de kinderen mogelijk. Met die aanpak wordt geopteerd voor een volstrekt andere richting dan die welke, sinds de Franse Revolutie, een gelijkheid tussen de kinderen op het vlak van erfenissen heeft ingevoerd. Voortaan zou een vader bijvoorbeeld 4/6 aan een van zijn kinderen kunnen toekennen en 1/6 aan de twee anderen. Ook de vergroting van de reserve beoogt het mogelijk te maken meer goederen toe te kennen aan de langstlevende echtgenoot, ongeacht zijn of haar status. Eens te meer leidt dit tot een ongelijke verdeling, ditmaal tussen de langstlevende echtgenoot en de kinderen. Volgens de heer Renchon is de tekst dus onevenwichtig, terwijl één van de doelstellingen van het wetsvoorstel toch precies was naar nieuwe evenwichtsverhoudingen te streven.

Aangaande de omzetting van de reserve in natura in een reserve in waarde maakt de heer Renchon een soortgelijke analyse. Deze maatregel is niet beperkt tot de schenkingen bij leven van de erflater, maar geldt ook voor testamenten en legaten. Hij biedt de erflater bijvoorbeeld de mogelijkheid al zijn goederen toe te

II. — AUDITION DU 23 MAI 2017 (APRÈS-MIDI)

A. Exposés introductifs

1. Exposé introductif de M. Jean-Louis Renchon, professeur à l'UCL et à l'USLB

M. Jean-Louis Renchon, professeur à l'UCL et à l'USLB, insiste sur les enjeux politiques et sociétaux qui sous-tendent la proposition de loi. Avant de se pencher sur les aspects techniques et juridiques, il convient d'identifier les valeurs qui sont en jeu et que l'on souhaite défendre.

L'orateur identifie deux options de base prises par la proposition: premièrement l'augmentation de la quotité disponible, qui va de pair avec une diminution de la réserve héréditaire des enfants, et deuxièmement la transformation de la réserve en nature en une réserve en valeur. Ces deux éléments ont pour conséquence de diminuer la protection que la loi offre aujourd'hui aux enfants.

Pour analyser les effets de l'augmentation de la quotité disponible, il convient de se rappeler que la plupart des successions sont dévolues au sein-même de la famille nucléaire. La quotité disponible est généralement utilisée non au profit de tiers mais afin de favoriser certains des membres de la famille.

La mesure proposée permet une répartition gravement inégalitaire entre les enfants. L'on opte ce faisant pour une direction totalement différente de celle qui, depuis la Révolution française, a institué l'égalité successorale entre les enfants. Désormais, un père pourrait, par exemple, attribuer 4/6e à un de ses enfants, et 1/6e aux deux autres. L'augmentation de la réserve vise également à permettre d'octroyer davantage de biens au conjoint survivant, quel que soit son statut. À nouveau, l'on permet une répartition inégalitaire, cette fois entre le conjoint survivant et les enfants. Pour M. Renchon, le texte est donc déséquilibré, alors qu'un des objectifs de la proposition était précisément la recherche de nouveaux équilibres.

Quant à la transformation de la réserve en nature en une réserve en valeur, l'analyse de M. Renchon est similaire. Cette mesure n'est pas limitée aux donations faites du vivant du donateur mais vaut également pour les testaments et les legs. Elle permet par exemple au testateur d'attribuer à une personne qu'il choisirait au

kennen aan iemand die hij binnen de familie zou kiezen. De andere reservataire erfgenamen zouden niet langer iets van het eigenlijke vermogen van de overledene verkrijgen. Zij zouden alleen nog aanspraak kunnen maken op een vergoeding die verschuldigd is na afloop van de vereffenings- en verdelingsverrichtingen.

De spreker geeft duidelijk aan dat de wetgever wordt geconfronteerd met een ideologische keuze tussen zeer uiteenlopende waarden.

Een eerste voor de wetgever openstaande optie bestaat erin de autonomie van het individu voor te staan. Volgens die opvatting moet iedereen vrijelijk kunnen kiezen hoe hij over zijn vermogen wenst te beschikken. Aldus beschikt de betrokkene ook over de vrijheid zijn keuze te baseren op de motieven die hem relevant lijken, zoals affectieve redenen of motieven in verband met de verdienste van deze of gene van zijn erfgenamen.

Een tweede optie zou erin bestaan de voorkeur te geven aan andere waarden zoals de gelijkheid tussen de kinderen, iemands engagement binnen de lijn van afstammelingen of nog de intergenerationele overdracht. Volgens de heer Renchon toont de praktijk aan dat burgers aan die waarden gehecht blijven. Ongelijkheden tussen kinderen worden doorgaans gezien als een groot onrecht.

Volgens de heer Renchon werpen de gecreëerde onbalansen de vraag op of de tekst wel strookt met de beginselen van non-discriminatie en evenredigheid. Die kwestie zou grondig moeten worden onderzocht.

Tot slot benadrukt de spreker dat de meeste conflicten die momenteel bij de rechtbank aanhangig worden gemaakt, terug te voeren zijn op een ongelijke situatie tussen de kinderen of op een confrontatie tussen de kinderen en de echtgeno(o)t(e) uit het tweede of het derde huwelijk. Het wetsvoorstel zal tot gevolg hebben dat dergelijke situaties veel vaker zullen voorkomen, dus ook de daaruit voortvloeiende conflicten.

2. Inleidende uiteenzetting door de heer door Alain Verbeke, hoogleraar aan de KUL

De heer Alain Verbeke, hoogleraar aan de KUL, vindt dit wetsvoorstel niet revolutionair, al behelst het volgens hem wel een noodzakelijke omwenteling.

Elke wet gaat uit van een ideologische beslissing. Vergelijken we ons recht met dat van de rest van de wereld, dan stelt men vast dat elders de klemtoon ligt op de autonomie van de *de cuius* en op de verantwoordelijkheid jegens de kinderen inzake opvoeding, dus

sein de la famille la totalité de ses biens. Les autres héritiers réservataires ne recueilleraient plus rien du patrimoine proprement dit du défunt. Ils ne pourraient plus prétendre qu'à une indemnité payable à la fin des opérations de liquidation et partage.

L'orateur met en évidence le fait que le législateur se trouve confronté à un choix idéologique entre des valeurs très différentes.

Une première option qui s'ouvre pour le législateur consiste à privilégier l'autonomie des individus. Selon cette conception, toute personne doit pouvoir choisir librement la façon dont elle souhaite disposer de son patrimoine. Ce faisant, elle dispose également de la liberté de fonder son choix sur les motifs qui lui semblent pertinents, comme par exemple des motifs d'ordre affectif ou relatifs au mérite de l'un ou l'autre de ses héritiers.

Une deuxième option consisterait à privilégier d'autres valeurs comme celle de l'égalité entre les enfants, l'engagement dans la filiation ou encore la transmission intergénérationnelle. Pour M. Renchon, la pratique démontre que les citoyens restent attachés à ces valeurs. Les inégalités entre enfants sont généralement perçues comme une grande injustice.

M. Renchon estime que les déséquilibres créés par le texte portent à s'interroger sur sa conformité avec les principes de non-discrimination et de proportionnalité. Il conviendrait d'examiner cette question de manière approfondie.

Enfin l'orateur souligne que la majorité des conflits portés aujourd'hui devant le tribunal trouvent leur origine dans une situation inégalitaire entre les enfants ou dans une confrontation entre les enfants et un conjoint de deuxième ou troisième noce. La proposition aura pour effet de multiplier ce type de situation et dès lors également les conflits qui en découlent.

2. Exposé introductif de M. Alain Verbeke, professeur à la KUL

M. Alain Verbeke, professeur à la KUL, est d'avis que cette proposition de loi n'est pas révolutionnaire, mais qu'il s'agit pourtant d'une révolution nécessaire.

Chaque loi part d'une décision idéologique. Si on compare notre droit avec le reste du monde, on constate qu'ailleurs, l'accent est mis sur l'autonomie du *de cuius* et la responsabilité vis-à-vis des enfants en ce qui concerne l'éducation, et moins sur la nature

minder op de dwingende aard van een erfenis. De vijf krachtlijnen van dit wetsvoorstel passen in de normale evolutie van de samenleving.

Ten eerste gelden het erfrecht (en in bepaalde landen ook de reserve) in waarde vrijwel overal ter wereld. Dat maakt meer gelijkheid mogelijk en beperkt obstructie door kwaadwillige erfgenamen.

Ten tweede maakt een aan de helft gelijk beschikbaar gedeelte een evenwicht mogelijk, alsook een compromis tussen het aspect autonomie en de erfopvolging van de afstammelingen.

Evenzeer voor de hand liggend is ten derde ook de afschaffing van de reserve van de bloedverwanten in opgaande lijn.

Ten vierde is de eenvormigheid van de waardering van schenkingen van essentieel belang. Het wetsvoorstel schept klaarheid wat dat betreft.

Ten vijfde zorgt de versoepeling van de erfovereenkomsten niet alleen voor meer autonomie, maar ook voor meer intrafamiliale vrede. In dat opzicht moet men erop rekenen dat de advocaten zich redelijk gedragen. Vastgesteld wordt dat de advocaat zich in veel familieconflicten te agressief opstelt en onvoldoende streeft naar een compromis tussen de partijen. De advocaten zullen hun verantwoordelijkheid moeten nemen om die familiale vrede te bewerkstelligen.

Volgens professor Verbeke blijkt uit verschillende onderzoeken dat de ouders in de Verenigde Staten, waar de "reserve" niet bestaat in 80 % van de gevallen hun kinderen gelijkelijk behandelen.

In het licht van het vergelijkend recht ware het dus een revolutionair idee niét over te gaan tot de hervorming van het Belgische erfrecht, dat toch al van 1804 dateert.

De spreker betreurt evenwel dat het ter bespreking voorliggende wetsvoorstel de samenwonenden enigszins in de kou laat staan. Wat de langstlevende partner betreft, pleit hij ervoor het huwelijksvermogensrecht te koppelen aan het erfrecht. Alle gevoelsrelaties zouden een eenvormig statuut moeten krijgen.

Veel aspecten van deze hervorming werden afgewogen in het licht van wat haalbaar is voor de notarissen. Hoe begrijpelijk ook, toch moet worden voorkomen dat wetten worden gemaakt ten behoeve van de notarissen, in plaats van voor de burgers. Wel is het ter bespreking voorliggende wetsvoorstel in alle opzichten een verbetering voor de burgers. De wetgever heeft

contraignante de l'héritage. Les 5 lignes directrices de cette proposition cadrent avec l'évolution normale de la société.

Premièrement, le droit successoral (et dans certains pays aussi la réserve) en valeur est d'application pratiquement partout dans le monde. Cela permet plus d'égalité et moins d'obstruction par des héritiers de mauvaise volonté.

Deuxièmement, une quotité disponible égale à la moitié permet un équilibre et un compromis entre autonomie et succession des descendants.

Troisièmement, la suppression de la réserve des ascendants est aussi une évidence.

Quatrième point: l'uniformité de l'évaluation des donations est essentielle. La proposition de loi apporte de la clarté sur ce point.

Cinquièmement, l'assouplissement des pactes successoraux permet d'une part plus d'autonomie mais aussi plus de paix familiale. Il faudra compter sur un comportement raisonnable des avocats à cet égard. Dans beaucoup de conflits familiaux, on constate que l'avocat est trop agressif et ne vise pas suffisamment le compromis entre les parties. Les avocats devront prendre leurs responsabilités pour travailler à cette paix familiale.

Le professeur Verbeke indique qu'aux États-Unis, où la réserve n'existe pas, les parents traitent leurs enfants de manière égalitaire dans 80 % des cas, comme le montrent différentes enquêtes.

Au vu du droit comparé, il serait donc révolutionnaire de ne pas réformer le droit successoral en Belgique qui date tout de même de 1804.

L'orateur regrette cependant que le cohabitant soit un peu l'oublié de cette proposition de loi. Il plaide pour que le droit matrimonial et le droit successoral soient liés en ce qui concerne le partenaire survivant. Il faudrait un statut uniforme pour toute relation affective.

Beaucoup d'éléments de cette réforme ont été mis en balance en fonction de ce qui est faisable pour les notaires. Si cela peut se comprendre, on doit cependant éviter d'en faire une législation pour les notaires au lieu d'une législation pour les citoyens. Cette proposition est bien en tous points une amélioration pour les citoyens. On a fait le choix d'une approche pragmatique

geopteerd voor een pragmatische en efficiënte aanpak die de burger in onze moderne samenleving ten goede zal komen. Volgens de spreker kan deze wetgeving al in werking treden vóór de hervorming van het huwelijksvermogensrecht, ook al zouden die hervormingen in het ideale geval gelijktijdig moeten worden doorgevoerd.

Tot slot komt professor Verbeke terug op de voorwaarden om een erfovereenkomst te sluiten. Zowel de globale erfovereenkomst als de punctuele overeenkomsten impliceren dat de betrokkene verregaand aan rechten verzaakt. Om aan die rechten te kunnen verzaken, zou aan twee criteria moeten worden voldaan. Eerst en vooral moet de afstammeling zijn wil duidelijk te kennen geven, zonder druk van zijn ouders. Voorts moet de burger de draagwijdte bevatten van wat hij ondertekent, niet alleen voor nu, maar ook voor later. Het ter bespreking voorliggende wetsvoorstel voorziet bij wijze van bescherming onder meer in de mogelijkheid een advocaat te raadplegen. In dat verband dringt de spreker erop aan die raadpleging zeker niet op te leggen, aangezien zulks de familiale vrede in het gedrang zou kunnen brengen.

Dit wetsvoorstel bepaalt tevens dat kan worden overlegd met de notaris, maar dan wel facultatief. Volgens de spreker volstaan deze voorwaarden niet om de burger te beschermen. Elke partij zou ertoe moeten worden verplicht individueel met de notaris te spreken. Dat is de enige manier om te waarborgen dat die persoon door de notaris wordt ingelicht en dat hij/zij uit eigen wil ondertekent. Om ten slotte te waarborgen dat de betrokkene begrijpt wat hij/zij ondertekent, moet hij/zij bij machte zijn ten overstaan van de notaris toe te lichten waartoe hij/zij zich verbindt. Die voorwaarde moet in de wet worden opgenomen.

3. Inleidende uiteenzetting van de heer Alain-Charles Van Gysel, hoogleraar aan de ULB

De heer Alain-Charles Van Gysel, hoogleraar aan de ULB, geeft aan dat uit dit wetsvoorstel blijkt dat onze samenleving meerdere gezinsmodellen telt. Volgens de spreker is er sprake van twee modellen die elkaars tegenpool zijn: het egalitaire kerngezin en het absolute kerngezin.

Het model van het egalitaire kerngezin wordt gekenmerkt door een gezinskern die alleen het paar en de economisch minderjarige kinderen omvat, alsook door zijn gelijkheid: tussen de broers en de zussen van het gezin wordt geen enkel onderscheid gemaakt, noch op basis van het geslacht, noch op basis van enige voorrang van het oudste kind op de jongere broers en zussen. Dit model is het vaakst voorkomende model in het Bekken van Parijs (*"le Bassin parisien"*) en is tevens het model waarop ons Burgerlijk Wetboek is gegrondvest.

et efficace qui servira le citoyen dans notre société moderne. Cette législation peut selon l'orateur déjà entrer en vigueur avant la réforme du droit matrimonial, même si idéalement ces réformes devraient se faire simultanément.

M. Verbeke revient enfin sur les conditions permettant de conclure un pacte successoral. Tant le pacte successoral global que les pactes ponctuels impliquent des renoncements très importants à des droits. Deux critères devraient être remplis pour pouvoir renoncer à ces droits. Premièrement, la volonté du descendant doit être claire, sans pression de ses parents. Deuxièmement, le citoyen doit comprendre la portée de ce qu'il signe, non seulement maintenant mais aussi pour l'avenir. La protection prévue dans la proposition de loi prévoit notamment la possibilité de consulter un avocat. L'orateur insiste à ce propos pour que cela ne soit certainement pas rendu obligatoire, car cela pourrait nuire à la paix familiale.

La proposition prévoit aussi la possibilité de s'entretenir avec le notaire, mais de manière facultative. Pour l'orateur, ces conditions ne sont pas suffisantes pour protéger le citoyen. Il faudrait obliger chaque partie à avoir un entretien individuel avec le notaire. C'est la seule manière de s'assurer que la personne sera informée par le notaire et qu'elle signera de sa propre volonté. Enfin, pour s'assurer que la personne comprend bien ce qu'elle signe, il faut qu'elle soit capable d'expliquer devant son notaire ce à quoi elle s'engage. Cela doit être prévu dans la loi.

3. Exposé introductif de M. Alain-Charles Van Gysel, professeur à l'ULB

M. Alain-Charles Van Gysel, professeur à l'ULB, estime que la proposition est révélatrice de l'existence dans notre société de plusieurs modèles familiaux. Pour l'orateur, deux modèles s'opposent: d'une part la famille nucléaire égalitaire, d'autre part la famille nucléaire absolue.

Le modèle de famille nucléaire égalitaire se caractérise par une cellule familiale réduite au couple et aux enfants économiquement mineurs et par son caractère égalitaire: au sein de la fratrie des enfants aucune distinction n'est faite, ni sur la base du sexe, ni en raison d'une quelconque primauté de l'aîné sur les cadets. Ce modèle est prépondérant dans le Bassin Parisien. C'est sur ce modèle que se fonde notre code civil.

Het model van het absolute kerngezin komt het meest voor op de Britse eilanden en in de noordelijke landen van Europa. Dit model is voornamelijk op het paar gebaseerd. Alleen de beide partners van het paar zijn verbonden door sterke economische en juridische band op grond van solidariteit. Nadat de opvoeding van de kinderen is afgerond, kunnen zij op het gezinsvermogen niet de minste dwingende aanspraak meer doen gelden.

Volgens professor Van Gysel geeft het wetsvoorstel blijk van een verschuiving van het model van het egalitaire kerngezin naar dat van het absolute kerngezin. Het voorstel bewerkstelligt een verschuiving van het evenwicht van een intergeneratiele overdracht naar een laterale overdracht. Die paradigmawijziging is evenwel moeilijk te ontwaren, omdat eerst en vooral bijzonder complexe mechanismen in het spel zijn. Een andere reden is dat het ter bespreking voorliggende wetsvoorstel aan slechts een deel van de hervorming gestalte geeft; momenteel wordt gewerkt aan een tweede tekst met de wijzigingen van het huwelijksvermogensstelsel en van het erfrechtstatuut van de langstlevende partner. Logischerwijs had die op stapel staande tekst moeten voorgaan aan het ter bespreking voorliggende wetsvoorstel (het huwelijksvermogen wordt immers altijd vereffend voordat de erfenis wordt geregeld); nog beter had men eraan gedaan de twee teksten te bundelen. De spreker stelt vast dat dit niet is gebeurd.

De heer Van Gysel geeft aan dat in de praktijk van het erfrecht, hoofdzakelijk twee situaties aanleiding kunnen geven tot een gevoel van onrecht en dus tot conflicten, die zeer hevig kunnen zijn: enerzijds de relatie tussen de voorkinderen en de laatste partner van de overledene; anderzijds conflicten tussen broers en zussen onderling.

Het eerste type van conflict wordt gekenmerkt door de toepassing van een aantal regels, waarvan de combinatie door de spreker een “giftige cocktail” wordt genoemd. Het erfrecht, dat aanvankelijk zeer wantrouwig stond jegens de echtgenoot uit het tweede huwelijk, heeft immers een evolutie ondergaan. Na verschillende hervormingen heeft de wetgever sinds 1804 een aantal zeer uiteenlopende regels aangenomen die de langstlevende echtgenoot bevoordelen. Het resultaat is een amalgaam – “cocktail” – dat gunstig is voor de langstlevende echtgenoot maar “giftig” voor de kinderen van de overledene.

Volgens de heer Van Gysel lost de voorgestelde hervorming dit probleem niet op, maar maakt ze het nog erger.

Le modèle de famille nucléaire absolue est quant à lui prépondérant dans les îles britanniques ainsi que dans les pays qui forment la façade Nord de l'Europe. Il s'agit d'un modèle fondé essentiellement sur le couple. Seuls les deux membres du couple sont unis par des relations de solidarité économique et juridique fortes. Les enfants, une fois leur éducation terminée, n'ont plus aucune revendication impérative à faire valoir sur le patrimoine familial.

Selon M. Van Gysel, la proposition montre une évolution du modèle de la famille nucléaire égalitaire vers le modèle de la famille nucléaire absolue. Le texte réalise un déplacement des équilibres d'une transmission intergénérationnelle vers une transmission latérale. Il est cependant difficile d'apercevoir clairement ce changement de paradigme. Tout d'abord en raison des mécanismes extrêmement complexes qui sont en jeu. Ensuite en raison du fait que la proposition de loi actuellement examinée ne constitue qu'une partie de la réforme: un second texte est actuellement en préparation, qui comprend les modifications du régime matrimonial et du statut successoral du conjoint survivant. En toute logique, ce texte à venir aurait dû précéder l'actuelle proposition – car la liquidation du régime matrimonial précède toujours celle de la succession – ou, mieux, former un ensemble complet. L'orateur constate que tel n'est pas le cas.

M. Van Gysel souligne que dans la pratique du droit successoral, deux situations sont principalement sources d'un sentiment d'injustice, et donc de conflits qui peuvent s'avérer extrêmement violents. Il s'agit d'une part des rapports entre les enfants issus d'une union précédente (“du premier lit”) et le dernier partenaire du défunt, et d'autre part des conflits au sein d'une même fratrie.

Le premier type de conflit est caractérisé par l'application d'un ensemble de règles dont la combinaison est qualifiée par l'orateur de “cocktail toxique”. Le droit successoral, à l'origine très méfiant à l'égard du conjoint de seconde noce, a en effet évolué. Réforme après réforme, le législateur a adopté depuis 1804, un ensemble de règles très disparate qui avantagent le conjoint survivant, composant ainsi un ensemble (“cocktail”) favorable au conjoint survivant mais “toxique” pour les enfants du défunt.

Pour M. Van Gysel, la réforme proposée loin de résoudre ce problème, l'aggrave encore.

Hij wijst in dit verband allereerst op de handhaving van de theorie van de huwelijksvoordelen. Volgens die theorie wordt de toewijzing van de hele gemeenschap aan de langstlevende echtgenoot niet als een gift beschouwd, zodat het erfrecht niet van toepassing is. De gemeenschappelijke kinderen wordt alles ontnomen. Verwacht wordt immers dat ze het deel dat hun toekomt, bij het overlijden van de langstlevende echtgenoot terugkrijgen. Een nieuw huwelijk van die laatste kan daarbij echter roet in het eten gooien.

Daarnaast voorziet het wetsvoorstel in:

— de afschaffing van de verplichte inbreng van giften door de langstlevende partner;

— de herleiding van de reserve van de afstammelingen tot de helft in alle gevallen. De andere helft kan dus integraal en in volle eigendom worden toegewezen aan de langstlevende echtgenoot. Die laatste kan bovendien blijven beschikken over het specifieke beschikbaar gedeelte; hij of zij heeft met andere woorden het vruchtgebruik over de reserve van de afstammelingen. Die reserve is bijgevolg beperkt tot de blote eigendom van een helft van de nalatenschap. Dit specifieke beschikbaar gedeelte wordt overigens uitgebreid tot de langstlevende wettelijk samenwonende partner;

— en, ten slotte, het beginsel van de reserve in waarde, dat van de kinderen loutere schuldeisers van een geldsom maakt. De heer Van Gysel benadrukt dat het gaat om een schuldvordering met tijdsbepaling. De langstlevende echtgenoot geniet daarentegen de preferentiële toewijzing van een concrete reserve op de hoofdwoning van het gezin. Er wordt dus van uitgegaan dat de kinderen, in tegenstelling tot de langstlevende echtgenoot, geen enkele affectieve band hebben met de goederen van het gezin, noch er bijzonder aan gehecht zijn.

Volgens de heer Van Gysel komt men zo tot een volstrekt niet-egalitaire verdeling. Een dergelijke situatie wordt normaal bevonden door de voorstanders van het absolute kerngezin, die vinden dat het in essentie de bedoeling is de laatste partner van de overledene te beschermen. Ze is daarentegen moeilijk aanvaardbaar als uitgegaan wordt van het model van het egalitaire kerngezin.

De spreker benadrukt voorts dat een horizontale overdracht, ten gunste van de laatste partner van de overledene, tot gevolg heeft dat steeds oudere personen een steeds groter vermogen bezitten. Zo worden bepaalde kwetsbare ouderen met een verhoogd risico opgezadeld.

Il note à cet égard tout d'abord le maintien de la théorie des avantages matrimoniaux. En vertu de celle-ci, l'attribution de toute la communauté au conjoint survivant n'est pas considérée comme une libéralité et échappe donc à la succession. Les enfants communs se voient privés de tout. L'on suppose en effet qu'ils récupéreront leur dû au décès du conjoint survivant. Le remariage de ce dernier peut cependant fausser cette prévision.

D'autre part, la proposition prévoit:

— la suppression de l'obligation de rapport des libéralités par le conjoint survivant;

— la diminution de la réserve des descendants à une moitié dans tous les cas. L'autre moitié peut donc être attribuée en totalité et en pleine propriété au conjoint survivant. Ce dernier continue en outre à bénéficier de la quotité disponible spéciale, c'est-à-dire d'un usufruit sur la réserve des descendants. Cette réserve se limite dès lors à la nue propriété d'une moitié de la succession. Cette quotité disponible spéciale est en outre étendue au cohabitant légal survivant;

— et enfin, le principe de la réserve en valeur, qui fait des enfants de simples créanciers d'une somme d'argent. M. Van Gysel insiste sur le fait qu'il s'agit d'une créance à terme. Le conjoint survivant bénéficie lui par contre d'une attribution préférentielle et d'une réserve concrète sur le logement principal de la famille. L'on postule donc que les enfants n'auraient, au contraire du conjoint survivant, aucun lien affectif ou attachement particulier pour les biens de la famille.

Selon M. Van Gysel, l'on arrive ainsi à une répartition tout à fait inégalitaire. Une telle situation semble normale pour les tenants de la conception de la famille nucléaire absolue qui considèrent que l'objectif est essentiellement de protéger le dernier partenaire du défunt. Elle est par contre difficilement acceptable si l'on part du modèle de la famille nucléaire égalitaire.

L'orateur souligne en outre qu'une transmission horizontale, au profit du dernier partenaire du défunt, a pour conséquence de concentrer entre les mains de personnes de plus en plus âgées des patrimoines de plus en plus importants. L'on fait ainsi courir un risque accru à certaines personnes âgées vulnérables.

Tot slot leidt het voorstel ertoe dat keuzes kunnen worden gemaakt die uit ethisch oogpunt zeer betwistbaar zijn, namelijk door het ene kind méér te bevoordelen dan een ander. Niets zou een vader bijvoorbeeld beletten een kind te onterven omdat het bij een scheiding partij heeft gekozen voor de moeder. Ook zou hij zijn zonen kunnen begunstigen ten nadele van zijn dochters, louter op grond van culturele of religieuze overwegingen.

4. Inleidende uiteenzetting van mevrouw Hélène Casman, professor emeritus aan de VUB

Mevrouw Hélène Casman, professor emeritus aan de VUB, geeft aan dat dit wetsvoorstel essentieel twee doelstellingen beoogt: het erfrecht moderniseren en regels invoeren ter vermijding van conflicten bij de afhandeling van nalatenschappen.

1. Modernisering

Het erfrecht moderniseren betekent de regels ervan aanpassen aan de gewijzigde maatschappelijke context waarin deze regels moeten toegepast worden.

Een belangrijke vaststelling in verband met deze gewijzigde maatschappelijke context is dat er een enorme diversiteit is ontstaan in familiale situaties. Het gaat om diversiteit in gezinsvormen (huwelijk, wettelijke en feitelijke samenwoning), diversiteit in gezinssamenstellingen (klassieke kerngezinnen, nieuw samengestelde gezinnen, eenoudergezinnen, meergeneratiesgezinnen, enzovoort), en om diversiteit in gezinstransities (huwelijk al of niet volgend op een samenwoningsrelatie, nieuwe relatie (niet altijd onmiddellijk) na de breuk van de vorige relatie, enz.). Het is onmogelijk om voor deze diversiteit aan situaties één enkele wettelijke regeling uit te werken, die in al die gevallen als gewenst of minstens als geschikt zal worden ervaren.

Het enige mogelijk antwoord ten aanzien van deze diversiteit is het verlenen van meer vrijheid aan iedere burger om zelf een regeling uit te werken die het best overeenkomt met zijn visie over een gepaste overgang van zijn vermogen na zijn overlijden.

Dwingende regels ten voordele van kinderen (reserve) zijn terecht behouden. Maar even terecht verruimt dit wetsvoorstel het beschikbaar deel van de nalatenschap. Deze verruiming zal bijvoorbeeld toelaten om bij het plannen van de eigen successie rekening te houden met zorgkinderen (kinderen met een functiebeperking

Enfin, la proposition, en permettant d'avantager un enfant au détriment des autres, autorise des choix hautement discutables d'un point de vue éthique. Rien n'empêcherait par exemple un père de famille de déshériter un enfant qui aurait pris parti pour sa mère dans le cadre d'un divorce. De même, il lui serait permis de favoriser ses fils ou au détriment de ses filles sur la base de considérations purement culturelles ou religieuses.

4. Exposé introductif de Madame Hélène Casman, professeur émérite aux universités libres de Bruxelles (VUB et ULB).

Madame Hélène Casman, professeur émérite aux universités libres de Bruxelles (VUB-ULB), fait remarquer que cette proposition de loi poursuit essentiellement deux objectifs: la modernisation du droit successoral et l'introduction de règles visant à éviter les conflits dans le règlement des successions.

1. Modernisation

Moderniser le droit successoral signifie que l'on en adapte les règles en tenant compte des changements intervenus dans le contexte social auquel ces règles doivent s'appliquer.

Une des observations marquantes en lien avec les modifications du contexte social porte sur l'existence aujourd'hui d'une énorme diversité de situations familiales. Diversité au niveau des types de famille (mariage, cohabitation légale et de fait), diversité en ce qui concerne la composition des familles (familles nucléaires classiques, familles recomposées, familles monoparentales, familles plurigénérationnelles, etc.), et diversité quant aux transitions familiales (mariage ou non après une relation de cohabitation, nouvelle relation (pas toujours immédiate) après la fin de la relation précédente, etc.). Compte tenu d'une telle multitude de situations, il est impossible d'élaborer une et une seule réglementation légale qui corresponde, dans tous ces cas de figures, aux souhaits exprimés ou qui soit au moins perçue comme adéquate.

La seule réponse possible face à une telle diversité, c'est d'accorder davantage de liberté à chaque citoyen pour lui permettre d'élaborer lui-même un arrangement qui corresponde au mieux à sa conception d'une transmission appropriée de son patrimoine après sa mort.

On conserve, à juste titre, les règles contraignantes en faveur des enfants (réservé). Mais tout aussi légitimement, cette proposition de loi élargit la quotité disponible de la succession. Cet élargissement permettra par exemple, lors de la planification de sa propre succession, de tenir compte des enfants nécessitant

of kinderen die bijzondere aandacht en begeleiding nodig hebben, om welke reden ook), van jongere kinderen (de kinderen van de nieuwe relatie van vader of moeder kunnen veel jonger zijn dan hun halfbroers of zusters, en deze kinderen zullen dus hun vader of moeder ook op jongere leeftijd moeten missen, misschien op een ogenblik waar ze nog veel begeleiding of bijstand nodig hebben), kleinkinderen (die vader of moeder rechtstreeks via een generatiesprong willen begunstigen), stiefkinderen (met wie een sterke affectieve band kan zijn gegroeid: niet alle stiefouders zijn “boze” stiefouders). Ook kan een ouder wensen om naast zijn kinderen ook andere personen of instellingen financieel te helpen, uit dankbaarheid, uit sociaal engagement, uit persoonlijke overtuiging of omwille van zijn of haar levensbeschouwing bij voorbeeld.

Het beschikbaar deel van de nalatenschap voor eenieder die kinderen heeft verruimen, betekent dus eenieder die kinderen heeft de bevoegdheid verlenen om zelf tot afweging over te gaan van enerzijds de belangen van zijn kinderen en anderzijds zijn persoonlijke en eigen inzichten. Het toekennen van deze ruimte is een wetgevend initiatief waar de spreekster volledig achter staat.

Volgens sommigen zou deze verruiming ook het risico inhouden dat de persoon die kinderen heeft van deze verruimde bevoegdheid gebruik zou maken om vooral zijn of haar partner, en in het bijzonder zijn of haar echtgenoot, buitenmatig te bevoordelen, in het bijzonder omdat die echtgenoot al via het huwelijkscontract grote voordelen kan hebben verkregen en dan bovendien dat beschikbaar deel van de nalatenschap kan verkrijgen. Dit wordt omgeschreven als een “cocktail toxique”. Die uitdrukking klinkt als een waarschuwing tegen een imminent gevaar, waarvan het risico dringend en dwingend moet worden beperkt. Die uitdrukking miskent nochtans een dubbele realiteit: enerzijds de wens van ieder echtpaar om op zijn “oude dag” samen en ten volle te genieten van hetgeen tijdens het huwelijk door gezamenlijke inspanningen als spaarvermogen is opgebouwd; en anderzijds, de daarop aansluitende wens van ieder echtpaar om, als één van hen overleden is, de langstlevende evenzeer het recht te gunnen om van dat spaarvermogen te blijven genieten, desnoods tot het op is. De spreekster ziet in deze wens, die bij zovele echtparen aanwezig is, niets onfatsoenlijks. Het gaat wel degelijk om een wens, een mogelijkheid: niemand wordt opgelegd om dergelijke huwelijksvoordelen volledig aan de langstlevende toe te kennen, dat is een eigen beslissing van dat echtpaar. Dat een wetgever het echtpaar toelaat om deze wens in zijn huwelijkscontract op te nemen, is dus volgens mevrouw Casman helemaal

des soins (des enfants présentant un handicap ou des enfants qui requièrent une attention et un accompagnement particuliers, pour quelque raison que ce soit), de jeunes enfants (les enfants de la nouvelle relation du père ou de la mère peuvent être bien plus jeunes que leurs demi-frères ou sœurs, et ces enfants perdront donc également leur père ou leur mère à un plus jeune âge, peut-être à un moment de leur vie où ils ont encore énormément besoin d’encadrement ou d’assistance), des petits-enfants (que le père ou la mère souhaite favoriser directement en opérant un saut de génération), des beaux-enfants (avec lesquels on peut avoir noué un lien affectif puissant: tous les beaux-parents ne sont tous “mauvais”). Parallèlement à ses propres enfants, un parent peut également souhaiter aider financièrement d’autres personnes ou institutions, par gratitude, par engagement social, par conviction personnelle ou en raison de sa philosophie de vie, par exemple.

Augmenter la quotité disponible de la succession pour toute personne ayant des enfants signifie donc que l’on accorde à cette personne avec enfants le pouvoir de mettre elle-même en balance les intérêts de ses enfants d’une part, et ses propres conceptions personnelles, d’autre part. L’octroi de cette latitude constitue une initiative du législateur que l’intervenante soutient pleinement.

Certains estiment que cet élargissement comporterait également le risque que la personne ayant des enfants ait essentiellement recours à ce pouvoir élargi pour avantager excessivement son ou sa partenaire, et en particulier son époux ou épouse. Et ce d’autant plus que, par le biais du contrat de mariage, cet époux (cette épouse) peut déjà avoir obtenu de gros avantages et pourrait encore, de surcroît, bénéficier de cette quotité disponible de la succession. Cette situation est décrite comme un “cocktail toxique”. Cette expression s’apparente à un avertissement face à un danger imminent dont le risque doit être limité de manière urgente et impérative. Cette expression ignore toutefois une réalité double: d’une part, le désir qu’entretiennent les membres de tout couple de profiter ensemble et pleinement dans leurs “vieux jours” de l’ensemble du patrimoine qu’ils ont épargné durant le mariage grâce aux efforts conjointement consentis; et d’autre part, corollairement, le souhait de chaque élément du couple, lorsque l’un d’entre eux décède, de conférer également au conjoint survivant le droit de continuer à jouir de ce capital épargné, au besoin, jusqu’à ce qu’il soit épuisé. L’intervenante ne voit rien d’inconvenant à ce désir que tant de couples nourrissent. Il s’agit effectivement d’un souhait, d’une possibilité: on n’impose à personne d’accorder intégralement de tels avantages matrimoniaux au conjoint survivant, c’est une décision propre à ce couple. Le fait que le législateur autorise le couple à

niet toxisch, wel integendeel: het berust op een terechte en evidente bekommernis voor de langstlevende, waar de wetgever oor naar moet hebben.

Wat dan met het risico van een grotere ongelijkheid tussen de kinderen als vader of moeder de mogelijkheid hiertoe krijgt, omdat het beschikbaar wordt verruimd? De mogelijkheid bestaat natuurlijk nu al. Maar ze zou nog ruimer worden. Waarom zou de wetgever dat niet mogen toelaten? De meeste mensen regelen hun nalatenschap exclusief in functie van hetgeen voor hen belangrijk is. En voor de overgrote meerderheid van de mensen zijn de kinderen belangrijk, en ook de gelijkheid onder hun kinderen. Voor wie die gelijkheid belangrijk vindt, zal dat ook zo blijven, zelfs als er meer ruimte wordt gecreëerd om daarvan af te wijken. Maar gelijkheid is voor vele ouders een subjectief begrip. Kinderen worden niet gelijk geboren, ze hebben niet allen dezelfde gezondheid, intelligentie, talenten, zelfstandigheid. Als ouders met deze verschillen rekening willen houden om de gelijkheid tussen hun kinderen te herstellen door hen ongelijk in hun nalatenschap te laten delen, wie zal het hen verwijten?

2. Conflictvermijding

Ook deze doelstelling bereikt het wetsvoorstel in belangrijke mate.

Op de eerste plaats door het invoeren van uniforme of minstens parallelle regels voor de waardering van schenkingen bij inbreng en inkorting. Duidelijke en billijke regels verhogen de rechtszekerheid en dus het risico op conflicten. De spreekster merkt evenwel op dat de regels voor inbreng van schenkingen en deze voor inbreng van schulden nog beter op elkaar kunnen afgestemd worden.

Ook de afschaffing van de inkorting in natura (waarop geen andere uitzondering zou moeten zijn dan voor het vruchtgebruik op de gezinswoning en het huisraad ten voordele van de langstlevende) is een regel die conflictvermijdend zal werken. De regel van de inkorting in natura wordt nu enkel ingeroepen om wat roet in het eten te gooien en de begunstigde de schrik op het lijf te jagen, dat hij of zij zal moeten teruggeven wat hij of zij misschien jaren geleden heeft gekregen. Maar op het einde van de rit nemen de reservataire erfgenamen zo goed als altijd genoeg met hun aandeel in waarde, ofwel omdat een verdeling in natura praktisch niet mogelijk is,

inclure ce souhait dans son contrat de mariage, ne comporte donc absolument aucune toxicité d'après Madame Casman, bien au contraire: cette possibilité repose sur une préoccupation compréhensible et évidente à l'égard du conjoint survivant, une préoccupation à laquelle le législateur doit également porter une oreille attentive.

Qu'en est-il du risque d'une plus grande inégalité entre les enfants si le père ou la mère en obtient la possibilité, parce que la quotité disponible est plus importante? Cette possibilité existe déjà actuellement, bien évidemment. Mais elle deviendrait plus importante encore. Pourquoi le législateur ne devrait-il pas le permettre? La plupart des gens règlent leur succession exclusivement en fonction de ce qui revêt de l'importance pour eux. Et pour la grande majorité des gens, ce sont les enfants qui sont importants ainsi que l'égalité entre les enfants. Pour tous ceux qui accordent de l'importance à cette égalité, la situation restera inchangée, même si l'on accorde plus de latitude pour pouvoir s'éloigner de ce schéma. Cependant, pour de nombreux parents, la notion d'égalité reste subjective. Tous les enfants ne naissent pas égaux, ils ne jouissent pas tous de la même santé, ne possèdent pas tous la même intelligence, les mêmes talents, la même autonomie. Si les parents souhaitent tenir compte de ces différences afin de rétablir l'égalité entre les enfants en répartissant de manière inégale leur patrimoine entre leurs enfants, qui le leur reprochera?

2. Prévention des conflits

La proposition de loi atteint également cet objectif dans une large mesure.

En tout premier lieu, par l'introduction de règles uniformes ou au moins parallèles pour la valorisation des donations en matière de rapport et de réduction. Des règles claires et équitables augmentent la sécurité juridique et réduisent donc le risque de conflits. L'oratrice souligne également que les règles relatives à l'apport de donations et celles qui concernent l'apport de dettes peuvent encore être mieux alignées.

De même, la suppression de la réduction en nature (pour laquelle il ne devrait pas exister d'autre exception qu'en ce qui concerne l'usufruit de la maison familiale et du mobilier domestique en faveur du survivant) est une règle qui aura pour effet de prévenir les conflits. Actuellement, on invoque la règle de la réduction en nature surtout pour semer la zizanie ou pour effrayer le bénéficiaire en lui intimant de restituer ce qu'il ou elle a reçu, peut-être des années auparavant. Mais en fin de compte, les héritiers réservataires finissent presque toujours par se contenter de leur part en valeur, soit parce qu'un partage en nature n'est pratiquement pas

ofwel omdat men de wil van vader of moeder op dat punt toch respecteert: de vrede heerst zodra iedereen zijn correct berekend aandeel in de nalatenschap ontvangt, ook al wordt dit louter in geld uitgekeerd.

Op de tweede plaats zullen erfovereenkomsten een enorme troef zijn om latere nalatenschapsconflicten te vermijden. Dit geldt zowel voor de beperkte (punctuele) als voor de globale erfovereenkomst. Natuurlijk moet vooral voor dat laatste worden bewaakt dat niemand een dergelijke erfovereenkomst ondertekent dan uit vrije wil en na een zeer rustige en volledige toelichting van de gevolgen ervan, nu maar ook later na overlijden van vader of moeder. Volgens mevrouw Casman zullen notarissen deze taak zeer ernstig en gewetensvol vervullen. Ze heeft ernstige bezwaren tegen een verplichte bijstand van een bijkomende raadsman. Dit riskeert immers uit te lopen op een schijnbijstand die enkel pro forma wordt verleend, omdat degene die erom vraagt dit enkel doet omdat hij daartoe bij wet verplicht is, en niet omdat hij er nood aan heeft.

3. Minpunten

De regel die inkorting in natura nog toelaat voor legaten aan derden, is onvoldoende verantwoord. Als de inkorting in natura niet mogelijk is voor legaten aan kinderen, en ook niet mogelijk is voor schenkingen aan derden, waarom zou ze dan wel mogelijk moeten zijn voor legaten aan derden?

Verder wilt de spreekster zeker, en met enige aan-drang, vragen om de overgangsmaatregelen te herbe-kijken. Ze is ervan overtuigd dat men bij de inwerking-treding van deze wet meer eerbied moet hebben voor al gesloten overeenkomsten en al uitgewerkte succes-sieplanningen. De wetgevers van dit land hebben zoveel incentives gegeven om al bij leven te schenken, men kan niet met één pennentrek stellen dat al gedane schen-kingen voortaan slechts heel gedeeltelijk onderworpen blijven aan de wet die gold toen ze zijn toegekend, en in functie waarvan geschonken is.

possible, soit parce qu'on respecte quand même la volonté du père ou de la mère sur ce point; la paix règne dès que chacun a reçu sa part correctement calculée, même si elle ne lui est remise qu'en argent.

Deuxièmement, les pactes successoraux consti-tueront un atout énorme pour prévenir les conflits de succession à l'avenir. Cet atout vaut tant pour le pacte successoral restreint (ponctuel) que pour le pacte global. Naturellement, surtout en ce qui concerne ce dernier, il convient de veiller à ce que personne ne signe un tel pacte successoral autrement que de sa propre volonté et après avoir bénéficié d'un exposé très serein et exhaustif des conséquences qu'il entraîne au moment même ainsi qu'ultérieurement, après le décès du père ou de la mère. D'après Madame Casman, les notaires rempliront cette tâche très sérieusement et conscien-cieusement. Elle soulève par contre de sérieuses objections par rapport à l'assistance obligatoire d'un avocat supplémentaire. Cela risque en effet d'aboutir à une assistance fictive que l'on attribuera uniquement pour la forme puisque la personne qui la demande le fait uniquement parce que la loi l'y oblige et non parce qu'elle en éprouve le besoin.

3. Éléments négatifs

La règle qui autorise encore la réduction en nature pour les legs faits à des tiers ne présente pas suffisam-ment de cohérence. Si la réduction en nature n'est pas possible pour les legs aux enfants, pas plus que pour les donations à des tiers, pourquoi devrait-elle l'être pour des legs faits à des tiers?

Ensuite l'oratrice souhaite très certainement, et avec une certaine insistance, demander que l'on reconsi-dère les dispositions transitoires. Elle est convaincue que dans le cadre de l'entrée en vigueur de cette loi, il faut avoir davantage de respect pour les accords déjà conclus et pour les planifications successorales déjà élaborées. Les législateurs de ce pays ont mis en place tellement de mesures visant à encourager les donations de son vivant, que l'on ne peut, d'un simple trait de plume, déclarer que toutes ces donations déjà réalisées ne sont plus dorénavant que très partiellement régies par la loi qui était en vigueur au moment où elles ont été octroyées et en fonction de laquelle elles l'ont été.

5. Inleidende uiteenzettingen van de heren Christophe Blindeman en Renaud Grégoire, vertegenwoordigers van de Koninklijke Federatie van het Belgisch Notariaat

De heer Christophe Blindeman, vertegenwoordiger van de Koninklijke Federatie van het Belgisch Notariaat, geeft aan dat het notariaat allang uitkijkt naar een hervorming en een modernisering van het erfrecht. Overigens heeft de Federatie daartoe in 2011 al een tekstvoorstel gedaan. Veel voorstellen uit die tekst zijn nu opgenomen in het wetsvoorstel, wat de Federatie tevreden stemt. Voor de Federatie zijn vooral drie punten belangrijk: de hervorming van de reserve door de omvorming van de reserve in natura in een reserve in waarde; de inbreng en de inkorting die, wat de waarde betreft, voortaan worden berekend op de dag van de schenking; de versoepeling van de regels inzake erfovereenkomsten.

De heer Renaud Grégoire, vertegenwoordiger van de Koninklijke Federatie van het Belgisch Notariaat, onderstreept dat het bestaande wettelijk raamwerk in de praktijk grote moeilijkheden teweegbrengt. Kinderen noch ouders zijn thans tevreden over de mogelijkheden die de wetgeving biedt. De gezinssamenstelling is sterk veranderd terwijl het recht die ontwikkeling niet heeft gevolgd en zich er niet aan heeft aangepast. Het nieuw samengestelde gezin is een werkelijkheid waarvoor het bestaande wettelijk raamwerk evenwel geen oplossing aanreikt. Zo is het momenteel bijvoorbeeld moeilijk om de kinderen van de echtgeno(o)t(e) te bevoordelen ten nadele van de eigen kinderen, terwijl er met die eerste mogelijkheid een nauwere gevoelsband bestaat.

Vervolgens gaat de heer Grégoire in op de omvorming van de reserve en de inbreng in natura in een reserve en de inbreng in waarde.

Vandaag rijst er een probleem met het principe van de reserve in natura. Een levenslange eigendom kan moeilijk worden gewaarborgd. Iemand die een goed als schenking ontvangt, is verplicht dat goed in de nalatenschap op te nemen, wat vaak negatieve gevolgen heeft voor de waarde van het goed zelf: de begiftigde zal immers niet snel geneigd zijn het goed te onderhouden of er de nodige investeringen aan te doen. De reserve in natura biedt geen enkele rechtszekerheid.

Voor de spreker biedt de reserve in natura de erfgenamen niet méér rechten dan een reserve in waarde. Bij een billijke verdeling worden eenieders rechten gevrijwaard.

In de praktijk, ten slotte, blijft de verdeling in natura de uitzondering. Zo valt het weinig voor dat het ouderlijk

5. Exposés introductifs de MM. Christophe Blindeman et Renaud Grégoire, représentants de la Fédération royale des notaires de Belgique

M. Christophe Blindeman, représentant de la Fédération royale des notaires de Belgique, indique que le notariat attend depuis longtemps une réforme et une modernisation du droit successoral. La Fédération a d'ailleurs déjà fait une proposition de texte en ce sens en 2011. Beaucoup des propositions reprises dans ce texte font aujourd'hui partie du projet de loi, ce qui est réjouissant. Trois points sont surtout importants pour la Fédération royale des notaires: la réforme de la réserve par la transformation de la réserve en nature en une réserve en valeur; le rapport et la réduction calculée au jour de la donation pour ce qui concerne la valeur; et l'assouplissement des règles en matière de pactes successoraux.

M. Renaud Grégoire, représentant de la Fédération royale des notaires de Belgique, souligne le fait que le cadre légal actuel pose de grandes difficultés dans la pratique. Ni les enfants ni les parents ne sont actuellement satisfaits des possibilités offertes par la législation. La conception de la famille a fortement changé sans que le droit ne suive ni ne s'adapte à cette évolution. La famille recomposée est une réalité à laquelle le cadre légal n'apporte pourtant pas de solution. Il est par exemple actuellement difficile pour une personne de favoriser les enfants de son conjoint ou de sa conjointe, au détriment de ses propres enfants, malgré les relations affectives plus fortes qu'elle pourrait entretenir avec les premiers.

M. Grégoire revient ensuite sur la transformation de la réserve et du rapport en nature en une réserve et un rapport en valeur.

Le principe de la réserve en nature pose aujourd'hui problème. Il est difficile de garantir une propriété pérenne. L'obligation faite à une personne qui reçoit un bien en donation, de rapporter ce bien dans la succession a bien souvent des conséquences négatives sur la valeur du bien lui-même: le donataire est en effet peu enclin à entretenir le bien ou à y réaliser les investissements nécessaires. La réserve en nature n'offre aucune sécurité juridique.

Pour l'orateur, la réserve en nature n'offre pas davantage de droits aux héritiers qu'une réserve en valeur. Si le partage est équitable, les droits de chacun sont conservés.

Enfin, dans la pratique, le partage en nature reste l'exception. Il est ainsi peu fréquent que la maison

huis in meerdere leefruimten worden ingericht om onder de erfgenamen te kunnen worden verdeeld. Meestal zal slechts één erfgenaam het goed ontvangen, waarbij de andere zich tevreden moeten stellen met de tegenwaarde, ondanks hun gehechtheid aan het huis. Bovendien kan de verdeling in natura minder interessant uitvallen. Zo vermindert de opdeling van landbouwgrond in kleine percelen de waarde van het geheel.

De heer Grégoire vestigt de aandacht op de moeilijkheden die rijzen door het vandaag vigerende principe van de inbreng in natura. Hij geeft het voorbeeld van twee personen van wie de ene een bouwgrond met een waarde van 100 000 euro ontvangt, en de andere, diezelfde dag, een som van 100 000 euro contant. Wanneer de schenker tien jaar later overlijdt, zal de eerste de grond moeten inbrengen (ongeacht de waarde op dat ogenblik) en de tweede de som van 100 000 euro. Het voorstel biedt een oplossing voor dat probleem via indexering. De spreker vindt het voorstel op dat punt constructief.

De heer Christophe Blindeman, vertegenwoordiger van de Koninklijke Federatie van het Belgisch Notariaat, onderstreept welke enorme hinderpaal het absolute verbod op overeenkomst en over nog niet opengevallen nalatenschappen momenteel in de notariële praktijk vormt. Bij het publiek wekt dat verbod wrevel, omdat de mensen de redenen ervan niet begrijpen, zeker wanneer alle bij een dergelijke overeenkomst betrokken partijen het met de nadere voorwaarden ervan eens zijn.

Zo een dergelijke overeenkomst tussen de betrokken partijen (ouders, kinderen enzovoort) zou eenieder de waarborg bieden dat er geen betwisting zal zijn bij het openvallen van de nalatenschap.

De spreker is dan ook verheugd over de versoepelingen die het wetsvoorstel in dat opzicht wil invoeren. Niettemin spreekt het vanzelf, zoals professor Verbeke terecht heeft aangegeven, dat in de toekomst voorzichtig zal moeten worden omgesprongen met het sluiten van dergelijke overeenkomsten, wegens de draagwijdte en de impact van de verzakingen waarin de partijen hebben toegestemd. Niet toevallig heeft de wetgever in de tekst waarborgen opgenomen die te maken hebben met zowel de termijn voor het sluiten van dergelijke overeenkomsten als met hun vorm; wat de vorm betreft, heeft hij gekozen voor de notariële akte.

De begeleiding van de partijen bij het sluiten van dergelijke akten maakt deel uit van de kerntaken van de notaris, die daarbij volkomen onpartijdigheid handelt. De spreker is in dit verband verwonderd over de opmerking in het advies van de Raad van State (DOC 54 2282/002, blz. 33) over de vereiste waarborgen met het oog op de

familiale soit aménagées en plusieurs espaces de vie pour pouvoir être divisée entre les héritiers. La plupart du temps, seul un des héritiers recevra le bien, les autres devant se contenter de sa contre-valeur, malgré leur attachement à la maison. Le partage en nature peut en outre s'avérer moins intéressant. La division d'un terrain agricole en petites parcelles diminue par exemple la valeur de l'ensemble.

M. Grégoire attire l'attention sur les difficultés posées par le principe, aujourd'hui applicable, du rapport en nature. Il donne l'exemple de deux personnes recevant le même jour le premier un terrain à bâtir d'une valeur de 100 000 euros, et le second 100 000 euros en espèces. Dix ans plus tard, au décès du donateur, le premier sera tenu de rapporter le terrain (quelle qu'en soit sa valeur à ce moment-là), le second 100 000 euros. La proposition offre une solution à ce problème par le biais de l'indexation. L'orateur juge la proposition constructive sur ce point.

M. Christophe Blindeman, représentant de la Fédération royale du notariat belge, souligne à quel point la prohibition absolue du pacte sur succession future constitue à l'heure actuelle un obstacle important dans la pratique notariale. C'est une source de frustration pour le public, qui n'arrive pas à comprendre la raison d'être de cette interdiction, à plus forte raison lorsque toutes les parties impliquées dans un pacte sur succession future s'accordent sur ses modalités.

Un tel accord entre les parties prenantes (parents, enfants, etc.) permettrait d'assurer à tous qu'il n'y aura pas de contestation au moment de l'ouverture de la succession.

L'intervenant se réjouit dès lors des assouplissements apportés par la proposition de loi sur ce plan. Il va toutefois de soi que, comme l'a indiqué à juste titre le professeur Verbeke, la conclusion de tels pactes à l'avenir devra s'envisager avec prudence, en raison de la portée et de l'impact des renonciations consenties par les parties. Ce n'est donc pas par hasard que le législateur a inscrit dans le texte des garanties qui tiennent autant au délai de conclusion de ces pactes qu'à leur forme, et qu'il a opté, en ce qui concerne la forme, pour l'acte notarié.

L'accompagnement des parties dans la conclusion de tels actes fait partie du cœur de la mission du notaire, en toute impartialité. L'intervenant s'étonne à cet égard de la remarque formulée par le Conseil d'État dans son avis (DOC 54 2282/2, p. 33) au sujet des garanties requises en vue de la conclusion d'un pacte successoral global,

sluiting van een globale erfovereenkomst: “Ongeacht de deontologie van het beroep van notaris, die ministerieel ambtenaar is, is het niet zeker dat de taak die bij artikel 1100/5, §§ 1 en 2, van het wetsvoorstel verplicht aan de instrumenterende notaris opgelegd wordt, volstaat om die waarborgen te bieden, gelet op het belang van een dergelijke akte en de vaagheid van het begrip “evenwicht” dat er nochtans mee samenhangt.”.

Voor de spreker zien de notarissen nu al toe op het evenwicht in de door hen gesloten akten, althans sinds de wet van 4 mei 1999, waarbij het notarisambt werd hervormd: indien de notaris vaststelt dat er duidelijk tegengestelde belangen in het spel zijn of dat bepaalde verbintenissen manifest onevenredige zijn, dan is hij er meer bepaald toe gehouden de aandacht van de partijen daarop te vestigen. Hij moet elke partij bovendien altijd inlichten over de rechten, verplichtingen en lasten die voortvloeien uit de rechtshandelingen waarin zij optreedt. Een verplichte interventie van een andere rechtsprofessional, een notaris of een advocaat, zou nauwelijks meerwaarde bieden en vooral de erfovereenkomsten veel duurder maken, waardoor alleen de meest gegoede groep van de bevolking er gebruik van zou kunnen maken. Niets belet uiteraard de partijen bij een erfovereenkomst uit eigen beweging het advies van een andere beroepsbeoefenaar in te winnen, zoals dat overigens hun recht is in de huidige stand van de wetgeving.

Tot besluit sluit de spreker zich aan bij de opmerkingen van professor Casman in verband met de overgangsbepalingen in het wetsvoorstel. De notarissen hebben de diverse hervormingen tot nu toe altijd zo goed mogelijk begeleid, wat heeft geresulteerd in intrafamiliale en intergenerationele vrede. Dat alles mag als gevolg van technisch ontoereikende overgangsbepalingen niet worden tenietgedaan. Het lijkt erop dat die moeilijkheid vanuit technisch standpunt goed is begrepen, al zullen de overgangsbepalingen nog moeten worden verfijnd.

B. Vragen en opmerkingen van de leden

Mevrouw Özlem Özen (PS) merkt op dat naarmate men in dit debat vooruitgaat, de standpunten van de partijen almaar moeilijker verzoenbaar blijken. Het evenwicht in de tekst moet nog worden gevonden: welke waarden of belangen moet men in de familie bevorderen? De vrijheid van de ouder om vrij(er) te beschikken over zijn vermogen, of het belang dat de erfgenamen erbij hebben om niet te worden onterfd, of althans niet ongelijk te worden behandeld? De tegenstelling tussen twee gezinsmodellen is ook duidelijk: enerzijds het absolute kerngezin, waar de rechten van de overlevende

estimant qu’ “il n’est pas certain, nonobstant la déontologie de cette profession, à laquelle la qualité d’officier ministériel est attachée, que le rôle obligatoirement conféré au notaire instrumentant par l’article 1100/5, §§ 1er et 2, de la proposition, suffise à offrir ces garanties, eu égard à l’enjeu de pareil acte et à l’imprécision de la notion d’ “équilibre” qui y est pourtant attachée”.

Pour l’intervenant, les notaires veillent déjà à assurer l’équilibre des actes qu’ils passent, au moins depuis la loi du 4 mai 1999 qui a réformé le notariat: le notaire est notamment tenu, lorsqu’il constate l’existence d’intérêts manifestement contradictoires ou d’engagements à l’évidence disproportionnés, d’attirer l’attention des parties; il doit en outre toujours informer chaque partie des droits, des obligations et des charges découlant des actes juridiques dans lesquels elle intervient. Prévoir l’intervention obligatoire d’un autre professionnel du droit, qu’il s’agisse d’un autre notaire ou d’un avocat, n’apporterait guère de plus-value et conduirait surtout à rendre les pactes sur succession beaucoup plus onéreux, les réservant de la sorte à la frange la plus aisée de la population. Rien ne s’oppose évidemment à ce que les parties à un pacte sur succession recueillent de leur propre mouvement l’avis d’un autre professionnel, comme c’est du reste déjà leur droit dans l’état actuel des textes.

Pour conclure, l’intervenant se joint aux préoccupations exprimées par le Professeur Casman en ce qui concerne les dispositions transitoires de la proposition de loi. Les notaires ont jusqu’à présent toujours accompagné de leur mieux les diverses réformes qui permis d’assurer la paix des familles et des générations, et il ne faudrait pas qu’en raison de dispositions transitoires techniquement insuffisantes tout ceci soit réduit à néant. Il semble que cette difficulté a été bien comprise d’un point de vue technique et que les dispositions transitoires sont encore appelées à être affinées.

B. Questions et interventions des membres

Mme Özlem Özen (PS) observe qu’à mesure qu’on avance dans ce débat, les positions défendues par les uns et les autres se révèlent de plus en plus difficilement conciliables. L’équilibre du texte doit encore être trouvé: quelles valeurs, quels intérêts faut-il favoriser au sein de la famille? La liberté du parent à disposer (plus) librement de son patrimoine, ou l’intérêt des héritiers à ne pas être dépossédés ou à tout le moins à ne pas être traités de manière inégalitaire? L’opposition entre deux modèles familiaux est également claire: d’un côté la famille nucléaire absolue, où les droits du conjoint

echtgeno(o)t(e) voorrang hebben op die van de kinderen, en anderzijds het egalitaire gezin, waar de rechten van de kinderen en die van de overlevende echtgeno(o)t(e) meer in balans zijn.

De aantasting van de reserve van de kinderen doet ook vragen rijzen: de verhoging van het beschikbaar gedeelte van de overledene biedt niet alleen de mogelijkheid wettig rekening te houden met de partner of de stiefkinderen, maar ook om het vermogen aan een volslagen onbekende na te laten, ten nadele van de reservataire erfgenamen. Dat is de eerste struikelblok in de tekst.

De hervorming voorziet ook in een vereenvoudiging van de methoden ter waardering van de onderlinge betrekkingen, wat zonder meer een stap vooruit is gelet op de uiterste complexiteit van de thans geldende regels. Men kan zich echter afvragen of de nieuwe nadere regels inzake die waardering de erfgenamen uiteindelijk niet zullen benadelen: is indexering een gepaste techniek voor de waardering van de inbreng? Waarom past men de indexering toe vanaf de schenking?

Hoe zit het, in geval van inkorting van een onroerend goed in natura in de praktijk met de door derden verkregen eigendomsrechten? Is de rechtszekerheid met de momenteel geldende verjaringstermijnen voldoende gewaarborgd? Zou men niet moeten voorzien in een kortere termijn voor de inkorting van de onroerende goederen in natura, teneinde de rechtszekerheid te verbeteren, desnoods door te voorzien in uitzonderingsmechanismen voor bepaalde belangrijke goederen die in de familie moeten blijven?

Met betrekking tot het vaststellen van de lijfrente wordt in het wetsvoorstel verwezen naar twee sterfgetafels, een voor vrouwen en een voor mannen, want de levensverwachting voor beide is niet dezelfde; dat is een objectieve factor van onderscheid.

De afdeling Wetgeving van de Raad van State heeft echter opmerkingen gemaakt over de verenigbaarheid van deze benadering met de beginselen van gelijkheid en niet-discriminatie. Hierbij verwees hij naar arrest nr. 116/2011 van 30 juni 2011 van het Grondwettelijk Hof en naar het arrest van 1 maart 2011 van het Hof van Justitie van de Europese Unie. Beide rechtscolleges waren van oordeel dat het gebruik van gendergerelateerde actuariële factoren om verschillende verzekeringspremies vast te stellen in strijd was met de voormelde beginselen. Wat is daar precies van aan?

De artikelen 11 en 13 regelen de omzetting van het vruchtgebruik van de langstlevende echtgenoot. Men

survivant l'emportent sur ceux des enfants, de l'autre la famille égalitaire, où les droits des enfants et ceux du conjoint survivant sont davantage équilibrés.

Le grignotage de la réserve des enfants pose par ailleurs question: si l'augmentation de la quotité disponible permet au défunt de tenir légitimement compte de son partenaire ou de ses beaux-enfants, elle lui permet aussi de léguer son patrimoine à un parfait inconnu, au détriment des réservataires. Ce point est le premier écueil du texte.

La réforme prévoit également une simplification des méthodes de valorisation des rapports, ce qui est incontestablement une avancée, vu l'extrême complexité des règles actuellement en vigueur. On peut toutefois se demander si les nouvelles modalités de valorisation ne vont pas *in fine* défavoriser les héritiers: l'indexation est-elle une technique adéquate pour la valorisation des rapports? Pour quelle raison applique-t-on l'indexation à compter de la donation?

Dans le cas de la réduction d'un bien immobilier en nature, qu'en est-il en pratique des droits de propriété acquis par des tiers? La sécurité juridique est-elle suffisamment garantie par les délais de prescription en vigueur actuellement? Ne faudrait-il pas prévoir un délai plus court en ce qui concerne la réduction des biens immobiliers en nature, en vue d'améliorer la sécurité juridique, quitte à prévoir des mécanismes d'exception pour certains biens importants à maintenir dans la famille?

En ce qui concerne la fixation des rentes viagères, la proposition de loi fait référence à deux tables de mortalité, l'une pour les femmes et l'autre pour les hommes, l'espérance de vie n'étant pas la même pour les unes et les autres, ce qui constitue un facteur objectif de distinction.

La section de législation du Conseil d'État a cependant formulé des observations quant à la compatibilité de cette approche avec les principes d'égalité et de non-discrimination, se référant à l'arrêt n° 116/2011 de la Cour constitutionnelle du 30 juin 2011 et à l'arrêt de la Cour de justice de l'Union européenne du 1er mars 2011, qui ont tous deux estimé que l'utilisation du sexe comme facteur actuariel de différenciation dans la tarification des primes d'assurance était contraire aux principes précités. Qu'en est-il au juste?

Concernant les articles 11 et 13, qui règlent la conversion de l'usufruit du conjoint survivant, on prévoit

voorziet hier in verschillende systemen naargelang de blote eigendom aan gemeenschappelijke dan wel aan niet gemeenschappelijke kinderen toebehoort. Is een dergelijk verschil gerechtvaardigd? Het wetsvoorstel speelt in op conflict risico's in nieuw samengestelde gezinnen, maar komt dit dermate vaak voor dat een verschillende behandeling gerechtvaardigd is? Als het verzoek tot omzetting niet tijdig werd gedaan, vervalt krachtens artikel 13 het recht op omzetting op verzoek voor de enen (de gemeenschappelijke kinderen), maar niet voor de anderen (de niet-gemeenschappelijke kinderen).

In het voorgestelde artikel 915*bis* van het Burgerlijk Wetboek wordt de vordering tot inkorting vanwege de langstlevende echtgenoot aangepast, waardoor die meer bepaald niet het recht heeft de inkorting te vorderen van een gift die vóór het huwelijk heeft plaatsgegrepen. Quid wanneer het hierbij gaat om de gezinswoning? Kan de langstlevende echtgenoot op deze manier zijn "concrete reserve" verliezen?

Wanneer na het afsluiten van de erfovereenkomst nieuwe vermoedelijke erfgenamen in rechte nederdallende lijn zouden opdagen die zelf tot de nalatenschap worden geroepen, zou dit volgens het wetsvoorstel geen invloed hebben op de geldigheid van de overeenkomst; de overeenkomst zou echter op haar beurt geen invloed hebben ten aanzien van die nieuwe vermoedelijke erfgenamen. Wat gebeurt er met de verzoeken tot inbreng en tot inkorting vanwege die nieuwe vermoedelijke erfgenamen ten aanzien van de andere erfgenamen? Kan men in de overeenkomst een vrijstelling van inbreng ten aanzien van die nieuwe erfgenamen opnemen?

Om geldig te zijn, moeten erfovereenkomsten evenwichtig zijn. Dat aspect is problematisch omdat het zeer subjectief wordt ingeschat. Wie gaat een dergelijk evenwicht beoordelen, en volgens welke criteria?

Mevrouw Carina Van Cauter (Open Vld) stelt op prijs dat elkeen zijn steentje bijdraagt tot het vastleggen van een nieuw evenwicht inzake erfrecht. A priori bestaat er geen ideologische of communautaire breuklijn over deze vraagstukken. Een consensus zou dus mogelijk moeten zijn. Toch moet men vaststellen dat er over dit voorstel een aantal tamelijk kritische standpunten zijn ingenomen.

Professor Renchon meent inzonderheid dat het onderzochte voorstel de grondrechten van de reservataire erfgenamen zou schenden. De spreekster meent echter dat het enige grondrecht dat hier speelt, het recht op eigendom is en het daaruit voortvloeiende recht om vrij over zijn goederen te beschikken, inclusief via een

des dispositifs différents selon que la nue-propriété appartient à des enfants communs ou à des enfants non-communs. Une telle différence est-elle justifiée? La proposition soulève des possibilités de conflit dans le cas des familles recomposées, mais le cas est-il à ce point fréquent que cela justifie un traitement différencié? À l'article 13, l'absence de demande de conversion de l'usufruit dans les délais entraîne la déchéance du droit de demander cette conversion pour les uns (les enfants communs), mais pas pour les autres (les enfants non-communs).

À l'article 915*bis*, proposé, du Code civil, on a réaménagé la possibilité d'action en réduction du conjoint survivant; il est prévu notamment qu'il ne peut demander la réduction d'une donation effectuée avant le mariage. Quid s'il s'agit de la résidence familiale? Ce faisant, le conjoint survivant peut-il se voir privé de sa "réserve concrète"?

La proposition prévoit également que la survenance, postérieurement au pacte, de nouveaux héritiers présomptifs en ligne directe descendante qui seraient appelés à la succession de leur propre chef est sans incidence sur la validité du pacte, mais que celui-ci demeure sans effet à leur égard. Que se passe-t-il en ce qui concerne les demandes de rapport et de réduction de ces derniers à l'égard des autres héritiers? Une dispense de rapport peut-elle être prévue dans le pacte à l'égard des ces nouveaux héritiers?

La condition d'équilibre comme condition de validité des pactes de succession pose problème, dans la mesure où elle dépend d'une question d'appréciation très subjective. Qui va juger d'un tel équilibre, et selon quels critères?

Mme Carina Van Cauter (Open Vld) apprécie la contribution des uns et des autres dans la définition d'un nouvel équilibre dans le droit des successions. S'il n'existe *a priori* pas de fracture idéologique ou communautaire sur ces questions, ce qui devrait permettre la recherche d'un consensus, force est de constater qu'il existe certains points de vue relativement critiques à l'égard du projet.

Le professeur Renchon estime notamment que la proposition à l'examen attenterait aux droits fondamentaux des héritiers réservataires. Or, aux yeux de l'intervenante, le seul droit fondamental en jeu est le droit de propriété et son corollaire, le droit de disposer librement de ses biens y compris par voie testamentaire.

testament. Welke bepalingen uit het nationaal of het internationaal recht kunnen een hinderpaal vormen voor deze vrijheid van de erflater?

Professor Van Gysel van zijn kant lijkt de in de studie van de Koning Boudewijnstichting vermelde statistische gegevens over het belang van de nieuw samengestelde gezinnen in vraag te stellen. Dat is in de eerste plaats een discussie over cijfers, maar werpt meer ten gronde ook de vraag op hoe men aankijkt tegen bepaalde maatschappelijk ontwikkelingen. Moet geen rekening worden gehouden met de steeds vaker voorkomende situaties waarbij nieuwe relaties leiden tot affectieve banden met de kinderen van een nieuwe partner? Moet het erfrecht op dat vlak niet evolueren om de samenleving inclusiever te maken?

De Raad van State heeft bepaalde opmerkingen gemaakt over de overgangsbepalingen in de ter bespreking voorliggende tekst, inzonderheid betreffende artikel 68 van het voorstel: de toepassing van de nieuwe wet op nalatenschappen die openvallen vanaf de inwerkingtreding van de wet, zou als gevolg hebben dat de nieuwe bepalingen inzake inbreng en inkorting in waarde van toepassing zouden zijn op de giften die zouden zijn toegekend vóór de inwerkingtreding van deze wet. Dat zou volgens de Raad van State op buitensporige wijze afbreuk doen aan het vertrouwensbeginsel. Wat vinden de professoren Casman en Verbeke daarvan?

Dit wetsvoorstel wil zo weinig mogelijk het huwelijksvermogensrecht beïnvloeden, dat zal worden behandeld in een afzonderlijk wetsvoorstel. Het is echter evident dat er verbanden bestaan tussen het erfrecht en het huwelijksvermogensrecht. De hoorzittingen hebben duidelijk gemaakt dat het moeilijk is het ene te hervormen zonder weerslag voor het andere. Om die moeilijkheid te omzeilen, werd gesuggereerd om in dit wetsvoorstel een overgangperiode op te nemen die voldoende lang duurt om op termijn te zorgen voor een geharmoniseerde inwerkingtreding van de beide hervormingen. Wat denken de professoren Casman en Verbeke hiervan?

Ten slotte formuleert de spreekster een soortgelijke opmerking als die welke het vorige lid heeft gemaakt over de aanwending van andere sterftetabellen voor de langstlevende echtgenoot, naargelang het over een man of een vrouw gaat: is – aangezien mannen en vrouwen niet dezelfde levensverwachting hebben – de toepassing van verschillende conversieratio's niet te verantwoorden?

Mevrouw Sonja Becq (CD&V) herinnert aan de algemene doelstelling van het wetsvoorstel, dat ertoe strekt het erfrecht op de nieuwe verwachtingen van

Quelles sont les dispositions, de droit interne ou de droit international, qui peuvent faire obstacle à cette liberté du *de cujus*?

De son côté, *le professeur Van Gysel* semble remettre en question les données statistiques évoquées dans l'étude de la Fondation Roi Baudouin en ce qui concerne l'importance du phénomène des familles recomposées. Cela renvoie en premier lieu à une querelle de chiffres, mais cela pose plus fondamentalement la question de la prise en compte de certaines évolutions sociétales: ne faut-il pas tenir compte des situations, de plus en plus fréquentes, de "re-partenariat" et de la réalité des liens affectifs qu'on a pu développer avec les enfants d'un nouveau partenaire? Une évolution du droit des successions n'est-elle pas nécessaire à cet égard pour rendre la société plus inclusive?

Le Conseil d'État a formulé certaines remarques au sujet des dispositions transitoires du texte à l'examen, et notamment en ce qui concerne l'article 68 de la proposition: l'application de la loi nouvelle aux successions ouvertes à compter de l'entrée en vigueur de la loi aurait pour effet que les nouvelles dispositions relatives au rapport et à la réduction en valeur seraient applicables à l'égard des libéralités consenties antérieurement à l'entrée en vigueur de la présente loi, ce qui, selon le Conseil d'État, porterait une atteinte excessive au principe de la confiance légitime. Quelle est à cet égard l'opinion des professeurs Casman et Verbeke?

La présente proposition de loi entend toucher le moins possible au droit des régimes matrimoniaux, lequel fera l'objet d'une proposition de loi distincte. Il est toutefois évident qu'il existe des liens entre le droit des successions et le droit des régimes matrimoniaux, et les auditions ont mis en évidence le fait qu'il est délicat de toucher à l'un sans que cela ait d'impact sur l'autre. Une piste esquissée pour résoudre la difficulté consisterait à assortir la présente proposition de loi d'une période transitoire suffisamment longue pour permettre à terme une entrée en vigueur harmonieuse des deux réformes. Qu'en pensent les professeurs Casman et Verbeke?

Enfin, l'intervenante formule une remarque similaire à celle formulée par l'oratrice précédente au sujet de l'utilisation de tables de mortalité différentes pour le conjoint survivant, selon qu'il s'agit d'un homme ou d'une femme: dans la mesure où l'espérance de vie des hommes et des femmes n'est pas la même, ne peut-on justifier l'application de ratios de conversion différents?

Mme Sonja Becq (CD&V) rappelle l'objectif général de la proposition de loi, qui vise à adapter le droit des successions aux attentes nouvelles de la société, en

de samenleving af te stemmen door rechtvaardige evenwichtsverhoudingen te vinden tussen ieders tegenstrijdige verwachtingen, waarbij erop wordt toegezien dat de rechtszekerheid wordt gewaarborgd. Die evenwichtsoefening valt alleen te verwezenlijken door academische adviesverstrekking, politieke gevoeligheid en de ervaring van de beroepsbeoefenaren te bundelen.

De spreekster hoopt dat men aldus zal komen tot een op consensus berustende hervorming van het erfrecht. Zo zal tegemoet kunnen worden gekomen aan alle familiesituaties, ongeacht of ze traditioneel of nieuw zijn ('niet-kerngezinnen', nieuw samengestelde gezinnen), door meer testamentaire beslissingsvrijheid sterker voorop te stellen, ook als het de bedoeling is oplossingen met een ongelijke verdeling uit te werken die de mogelijkheid bieden om met de diversiteit van de situaties rekening te houden. Tegelijkertijd zal het beginsel van het *ab intestat*-recht, dat de gelijke verdeling van de nalatenschap onder de kinderen voorstaat, worden gehandhaafd.

Ten gronde staan inzake erfrecht twee tegengestelde standpunten tegenover elkaar. Dat blijkt uit de studie van de Koning Boudewijnstichting. Ze plaatsen de stroming van het "laat erven" tegenover die van het "zo vroeg mogelijk overdragen". Een vandaag de dag nog vaak aangenomen stelling luidt dat de ouders (van hun eigen ouders) erven terwijl zij dat niet (meer) nodig hebben; de wetgever – van de Federale Staat of van het gewest – zet de oudste mensen er met allerhande fiscale stimulansen trouwens toe aan om bij leven het grootste deel van hun vermogen weg te schenken aan de kinderen. Dat standpunt mocht dan misschien wel voor de vorige generatie gelden, maar is vandaag niet langer geheel relevant: afhankelijkheidssituaties in verband met hoogbejaardheid komen almaar vaker voor wegens de verhoging van de levensverwachting. Volgens de spreekster ware het raadzaam die zienswijze bij te stellen om te voorkomen dat het almaar meer bejaarden aan middelen gaat ontbreken omdat zij te vroeg hun vermogen hebben overgedragen.

Eén van de argumenten waarmee wordt geschermd ten voordele van de sluiting van globale erfovereenkomsten luidt dat dit aan een maatschappelijke vraag tegemoetkomt: naar verluidt zou iedereen, zowel de schenkers als de begiftigden, voor die optie gewonnen zijn. Wel rijst de vraag hoe het staat met ieders geïnformeerde toestemming: wat betekent de geïnformeerde toestemming van een 88-jarige die door zijn kinderen onder druk wordt gezet om tot schenking over te gaan? Wie kan, zelfs onder de begunstigden van de overeenkomst, goed de langetermijneffecten daarvan inschatten? In dit stadium is alleen in de garantie voorzien dat de overeenkomst door de notaris moet worden verleden,

trouvant de justes équilibres entre les attentes contradictoires des uns et des autres, tout en veillant à assurer la sécurité juridique. Cet exercice d'équilibre ne peut se réaliser qu'en associant l'éclairage académique, la sensibilité politique et l'expérience des praticiens.

L'intervenante espère que ce faisant on arrivera à une réforme consensuelle du droit des successions. Cela permettra de répondre à toutes les situations familiales, classiques ou nouvelles ('familles non-nucléaires', familles recomposées), en privilégiant davantage la liberté de disposer par voie testamentaire, y compris en vue d'arriver à des solutions de partage inégalitaire permettant de tenir compte de la diversité des situations. Dans le même temps, on maintiendra le principe du droit *ab intestat* de la répartition égalitaire de la succession entre les enfants.

Fondamentalement, deux positions s'opposent en matière de droit successoral, telles qu'elles ont été mises en évidence par l'étude de la fondation Roi Baudouin: elles opposent les tenants du "hériter tardivement" et ceux du "transmettre le plus tôt possible". Un postulat encore fréquemment admis de nos jours est que les parents héritent (de leurs propres parents) alors qu'ils n'en ont pas ou plus nécessairement besoin; le législateur – fédéral ou régional – pousse d'ailleurs, via toute sortes d'incitants fiscaux, les plus âgés à donner la plus large part de leur patrimoine de leur vivant à leurs descendants. Or, ce point de vue pouvait s'appliquer à la génération précédente mais n'est plus tout-à-fait pertinent de nos jours: les situations de dépendance liée au grand âge sont de plus en plus fréquentes, en raison de l'allongement de l'espérance de vie. L'intervenante estime qu'il serait prudent de reconsidérer cette vision, afin d'éviter qu'un nombre croissant de personnes âgées se retrouvent dépourvues de ressources parce qu'elles ont disposé trop tôt de leur patrimoine.

Un des arguments brandis en faveur de la possibilité de conclure des pactes successoraux globaux est que cela répond à une demande sociale: tout le monde serait en faveur de cette option, tant les donateurs que les donataires. Mais la question du consentement éclairé des uns et des autres se pose: que signifie le consentement éclairé d'une personne de 88 ans, pressée de donner par ses enfants? Qui peut bien mesurer, même parmi les bénéficiaires du pacte, les effets à long terme de celui-ci? À ce stade, la seule garantie prévue est que le pacte doit être passé devant notaire, et on nous rappelle que les parties sont libres de consulter tout autre professionnel du droit que le notaire instrumentant. Mais

en wij worden eraan herinnerd dat het de partijen vrij staat ongeacht welke andere rechtsberoepsbeoefenaar dan de instrumenterende notaris te raadplegen. Wie gaat echter een dergelijke stap ondernemen? Afgezien van het feit dat een aanvullend advies uiteraard geld kost, moet men er zich ook nog eens van bewust zijn dat het belangrijk is over volledige informatie te beschikken.

Dienaangaande geeft de spreekster aan dat zij nog nadenkt over bijkomende garanties die de bescherming van de partijen bij de erfovereenkomst zouden kunnen versterken.

De heer Francis Delpérée (cdH) is verbijsterd over de tegenstrijdige cijfers die elk van zijn kant naar voren schuift omtrent de omvang van het fenomeen van de nieuw samengestelde gezinnen. Daarbij lijken professor Van Gysel (zie de nota "*Cendrillon sacrifiée*") en mevrouw Marie-Thérèse Casman dat verschijnsel te relativeren: volgens laatstgenoemde zou het traditionele gezin in de samenleving nog verreweg het wijdst verbreide model vertegenwoordigen, terwijl éénoudergezinnen (met in hoofdzaak de moeder als enige ouder) slechts 10 % van de gezinnen zouden vertegenwoordigen, en nieuw samengestelde gezinnen amper 5 %.

Die cijfers verschillen totaal van die welke door de Koning Boudewijnstichting worden voorgesteld. De vraag is dan ook eenvoudig: wat is vandaag de sociologische realiteit?

Bovendien raakt het wetsvoorstel aan het familievermogensrecht, dat traditioneel opdeelbaar is in het recht betreffende de huwelijksvermogensstelsels en het erfrecht. In de voorafgaande opmerkingen bij zijn advies beklemtoont de Raad van State dat het erf- en het giftenrecht niet kan worden losgekoppeld van de wetgeving betreffende de huwelijksvermogensstelsels, met name inzake de gevolgen van het overlijden van één van de echtgenoten voor de vermogenstoestand van de langstlevende en van zijn of haar wettelijke erfgenaam of erfgenamen.

Aldus vraagt de Raad van State zich af of het niet wenselijker ware een gezamenlijke hervorming door te voeren van die twee aspecten van het familievermogensrecht; professor Van Gysel komt tot dezelfde conclusie. Voor het overige is nog niet precies bekend waarin de hervorming van het recht betreffende de huwelijksvermogensstelsels zal bestaan. Bijgevolg vraagt de spreker zich af of het wel mogelijk is op ernstige wijze een alomvattende hervorming van het erfrecht door te voeren zonder dat tegelijkertijd een hervorming van het recht betreffende de huwelijksvermogensstelsels plaatsvindt.

qui va entreprendre ce genre de démarche? Outre le fait qu'un avis complémentaire a évidemment un coût, il faut encore avoir conscience de l'importance d'une information complète?

Sur ce point, l'intervenante dit encore réfléchir à des garanties complémentaires qui permettraient de renforcer la protection des parties au pacte successoral.

M. Francis Delpérée (cdH) fait part de sa perplexité en ce qui concerne les chiffres contradictoires avancés par les uns et les autres en ce qui concerne l'importance du phénomène des familles recomposées, le professeur Van Gysel (cf. la note "*Cendrillon sacrifiée*") et Mme Marie-Thérèse Casman semblant relativiser ce phénomène: selon cette dernière, la famille traditionnelle représenterait encore le modèle largement le plus répandu dans la société, les familles monoparentales (avec essentiellement la mère comme seul parent) ne représentant que 10 % des familles et les familles recomposées à peine 5 %.

Ces chiffres diffèrent totalement de ceux qui ont été présentés par la fondation Roi Baudouin. Dès lors, la question est simple: quelle est la réalité sociologique d'aujourd'hui?

Par ailleurs, la proposition touche au droit patrimonial des familles, lequel se décompose classiquement en droit des régimes matrimoniaux et en droit des successions. Dans les observations préalables de son avis, le Conseil d'État souligne que le régime des successions et des libéralités ne peut être dissocié, notamment quant aux effets du décès de l'un des époux sur la situation patrimoniale de celui qui lui survit et de son ou ses héritiers légaux, de la législation relative aux régimes matrimoniaux.

Ce faisant, le Conseil d'État se demande s'il ne serait pas plus opportun de conduire une réforme conjointe de ces deux aspects du droit patrimonial des familles; le professeur Van Gysel arrive à la même conclusion. Du reste, on se sait pas encore au juste en quoi consistera la réforme du droit des régimes matrimoniaux, ce qui amène l'orateur à se demander si l'on peut sérieusement opérer une réforme globale du droit des successions sans opérer dans le même temps une réforme des régimes matrimoniaux.

Mevrouw Sarah Smeyers (N-VA) stipt eerst aan dat uit de hoorzittingen is gebleken dat de overgangsregeling in waarborgen moet voorzien voor alle uiterstewilsbeschikkingen die vóór de inwerkingtreding van de wet werden vastgelegd.

Tevens werd de vraag gesteld of het zinvol is meerdere notarissen in te schakelen om de partijen bij de erfovereenkomst bij te staan. Wat dat betreft, is de sprekerster het eens met professor Verbeke dat de inschakeling van een tweede notaris niet aan het oordeel van de partijen worden overgelaten: alleen al het inwinnen van een tweede juridisch advies in een context waarin vermogens- en familiale belangen op het spel staan, kan tot spanningen leiden. Wanneer bovendien pijnpunten moeten worden weggewerkt (bijvoorbeeld een plan om een vermogen ongelijk te verdelen), zouden de notarissen door voorafgaande onderlinge besprekingen het pad kunnen effenen.

Het voorgestelde artikel 1100/5, § 2, eerste lid, van het Burgerlijk Wetboek bevat nog een andere waarborg: de instrumenterende notaris moet aan elk van de partijen het ontwerp van akte van erfovereenkomst bezorgen minstens één maand voor de datum vastgelegd voor de ondertekening van de overeenkomst. Volstaat die termijn als garantie? Is die lang genoeg?

De indexeringsstechniek wordt doorgaans aangemerkt als de beste techniek om de waarde van het goed te ramen in de periode gaande van de schenkingsdatum tot de dag waarop de beschikker overlijdt. Er bestaan echter nog andere technische oplossingen (bijvoorbeeld de waardering met een intrestvoet), waarnaar onderzoek werd gevoerd. Het ware raadzaam de voor- en de nadelen van de verschillende methoden kort te schetsen.

Een schenking die aanvankelijk niet moest worden ingebracht, zou wel opnieuw kunnen moeten worden ingebracht ingevolge een overeenkomst tussen de schenker en de begiftigde. Wordt de beschikkingsvrijheid van de schenker of van de testateur niet ingeperkt door de vereiste toestemming van de begiftigde?

Tot slot geeft de sprekerster inzake de vordering tot inkorting aan dat het ter bespreking voorliggende wetsvoorstel de termijn om die vordering uit te oefenen, ongewijzigd laat (dertig jaar vanaf de overlijdensdatum van de beschikker). Kan die – toch bijzonder lange – termijn uiteindelijk niet worden ingekort?

Net als andere sprekers meent *de heer Philippe Goffin (MR)* dat “de balans inzake de erfovereenkomst” één van de grootste pijnpunten is van het ter bespreking voorliggende wetsvoorstel; dat begrip is immers

Mme Sarah Smeyers (N-VA) note en premier lieu que les auditions ont mis en évidence la nécessité de prévoir, dans le régime transitoire, des garanties pour toutes les dispositions testamentaires consenties antérieurement à l'entrée en vigueur de la proposition de loi.

La question du concours de plusieurs notaires pour assister les parties au pacte de succession a également été posée. Sur ce point, l'intervenante partage l'opinion émise par le professeur Verbeke que l'intervention d'un second notaire ne devrait pas être laissée à la libre appréciation des parties, car le simple fait des demander une seconde opinion juridique dans un contexte qui lie le patrimoine et la famille est de nature à susciter des tensions; en outre, si des points épineux doivent être tranchés (un projet de partage inégalitaire, par exemple), la discussion pourrait d'abord être aplanie entre notaires.

Une autre garantie prévue dans la proposition est celle visée, à l'article 1100/5, § 2, alinéa 1er, proposé, du Code civil, qui impose au notaire instrumentant de communiquer le projet de pacte successoral à chacune des parties au moins un mois avant la date prévue pour sa signature. Ce délai constitue-t-il une garantie suffisante? Est-il assez long?

La technique de l'indexation est généralement présentée comme étant la meilleure en ce qui concerne la valorisation du bien entre la date de la donation et celle du décès du disposant. D'autres solutions techniques existent cependant (la valorisation avec un taux d'intérêt, par exemple) et ont été étudiées. Il serait bon de rappeler brièvement les avantages et les inconvénients des différentes méthodes envisagées.

Une donation qui n'est pas soumise initialement au rapport pourrait à nouveau l'être à la suite d'une convention conclue entre le donateur et le donataire. L'exigence d'un accord du donataire ne constitue-t-elle pas une restriction à la liberté de disposer du donateur ou du testateur?

Enfin, en ce qui concerne l'action en réduction, le délai pour pouvoir l'exercer (trente ans à dater du décès du disposant) n'est pas modifié par la proposition. Ce délai ne pourrait-il en définitive être réduit, la période considérée étant extrêmement longue?

M. Philippe Goffin (MR) estime, à l'instar d'autres intervenants, que l'un des points les plus épineux de la proposition réside dans la notion d'équilibre du pacte successoral; cette notion est éminemment

uitermate subjectief en dreigt dan ook tot betwistingen te leiden.

Uit de hoorzittingen is voorts gebleken dat het belangrijk is het sluiten van een erfovereenkomst met formele garanties gepaard te doen gaan. In dat verband werd voorgesteld een *colloque singulier* in te bouwen met de instrumenterend notaris en elk van de overeenkomstsluitende partijen. Dat voorstel is het analyseren waard.

Tot slot ware het interessant van de notarissen te vernemen in welke zin de mentaliteit inzake het voorbehouden erfdeel evolueert: in welke mate wil de samenleving meer vrijheid inzake het recht om over zijn vermogen te beschikken?

C. Antwoorden van de sprekers

In antwoord op de algemene vraag van mevrouw Carina Van Cauter geeft de heer Jean-Louis Renchon aan dat, los van politieke keuzes of waarden waarmee in dit dossier absoluut rekening moet worden gehouden, er naar alle waarschijnlijkheid juridische verplichtingen bestaan, ook al werd die kwestie nog niet uitdrukkelijk beslecht op Europees, noch op nationaal niveau. We hebben nog geen zicht op de manier waarop de internationale rechtscolleges of ons Grondwettelijk Hof conflicten zouden kunnen beslechten die mogelijk voortvloeien uit een grondige hervorming van het erfrecht, bijvoorbeeld in het licht van het gelijkheidsbeginsel, het non-discriminatiebeginsel of het evenredigheidsbeginsel.

De wetgever heeft nooit enig “recht om te erven” verankerd; het is echter duidelijk dat de wetgever, wanneer hij een recht instelt, ertoe gehouden is met name het gelijkheids-, het non-discriminatie- en het evenredigheidsbeginsel in acht te nemen. Tot dusver werd zulks alleen gesteld in verband met de wettelijke erfopvolging, in het bekende arrest-Marckx van het Europees Hof voor de rechten van de mens; daarin oordeelde het Hof dat de wetgever in het recht het gelijkheidsbeginsel tussen alle kinderen moet verankeren, ongeacht of ze binnen het huwelijk dan wel erbuiten zijn geboren.

Thans rijst de vraag onder welke voorwaarden de wetgever de mogelijkheid om kinderen te onterven, kan instellen dan wel verruimen, terwijl het vigerend Belgisch recht aan die kinderen een wettelijk recht op (een deel van) de erfenis toekent. In welke mate wordt de wetgever daarbij beperkt door het gelijkheids-, non-discriminatie- en evenredigheidsbeginsel? Uiteraard kan zulks in deze fase moeilijk worden ingeschat, maar in dat verband kan wel worden verwezen naar het advies ter zake van de Raad van State: “Hoewel de wetgever ook in deze

subjective et risque en conséquence de donner lieu à des contestations.

Les auditions ont par ailleurs mis en évidence l'importance des garanties formelles devant entourer la conclusion d'un pacte successoral; à cet égard, la suggestion qui a été formulée d'instaurer un colloque singulier entre le notaire instrumentant et chacune des parties au pacte mérite d'être analysée.

Enfin, il serait intéressant de recevoir un éclairage, du point de vue de la pratique notariale, en ce qui concerne l'évolution des mentalités quant aux réserves légales: dans quelle mesure la société aspire-t-elle à davantage de liberté en ce qui concerne le droit de disposer de son patrimoine?

C. Réponses des orateurs

M. Jean-Louis Renchon indique, en ce qui concerne la question générale soulevée par Mme Carina Van Cauter, qu'indépendamment des choix politiques ou de valeurs qui doivent nécessairement être opérés dans ce dossier, il est probable qu'il existe des contraintes juridiques, même si la question n'a pas encore été tranchée expressément, ni au niveau européen ni au niveau national. Nous ne savons pas encore comment les juridictions internationales ou notre Cour constitutionnelle pourraient trancher les conflits qui naîtraient d'un bouleversement du droit des successions, par exemple au regard du principe d'égalité et de non-discrimination ou du principe de proportionnalité.

Un quelconque “droit d'hériter” n'a jamais été consacré; par contre, il est clair que lorsque le législateur organise un droit, il est tenu de respecter notamment les principes d'égalité et de non-discrimination et de proportionnalité. Cela n'a été dit jusqu'à présent qu'à propos de la succession légale, dans le célèbre arrêt Marckx de la Cour européenne des droits de l'homme, dans lequel la Cour a estimé qu'il incombait au législateur d'instaurer dans le droit le principe d'égalité entre tous les enfants, qu'ils soient nés dans le mariage ou non.

La question qui se pose aujourd'hui est de savoir sous quelles conditions le législateur peut créer ou étendre la possibilité de déshériter des enfants auxquels un droit légal d'hériter est par ailleurs reconnu dans notre droit. Quelles limites lui imposent les principes d'égalité et de non-discrimination et de proportionnalité? Il est évidemment difficile de l'indiquer à ce stade, mais on peut souligner que le Conseil d'État, dans son avis, indique que même si “le législateur dispose d'une importante marge d'appréciation et qu'une différence

aangelegenheid over een ruime beoordelingsmarge beschikt en een verschil tussen twee opeenvolgende wetgevingen betreffende eenzelfde zaak, op zich niet als discriminerend beschouwd kan worden, moet worden opgemerkt dat op die manier voor kinderen, naargelang van het gezin waartoe zij behoren, een verschillende beschermingsregeling ingevoerd wordt, die ertoe leidt dat wie enig kind is, bevoordeeld wordt”; de toelichting van het ter bespreking voorliggende wetsvoorstel “is bijzonder karig met redenen om te verantwoorden dat verschillende gezinnen aldus identiek worden behandeld zonder dat rekening wordt gehouden met het verschillend aantal kinderen.” (DOC 54 2282/002, blz. 11).

In tegenstelling tot de benadering die professor Casman voorstaat van het begrip “gelijkheid” in deze materie, meent de spreker dat de objectieve invulling van gelijkheid (een kind is een kind, en alle kinderen die tot de nalatenschap worden geroepen, zijn gelijk in rechte en in waardigheid) niet mag worden opgegeven ten voordele van een subjectieve invulling van gelijkheid, volgens welke de kinderen verschillend zouden kunnen worden behandeld, afhankelijk van een hele reeks voorwaarden die overigens zeer moeilijk te bepalen zijn.

Wat het vraagstuk van de nieuw samengestelde gezinnen betreft, vindt de spreker dat het debat opnieuw in het juiste perspectief moet worden geplaatst: wat wordt tegenwoordig met afstammingsband bedoeld? Dit wetsvoorstel, dat betrekking heeft op het erfrecht, doet in werkelijkheid de meer fundamentele vraag rijzen naar het onderscheid dat al dan niet moet worden gemaakt tussen de kinderen ten aanzien van wie een afstammingsband wordt vastgesteld (uw kinderen) en de andere (bijvoorbeeld de kinderen van uw huidige levensgezel, de “schoonkinderen” of de “relationeel verwante kinderen”). Volgens de spreker kan men, zeker in een tekst die alleen maar over erfrecht gaat, niet alles ter discussie stellen wat de afstammingsband inhoudt, en waarvan de uitwerking zich allerm minst tot erfzaken beperkt: de afstammingsband bepaalt immers de identiteit van het kind, verankert de verplichtingen ten aanzien van dat kind (zoals levensonderhoud en opvoeding) en bepaalt wie deze verplichtingen moet nakomen: de ouders. Zo creëert de afstammingsband een wederzijdse onderhoudsverplichting tussen ouders en kinderen, die voor de relationeel verwante kinderen geenszins geldt.

Om aan de nieuwe verzoeken tot erkenning van de banden met de relationeel verwante kinderen tegemoet te komen, staat niets eraan in de weg om, in een nieuw samengesteld gezin waarin nauwe banden zijn ontstaan met de kinderen van de partner, zijn toevlucht te nemen tot adoptie om de gewenste afstammingsband te creëren, ook al komt dit fenomeen nog maar zelden voor. De hoven en rechtbanken bekrachtigen tegenwoordig

entre deux législations successives sur un même objet ne peut être considérée comme discriminatoire en soi, il doit être relevé que s’établit ainsi entre les enfants de familles différentes un système de protection différent, qui aboutit à privilégier les enfants uniques” et que les développements de la proposition “se montrent particulièrement peu diserts pour justifier l’identité de traitement ainsi établie d’une famille à l’autre sans prendre en considération les différences de configuration des fratries” (DOC 2282/2, p. 11).

Contrairement à l’approche du professeur Casman quant à la notion d’égalité dans cette matière, l’intervenant estime qu’on ne peut abandonner la conception objective de l’égalité (un enfant est un enfant, et tous les enfants appelés à la succession sont égaux en droit et en dignité) au profit d’une conception subjective de l’égalité, selon laquelle les enfants pourraient être traités différemment en fonction de toute une série de critères par ailleurs particulièrement difficiles à établir.

En ce qui concerne la question des familles recomposées, l’intervenant estime qu’il faut recentrer le débat: que signifie aujourd’hui le lien de filiation? Cette proposition de loi, qui traite du droit des successions, pose en réalité plus fondamentalement la question des distinctions qu’il convient encore d’opérer ou non entre les enfants à l’égard desquels un lien de filiation est établi (vos enfants) et les autres (par exemple ceux de votre partenaire de vie actuel, les “beaux-enfants” ou “enfants relationnels”). L’intervenant estime qu’on ne peut remettre en cause, *a fortiori* dans un texte qui ne traite que de la matière des successions, tout ce qu’implique le lien de filiation, dont les effets sont loin de se limiter à des questions successorales: le lien de filiation établit en effet l’identité de l’enfant, il consacre des obligations (d’entretien et d’éducation, notamment) à l’égard de cet enfant et désigne ceux qui sont tenus au respect de ces obligations: ses parents. À titre d’exemple, le lien de filiation crée une obligation alimentaire réciproque entre parents et enfants, qui ne concerne en aucune façon les enfants relationnels.

Pour satisfaire les demandes nouvelles de reconnaissance des liens avec les enfants relationnels, rien n’interdit, dans une famille recomposée où des liens étroits se sont créés avec les enfants du partenaire, de recourir à l’adoption pour créer le lien de filiation souhaité, même s’il est vrai que ce phénomène est encore marginal. Les cours et tribunaux homologuent aujourd’hui sans difficulté des adoptions d’enfants

zonder problemen de adoptie van volwassen kinderen door hun schoonouders met die bedoeling, zodat de weg wordt geopend voor een reservataire erfrecht voor die kinderen.

Zolang echter geen dergelijke band is gecreëerd door middel van adoptie, ziet de spreker niet in hoe een louter relationele band zwaarder zou kunnen wegen dan de band die voortvloeit uit de afstamming. Dat zou problemen doen rijzen wat de gelijkheid van behandeling betreft: het is onmogelijk op dezelfde manier dermate verschillende situaties te behandelen als de situatie van het kind met wie enkel een relationele band bestaat en die van het kind met wie een afstammingsband bestaat, gelet op al wat die band impliceert in ons rechtssysteem.

Dit debat moet in ieder geval los worden gezien van het debat over de uitbreiding van de rechten van de langstlevende echtgenoot tot die van de langstlevende partner, wat eenvoudiger te regelen valt. Hierbij zij opgemerkt dat de langstlevende partner in ieder geval het beschikbare gedeelte toegewezen kan krijgen, wat niet verwaarloosbaar is.

Wat met het nieuwe evenwicht tussen de kinderen en de langstlevende echtgenoot?

In het Belgisch recht werd ervoor gekozen dat de optimale beslissing voor de langstlevende echtgenoot erin bestaat hem het vruchtgebruik toe te kennen over de hele nalatenschap: het komt erop aan dat het genot van de goederen van de overledene gevrijwaard blijft voor de langstlevende echtgenoot, zodat deze dezelfde levensstandaard kan aanhouden als tijdens het samenleven met de partner.

Andere Europese landen hebben een totaal andere keuze gemaakt, vanuit de visie dat het logischer is de langstlevende echtgenoot een deel in volle eigendom van de nalatenschap toe te kennen, met dien verstande dat de kinderen hun deel onmiddellijk in volle eigendom ontvangen.

De oplossingen in het vergelijkend recht zijn wellicht – vooral wanneer het huwelijk lang heeft geduurd – evenwichtiger dan de oplossing die het Belgisch recht voorstaat, temeer daar het Belgisch recht bovendien een paradox vertoont: het vruchtgebruik wordt toegewezen over de hele nalatenschap, maar tegelijk wordt de omzetting van dit vruchtgebruik in volle eigendom toegestaan; door het gecombineerd effect van dit mechanisme en van het beschikbaar gedeelte dat bij dit wetsvoorstel op 50 % wordt vastgesteld, ongeacht het aantal kinderen, zou men, na omzetting, komen tot een gedeelte in volle eigendom voor de langstlevende

adultes par leurs “beaux-parents” dans cette optique, ouvrant la voie à un droit successoral réservataire pour ces enfants.

Mais tant qu'un tel lien n'a pas été créé, par la voie de l'adoption, on ne voit comment un simple lien relationnel pourrait l'emporter sur le lien découlant de la filiation. Cela poserait des difficultés au regard de l'égalité de traitement: on ne peut traiter de manière identique des situations aussi différenciées que celle de l'enfant vis-à-vis duquel il n'existe qu'un lien relationnel et celle de l'enfant vis-à-vis duquel il existe un lien de filiation, avec tout ce que ce lien implique dans notre droit.

Ce débat doit en tout cas être distingué du débat sur l'extension des droits du conjoint survivant au cas du compagnon survivant, qui est plus simple à régler. On fera remarquer qu'en tout état de cause le compagnon survivant peut se voir attribuer la quotité disponible, ce qui n'est pas négligeable.

Quid du nouvel équilibre entre les enfants et le conjoint survivant?

On a fait le choix, en droit belge, de considérer que la solution optimale pour le conjoint survivant était de lui conférer un usufruit sur l'ensemble de la succession: il faut préserver pour le conjoint survivant la jouissance des biens du défunt afin de lui permettre de maintenir le même niveau de vie qu'au temps de la vie commune.

D'autres pays européens ont fait un choix totalement différent en considérant qu'il était plus logique d'attribuer au conjoint survivant une part en pleine propriété dans la succession, étant entendu que les enfants recevaient immédiatement leur part en pleine propriété.

Les solutions en droit comparé sont sans doute – surtout lorsque l'union a été longue – plus équilibrées que celle que consacre le droit belge, d'autant que le droit belge présente en outre un paradoxe: on attribue l'usufruit sur l'ensemble de la succession, mais on permet dans le même temps la conversion de cet usufruit en pleine propriété; par l'effet cumulé de ce mécanisme et de la quotité disponible portée, par la présente proposition de loi, à 50 % quel que soit le nombre d'enfants, on aboutirait à une quotité en pleine propriété, après conversion, au profit du conjoint survivant de 75 voire 80 %, ce qui est totalement inédit en droit comparé (où

echtgenoot van 75 of zelfs 80 %, wat totaal ongezien is in het vergelijkend recht (waarbij het gedeelte van de langstlevende echtgenoot nooit meer bedraagt dan 50 % in volle eigendom).

De hervorming voorziet bovendien in de omzetting van rechtswege van het vruchtgebruik van de langstlevende echtgenoot wanneer er voorkinderen zijn. Dat houdt geen steek: waarom voorzien in een vruchtgebruik als dat vruchtgebruik vervolgens van rechtswege wordt omgezet in volle eigendom? Dit aspect van het wetsvoorstel zou moeten worden herbekeken.

Wat de reserve in natura betreft, kan iedereen het erover eens zijn dat, wanneer een goed bij leven van de schenker wordt geschonken, moet kunnen worden uitgesloten dat dit goed later opnieuw in de nalatenschap van de overledene kan worden opgenomen. Een dergelijke schenking maakt immers niet de eeuwigdurende eigendom van het goed mogelijk. De afschaffing van de reserve in natura zou echter enkel zin hebben als ze geldt voor de schenkingen van onroerende goederen in volle eigendom: als het goed geschonken wordt in blote eigendom, met voorbehoud van vruchtgebruik ten gunste van de schenker, doet de reserve in natura geen problemen rijzen.

De wenselijke aanpassing, in bepaalde specifieke gevallen (schenking van een onroerend goed in volle eigendom, schenking van onderneming enzovoort), van de reserve in natura betekent niet dat die laatste volledig dient te worden opgegeven ten gunste van de reserve in waarde; daarbij zou immers volledig worden voorbijgegaan aan de betekenis die moet worden gegeven aan het begrip “erfenis”, met alles wat dat aan immateriële zaken inhoudt: mogelijk willen de kinderen bepaalde roerende of onroerende goederen ontvangen die eigendom van hun ouders zijn geweest en waaraan zij een emotionele waarde hechten. Een volledige omschakeling naar de reserve in waarde zal de kinderen de mogelijkheid ontnemen hun deel te ontvangen bij de overdracht van hun eigen familiegeschiedenis.

De heer Alain Verbeke wil in de eerste plaats de vraag over het begrip “evenwicht van de erfovereenkomst” uitklaren. Wie beoordeelt of een overeenkomst evenwichtig is? De partijen bij de overeenkomst zullen een – subjectief – oordeel vellen over het evenwicht van de overeenkomst, rekening houdend met concrete familiale omstandigheden, die zeer uiteenlopend kunnen zijn, waarbij de waarde van het vermogen niet belangrijkste element is.

Bij de subjectieve beoordeling, door elke partij, van de evenwichtige aard van de overeenkomst is het zaak het beginsel van de geïnformeerde toestemming

la part du conjoint survivant ne dépasse jamais 50 % en pleine propriété).

La réforme prévoit en outre la conversion de plein droit de l'usufruit du conjoint survivant lorsqu'il y a des enfants issus d'une précédente union, ce qui est incohérent: pourquoi prévoir un usufruit si c'est pour le convertir de plein droit en pleine propriété? Il s'agit-là d'un élément de la proposition qui devrait être reconsidéré.

Sur la question de la réserve en nature, tout le monde peut s'accorder pour dire que lorsqu'un bien est donné du vivant du donataire, il faut pouvoir exclure que ce bien puisse réintégrer ultérieurement la succession du défunt. Une donation de ce genre ne permet en effet pas la propriété pérenne du bien. La suppression de la réserve en nature n'aurait toutefois de sens que lorsqu'elle s'applique aux donations de biens immeubles en pleine propriété: si le bien est donné en nue-propriété, avec réserve d'usufruit au profit du donateur, la réserve en nature ne pose pas problème.

Mais l'aménagement souhaitable, dans certains cas particuliers (donation d'immeuble en pleine-propriété, donation d'entreprise, etc.), de la réserve en nature n'implique pas qu'il faille totalement l'abandonner au profit de la réserve en valeur, car cela reviendrait à ignorer totalement le sens qu'il convient d'attacher à la notion d'héritage, avec tout ce que cela implique d'immatériel: les enfants peuvent souhaiter recueillir certains biens, meubles ou immeubles, provenant de leurs parents et auxquels ils attachent une valeur sentimentale. La basculement intégral vers la réserve en valeur exclura les enfants de la possibilité de prendre leur part dans la transmission de leur propre histoire familiale.

M. Alain Verbeke s'attache tout d'abord à éclaircir la question relative à la notion d'équilibre du pacte successoral. Qui apprécie l'équilibre de ce pacte? Ce sont les parties à la convention qui, subjectivement, vont apprécier l'équilibre du pacte, compte tenu de situations familiales concrètes qui peuvent être très diverses, la valeur du patrimoine n'étant pas l'élément essentiel.

Ce qui importe, dans l'appréciation subjective par chacune des parties du caractère équilibré du pacte, c'est la protection du consentement éclairé de chacun.

voor eenieder te vrijwaren. Op dat punt lijken de in het wetsvoorstel vervatte waarborgen tekort te schieten: problematisch is niet zozeer het feit dat het wetsvoorstel, in verband met het sluiten van de erfovereenkomst, voorziet in het verplichte optreden van slechts één notaris (volgens de spreker hoeft overigens niet in het verplichte optreden van een rechtsdeskundige, weze hij notaris of advocaat, te worden voorzien), als wel het ontbreken van preciseringen aangaande de nadere voorwaarden voor het verzamelen van de geïnformeerde toestemming van elk van de partijen: men dient zich ervan te vergewissen dat eenieder de draagwijdte van de erfovereenkomst, met inbegrip van de gevolgen ervan op lange termijn, terdege begrijpt.

De erfovereenkomst mag niet worden gelijkgesteld met de andere akten die voor de notaris worden verleden: als gevolg van haar draagwijdte en implicaties alsook van het feit dat ze op het hele vermogen slaat en gepaard kan gaan met definitieve verzakingen, is de erfovereenkomst een uitzonderlijke akte, zodat het gerechtvaardigd is dat de wetgever er bijzondere waarborgen aan verbindt. Het voorstel om ter zake een *colloque singulier* in te voeren lijkt in dat opzicht een interessant denkspoor; de termijn van één maand als bedoeld in het voorgestelde artikel 1100/5, § 2, eerste lid, van het Burgerlijk Wetboek, waarbij de instrumenterende notaris ertoe wordt verplicht de ontwerp-erfovereenkomst minstens één maand voor de geplande datum van ondertekening ervan ter kennis te brengen van elke partij, is slechts zinvol wanneer de notaris die termijn te baat neemt om met elke partij individueel te spreken.

Op de vraag of de termijn om de vordering tot inkorting in te stellen, niet definitief had moeten worden verkort, antwoordt de spreker dat in het oorspronkelijke wetsvoorstel was voorzien in een termijn van vijf jaar, wat buitengewoon kort was. Het nieuwe artikel 928 van het Burgerlijk Wetboek bewaart een interessant evenwicht, aangezien het eerste lid de bestaande verjaringstermijn van dertig jaar handhaaft, maar het tweede lid bepaalt dat de reservataire erfgenamen het recht de inkorting te vorderen wordt ontnomen wanneer zij, ondanks hun kennis van de aantasting van hun reserve, niet om de inkorting van de giften hebben verzocht op de dag dat de vereffening-verdeling van de nalatenschap werd gesloten.

Bovendien strekt het wetsvoorstel tot een betere bescherming van de derde-verkrijgers in het raam van de tegen de reservataire erfgenamen ingestelde vordering tot inkorting, aangezien het verhaal van die laatste ten opzichte van de derde-verkrijgers (bij insolventie van de schuldenaar van de inkorting) beperkt is tot de loutere omstandigheid van kostenloze vervreemding (door de begiftigde) van het geschonken goed.

À cet égard, les garanties prévues dans la proposition semblent insuffisantes: ce n'est pas tant le fait que la proposition ne prévoit, en vue de la conclusion du pacte, l'intervention obligatoire que d'un seul notaire qui pose problème (sur ce point, l'intervenant n'estime d'ailleurs pas qu'il faille prévoir l'intervention obligatoire d'un autre spécialiste du droit, qu'il soit notaire ou avocat), mais plutôt l'absence de précisions quant aux conditions dans lesquelles le consentement éclairé de chacune des parties à ce pacte doit être recueilli: il faut s'assurer que chacun comprend bien la portée de ce pacte en ce compris ses conséquences à long terme.

Il ne faut pas assimiler le pacte successoral avec les autres actes passés devant notaire: sa portée et ses conséquences, le fait qu'il porte sur l'ensemble du patrimoine et peut emporter des renonciations définitives en fait un acte exceptionnel qui justifie que le législateur l'entoure de garanties particulières. La suggestion de mettre en place un colloque singulier semble à cet égard une piste intéressante; le délai d'un mois prévu à l'article 1100/5, § 2, alinéa 1er, proposé, du Code civil, qui impose au notaire instrumentant de communiquer le projet de pacte successoral à chacune des parties au moins un mois avant la date prévue pour sa signature, n'a lui-même de sens que si ce délai est mis à profit par le notaire pour s'entretenir avec chaque partie individuellement.

À la question de savoir si le délai pour introduire l'action en réduction n'aurait pas dû être définitivement raccourci, l'intervenant répond que, dans la proposition originelle, le délai prévu était de 5 ans, ce qui était anormalement court. L'article 928 nouveau du Code civil opère un compromis intéressant puisqu'il maintient le délai actuel de prescription de 30 ans (alinéa 1er), mais l'alinéa 2 énonce que les héritiers réservataires sont déchus du droit de solliciter la réduction si, ayant connaissance de l'atteinte portée à leur réserve, ils n'ont pas demandé la réduction des libéralités au jour de la clôture de la liquidation-partage de la succession.

En outre, la proposition tend à mieux protéger les tiers acquéreurs dans le cadre de l'action en réduction intentée par les héritiers réservataires, dans la mesure où le recours de ces derniers à l'encontre des tiers acquéreurs (en cas d'insolvabilité du débiteur de la réduction) est limité à la seule hypothèse de l'aliénation à titre gratuit du bien donné (par le bénéficiaire de la libéralité).

Is de bepaling ingevolge waarvan een schenking die oorspronkelijk niet aan de inbreng was onderworpen, vervolgens opnieuw aan de inbreng kan worden onderworpen op grond van een overeenkomst tussen de schenker en de begiftigde, een beperking van de beschikkingsvrijheid van de schenker? Neen, aangezien zij een nieuwe wilsovereenkomst vanwege de schenker veronderstelt.

Als gevolg van de waarderingsmethode die voortaan op de schenkingen in volle eigendom zal worden toegepast (indexering van de waarde met ingang van de schenkingsdatum, op basis van het indexcijfer van de consumptieprijzen), zullen de verrichtingen voortaan een zekere voorspelbaarheid hebben, wat de rechtszekerheid zal vergroten aangezien de waarde van het geschonken goed bekend zal zijn vanaf het ogenblik van de schenking. Eveneens biedt zij het voordeel een makkelijke oplossing aan te reiken voor de scenario's waarbij meerdere in te brengen schenkingen door de overledene zijn toegewezen aan verschillende erfgenamen, op verschillende tijdstippen. De exacte waarde op de datum van overlijden zal wellicht verschillen van de via de indexeringsmethode geraamde waarde, maar in de meeste gevallen zal de schatting correct zijn.

Aangaande de omzetting van het vruchtgebruik maakt het wetsvoorstel een onderscheid tussen gemeenschappelijke kinderen en niet-gemeenschappelijke kinderen (die onverwijld kunnen verzoeken om de omzetting van het vruchtgebruik van de langstlevende echtgenoot die niet hun ouder is). Dat verschil is gerechtvaardigd aangezien, voor de gemeenschappelijke kinderen, het principe van de uitgestelde nalatenschap (totdat de laatste langstlevende ouder overlijdt) de overhand kan hebben.

De spreker sluit zich aan bij het standpunt van mevrouw Becq, die vindt dat het niet juist is te stellen dat de oudere generatie een vermogen vergaart dat ze niet nodig heeft, en dat op wetgevings- en fiscaal vlak alles in het werk dient te worden gesteld om de oudste groep te stimuleren bij leven afstand te doen van zijn vermogen en zo "de economie te doen draaien".

Men heeft echter de neiging om de kosten van afhankelijkheid te onderschatten, want de levensduur neemt als gevolg van de grotere levensverwachting almaar toe. Vandaag zou het verstandig zijn de oudste groep aan te bevelen het deel "*must have*" en het deel "*nice to have*" voor zichzelf te houden en zich ermee tevreden te stellen alleen maar het deel "*not to have*" te schenken; de fiscale stimuli, die de neiging hebben van de successierechten een belasting te maken die alleen idioten betalen, moeten grondig worden herzien in de richting

La disposition qui permet qu'une donation qui n'était pas soumise initialement au rapport puisse l'être à nouveau à la suite d'une convention conclue entre le donateur et le donataire constitue-t-elle une restriction à la liberté de disposer du donateur? Non, dans la mesure où elle suppose un nouvel accord de volonté de la part du donateur.

La méthode de valorisation qui sera désormais appliquée pour les donations en pleine propriété (indexation de la valeur à dater du jour de la donation, sur la base de l'indice des prix à la consommation) permettra d'assurer aux opérations de rapport une certaine prévisibilité et, partant, une sécurité juridique accrue, la valeur du bien donné étant connue dès le moment de la donation. Elle offre également l'avantage de résoudre aisément les hypothèses dans lesquelles plusieurs donations rapportables ont été consenties par le défunt à des héritiers différents et à des périodes différentes. La valeur exacte au jour du décès sera sans doute différente de la valeur estimée via la méthode de l'indexation, mais il s'agira dans la plupart des cas d'une approximation correcte.

La différence opérée par la proposition en ce qui concerne la conversion de l'usufruit entre, d'une part, enfants communs et, d'autre part, enfants non communs (qui peuvent immédiatement demander la conversion de l'usufruit du conjoint survivant qui n'est pas leur parent) se justifie dans la mesure où, pour les enfants communs, le principe de la succession différée (jusqu'au moment du décès du dernier parent survivant) peut prévaloir.

L'intervenant souscrit à la position exprimée par Mme Becq selon laquelle il est faux d'affirmer que la vieille génération accumule un patrimoine dont elle n'a pas besoin, et qu'il convient de tout faire, sur un plan législatif et fiscal, pour inciter les plus âgés à se défaire de leur patrimoine de leur vivant afin de "faire tourner l'économie".

Or, on a tendance à sous-estimer le coût de la dépendance, dont la durée tend à s'allonger en raison de l'allongement de l'espérance de vie. Aujourd'hui, il serait judicieux de recommander aux plus âgés de conserver pour eux-mêmes le "*must have*" et le "*nice to have*" et de se contenter de ne donner que le "*not to have*"; les incitants fiscaux, qui tendent à faire des droits de succession un impôt que seuls paient les idiots, doivent être fondamentalement revus, dans le sens de la suppression des droits de succession en

van de opheffing van de successierechten in rechte lijn, zoals dat in vele andere Europese landen het geval is.

De vraag of het onontbeerlijk is de successierechten en de huwelijksstelsels – de twee onderdelen van het familiaal vermogensrecht – gelijktijdig te hervormen, vergt een genuanceerd antwoord. Idealiter is het wellicht beter beide hervormingen tegelijk uit te voeren. In de feiten kan men die hervormingen echter zonder meer de ene na de andere uitvoeren, waarbij dit wetsvoorstel een zeker aantal essentiële verbeteringen aanbrengt die men in de praktijk onmiddellijk zal voelen. Moet de inwerkingtreding van dit wetsvoorstel worden verdaagd? Vermoedelijk, maar de spreker meent dat verschillende data van inwerkingtredingen concreet nauwelijks problemen zullen veroorzaken, hij vreest dat de vraag om de inwerkingtreding van deze tekst uit te stellen, hoofdzakelijk is ingegeven door de verzuchtingen van bepaalde beroepsgroepen die het zich gewoon gemakkelijk willen maken.

Wat tot slot het algemene model van het erfrecht betreft, pleit de spreker ervoor dat men blijft nadenken over een ander systeem. Het gaat daarbij niet om het systeem dat in dit wetsvoorstel aan bod komt, waarin de door de echtgenoten of partners in de loop van hun gemeenschappelijk leven verworven goederen uitsluitend en in volle eigendom ten goede zouden komen van de langstlevende echtgenoot (model van het kerngezin), terwijl van erfenissen zelf afkomstige vermogensgoederen bij het overlijden van de eerste ouder direct naar de kinderen kunnen gaan (model van het egalitaire gezin). Met een dergelijk model wordt een rechtstreeks verband gelegd tussen de duur van het samenleven en de omvang van de aan de langstlevende echtgenoot overgedragen goederen, waarbij laatstgenoemde van de overledene echter geen vermogensgoederen zal erven, want die kunnen onmiddellijk bij de kinderen terechtkomen.

De heer Alain-Charles van Gysel vindt het cijfergekkibel in verband met het statistisch belang van de nieuw samengestelde gezinnen tamelijk eenvoudig te verklaren: er zijn enerzijds de studies die betrekking hebben op de totale bevolking (bijvoorbeeld de aangehaalde studie van Marie-Thérèse Casman), waaruit blijkt dat het klassieke gezinsmodel, met twee ouders, dominant is gebleven; anderzijds zijn er de studies die uitgaan van controversiële of geschilsituaties, waarin de niet-klassieke gezinsvormen oververtegenwoordigd zijn, en de nieuw samengestelde gezinnen uiteraard een groter aandeel hebben in de geschillen.

In verband met de verenigbaarheid van het gebruik van afzonderlijke geslachtstafels met het Europees recht

ligne directe, comme c'est le cas dans de nombreux autres pays européens.

La question de savoir s'il est indispensable de mener de front la réforme du droit des successions et la réforme des régimes matrimoniaux, les deux volets du droit patrimonial des familles, appelle une réponse nuancée. Idéalement, il serait sans doute préférable de réaliser les deux réformes simultanément. Cependant, d'un point de vue pragmatique, on peut parfaitement mener ces réformes l'une après l'autre, la présente proposition de loi apportant un certain nombre d'améliorations essentielles qui se feront immédiatement ressentir dans la pratique. Faut-il différer l'entrée en vigueur de la présente proposition de loi? Sans doute, mais l'intervenant estime que des entrées en vigueur différentes ne causeraient guère de problème en pratique, et il craint que la demande de reporter l'entrée en vigueur de ce texte réponde principalement aux préoccupations de certains groupes professionnels qui cherchent simplement à se faciliter la vie.

Enfin, en ce qui concerne le modèle général du droit des successions, l'intervenant plaide pour que l'on continue à réfléchir à un autre système, qui n'est pas celui retenu dans la présente proposition de loi, dans lequel, d'une part, les biens acquis au cours de leur existence commune par les conjoints ou partenaires devraient bénéficier exclusivement et en pleine propriété au conjoint survivant (modèle de la famille nucléaire), tandis que les biens patrimoniaux, provenant eux-mêmes d'héritages, pourraient passer directement aux enfants (modèle de la famille égalitaire) au décès du parent prémourant. Avec un tel modèle, on crée un rapport direct entre la durée de la vie commune et l'importance des biens transmis au conjoint survivant, ce dernier n'ayant par contre aucune vocation à hériter des biens patrimoniaux du décédé, qui peuvent immédiatement revenir aux enfants.

M. Alain-Charles Van Gysel estime que la querelle de chiffres concernant l'importance statistique du phénomène des familles recomposées s'explique assez aisément: on a, d'une part, des études qui portent sur la population globale (cf. l'étude citée de Marie-Thérèse Casman), dont il ressort que le modèle familial classique, avec deux parents, reste dominant, et les études qui partent des situations litigieuses ou controversées, dans lesquelles les formes non-classiques de la famille sont surreprésentées, les familles recomposées générant évidemment un contentieux plus important.

À propos de la compatibilité avec le droit européen du recours à des tables distinctes selon le sexe, la réponse

is het antwoord door de wetgever zelf gegeven, toen hij in 2014 artikel 745*sexies* van het Burgerlijk Wetboek betreffende de omzetting van het vruchtgebruik van de langstlevende echtgenoot heeft gewijzigd en heeft voorzien in twee omzettingstabellen, een voor mannen en een voor vrouwen. Wat het Europees recht wel verbiedt, is de discriminatie in het dienstenaanbod tussen mannen en vrouwen (bijvoorbeeld op verzekeringsvlak); aangezien de omzetting van vruchtgebruik in kapitaal geen dienstenaanbod vormt, kunnen er naargelang van het geslacht verschillende coëfficiënten op worden toegepast.

Als er in verband met de in 2014 gewijzigde omzettingstabellen voor het vruchtgebruik al een opmerking kan worden gemaakt, dan is het dat ze jammer genoeg in de plaats zijn gekomen van de bestaande tabellen, die waren opgesteld door professor Ledoux en volledige voldoening gaven. Toen al is opgeworpen dat de tabellen op basis van het OLO-rendement bij een negatief of heel laag rendement buitensporige resultaten zouden kunnen geven; die voorspelling komt nu uit, wat de minister van Justitie verplicht geregeld rechtzettingen bekend te maken. Het zou misschien opportuun zijn de wijze te herzien waarop de tabellen van 2014 zijn tot stand gekomen.

De nieuwe waarderingsregels in geval van inbreng laten de indexering lopen vanaf de datum van de schenking. Dat uitgangspunt werd in aanmerking genomen omdat het bij de notaris bekend is en men zeker is van de datum. Hetzelfde waarderingsmechanisme werd voor zowel de roerende als de onroerende goederen in aanmerking genomen, omwille van de eenvoud. Op dat punt kan men het wetsvoorstel alleen maar steunen, als men bedenkt dat ook vandaag nog het beginsel van het monetaire nominalisme van toepassing is op schenkingen in geld.

Is het betreurenswaardig dat dit wetsvoorstel maar één aspect van het familiaal vermogensrecht regelt, met uitsluiting van de huwelijksstelsels? De spreker vindt dat men dat in theorie kan betreuren, maar dat men op pragmatisch vlak moet bedenken dat hoe ambitieuzer een hervorming is, hoe minder kans ze heeft om er snel te komen. De opdeling kan dus gegrond zijn, op voorwaarde dat men de twee teksten tegelijk in werking doet treden; doet men dat niet, dan is men voortdurend aan het hervormen en pikken de mensen in het veld de wijzigingen niet op.

Voor de kinderen in een nieuw samengesteld gezin biedt, volgens de spreker, de gewone adoptie nu al een afdoende oplossing, inclusief voor meerderjarige kinderen. Door die adoptie krijgen zij een voorbehouden erfdeel en worden zij beschermd zo tussen de

a été donnée par le législateur lui-même lorsqu'il a modifié en 2014 l'article 745*sexies* du Code civil concernant la conversion de l'usufruit du conjoint survivant et qu'il a prévu deux tables de conversion, l'une pour les hommes et l'autre pour les femmes. En réalité, ce que prohibe le droit européen, c'est la discrimination dans l'offre de services entre hommes et femmes (par exemple dans le domaine de l'assurance); la conversion d'un usufruit en capital ne constituant pas une offre de services, elle peut se voir appliquer des coefficients différents en fonction du sexe.

Si une observation peut être faite à propos des tables de conversion de l'usufruit qui ont été modifiées en 2014, c'est qu'elles ont malencontreusement remplacé les tables existantes, établies par la professeur Ledoux et qui donnaient entière satisfaction. On avait déjà à l'époque soulevé que des tables fondées sur le rendement des obligations OLO, pourraient, en cas de rendement négatif ou très faible, donner des résultats aberrants; la prophétie s'est réalisée, contraignant le ministre de la Justice à publier régulièrement des correctifs. Il serait peut-être opportuun de revoir la manière dont les tables de 2014 ont été établies.

Les nouvelles règles de valorisation en cas de rapport font courir l'indexation à dater du jour de la donation. Ce point de départ a été retenu car il est connu du notaire et constitue une date certaine. Le même mécanisme de valorisation a été retenu pour les meubles comme pour les immeubles, par souci de simplicité. Sur ce point, la proposition de loi ne peut qu'être soutenue quand on songe que, encore aujourd'hui, c'est le principe du nominalisme monétaire qui s'applique aux donations portant sur des sommes d'argent.

Faut-il regretter que la présente proposition de loi ne règle qu'un seul aspect du droit patrimonial familial, à l'exclusion des régimes matrimoniaux? Pour l'intervenant, si on peut le regretter en théorie, il fait bien se dire, sur un plan pragmatique, que plus une réforme est ambitieuse, moins elle a de chance de passer rapidement. Le "saucissonnage" peut donc se justifier, mais à condition de faire entrer les deux textes en même temps, sous peine de créer l'effet d'un chantier permanent et de rendre les modifications inaudibles pour les praticiens.

En ce qui concerne le sort des enfants dans le cadre d'une famille recomposée, l'intervenant considère que l'adoption simple offre déjà aujourd'hui une solution satisfaisante, en ce compris à l'égard d'enfants majeurs; elle leur crée en effet une part successorale réservataire

partners binnen het nieuw samengesteld gezin een breuk optreedt.

De omvang van het voorbehouden erfdeel en van het beschikbare gedeelte werd al besproken. Net zoals professor Renchon, acht de spreker het van belang het beginsel te handhaven dat het erfdeel afhangt van het aantal kinderen (waarbij men eventueel kan overwegen andere breuken te hanteren dan nu). De verantwoordelijkheid van de ouders ten aanzien van hun nageslacht is immers groter naarmate zij meer kinderen hebben.

Tot slot is bij een globale erfovereenkomst de informatie voor de partijen dermate doorslaggevend dat de wet het optreden van meerdere raadslieden zou moeten voorschrijven. Er moet immers worden gevreesd dat het gesprek onder vier ogen met de instrumenterende notaris niet volstaat om de partijen terdege voor te lichten, aangezien de notaris bewust of onbewust zijn ontwerp aan de partijen zal proberen te “verkopen”. Wanneer een tweede raadsman bij de zaak wordt betrokken, ontstaat vanzelf het nodige debat binnen de familie.

Mevrouw Hélène Casman deelt de mening van de vorige spreker niet, die meent dat het beschikbaar gedeelte niet zou moeten verhogen. Het eerste doel van de verruiming van het beschikbaar deel is niet om bij testament de stiefkinderen van een nieuw samengesteld gezin ruimer te begunstigen, maar om ook rekening te kunnen houden met heel andere situaties (bijvoorbeeld materiële zekerheid bieden aan een gehandicapt kind of rechten rechtstreeks aan kleinkinderen toekennen). Voorts vormt adoptie niet de ideale oplossing om erfrechten toe te kennen aan stiefkinderen, al was het maar wegens het onomkeerbare karakter ervan (dat niet bestaat bij testamentaire beschikkingen, die herroepbaar zijn).

De spreekster deelt evenmin de mening dat de instrumenterende notaris, bij het opstellen van de erfovereenkomst, zijn ontwerp gaat verdedigen. De notaris moet die overeenkomst in de juiste vorm gieten, maar de essentiële inhoud ervan zal vooral de zienswijze weerspiegelen van de erflater en zijn familieleden dan die van de notaris.

Betreffende de omzetting van het vruchtgebruik wanneer er gemeenschappelijke kinderen zijn, lijkt er een misverstand in de discussie te zijn geslopen. Als de gemeenschappelijke kinderen niet onmiddellijk – met andere woorden op het moment van het overlijden – de omzetting van het vruchtgebruik van hun overlevende ouder vragen, zullen ze niet de mogelijkheid verliezen dit later alsnog te doen. Die latere aanvraag zal (indien ze

et les protège en cas de rupture du lien entre partenaires de la famille recomposée.

La question de l'ampleur de la réserve et de la quotité disponible a déjà été discutée; à l'instar du professeur Renchon, l'intervenant considère qu'il est important de conserver le principe d'une part variable en fonction du nombre d'enfants (quitte à envisager d'autres fractions que celles qui sont actuellement établies), la responsabilité des parents à l'égard de leurs enfants étant plus grande lorsqu'ils ont davantage procréé.

Enfin, en ce qui concerne le pacte global de succession, l'information des parties semble à ce point cruciale qu'il conviendrait de prévoir dans la loi l'intervention de plusieurs conseils. On peut en effet craindre que le colloque singulier du seul notaire instrumentant ne suffise pas à éclairer les parties, car le notaire cherchera, consciemment ou non, à “vendre” aux parties son projet de pacte. L'intervention d'un deuxième conseil est à même d'assurer la tenue d'un nécessaire débat au sein de la famille.

Mme Hélène Casman ne peut marquer son accord avec l'intervenant précédent sur la question de la quotité disponible, qui selon lui ne devrait pas être réévaluée. L'augmentation de la quotité disponible n'est pas principalement conçu pour tester davantage en faveur des beaux-enfants d'un ménage recomposé, il s'agit de tenir compte de bien d'autres situations (par exemple la nécessité d'assurer la sécurité matérielle d'un enfant handicapé, ou accorder des droits directement en faveur des petits-enfants); par ailleurs, l'adoption ne constitue pas la solution idéale pour accorder des droits successoraux à des beaux-enfants, ne fût-ce qu'en raison de son caractère irréversible (au contraire de dispositions testamentaires, qui sont révocables).

De même, l'intervenante ne peut partager l'opinion que, lors de l'élaboration du pacte successoral global, le notaire instrumentant va défendre son projet; il lui appartient de le mettre en forme, mais la conception globale reflètera davantage la vision du testateur et des membres de sa famille que celle du notaire.

En ce qui concerne la conversion de l'usufruit en cas d'enfants communs, un malentendu semble s'être glissé dans la discussion. Si les enfants communs ne demandent pas immédiatement, c'est-à-dire au moment du décès, la conversion de l'usufruit de leur parent survivant, ils ne seront pas déchus de la possibilité de demander cette conversion ultérieurement, mais en cas de demande ultérieure, celle-ci sera (si elle est

betwist wordt) wel worden onderzocht door de rechter, die zal nagaan of dat verzoek de rechten van de andere betrokken partijen niet schaadt.

Momenteel staat de wet de schenker toe om een schenking die als voorschot op erfdeel is toegekend later nog van inbreng vrij te stellen, maar niet andersom, een schenking die met vrijstelling van inbreng is gedaan later aan inbreng te onderwerpen. De tekst beoogt toe te staan dat men via een overeenkomst - dus in onderling overleg tussen schenker en begunstigde - de kwalificatie van de schenking en met name de inbrengclausule achteraf wijzigt. De schenker zal dus ook niet meer eenzijdig kunnen beslissen om een schenking die aan inbreng was onderworpen, later van inbreng vrij te stellen.

De gekozen startdatum om de indexering toe te passen op de onder voorbehoud van inbreng geschonken goederen, is de dag van de schenking. Dat is logisch, want dat is ook het moment waarop het vermogen van de schenker is geslonken. De indexeringstechniek heeft het voordeel dat alle goederen (roerende en onroerende) ten aanzien van waardeschommelingen dezelfde behandeling kunnen krijgen. Voorts is die techniek de enig mogelijke om schenkingen in geld opnieuw te waarderen.

Op de vraag betreffende het voorgestelde artikel 915*bis* van het Burgerlijk Wetboek en de vordering tot inkorting vanwege de langstlevende echtgenoot, antwoordt de spreker dat het haar niet zeer aannemelijk lijkt dat een dergelijke vordering van toepassing zou kunnen zijn op de gezinswoning die vóór het nieuwe huwelijk zou zijn geschonken. Als het goed in volle eigendom werd geschonken, woont de schenker er waarschijnlijk niet meer. Als de schenker zich het vruchtgebruik heeft voorbehouden, heeft hij dat voor de duur van zijn leven gedaan. De begiftigde mag erop rekenen dat dit vruchtgebruik eindigt bij overlijden van de schenker, en niet abrupt wordt verlengd voor de duur van het leven van de nieuwe echtgenote van de schenker, die na de schenking in het huwelijk zou treden.

Inzake het hervormingstijdpad van de twee takken van het familiaal vermogensrecht verdedigt de spreker om praktische redenen de gekozen aanpak in twee fasen, want het zou te moeilijk zijn geweest om het erfrecht en het huwelijksvermogensrecht gelijktijdig te behandelen. Men moet er echter voor zorgen dat het geheel samenhangend blijft; dat betekent in het bijzonder dat de datum van inwerkingtreding dezelfde moet zijn.

Volgens de heer *Christophe Blindeman* is het moeilijk een nauwkeurig beeld te verkrijgen van de omvang van het fenomeen van de nieuw samengestelde gezinnen;

contestée) examinée par le juge qui devra vérifier que cette demande ne lèse pas les droits des parties en cause.

À l'heure actuelle, la loi permet au donateur de dispenser de rapport une donation initialement faite en avance d'hoirie, mais pas en sens inverse, donc d'imposer le rapport à une donation qui en était initialement dispensée. Le texte vise à permettre de modifier conventionnellement - donc de commun accord entre le donateur et le donataire - la qualification de la donation et en particulier la clause relative au rapport. Le donateur ne pourra donc plus décider unilatéralement de dispenser de rapport une donation qui initialement y était soumise.

Le point de départ retenu pour appliquer l'indexation aux biens donnés sous réserve de rapport est le jour de la donation, ce qui est logique puisque c'est le moment où le patrimoine du donateur s'est appauvri. La technique de l'indexation présente l'avantage de permettre un traitement uniforme de tous les biens, meubles et immeubles, face aux variations de valeur; elle est par ailleurs le seul moyen de revaloriser les donations en argent.

À la question relative à l'article 915*bis*, proposé, du Code civil et à l'action en réduction du conjoint survivant, l'hypothèse que cette action puisse s'appliquer à la résidence familiale qui aurait été donnée antérieurement au remariage semble peu plausible: si le bien a été donné en pleine propriété, le donateur n'y habite sans doute plus. Si le donateur s'est réservé l'usufruit, il l'a fait pour la durée de sa vie. Le donataire est en droit d'escompter que cet usufruit se terminera au décès du donateur et ne sera pas brusquement prolongé pour la durée de la vie de la nouvelle épouse du donateur qui contracterait mariage après avoir fait la donation.

Enfin, en ce qui concerne le calendrier des réformes des deux volets du droit patrimonial de la famille, l'intervenante défend l'optique retenue d'un travail en deux temps, pour des raisons pratiques: il aurait été trop difficile de traiter simultanément le volet des successions et celui des régimes matrimoniaux. Il faudra cependant veiller à la cohérence de l'ensemble, ce qui implique notamment de prévoir une date d'entrée en vigueur unique.

M. Christophe Blindeman estime qu'il est difficile d'avoir une vue précise de l'ampleur du phénomène des familles recomposées; du point de vue de la pratique

uit het oogpunt van de notarispraktijk bestaan er wellicht grote verschillen naargelang men in een grote stad dan wel op het platteland kantoor houdt. Wat zijn eigen notarispraktijk in Gent betreft, maken de niet-klassieke gezinsvormen een derde uit van zijn cliënteel, en dat aandeel blijft maar toenemen. Vermoedelijk zullen successiedossiers die over twintig à dertig jaar worden geopend, in aanzienlijke mate betrekking hebben op nieuw samengestelde gezinnen.

De essentie van de nu besproken hervorming betreft de vermindering van de reserve en de daarmee verband houdende uitbreiding van het beschikbaar gedeelte. Dit is een heikel onderwerp, waarbij de persoonlijke visies van de ene en de andere in het geding zijn. In de praktijk weerklinkt echter in alle lagen van de bevolking een sterke vraag naar een grotere vrijheid om over zijn goederen te beschikken. Dit fenomeen kan niet worden teruggebracht tot een mogelijke stijging van het aantal familiegeschillen; het betreft een dieperliggende verzuchting, omdat niemand de beperkingen waarin het erfrecht thans voorziet, nog begrijpt.

Wat de waarborgen betreft die idealiter aan het sluiten van de globale erfovereenkomst ten grondslag moeten liggen, kunnen bepaalde opmerkingen die her en der worden gemaakt, worden toegepast op een heel aantal andere handelingen (schenkingen, huwelijksstelsels enzovoort), waarbij het aspect familiale druk nooit ver weg is. Voor deze handelingen wordt vaak vertrouwen gesteld in de notarissen, die alle nodige waarborgen (opleiding, onafhankelijkheid, onpartijdigheid) bieden. De notaris verdedigt zijn ontwerpakte nooit, hij werkt ze samen uit met de betrokken partijen; indien nodig, wanneer hij vaststelt dat de wens van de partijen niet voldoende sterk is, kan hij er zelfs toe overgaan te betrokkenen af te raden de akte te verlijden. De spreker geeft echter aan niet gekant te zijn tegen het idee van een verplicht gesprek onder vier ogen, als bijkomende waarborg voor het sluiten van een erfovereenkomst; hij acht het echter niet zinvol de verplichting in te stellen een beroep te doen op een tweede beoefenaar van een juridisch beroep.

De heer Renaud Grégoire voegt eraan toe dat de verhoging van het beschikbaar gedeelte niet de door sommigen gevreesde, ingrijpende veranderingen zal veroorzaken: het beschikbaar gedeelte bestaat al, en er wordt niet bij alle erfenissen een beroep op gedaan (al was het wegens het hoge aantal nalatenschappen *ab intestato*).

In de praktijk beantwoordt het beschikbaar gedeelte al aan een behoefte, te weten een oplossing aanreiken voor het geval zich binnen het gezin een breuk voordoet (*in casu* primeert een nalatenschap in waarde op een

notariale, il existe sans doute de grandes variations selon qu'on exerce dans une grande ville ou en milieu rural. De sa propre pratique notariale à Gand, l'intervenant estime que les formes familiales non-classiques composent un tiers de sa clientèle, et cette proportion ne fait que croître. Il est vraisemblable que les successions qui s'ouvriront d'ici vingt à trente ans concerneront dans un proportion importante des familles recomposées.

Le point essentiel de la réforme débattue aujourd'hui porte sur la diminution de la réserve, et l'augmentation corrélative de la quotité disponible. C'est un sujet délicat, qui met en jeu les conceptions personnelles des uns et des autres. On doit cependant constater, dans la pratique, une forte demande en faveur d'une plus grande liberté de disposer de ses biens, et ce dans toutes les couches de la société. Ce phénomène ne peut se réduire à une hypothétique augmentation des litiges familiaux, il s'agit d'une aspiration plus profonde, plus personne ne comprenant les limitations posées actuellement par le droit successoral.

En ce qui concerne les garanties qui doivent idéalement présider à la conclusion du pacte de succession global, certaines remarques formulées ici ou là peuvent s'appliquer à toute une série d'autres actes (donations, régimes matrimoniaux,...) où l'élément de pression familiales n'est jamais absent. Pour ces actes, on fait généralement confiance aux notaires, qui présentent toutes les garanties requises (formation, indépendance, impartialité). Le notaire ne défend jamais son projet d'acte, il le construit avec les parties prenantes; au besoin, s'il constate que la volonté des parties n'est pas suffisamment ferme, il pourra aller jusqu'à déconseiller de passer l'acte. L'orateur indique cependant ne pas être opposé à l'idée d'un colloque singulier obligatoire en tant que garantie complémentaire pour la conclusion d'un pacte successoral; il estime toutefois inutile de prévoir le concours obligatoire d'un deuxième professionnel du droit.

M. Renaud Grégoire ajoute que l'augmentation de la quotité disponible ne va pas provoquer les bouleversements craints par d'aucuns: la quotité disponible existe déjà, et on n'y recourt pas dans toutes les successions (ne fut-ce qu'en raison de la part importante des successions *ab intestato*).

En pratique, la quotité disponible répond déjà à un besoin, qui est de trouver une solution pour les cas de rupture familiale (dans ces cas, la succession en valeur prime sur l'idée d'un héritage en nature) ou en

erfenis in natura) of in geval van een nieuw huwelijk (hypothese waarin de kinderen van het eerste huwelijk hoe dan ook worden beschermd door het bestaan van de band).

Voorts kan nog een opmerking worden gemaakt in verband met de inbreng in natura: de generaties van vandaag – vooral dan Generatie Y – hebben almaar minder belangstelling voor inbreng in natura, daar iedereen zijn eigen verhaal wil schrijven en niet noodzakelijkerwijs nog goederen wil verkrijgen die met een familiegeschiedenis zijn belast.

Aangaande het optreden van de notaris moet worden beklemtoond dat die notaris verantwoordelijk is voor wat hij doet: geen enkele notaris zal zin hebben aansprakelijk te worden gesteld voor een slecht uitgewerkte erf-overeenkomst. Zelfs in extreme gevallen (onienigheid in de familie, hertrouwen, een gehandicapt kind enzovoort) zal de notaris altijd geneigd zijn ervoor te zorgen dat elke partij evenwichtig is bedeeft, aangezien het evenwicht altijd subjectief zal worden beoordeeld: bij erfenissen bestaat objectieve gelijkheid niet, want de schenking van een grond van 100 000 euro aan een 25-jarig kind om er zijn huis op te laten bouwen, valt niet te vergelijken met de dienovereenkomstige schenking van het bedrag van 100 000 euro aan diens 18-jarige broer; tien jaar later zal eerstgenoemde nog altijd zijn huis bezitten, terwijl de tweede alles zal hebben uitgegeven (auto, reizen enzovoort) en zal vinden dat hij niets heeft gekregen. Wat blijft 25 jaar na een schenking nog van het evenwicht over, wanneer de ene bijvoorbeeld een grond heeft gekregen, en de andere Fortis-aandelen?

Met betrekking tot de cijfers over de nieuw samengestelde gezinnen moet een onderscheid worden gemaakt naargelang men het heeft over nalatenschappen die momenteel openvallen (en die in 75 à 80 % traditionele gezinnen betreffen), dan wel over gezinnen die bestaan uit veertigers en vijftigers, voor wie de verhouding vandaag naar fiftyfifty neigt (tussen het traditionele gezin en de niet-traditionele gezinsvormen). Het is belangrijk dat de wetgever zich vanaf nu bekommert om de nalatenschappen die in de toekomst zullen openvallen. Tegen die achtergrond moet ruimte worden gelaten voor de nieuwe afstammingsvormen, wat impliceert dat meer vrijheid wordt geboden aan de (mee-)ouders. In elk geval lijkt adoptie – zelfs de gewone – niet de geschikteste oplossing voor die nieuwe situaties.

cas de remariage (hypothèse dans laquelle les enfants du premier mariage sont de toute façon protégés par le biais du rapport).

Une remarque peut encore être ajoutée en ce qui concerne le rapport en nature: les générations d'aujourd'hui – et particulièrement la génération Y – sont de moins en moins intéressées par le rapport en nature, chacun voulant faire sa propre histoire et non plus nécessairement recueillir des biens chargés d'une histoire familiale.

En ce qui concerne l'intervention du notaire, il faut souligner que le notaire est responsable de ce qu'il fait: aucun notaire n'aura envie de voir sa responsabilité engagée en raison d'un pacte successoral mal conçu. Même dans des cas de figure extrêmes (mésentente familiale, remariages, enfant handicapé,...), le notaire sera toujours tenté de faire en sorte que chaque partie soit lotie de façon équilibrée, étant entendu que l'équilibre sera toujours apprécié de manière subjective: l'égalité objective, dans les successions, n'existe pas, car on ne peut pas comparer la donation d'un terrain de 100 000 euros à un enfant à ses 25 ans pour qu'il construise sa maison et la donation corrélative d'une somme de 100 000 euros à son frère de 18 ans; après 10 ans, le premier aura toujours sa maison, le second aura tout dépensé (voiture, voyages, etc.) et estimera n'avoir rien reçu. Où est encore l'équilibre 25 ans après une donation, lorsque l'un a reçu un terrain, par exemple, et l'autre des actions Fortis?

Sur la question des chiffres des familles recomposées, on doit distinguer selon qu'on parle des successions qui s'ouvrent actuellement (et qui concernent, dans 75 à 80 % des cas, des familles classiques) ou des ménages formés par les quadragénaires et les quinquagénaires, pour lesquels on se rapproche aujourd'hui davantage d'une proportion 50-50 (entre la famille classique et les formes familiales non-classiques). Il importe que le législateur se préoccupe dès à présent des successions qui s'ouvriront dans le futur. Dans ce contexte, il faut laisser un espace pour les nouveaux modes de filiation, ce qui implique de donner davantage de liberté aux (co-)parents. En tout état de cause, l'adoption, même simple, ne semble pas être la solution la plus adaptée à ces nouvelles situations.